

Univerzita Karlova Filozofická fakulta
Ústav pro dějiny umění

Studijní obor: Dějiny výtvarného umění
Studijní program: Obecná teorie a dějiny umění a kultury

**Harrachovská sklárna Nový Svět
v první polovině 19. století
a její význam pro české a evropské sklo
této doby**

**The Nový Svět Glassworks at Harrachov
during the First Half of the 19th Century
and their Meaning for Czech and European Glass
of the Time**

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Jana Kybalová, CSc.

Jan Schöttner

Praha 2009

***Prohlašuji, že jsem pracoval samostatně a použil pouze uvedenou literaturu a
prameny.***

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval všem, kteří mi v mé práci pomohli, ať radou nebo zpřístupněním materiálu a informací.

Jmenovitě své školitelce doc. PhDr. Janě Kybalové, CSc. za odborné vedení, oponentovi PhDr. Martinu Mádlovi, Ph.D., PhDr. Heleně Koenigsmarkové, Heleně Brožkové prom. hist., Maria Hentschel, Dipl.-Paed., prof. PhDr. Evě Semotanové, Ph.D., Kateřině Dostálové prom. knih., Paedr. Janu Luštincovi, Mgr. Martinu Paukrtovi, Mgr. Ivaně Ryškové, Ondřeji Kocourkovi, Gabrielu Urbánkovi, Mario Vlčkovi, Otto Kočímu, Rudolfu Svojšemu, Evě Winkelhöferové, Mgr. Dagmar Healey a jejímu manželovi Matthewovi, Lee Annis, Ph.D. a Julie Potosniak. Též bych rád poděkoval svým rodičům a sestře Janě.

Obzvláště, a co nejsrdečněji, bych chtěl poděkovat oponentce PhDr. Jarmile Brožové, CSc. za její vstřícnost a za velmi cenné informace, materiály, rady a podněty, kterými mi v mé práci pomohla.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 - ÚVOD DO TECHNOLOGIE. POČÁTKY SKLÁŘSKÉHO ŘEMESLA A JEHO DALŠÍ VÝVOJ V EVROPĚ DO POLOVINY 19. STOLETÍ.....	14
1.1 - Sklo jako surovina	14
1.2 - Tavení skla, vznik sklářské výroby a její rozvoj na Blízkém východě a v severní Africe	15
1.3 - Vývoj sklářského řemesla v Evropě (zejména střední) od přelomu našeho letopočtu do poloviny 19. století	16
2 - VÝVOJ SKLÁŘSKÉ VÝROBY V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU OD POČÁTKŮ DO POLOVINY 19. STOLETÍ.....	21
2.1 - Počátky a první rozvoj sklářství na území Českých zemí	21
2.2 - Raný středověk	22
2.3 - Vrcholný a pozdní středověk	22
2.4 - Renesance.....	26
2.5 - Baroko a rokoko	30
2.6 - Klasicismus, empir, biedermeier, druhé rokoko.....	42
3 - HARRACHOVÉ A NOVÝ SVĚT.....	62
4 - SKLÁRNA NOVÝ SVĚT V 18. STOLETÍ A POČÁTKY SKLÁŘSKÉHO ŘEMESLA V ZÁPADNÍCH KRKONOŠÍCH.....	67
5 - HISTORIE SKLÁRNY V NOVÉM SVĚTĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ.....	84
6 - VÝROBKY SKLÁRNY V NOVÉM SVĚTĚ V KRKONOŠÍCH.....	190
6.1 - Období uměleckých stylů klasicismu a empiru.....	190
6.1.1 - 18. století	190
6.1.2 - Klasicismus	191
6.1.3 - Empir.....	194
6.1.4 - Přejídné období (mezi empir a biedermeierem).....	210
6.2 - Období uměleckých stylů biedermeieru a druhého rokoka.....	218
6.2.1 - Úvod do problematiky – české sklo v době biedermeieru a druhého rokoka.....	218
6.2.2 - Novosvětské barevné sklo doby biedermeieru a druhého rokoka - přehled	224
6.2.3 - Zatavené pasty doby biedermeieru a druhého rokoka na novosvětském skle ..	229
6.2.4 - Tvary a brus novosvětského skla v období biedermeieru	246
6.2.5 - Tvary, brus a benátské hutní techniky novosvětského skla v období druhého rokoka	302
ZÁVĚR.....	344
RESUMÉ.....	347
ENGLISH SUMMARY	349
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	351
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ (ARCHIVNÍCH FONDŮ).....	381
SEZNAM VYOBRAZENÍ / OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	382

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

NA – Národní archiv

SOA – Státní oblastní archiv

UPM – Uměleckoprůmyslové museum v Praze

ÚVOD

Předkládaná disertační práce si klade za cíl zmapovat výtvarný vývoj artefaktů vyráběných ve sklárně hrabat Harrachů v Novém Světě v Krkonoších v první polovině 19. století, tedy v období uměleckých stylů klasicismu, empiru a především biedermeieru a druhého rokoka.

Sama sklárna, založená někdy kolem roku 1700, tedy v době, kdy Jilemnické panství koupili Harrachové, prošla v 18. století, a zejména v jeho závěru, poměrně složitým obdobím, kdy se potýkala se špatným odbytem tam vyráběného zboží, a dokonce její majitelé uvažovali o jejím prodeji.

Jinak tomu bylo v první polovině 19. století, kdy stál v jejím čele Johann Pohl (od roku 1808 až do své smrti v roce 1850). Tehdy novosvětská huť dosáhla na poli výtvarném i technologickém svého vrcholu, který lze označit za dosud nepřekonaný. J. Pohl nebyl totiž pouze skvělým managerem, ale i vynikajícím technologem a sklářským umělcem s vysoce vyvinutým výtvarným citem, který mu umožňoval dokonale odhadnout propojení tektoniky a morfologie vyráběných předmětů s rafinací, jejíž těžiště spočívalo zejména v brusu. V této době byla sklárna hrabat Harrachů nejvýznamnějším podnikem tohoto druhu nejenom v Českých zemích, ale v celé podunajské monarchii. Její vysoce sofistikované výrobky dosahovaly, a často i překonávaly úroveň produktů čelních výrobců skla ve Francii a Anglii, takže je možno novosvětskou huť směle považovat za jednoho z nejlepších producentů rafinovaného skla v Evropě. V Čechách se této úrovni přibližovaly pouze jihočeské sklárny na Buquoyském a Schwarzenberském panství, které ovšem tak mohutného věhlasu nedosáhly.

Zájem o novosvětskou sklárnu z umělecko-historického hlediska je de facto totožný se zájmem o výtvarný vývoj skla období biedermeieru. Za zakladatele bádání v této oblasti lze nepochybně považovat Gustava E. Pazaurka, který v roce 1923 vydal dodnes v mnoha ohledech nepřekonanou, vpravdě fundamentální syntetickou, práci

*Gläser der Empire- und Biedermeierzeit,*¹ kde je zásadní význam harrachovské hutě a jejího ředitele, Johanna Pohla poprvé zcela explicitně připomenut: „*Eine um so größere Rolle spielen... die Grafen Harrach; an Stelle der früheren Hütten von Rochlitz, Witkowitz, Sahlenbach und Seifenbach tritt die Fabrik Neuwelt (damals „Neuwald“ genannt; Harrachsdorf), die besonders seit der endgültigen Übernahme durch die Herrschaft (1796) und unter dem Fabriksdirigenten Johann Pohl (gestorben 1850; Abb. 5) gerade in der Biedermeierzeit durch hervorragende Leistungen und wichtige Neuführungen mit an allererste Stelle vorrückt.*“²

Za nejstarší (relevantní) texty, které se zabývají produkcí sklárny v Novém Světě z výtvarného a technologického hlediska, je třeba pokládat zprávy – katalogy průmyslových výstav konaných v Praze a ve Vídni ve třicátých a čtyřicátých letech předminulého věku,³ jejichž většinou stručná deskripce novosvětských exponátů a zmínka o udělených oceněních je cenným dokumentem recepce biedermeierovského skla vyráběného a rafinovaného v Novém Světě i v konkurenčních podnicích. Z padesátých a šedesátých let to (například) jsou na tehdejší dobu dokonale zpracované publikace mapující první a druhou světovou výstavu v Londýně,⁴ kde byla novosvětská produkce též zastoupena.

V 19. století vzniklo též několik prací, které (mimo jiné) obsahovaly, někdy více, někdy méně zdařile popsanou historii sklárny v Novém Světě, respektive vývoj sklářské výroby v oblasti západních Krkonoš.⁵

Na přelomu 19. a 20. století se dějinami sklárny zabývaly dvě práce. První z nich je perem psaná, reprezentativní pamětní kniha (*Gedenk-Buch*), kterou pro hraběte Jana Harracha vytvořil Karl Jelínek, účetní sklárny.⁶ Tato kniha je zároveň i rodovou kronikou hrabat z Harrachu, což z ní činí i cenný genealogický pramen. Na značně vyšší odborné úrovni je práce (brožura) z roku 1902, vyšlá z pera ředitele

---

¹ PAZAUREK 1923

² Ibidem, cit. 5.

³ BERICHT 1831. – BERICHT 1833. – BERICHT 1837. – BERICHT 1835. – BERICHT 1845. – DENKSCHRIFT 1846. – VERZEICHNISS 1839.

⁴ EXHIBITION 1852. – ILLUSTRIRTER KATALOG 1864.

⁵ HOSER 1805. – SOMMER 1835. – ELSNER 1893.

⁶ Archiv UPM, sign. 486, Gedenk-Buch der Erlaucht Grafe von Harrachschen Glasfabrik Neuwelt, 1891.

harrachovského archivu Ferdinanda Menčíka,⁷ jejíž údaje se takřka po celé minulé století staly, často nekriticky přejímaným, základem pro nemálo statí týkajících se historie sklárny.

Na Menčíkovu práci v době první republiky navázal Karl. R. Fischer, který ve svém příspěvku, publikovaném v Liberci vydávaném vlastivědném sborníku, na poměrně malém prostoru a s nemalou mírou akribie zpracoval nejenom dějiny hutě, ale i přehled vyráběného skla a jeho rafinace od doby vzniku sklárny až do konce 19. století.⁸ Novosvětskou produkcí se ve svých výpravných publikacích o skle zabýval ve třicátých letech minulého věku i tehdejší ředitel Uměleckoprůmyslového musea v Praze František Xaver Jiřík.⁹ O několik let dříve vznikla též již výše uvedená publikace Gustava E. Pazaurka.

Druhá světová válka byla obdobím, kdy bylo bádání o historii novosvětské sklárny zcela přerušeno. Nicméně již v roce 1951 obhájil Vlastimil Vinter disertační práci na téma *Dějiny skláren v Rokytnici nad Jizerou, Rokytnu, Rýžovišti a Novém Světě*,¹⁰ která se tak stala první ucelenou prací zabývající se sklářskou výrobou a rafinací skla na panství hrabat Harrachů z umělecko-historického hlediska. Přestože V. Vinter jako východisko pro svou práci použil především fakta obsažená v tehdy dostupné literatuře, která doplnil o znalosti získané autopsií, lze konstatovat, že se mu podařilo vytvořit ilustrativní nástin tamější produkce období od 17. až do počátku 20. století, a to jak z hlediska výtvarného, tak i technologického.

V roce 1963 publikoval v časopise Tvar Karel Hetteš studii, ve které jako dříve Pazaurek¹¹ vyzdvihl jedinečnost a výjimečnost novosvětské továrny. Nicméně je třeba připomenout, že Hettešova úvaha, obsahující velmi důležité údaje týkající se nejstarší historie sklářství v Krkonoších, byla sepsána v duchu poplatném tehdejší době. Tento fakt například ilustruje jeho (dobře míněný, ale naivní) návrh vyhlásit sklárnu za národní a kulturní technickou památku, s tím že provoz hutě měl být organizován tak, aby umožnil plynulou návštěvu turistů, aniž by tím byla práce ve

---

⁷ MENČÍK 1902.

⁸ FISCHER 1932.

⁹ JIŘÍK 1934a. – Idem 1934b.

¹⁰ VINTER 1951.

¹¹ PAZAUREK 1923.

sklárně narušena.¹² Hettešovo rozpoznání výtvarné kvality novosvětského skla bylo založeno více na intuici, nežli na faktických poznacích, neboť jediný, pro tuto problematiku relevantní pramen, který zmiňuje, je harrachovský vzorník z let 1784–1788.

Zcela jiný přístup na poli bádání výtvarného vývoje novosvětského skla a jeho rafinace zvolila naše přední badatelka na poli historického skla Jarmila Brožová, která jako vůbec první důkladně prostudovala (v šedesátých a zejména sedmdesátých letech minulého století) archiv harrachovské sklárny v Novém Světě z uměleckohistorického hlediska a takto získané poznatky využila v množství textů, z nichž většinu lze označit za průlomové.

Na počátku tohoto výčtu stojí statě, ve kterých se zabývala problémem zatavených keramických inkrustací, přičemž, právě na základě studia archivních pramenů, se jí jako první podařilo oddělit novosvětské produkty od ostatních a popsat jejich tvarové, ikonografické i technologické proměny.¹³ Mimo zatavených past novosvětské provenience se v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století se Brožová zabývala i problematikou, respektive morfologickým vývojem broušeného a řezaného skla, sklem barevným a sklem nápojovým, a to jak ve statích, které se přímo zabývaly novosvětskou produkcí,¹⁴ tak i v textech mapujících výtvarný vývoj českého skla vůbec.¹⁵

Z prací Jarmily Brožové tohoto období si zvláštní připomenutí zaslouží katalog sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze *České sklo 1800 – 1860* z roku 1977,¹⁶ který je dodnes českými i zahraničními odborníky považován za bazální dílo, ve kterém byla poprvé fundovaně představena a popsána (včetně nových atribucí, datací atd.) nejdůležitější část kolekce sbírky skla období klasicismu, empiru, biedermeieru a druhého rokoka. Z hlediska problematiky skla novosvětského je tento katalog zásadní zejména proto, že zde byl poprvé u řady artefaktů definován jejich novosvětský původ, včetně časového vročení, a to na základě studia, výše

---

¹² HETTEŠ 1963b.

¹³ BROŽOVÁ 1972. – Idem 1980.

¹⁴ Idem 1971. – Idem 1978c. – Idem 1981. – Idem 1982a. – Idem 1982b.

¹⁵ Idem 1968. – Idem 1974b. – Idem 1978a. – Idem 1978b. – Idem 1984.

¹⁶ Idem 1977a.

zmíněných archivních dokumentů.

V polovině devadesátých let vydalo Passauer Glasmuseum sedmidílný katalog své sbírky českého skla. Jarmila Brožová se autorsky i koncepčně spolupodílela na jeho druhém svazku, který je věnován období první poloviny 19. století.¹⁷ Ve svých statích i katalogových heslech se věnovala broušenému, řezanému a barevnému sklu; dále pak sklu se zatavenými pastami a venezianizujícím rafinačním technikám. Velmi cenné jsou též její úvodní statě, ve kterých nastínila teoretická i estetická východiska české sklářské produkce období empiru a biedermeieru a včlenila je do kontextu vývoje soudobého umění. Tyto texty Jarmily Brožové jsou dosud jejím nejobsáhlejší dílem a představují shrnutí jejího dosavadního bádání v této oblasti. Vzhledem k tomu, že kvintesencí passovské kolekce skla první poloviny 19. století je sklo novosvětské provenience, je tento katalog zároveň i hodnotným informačním pramenem o artefaktech vzniklých v této sklárně. Na tomto faktu nemůže nic změnit ani nedávné, naprosto nepodložené zpochybnění atribucí u řady předmětů Stefanií Zelasko,¹⁸ která mnoho novosvětských výrobků z muzea skla v Passau bez jakékoliv archivní podpory připisuje Josefinině huti na slezské straně Krkonoš.

V prvním desetiletí 21. století se Jarmila Brožová podílela na dvou zásadních publikačních projektech. V roce 2001 to byly kapitoly věnované výtvarnému vývoji uměleckého řemesla v 19. století ve třetím svazku *Dějiny českého výtvarného umění III/1-2* vydaných Ústavem dějin umění Akademie věd ČR, kde naši sklářskou produkci období biedermeieru po právu definovala jako nositele nového stylu, když uvedla: *„Jestliže v rakouském uměleckém řemesle bylo výrazem nového stylu, biedermeieru, nábytkové umění, pak v Čechách nesla stylový vývoj podivuhodně rozvinutá, tvůrčím duchem proniknutá sklářská tvorba. Česká sklářská výroba jako téměř jediné odvětví české výtvarné výroby té doby byla tradičně orientována na export do blízké i daleké ciziny. Čeští výrobci skla museli pečlivě sledovat veškeré stylové proměny především západoevropského uměleckého řemesla a reagovat na ně tak, aby export byl úspěšný. Dokázali se vyrovnat s technickými novinkami i*

---

¹⁷ Idem 1995e. - Idem 1995f. - Idem 1995g. - Idem 1995h. - Idem 1995ch. - Idem 1995i. - Idem 1995j. - Idem 1995k. - Idem 1995l. - Idem 1995m. - Idem 1995n.

¹⁸ ZELASKO 2005.

novou estetikou výtvarné výroby a dosáhli světového úspěchu.“¹⁹

O čtyři roky později (2005) přispěla Jarmila Brožová do rozsáhlé syntézy *Dějiny sklářské výroby v Českých zemích*, která vznikla pod vedením Olgy Drahotové,²⁰ kapitolou shrnující výtvarný vývoj dutého skla v první polovině 19. století, kde opětovně vyzdvihla význam novosvětského broušeného skla.²¹

V současné době dokončila Jarmila Brožová práci o českém dvojitěnném skle, které je vedle sklářské produkce 19. století dalším polem jejího dlouhodobého zájmu.

Zatím poslední, rozsáhlá publikace, ve které je nemalá část věnována výtvarnému vývoji českého, respektive novosvětského skla v první polovině 19. věku vyšla v roce 2008. Je to obsáhlý katalog *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814–1848* vydaný pod vedením Radima Vondráčka, Uměleckoprůmyslovým museem v Praze při příležitosti uspořádání stejnojmenné výstavy v Jízdárně Pražského hradu.^{22 23}

Předkládaná disertační práce je však mimo uvedené literatury především založena na studiu archivních pramenů, a to hlavně z fondu Harrachovské sklárny Nový Svět, který je dnes deponován ve Státním oblastním archivu v Zámrsku ve východních Čechách,²⁴ přičemž nejcennějším zdrojem z uměleckohistorického hlediska jsou knihy faktur, které mimo deskripce a údajů ekonomického charakteru (cena, množství, apod.) často obsahují i někdy více, někdy méně zdařilou schematickou perokresbu zachycující konkrétní fakturovaný předmět. Na základě těchto kreseb je možno nejenom definovat výtvarný vývoj novosvětského skla z hlediska proměny tvarů, tektoniky, dekoru apod., ale i určit samotné artefakty jako novosvětské produkty z konkrétního období. Samotná existence tohoto archivního zdroje je v této míře ojedinělá nejenom v Čechách, ale i v celé střední Evropě.

---

¹⁹ BROŽOVÁ 2001, cit. 380.

²⁰ DRAHOTOVÁ 2005a. – Olga Drahotová se dlouhodobě věnuje problematice renesančního a barokního skla.

²¹ BROŽOVÁ 2005.

²² BIEDERMEIER 2008.

²³ V tomto přehledu literatury jsou uvedeny pouze nejdůležitější texty týkající se dané problematiky. Kompletí seznam použité literatury je v abecedním pořádku uveden na konci předkládané disertační práce.

²⁴ Archivní prameny jsou v této disertační práci citovány v původní německé transkripci.

Disertační práce je strukturována do šesti kapitol. Úvodní dvě ve stručnosti nastiňují technologickou problematiku sklářské výroby, výtvarný vývoj sklářské produkce v západní a střední Evropě, zejména pak v Českých zemích. Poté je v další kapitole nejprve, pouze ve stručnosti zmapována genealogie hrabat z Harrachu, a následně historie sklářské výroby v Novém Světě a v oblasti západních Krkonoš od středověkých počátků až do konce 18. století.

Vlastní jádro práce je obsaženo v následujících dvou kapitolách, z nichž první se věnuje historii sklárny v první polovině 19. století, a to jak ekonomickému pozadí (objednavatelé, množství vyráběných předmětů atp.), tak i technologickým záležitostem (zavádění nových druhů sklovin a rafinačních postupů do výroby, výuka v kreslířské škole, osobnosti rafinérů atp.), neboť bez těchto údajů by bylo obtížné porozumět vlastnímu výtvarnému vývoji novosvětské produkce, kterému je věnován text následující.

Poslední, ovšem nejrozsáhlejší kapitola je členěna do dvou hlavních částí, z nichž první je zaměřena na výtvarný vývoj novosvětských produktů období klasicismu a empiru a periodě nazvané přechodné období, tj. stylové vrstvě, která je na pomezí mezi empirem a biedermeierem. Uspořádání této kapitoly respektuje chronologii vzniku jednotlivých artefaktů a zároveň i použitou rafinační techniku (brus, řezba, zatavené pasty) a druh skloviny (čirá, barevná).

Následující část je věnována obdobím uměleckých stylů biedermeieru a druhého rokoka, tedy časové vrstvě, která je z hlediska významu novosvětské hutě nejdůležitější. Z tohoto důvodu je tato část uvedena teoretickým exkurzem do problematiky biedermeierského a druhorokokového skla, který ideově vychází a navazuje na statě k tomuto tématu, které vyšly z per Jarmily Brožové, Romana Prahla a Radima Vondráčka. Následuje oddíl věnovaný produkci doby biedermeieru – barevnému sklu – obsahující mimo signifikantních příkladů výrobků i přehled výroby barevných sklovin, dále pak partie zaměřená na produkci skel se zatavenými pastami, za kterou následuje část zaměřená na přehled tvarů a broušený dekor (dělená podle jednotlivých druhů výrobků), který v případě novosvětské sklárny jako rafinační technika zcela dominoval. Takřka identická struktura byla zachována i v případě deskripce jednotlivých tvarů a typů brusů období druhého rokoka, tedy

subkapitoly, která disertační práci vzhledem k jejímu časovému vymezení uzavírá. V případě těchto přehledů bylo v maximální možné míře zachováno chronologické uspořádání.

Zvolený systém uspořádání této disertační práce je dle názoru předkladatele této práce nejvhodnější, neboť umožňuje v co největší míře postihnout mnohost a rozmanitost produkce Novosvětské sklárny v deklarovaném období. Základem pro vytvoření uceleného přehledu výtvarného vývoje novosvětských výrobků byly kresby a deskripce z již zmíněných fakturačních knih, které byly doplněny příklady zachovaných artefaktů zejména ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze a v Passově.

Nedílnou součástí předkládané práce je tento úvod, závěr, seznam použité literatury a pramenů, české a anglické resumé a obrazová příloha včetně seznamu vyobrazení.

1 - ÚVOD DO TECHNOLOGIE. POČÁTKY SKLÁŘSKÉHO ŘEMESLA A JEHO DALŠÍ VÝVOJ V EVROPĚ DO POLOVINY 19. STOLETÍ

1.1 - Sklo jako surovina

Z fyzikálního hlediska je sklo přechlazená kapalina,²⁵ respektive tuhý roztok křemičitanů. Též po chemické stránce je sklo považováno za křemičitan. Základní suroviny nutné pro výrobu skla se dělí do tří hlavních skupin: zaprvé to jsou suroviny sklotvorné (SiO_2 , P_2O_5 , B_2O_5), zadruhé suroviny stabilizující (CaO , MgO , atd.), které zapříčiňují odolnost skla vůči rozpustnosti ve vodě, a zatřetí jsou to taviva (látky obsahující Na , K atd.). Podle použitého taviva rozlišujeme sklo na sodné – vyrobené s použitím sody (Na_2CO_3), tedy látky obsahující oxid sodný (Na_2O), a draselné. Soda se v minulosti získávala z mořských chaluž. Soda (lat. natron) je taktéž obsažena v popelu některých rostlin, jež se vyskytují zejména na Předním východě. V Egyptě, Indii a jinde se soda získávala z kamenné soli.²⁶ Toto sklo je označováno jako „měkké“ a „dlouhé“, což znamená, že chladne pomaleji, a proto se dá déle tvarovat. Opačné vlastnosti má sklo draselné, které je utaveno pomocí drasla – potaše (K_2CO_3), obsahující oxid draselný (K_2O), jež je součástí popela spálených stromů (zejména byl používán buk a jiné listnaté stromy). O vhodnosti použití popela ze spálených stromů pro výrobu skla píše již Plinius Starší (Gaius Plinius Secundus Maior, kolem 23–79, *Naturalis Historiae libri XXXVII, kniha XXXVI*). V 10. století se o něm zmiňuje taktéž Heraclius ve spise *De Coloribus et artibus Romanorum*.²⁷ Sklo utavené za přispění drasla je nazýváno sklem „tvrdým“ a „krátkým“. Je třeba uvést, že sklo starověké, antické i později benátské bylo sodné,²⁸ zatímco na sever od Alp (tedy i v Čechách) se kvůli nedostupnosti sody tavelo sklo draselné. Vedle hlavních surovin se do sklářského kmene (viz níže) přidávají suroviny pomocné, které dotvářejí celkový charakter a vlastnosti skla. Patří sem například čeřiva, sloužící k odstraňování bublin ze skla, barviva (sloužící k docílení určitého barevného odstínu skloviny) a odbarviva, jimiž se docílí co největší čistoty skloviny, urychlovače tavení

²⁵ Viskozita skla je za obvyklé teploty natolik vysoká, že se sklo jeví jako látka v tuhém skupenství.

²⁶ VENCLOVÁ 2005a, 30.

²⁷ Dva svazky tohoto spisu (sepsané ve verších) vznikly v Itálii v 10. stol., třetí svazek byl napsán v próze v severní Francii ve 12. stol.

²⁸ Výjimku tvoří skutečnost, kterou zmiňuje Antonín Smrček: „V klínopisných receptech na výrobu skla z doby Aššurbanipalovy (668–625 př. Kr.) přečetli znalci přídavky křídly v množství asi 3 kg na 100 kg písku. Od té doby písemné prameny chybí, ...“ – SMRČEK 2005, 398.

a další.²⁹

1.2 - Tavení skla, vznik sklářské výroby a její rozvoj na Blízkém východě a v severní Africe

Důkladným promícháním surovin vzniká sklářský kmen, který se v nejstarších dobách, tj. během 5-4. tisíciletí př. Kr., v západní Asii a v Egyptě taval pravděpodobně v otevřených pecích, což byly nevelké ploché mísy umístěné „...nad otevřeným ohništěm, jehož teplota sotva stačila, aby se sklářský kmen slinul do žhavé hroudy. Ta se pak nechala ve studené vodě rozpraskat na malé kousky ‚frity‘, které se dál drtily a tavily.“³⁰ Nejstarší sklářské pece se zachovaly pouze ojedinele, a jak uvádí N. Venclová, jednalo se o pece cihlové „...velmi jednoduché..., snad kruhového půdorysu s kupolovým zastřešením, a sklo se tam tavilo v keramických pánvích a tyglících“.³¹

Za první sklářské výrobky jsou považovány sklovité glazury, které tvořily povrch drobných keramických výrobků (označovaných jako fajáns). Nejstarší artefakty tohoto druhu se vyráběly již v 5. tisíciletí př. Kr. v severní Mezopotámii (dnešní Sýrii).³² V Egyptě, kterému bylo po dlouhou dobu připisováno prvenství ve vynálezu skla, jsou nálezy těchto předmětů datovány až do doby 4. tisíciletí př. Kr. Od konce 3. tisíciletí do počátku 2. tisíciletí př. Kr. je doložena výroba „fajánse“ ve východní Evropě (východní Slovensko, Ukrajina), a kolem roku 1500 př. Kr. rovněž v Británii.³³ Teprve později, kolem roku 1600 př. Kr. se v Mezopotámii, Egyptě a na Blízkém východě objevují celoskleněné duté výrobky, vzniklé navíjením skleněného vlákna na hliněné či pískové jádro, stavováním kousků skleněných tyčinek, apod.³⁴ V průběhu 2. –1. tisíciletí př. Kr. se sklářství rozšiřuje takřka do celé oblasti středomoří. Severně od Alp (území dnešního Česka nevyjímaje) se sklářstvím zabývali Keltové. V době helénismu se střediskem kultury stala oblast dolního Egypta s nově roku 331 př. Kr. založeným městem Alexandrií, která se záhy stala střediskem výroby vysoce

²⁹ Podrobný přehled sklářských surovin obsahuje stať Antonína Smrčka. – SMRČEK 2005.

³⁰ MEDKOVÁ 1979, 22.

³¹ Natalie Venclová uvádí příklad sklářského zařízení z lokality Tell el-Amara v Egyptě pocházejícího ze doby 16.–14. stol. př. Kr. – VENCLOVÁ 2005a, 30.

³² Jednalo se o sklovité glazury, kterými byly potaženy keramické šperky, plaketky, korálky atp. – VENCLOVÁ 2005a, 29, 31.

³³ Ibidem 31.

³⁴ Ibidem.

kvalitního skla. Z Alexandrie byly luxusní výrobky vyváženy na Apeninský poloostrov, do Řecka i jinam.³⁵

1.3 - Vývoj sklářského řemesla v Evropě (zejména střední) od přelomu našeho letopočtu do poloviny 19. století

Převratným vynálezem, který ovlivňuje výrobu dutých skleněných artefaktů do současnosti, bylo objevení sklářské píšťaly Féničany v 1. století př. Kr. Po změně letopočtu dochází k rozkvětu sklářského řemesla na území ovládaném Římem.³⁶ Sklo se v té době tavilo v pecích nad otevřeným ohněm.³⁷ S nástupem našeho letopočtu zůstávala ve východních oblastech Římské říše stále nejdůležitějším centrem výroby kvalitního skla (určeného hlavně na export) Alexandrie.³⁸ Dalším důležitým centrem byla oblast dnešní Sýrie. Zde působící skláři sklo jednak vyváželi, ale i sami zakládali sklárny mimo toto území. Nejprve v Řecku a Itálii, později ve 2.–3. století na území dnešní Francie, v Porýní atd. Tato skutečnost zapříčinila, že vývoj sklářství v celé tehdejší Římské říši probíhal podobně, respektive, že sklo doby římské mělo internacionální charakter. Rozšíření skla v tomto období popisuje H. Newman takto: „*Glass was propably more widely used in the Roman Empire than at any time before the 19th century in Europe, with widespread employment of glass containers and windows.*“³⁹

Tento stav permanentního styku západní a východní části římského impéria doznal zásadní změny ve 4. století, kdy došlo k rozdělení říše (roku 395) na západní a

³⁵ Jedna z prvních (moderních) prací o starověkém skle je publikace Antona Kisa. – KISA 1908.

³⁶ VENCLOVÁ 2005a, 32.

³⁷ a/ Během nadcházejících staletí se konstrukce sklářských pecí neustále zdokonalovala, až se na konci 17. století ve střední Evropě objevuje nový typ sklářské pece, která byla ve spodní partii vybavena roštem, pod nímž se topilo dřevem. Podrobný přehled historických typů sklářských pecí uvádí Rudolf Hais. – HAIŠ 2005a, 466–476. – Problematice českých sklářských pecí v druhé polovině 18. století se podrobně věnuje článek Josefa Petráně. – PETRÁŇ 1975. – Přehled historických sklářských technologií a způsobů rafinace skla je nejnověji představen v publikaci vzniklé pod vedením Olgy Drahotové. – DRAHOTOVÁ 2005a.

b/ V této souvislosti je třeba podotknout, že první pokusy nahrazení dřeva (coby topiva pro sklářské pece) uhlím proběhly v Anglii na konci 16. století a ve Francii během 17. století. V Čechách se poprvé pokusil použít uhlí huťmistr Tobiáš Adler v letech 1760–1770 v hořovické sklárně. Zásadní změnu ve vytápění sklářských pecí představoval až vynález Friedricha Siemense z roku 1856 – generátor, ve kterém se pevné palivo (uhlí) mění v (generátorový) plyn, tedy topivo mnohem výhodnější.

³⁸ Světově proslulým příkladem tamější produkce je Portlandská váza z British museum v Londýně. Tento předmět vznikl kolem počátku našeho letopočtu a je vyroben z tmavě modrého, bíle vrstveného skla, s reliéfně řezaným figurálním dekorem.

³⁹ NEWMAN 1977, 10.

východní část. Charakter vyráběného skla již neměl jednotný charakter, diversifikoval se. Na západě se centrem sklářství v období raného středověku stala oblast Porýní (zejména Kolín nad Rýnem).

Již ve 4. století a hlavně v 5. století se projevovaly v celé Západořímské říši a tedy i při výrobě skla v Porýní změny související s všeobecným úpadkem zanikající římské kultury – „... sklovina je nečistá, přestává se odbarvovat, a proto je více méně lahvově zelené barvy.“⁴⁰ K naprosto zásadnímu odvratu od antické technologie dochází kolem roku 1000, kdy bylo v zaalpské oblasti poprvé namísto sody použito jakožto taviva potaše, tzn. drasla. Vzniká tzv. lesní sklo (zelené barvy – díky vysokému obsahu železa), přičemž soda je nadále coby tavivo používána v Itálii. Dochovaných dutých skleněných artefaktů z tohoto období je velmi málo.

Vztahy mezi západem a východem na poli sklářské výroby znovuožívají až ve 12. a 13. století, kdy byly navázány styky mezi Itálií (zejména Benátkami) a oblastí Předního východu (například se Sýrií).⁴¹ Odtud do západní Evropy začaly pronikat nové technologické impulsy (například malba emaillem).

První zprávy o sklářích v Benátkách se objevují již v 10. století, ovšem k rozvoji výroby dochází až ve 13. století (roku 1292 proběhlo přesídlení všech skláren na blízký ostrov Murano). Jednalo se o výrobu čirého skla malovaného emaily, která se udržela až do poloviny 15. století,⁴² kdy se objevují první artefakty zhotovené typickou renezanční technikou zv. millefiori a tzv. nitkováním (*vetro a filigrana*). V 16. a 17. věku nastal největší rozmach výroby benátského skla. Z rafinačních technik se nejvíce uplatnilo hutní tvarování skla, optický dekor, krakeláž atp.⁴³ Díky emigraci benátských sklářů došlo v době renesance k rozšíření výroby skla v benátském stylu (*façon de Venise*) do západní (Francie, Nizozemí, Anglie, Španělsko) a střední (Tyrolsko, jižní a severní Německo atd.) Evropy.⁴⁴

V období vrcholného a zejména pak pozdního středověku došlo v Evropě k velkému

---

⁴⁰ DRAHOTOVÁ 1985a, 16.

⁴¹ Důležitou úlohu v tomto procesu sehráli křížové výpravy, které „zprostředkovaly“ evropským sklářům přístup k technologiím používaným na Předním východě. – DRAHOTOVÁ 1985a, 28.

⁴² Ibidem 33.

⁴³ Ibidem 34-36.

⁴⁴ Ibidem 58-69.

rozmachu sklářského řemesla. V užití dekoračních technik vedlo nadále hutní zdobení skla. V tomto období vznikla celá řada rozličných druhů dutých nádob (poháry, flétnové číše, lahve, urinály, destilační nádoby atd.). Morfologie, rafinace i technologie výroby těchto artefaktů byla ovšem v jednotlivých regionech rozdílná.

V románském období a zejména pak v době gotické doznala rozšíření vitraj uplatňující se jako monumentální výzdobný prvek především v sakrální architektuře.

V období pozdní renesance, respektive manýrismu nastalo ve střední Evropě znovuoživení prastaré výzdobné techniky – řezání skla. Na tomto vývoji měla značný podíl obliba soudobé italské pozdně renesanční glyptiky (zejména obliba nádob z horského křišťálu a ostatních polodrahokamů), jak uvádí Olga Drahotová.⁴⁵ Na dvoře Rudolfa II. od roku 1588 působil (vedle jiných vynikajících umělců) dvorský řezáč skla a drahých kamenů Caspar Lehmann (1563 nebo 1564–1622). Kromě řezby bylo duté sklo v renesanci rafinováno rytím diamantem (Benátky, Katalánsko, střední Evropa), malbou emilem (Benátky, střední Evropa), tzv. malbou za studena (střední Evropa) a samozřejmě hutně.

V době baroka došlo k významným technologickým zlepšením při tavně skloviny, respektive při docílení její čistoty. Cílem tehdejších sklářů – technologů bylo utavení takového skla, které by bylo schopné se vyrovnat horskému křišťálu a v jistém smyslu ho nahradit. Tyto snahy byly ve střední Evropě korunovány úspěchem v poslední čtvrtině 17. století. Přibližně v téže době se podařilo Johannu Kunckelovi v huti Drewitz u Postupimi utavit červené sklo barvené zlatem (*Goldrubinglas*). Centrem výroby modrého skla barveného kobaltem bylo již kolem roku 1500 saské Krušnohoří, kde pracovali sklářské rodiny Schürerů a Preuslerů. V Anglii, přibližně v letech 1675–1676 George Ravenscroft užil jako první při tavně skla olova, které se díky své „měkkosti“ velmi hodilo k řezání a broušení. Imitací těžko dostupného čínského porcelánu mělo být opálové a později mléčné, emaily malované sklo, které se vyrábělo v 17. století v Benátkách a Francii a v 18. století v Německu a Čechách.

Řezba se spolu s brusem stala dominantním způsobem rafinace (díky dostupnosti

---

⁴⁵ DRAHOTOVÁ 1972, 24.

kvalitního čirého skla) v době barokního slohu. Vedle území Zemí koruny České se nejvíce prosadila v sousedním Německu a Holandsku, které bylo i hlavním centrem dekorační techniky zv. „*Diamantpunktgravierung*“. Rozkvět malby emaily nastal ve střední Evropě v 17. století. Výjimečné postavení mezi malíři skla (a porcelánu) zaujímá Ignaz Preissler (1676–1741) – mistr v malbě tzv. „*Schwarzlotem*“ z východních Čech. Zvláštní kategorií dekorace dutého skla je tzv. sklo dvojstěnné⁴⁶ (číšky, poháry, talíře atp.), jež se vyrábělo v první polovině 18. století v Čechách a částečně v sousedním Sasku.

Co se tvarů týče, byla jejich rozmanitost v tehdejší Evropě velká (číšky, džbány, misky, talíře, poháry, konvice, z doby renesance pocházející humpeny atd.) Za pozornost však stojí, že kolem roku 1700 došlo v Čechách ke konstituci barokního balustrového poháru, který nahradil dřívější typ s dříkem tvořeným soustavou drobnějších kuliček a plochých prstenců.

V období klasicismu byla výroba skla poznamenána obdivem k antice. Sklo bylo tenkostěnné, jednoduchých, povětšinou válcovitých tvarů. Z dekoračních technik převažovala řezba občas doplněná brusem. Malba pestrými emaily postupně zlidověla.⁴⁷

Nové druhy dutého skla se objevují během období empiru (pod vlivem Anglie). Jsou to například karafy na ocet, olej, víno, vodu, velké číše na nízké nožce (tzv. celery-bowl), slánky, nádoby na žele atp. S tím souvisel i typ brusu (zv. anglický, či kaménkový), který se uplatnil na Britských ostrovech již na konci 18. století a postupně se rozšířil do ostatní Evropy. V Anglii, Francii, Braniborsku a v Čechách (zejména sklárna v Novém Světě) se ve dvacátých letech rozvinula výroba skla se zatavenými pastami.⁴⁸

Záliba romantismu v barvách se ve výrobě skla odrazila důrazem na barevná skla, kterých v období biedermeieru a druhého rokoka vznikla celá řada, přičemž vůdčím regionem byly severní, severovýchodní a jižní Čechy. Z rafinačních technik se nadále

---

⁴⁶ Dvojstěnné sklo je název pro duté sklo zdobené rytinou (povětšinou) na zlaté nebo stříbrné fólii či malbou mezi skleněnou stěnou do sebe přesně zapadajících plášťů dutého artefaktu (například číšky).

⁴⁷ BROŽOVÁ 2005, 278.

⁴⁸ DRAHOTOVÁ 1985a, 163.

uplatňovala řezba, stále složitější brus a (transparentní emailová) malba.

K hlavním rafinérům, umělcům, kteří k dekoraci skla používaly na počátku 19. věku transparentní malbu, patřili zejména oba Mohnové: Samuel (1762-1815) působící v závěru svého života v Lipsku a Drážďanech, a jeho syn Gottlob Samuel Mohn, jenž se v Rakousku živil jako malíř oken církevních i světských staveb. Mladší Mohn podnětně zapůsobil na třetího nejvýznamnějšího malíře této vrstvy, Antona Kothgassera (1769–1831), který původně pracoval jako malíř ve vídeňské porcelánové manufaktuře. Není tedy divu, že jeho práce na skle nesou stylové i tematické znaky tehdejší malby na porcelánu.

2 - VÝVOJ SKLÁŘSKÉ VÝROBY V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU OD POČÁTKŮ DO POLOVINY 19. STOLETÍ

2.1 - Počátky a první rozvoj sklářství na území Českých zemí

Nejstarší sklářské výrobky, které byly nalezeny na našem území, jsou importy (z východní Evropy, oblasti Středního východu, Egypta a jižního a východního Středomoří). Pocházejí z doby bronzové (2200–750 př. Kr.) a jsou to především korálky různých tvarů a velikostí užívané jako ozdoby (součásti náramků, náhrdelníků, oděvů apod.). Ve starší době železné (8–5. století př. Kr. – halštatské a starolaténské období) se vedle korálků v archeologických nálezech objevují zcela nové typy předmětů – lučičky spon, hlavice jehlic, korálky s očky, zlomky nádob aj. Tyto předměty nebyly domácí provenience, nýbrž byly dováženy z klasických oblastí, severní Itálie, území dnešního Slovinska či západní Evropy.⁴⁹

Od 4-1. století př. Kr. obývalo území Čech první historicky doložené etnikum – Keltové⁵⁰ (kmen Bójů). Tato perioda je obdobím, kdy importované zboží nahrazují výrobky domácí (tj. keltské) provenience. Keltové byli prvními, kdo na území Českých zemích v 2–1. století př. Kr. vyráběl sklo.⁵¹ Znalost zpracování skla si toto etnikum osvojilo nejspíše v Itálii. Produkce skla se omezovala na dvě hlavní skupiny artefaktů: náramky a prstencové korály. Mimo to se mezi archeologickými nálezy (například opida Strakonice u Berouna, Staré Hradisko na Moravě, Závist na Zbraslavi) objevují i fragmenty importovaného skla.

„Lze shrnout, že náramky a prstencové korály posledních staletí př. Kr. reprezentují produkt prvých sklářských dílen, které jsou doloženy na území Čech a Moravy. Tyto sklárny tedy zahajují tradici sklářské výroby u nás a pod pojmem ‚keltské sklo‘ se skrývá kapitola samostatné výroby specifického typu výrobku. Po přeryvu v době římské a stěhování národů tu sklářské řemeslo začalo být znovu provozováno až

---

⁴⁹ VENCLOVÁ 2005a.

⁵⁰ „Označení ‚keltský‘ je v archeologii nutno chápat jako ekvivalent pojmu ‚laténský‘, tedy v civilizačním a kulturním smyslu, nikoliv etnický.“ – VENCLOVÁ 2005b, 38.

⁵¹ Ve 3. století př. Kr. vyráběli Keltové sklo asi jen na třech místech v Evropě (v úvahu připadá mj. severní Itálie, Švýcarsko a Karpatská kotlina). Uvažuje se o importu skla (polotovary – ingotů) z něhož Keltové vyráběly finální produkty, jak uvádí Natalie Venclová. – VENCLOVÁ 2005c, 41.

v raném středověku, tj. téměř o tisíc let později.“⁵²

V období 1–4. století po Kr., kdy se na území Čech a Moravy usadily oproti Keltům civilizačně méně vyspělé germánské kmeny (Markomani, Kvádové, Hermunduři), již výroba skla nepokračovala. Z archeologických nálezů jsou známy fragmenty dovážených skel z Předního východu, severní Afriky, jižní a západní Evropy. Kromě široké škály korálků to byly i rozličné druhy dutých výrobků, jako například misky, lahvičky, džbánky apod.⁵³

2.2 - Raný středověk

První Slované přišli na území Českých zemí na přelomu 5. a 6. století. Hlavním pramenem poznání dějinného vývoje (tj. i vývoje sklářství) jsou vzhledem k nedostatečnosti písemných pramenů archeologické nálezy. Výroba skla v časně fázi této periody (6.–8. století) nebyla dosud jasně prokázána.⁵⁴ Produkce skla na našem území pravděpodobně probíhala teprve v 9. století. Pouze hypoteticky lze sklářské dílny předpokládat na jižní Moravě (například v Mikulčicích),⁵⁵ centru Velkomoravské říše – prvního státního útvaru na našem území. Skleněné artefakty pocházejí z hrobů či sídlištních prostředí. Nejpočetnější jsou nálezy korálků, kroužků – prstýnků apod. Nesrovnatelně vzácnější je výskyt dutého skla, které je třeba bez výjimky považovat za import z Porýní, severního Černomoří, či Sýrie. Nálezy okenního skla z 10–11. století jsou v úzkém kontextu se sakrální architekturou (Sady u Uherského Hradiště, Olomouc, Stará Boleslav, Pražský hrad). Za zmínku jistě stojí skutečnost, že v době raného středověku bylo k zasklívání používáno výhradně skleněných destiček. Kruhové terče se objevují až během 14. století.⁵⁶

2.3 - Vrcholný a pozdní středověk

13. století (tj. doba posledních Přemyslovců) bylo pro české země obdobím stabilizace královské moci, vzniku nových měst, příchodu německého obyvatelstva –

---

⁵² Ibidem, cit. 43, (zde starší literatura).

⁵³ VENCLOVÁ 2005b, 38.

⁵⁴ ČERNÁ / KRUMPHANZLOVÁ 2005, 56.

⁵⁵ ČERNÁ 2005b.

⁵⁶ Idem 2005a.

nositelů nových trendů a zejména pak zapojení Zemí koruny České do kulturního a politického života Evropy.

S nástupem Lucemburského panovnického rodu na český trůn došlo k nebyvalému rozvoji českých zemí, a to jak z hlediska politického, tak sociálního a kulturního. Vrcholem tohoto vývoje bylo dozajista období vlády Karla IV. (1346–1378), který svým důrazem na české země a Prahu, jakožto střed Říše (bohemocentrismus), neopakovatelnou měrou přispěl (mimo jiné) k tomu, že vliv českého výtvarného umění sahal daleko za hranice království. Tento stav přetrvával i za panování Karlova syna Václava IV. (1378–1419; umění krásného slohu). „České země patřily tak po tuto dobu k nejprogresivnějším a není nadsázkou, byly-li označeny, alespoň po určitá období, za skutečnou uměleckou avantgardu Evropy.“⁵⁷ Nastoupený rozvoj byl zbrzděn hlubokou společenskou krizí na počátku 15. století, která nakonec vyústila v husitskou revoluci, jejímž výsledkem byla mnoho desítek let trvající politická, hospodářská a kulturní izolace našeho území. Uklidnění neutěšené situace země došlo až za vlády Jagellonské dynastie (1471–1526), avšak české země byly ochromeny a svého původního postavení a důležitosti již nedosáhly.

Zásadní význam pro rozvoj sklářství na našem území měly kolonizační procesy 13. století. Sklářny vznikaly v dosud neobydlených lesnatých oblastech země, jak dokládají nálezy hutí z druhé poloviny tohoto věku.⁵⁸ Sklářské řemeslo do českých zemí pronikalo z vyspělejších sklářských oblastí ležících na jihu, západě a severozápadě Evropy.⁵⁹ Do současné doby bylo na našem území archeologicky ověřeno více jak padesát sklářských hutí. Jedná se však pouze o zlomek někdejšího stavu. Nejvíce skláren se nalézalo v hornatých, na lesy bohatých příhraničních oblastech země (zejména na jihu a severu), ale i například na Českomoravské vrchovině. Z archeologických výzkumů je zřejmé, že středověké sklářské hutě (pracující od jara do podzimu) měly podobu nejprve jednodušších (13. století) a později složitějších (14–15. století) dřevěných přístřešků – staveb –, pod nimiž byla umístěna tavicí pec.⁶⁰ Nejznámější dobové vyobrazení (iluminace) výroby skla je v cestopisu Johna Mandevilla z let 1410–1420, který je prokazatelně českého původu

⁵⁷ HOMOLKA / PEŠINA 1970, cit. 19.

⁵⁸ ČERNÁ 1991. – Idem 2000.

⁵⁹ Idem 1991. – Idem 2000. – Idem 2005c

⁶⁰ Idem 2005d. – Idem 2005e.

(British Library Add. Ms. 24189).⁶¹ Sklo bylo nazelenalé barvy, čemuž odpovídá i dnes běžně užívané označení – lesní sklo.

Ve druhé polovině 13. věku a v první polovině 14. století se užívání skla rozšířilo mezi širší okruh odběratelů (šlechta, církevní hodnostáři, městská nobilita),⁶² o čemž svědčí i četnost archeologických nálezů. Důvodem byl jednak rozvoj tehdejší společnosti, ale především však růst sklářské výroby na našem území.⁶³

Typy dutého skla ve 13. a první polovině 14. století jsou poměrně rozmanité. Největší skupinu dochovaných artefaktů tvoří hutně tvarované duté sklo. Jsou to různé tvarové varianty číšek (s plastickými nálepy, taženými kapkami atp.) nebo lahve rozličných tvarů a velikostí. Sklo malované zlatem či emaily bylo při archeologických výzkumech objeveno jenom vzácně, přičemž je jisté, že se jednalo o importy z oblasti Blízkého východu, případně z Benátek. Kvalita okenního skla je po celou dobu 13. a na počátku 14. století poměrně nízká. Oproti poslední fázi raného středověku však vzrostla četnost těchto nálezů.⁶⁴

V druhé polovině 14. století a v 15. století se jak užitkové (duté) sklo, tak sklo okenní stalo obvyklou součástí měšťanských domácností, čemuž odpovídala i rostoucí výroba skla. Tvary dutého skla se rozvinuly v široké spektrum variant. Vedoucím způsobem dekorace nadále zůstávalo hutní zdobení, s tím že na sklonku století 14. se poměrně běžně objevuje použití modrého (natavovaného) vlákna. Též se objevuje používání forem pro tvorbu optického dekoru na plášti dutých artefaktů.⁶⁵ „*Sklovina těchto prací bývá téměř čirá, výrobky samy jsou tenkostěnné a jejich proporce ušlechtilé.*“⁶⁶

Nejpočetnější skupinu užitkového skla představují nízké číšky, jež jsou nejčastěji zdobeny nálepy a mají soudkovitý či kónický tvar. Ojediněle se vyskytují i nálezy tzv. krautstrunků (číše dekorované velkými plochými nálepy). V českých nálezech tohoto

⁶¹ HEJDOVÁ 1966. – KRÁSA 1990.

⁶² V době raného středověku bylo používání skla výhradní záležitostí nejvyšších společenských vrstev.

⁶³ BROŽOVÁ 1963. – ČERNÁ / FRÝDA / HIMMELOVÁ 2005a, 85.

⁶⁴ Idem 86-90, 94.

⁶⁵ Idem 2005b, 94-95. – Problémem tvarů a skloviny českého středověkého skla se zabývala Dagmar Hejdová. – HEJDOVÁ 1975.

⁶⁶ DRAHOTOVÁ 1985b, cit. 15.

období jsou bohatě zastoupeny též číšky dekorované taženými kapkami, o nichž „...Ize odůvodněně předpokládat, že jde o produkty domácích hutí. Nepřímo tomu nasvědčuje pojetí dekoru, kvalita a zbarvení skloviny a také celková tektonika nádob, která je blízká tvarovému cítění české gotiky.“⁶⁷

Vedle jednoduchých lahví s kulovitým tělem vyráběných od padesátých let 14. století se objevují od druhé poloviny 14. století do druhé poloviny 15. století žebrované lahve, mající původ ve východním Středomoří. V témže časovém úseku se vyráběly na našem území i tzv. kutrolfy (lahve s vícenásobným trubicovým hrdlem) a lahve s vnitřním prstěncem. Džbány, konvice, misky a lampy se v nálezích objevují pouze ojediněle.⁶⁸

Výjimečné postavení ve středověké sklářské produkci v českých zemích náleží tzv. číši českého typu.⁶⁹ Tento typ dutého skla se prvně objevuje před rokem 1350 a jeho výroba se ojediněle udržela až do počátku 16. století. Tvary číši jsou píšťalové nebo kyjovité s dovnitř vpíchnutým dnem a širokou patkou. Plášť bývá nejčastěji dekorován méně či více hustými řadami nálepů rozličné velikosti. Řídce se na pláštích objevují natavovaná vlákna (například šnekovitě stáčená).⁷⁰

Nevídaná stavební aktivita lucemburské doby souvisí i se vznikem sklomaleb – vitrají, kterých během 14. a první poloviny 15. století vzniklo mnohem větší množství, než jaké se do dnešních dnů dochovalo. Příčinou jejich zkázy byly především válečné konflikty a s tím spojené rabování a ničení sakrálních staveb, pro které tato umělecká díla byla ponejvíce určena. Vitraje se vyráběly z barevného skla, které se dle připraveného nákresu spojovaly olověnými pásky, jež tvořily zároveň hlavní kontury zvenčí prosvětleného obrazu. Detaily byly domalovávány černou barvou – švarclotem.

Nejstarší dochované vitraje pocházejí již z doby kolem roku 1330 (šest sklomaleb s postavami světců pro presbyterium kostela sv. Jakuba v Řevnici; dnes Národní muzeum v Praze a Západočeské muzeum v Plzni). Nejvyšší výtvarnou kvalitu však

---

⁶⁷ ČERNÁ / FRÝDA / HIMMELOVÁ 2005b, cit. 97.

⁶⁸ Ibidem 100-103. – FRÝDA 1979.

⁶⁹ HETTES 1959.

⁷⁰ VÍTOVSKÝ 1984. – ČERNÁ / FRÝDA / HIMMELOVÁ 2005b, 97-100.

prokazují díla pocházející z dvorského okruhu nebo vzniknuvší pod jeho vlivem. Jedná se například o fragment vitraje se sv. Janem Křtitelem z doby kolem roku 1360 (pův. opatská kaple cisterciáckého kláštera v Oseku; dnes Uměleckoprůmyslové museum v Praze) nebo o cyklus čtyř vitrají z chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem ze šedesátých let 14. století, které pravděpodobně tvořily výplň některé ze závěrových kaplí chóru (Ukřižovaný Kristus mezi anděly, Obětování v chrámě, Smrt a Korunování Panny Marie; dnes Národní galerie v Praze). Kompozice kolínských vitrají jsou ovlivněny soudobou českou deskovou malbou.^{71 72} Totéž platí i o vitraji s Ukřižováním Krista z kaple sv. Kateřiny na hradě Karlštejn z doby kolem roku 1357. Reprezentanty pozdně gotického období (konec 15. století) jsou například dvě vitraje z křivoklátské hradní kaple s postavami sv. Václava a sv. Jiří.

Monumentálnímu mozaikovému obrazu posledního soudu, který zdobí fasádu Zlaté brány katedrály sv. Víta na Pražském hradě a byl vytvořen v letech 1370–1371 náleží zcela výlučné postavení v umění západní a střední Evropy. Mozaika, respektive její střední partie, byla nejspíše navržena Nicolettem Semitecolou (doložený v Benátkách 1353; žák Guarienta d'Arpo). Surovinu – barevné skleněné kaménky (některé převrstvované zlatou fólií) – dodaly české sklárny. Vlastní osazení bylo svěřeno italským mozaikářům. Po několikerých opravách mozaiky v minulém století došlo v letech 1997–2000 k poslední restauraci pomocí technologií doporučených Getty Conservation Institute (USA).

V posledních desetiletích 15. a počátkem 16. století došlo k výraznému poklesu sklářské výroby skla. K oživení produkce došlo až s příchodem sklářů ze Saska v době kolem poloviny 16. století.⁷³

2.4 - Renesance

První projevy renesančního slohu v dějinách českého výtvarného umění se objevily za vlády Jagelonské dynastie. Obecně bývá za klíčovou osobnost tohoto období

---

⁷¹ POCHE 1984, 489-492.

⁷² „V roce 1348 vzniklo v Praze bratrstvo, které sdružovalo malíře, štítaře, sklenáře a jim podobné umělecké obory, ... V následné době, mezi lety 1348–1419 je v pražských pramenech zaznamenáno dvacet sklenářů.“ jak uvádí Dagmar Hejdomá. – HEJDOVÁ 1989, cit. 10.

⁷³ STEHLÍKOVÁ 1984.

považován královský stavitel Benedikt Riedl z Pístitova.⁷⁴ „*To však je jen jednostranný názor (...). Podrobíme-li rozboru památky i zprávy, které dokumentují rozvětvené uměleckořemeslné podnikání Vladislavova období, shledáme, že počátky české renesance jsou zakořeněny v širším výtvarném projevu. I umělecké řemeslo prokazuje leckde znaky onoho názoru, který jako výraz humanismu a odklonu od gotického supranaturalismu navazuje na antický ideál krásy a usiluje o objektivní výtvarné přehodnocování skutečnosti.*“⁷⁵

Se zvolením Ferdinanda I. Habsburského (1526–1564, vláda) za českého krále (23. října 1526) došlo k upevnění renesančního slohového názoru, mimo jiné i díky tomu, že byly navázány těsnější vztahy s katolickými oblastmi jižní Evropy, a tím i k intenzivnějšímu pronikání kulturních vlivů italské renesance.⁷⁶ K širšímu převzetí italského renesančního slohu v českých zemích též přispěly cesty české šlechty na Apeninský poloostrov v této době.

Již za pobytu habsburského místodržícího Ferdinanda II. Tyrolského byla Praha kulturně-politickým střediskem, ovšem teprve za panování Rudolfa II. v letech 1583–1612 se Praha, coby rezidenční město císaře, stala podruhé, a zatím naposledy, prvořadým evropským kulturním centrem. Na dvoře uměnímilovného císaře pobývali vynikající hudebníci, vědci, literáti, diplomati a samozřejmě výtvarní umělci a umělečtí řemeslníci. Díky mecenášské velkorysosti a sběratelské vášni Rudolfa II. vzniklo v Praze na přelomu 16. a 17. století významné centrum pozdně manýristického umění. Rudolfínské sbírky byly záhy po císařově smrti částečně převezeny do Vídně. K dalším odvozům z Prahy došlo během Třicetileté války, která započala bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620.

Sklářství v Čechách, stejně tak jako v celé střední Evropě bylo na přelomu 15. a 16. století pod vlivem skla benátského, a to zejména díky italským emigrantům – sklářům, kteří ve střední Evropě pracovali.⁷⁷ Do českých zemí se benátské sklo, respektive sklo v benátském stylu v této době dováželo pouze ojediněle, na rozdíl od

---

⁷⁴ KRÁČALOVÁ 1984, 6.

⁷⁵ POCHE 1989, cit. 136.

⁷⁶ DRAHOTOVÁ 1985c.

⁷⁷ „*Nejlépe je identifikovatelná výroba skla v benátském stylu v Tyrolsku, v hutích v Hallu (od 1534 do počátku 17. století) a později v Innsbrucku, kde pro arciknížete Ferdinanda Tyrolského v letech 1570–1592 se souhlasem benátské vlády pracovali Italové.*“ – DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005a, cit. 133.

skla nizozemského (v benátském stylu) se kterým norimberští kupci v Praze obchodovali.⁷⁸

Na počátku 16. století se novým impulsem pro rozvoj sklářského řemesla v českých zemích stal příchod předních sklářských rodů ze sousedního Saska, kde kvůli rozmachu hornictví stouply ceny dřeva natolik, že rozvoj tamního sklářství byl nadále de facto znemožněn. Schürerové, Wanderové, Preusslerové, Friedrichové a další rody se usazovaly v příhraničních (zalesněných) oblastech (Krkonoše, Jizerské hory, Lužické hory), ale i na křivoklátsku či v Praze. Jiní skláři, přišli z Bavorska, se usazovali v jižních a západních Čechách. Na Moravě byly nejvýznamnější sklářskou oblastí Jeseníky, kde se též (mj.) uplatnili Schürerové.

V první polovině 16. věku skláři na území Čech (stejně tak jako v celé střední Evropě) nadále pracovali svázání středověkou tradicí. Morfologie artefaktů se začala měnit kolem poloviny 16. století, kdy se mění repertoár výrobků. Objevují se renesanční poháry, číšky a číše trychtýřovitých či válcovitých tvarů, džbány, konvice, poutnické lahve atd. Jako hlavní dekorační technika se uplatnil optický dekor.⁷⁹ V druhé polovině 16. století se vyrábělo i duté sklo s nálepy (s užitím razidla) ve tvaru lidské či lví hlavy nebo malin. Tento dekor byl často používán v Nizozemí, a tudíž se nabízí předpoklad, že „... ve druhé polovině 16. století došlo k výraznému ovlivnění tvarů českého skla nizozemským sklářstvím.“⁸⁰ Tyto změny v tvarosloví byly provázeny snahou o dosažení utavení čiré skloviny pomocí důsledného čištění surovin nutných pro přípravu sklářského kmene a důkladným prořečením skloviny. K zlepšení došlo i při stavbě pecí, které byly od konce 16. století vybavovány roštem. Zda tato novinka byla použita prvně v českých zemích, není dosud dostatečně prokázáno.⁸¹

Nově (v posledních desetiletích 16. století) se vedle čirého, respektive nazelenalého

---

⁷⁸ a/ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

b/ Z Norimberku bylo ještě roku 1631 přes Lipsko přepravováno zboží do Vratislavi, přičemž se jednalo o výrobky francouzské, anglické, nizozemské, italské a samozřejmě norimberské provenience. – DVOŘÁK 1985.

c/ Problémem exportu českého zboží do Nizozemí v pozdější periodě, době vrcholného baroka se zabýval Antonín Novotný. – NOVOTNÝ 1947.

⁷⁹ SEDLÁČKOVÁ / VESELÁ 2005, 159-160.

⁸⁰ DRAHOTOVÁ 2005b, 139.

⁸¹ Ibidem 138.

skla začínají vyrábět i barevné skloviny (kobaltově modrá, manganově fialová, bílá, opakní skloviny, barva pečetního vosku, světle modrá). Mimo to se objevuje sklo nitkované.

Z dekoračních technik (mimo výše uvedeného optického dekoru) se nejvíce na českém a moravském⁸² renesančním skle uplatnila malba emaily. Počátky emailové malby je nutno hledat v schürerovské huti ve Falknově na Českolipsku v šedesátých letech 16. století odkud se tato rafinační technika dále rozšířila do dalších regionů. Emaily byly malovány humpeny, džbány, konvice, vysoké číše, holby, okenní terče atd. Objednateli těchto artefaktů byla především šlechta a měšťanstvo (včetně cechů). Ikonografie maleb byla velmi rozmanitá. Zahrnovala náměty náboženské (Starý a Nový zákon, světci), alegorické (Ctnosti a Neřesti), žánrové (pracovní náměty, tančící páry, pijáci, hudebníci, vojáci atd.), dále byly na sklo často malovány znaky urozených osob a měšťanů a v neposlední řadě rovněž často se vyskytující sužety vztahující se k tehdejšímu politickému uspořádání střední Evropy – říšský orl se znaky jednotlivých zemí či postava římského císaře se sedmi kurfiřty. Malby byly takřka vždy doplněny textem a ornamentem (perlovec, rostlinný ornament, stylizované květy atp.). Vedle emaily malovaného dutého skla se uplatnila i malba na studeno a rytina diamantem (zejména na rožmberském panství a v severních Čechách v obci Chřibská).⁸³

Řezba se jako rafinační technika na skle uplatnila až na konci 16. století, kdy došlo ke znovuzrození této prastaré techniky. Značný podíl na tomto procesu měl ohlas a obliba soudobé italské pozdně renesanční glyptiky, zvláště pak obliba nádob z horského křišťálu a ostatních polodrahokamů, jak uvádí Olga Drahotová v knize České sklo.⁸⁴ Za hlavní centrum glyptického umění je v této době považován Milán, kde působily rody vynikajících kamenorezáčů, Miseroniové a Saracchiové. Právě odtud, z Milána, povolal na svůj pražský dvůr císař Rudolf II. roku 1588 Ottavia Miseronihovo (1567–1627). Dílna, kterou založil, byla v Praze činná až do 80. let 17. století.

---

⁸² Na Moravě se malba na skle v tomto období rozvinula zejména v Olomouci, v okruhu tamějších biskupů. – Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

⁸³ DRAHOTOVÁ 1985c. – Idem 2005c.

⁸⁴ Idem 1972, 24.

Mezi vynikajícími umělci, kteří pro císaře v Praze pracovali, byl i Caspar Lehmann (1563 nebo 1565–1622), jehož přínos pro obor řezáčského umění je vsutku zásadní. S glyptickými technikami se seznámil na dvoře Viléma V. Pobožného v Mnichově. V Praze trvale pobýval od roku 1588. V letech 1606–1608 působil na dvoře saského kurfiřta Christiana II. (1591–1611, vláda). Po smrti Rudolfa II. se neúspěšně pokoušel přejít do služeb jeho bratra a nástupce Matyáše (1611–1619). Z Lehmannova díla toliko jediné nese jeho signaturu a dataci (1605). Je to 23 cm vysoká číše z čirého skla s řezanými alegorickými postavami (Potestas, Nobilitas a Liberalitas) uchovávaná v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze.

Caspar Lehmann nebyl ve své době jediným řezáčem skla v Praze. Vedle něho zde působil Zacharias Beltzer, Daniel Engelhardt, Franz Bechr a další. Georg Schindler, předpokládaný Lehmannův žák, se roku 1610 zdržoval na Starém městě pražském, později se objevuje ve Mšeně (Grünwald) u Jablonce nad Nisou. Nakonec byl jako pobělohorský emigrant přijat roku 1628 za drážďanského měšťana. Za dalšího Lehmannova žáka je pokládán Johann Hess usazený ve čtyřicátých letech 17. století ve Frankfurtu nad Mohanem.⁸⁵ Avšak nejvýznamnějším Lehmannovým žákem i následovníkem je Georg Schwanhardt st. (1601–1657), který se po smrti svého mistra vrátil do rodného Norimberku a stal se zde hlavní řezáčskou osobností první poloviny 17. století.

Na rozdíl od prokazatelného vlivu Lehnmana na další vývoj řezby na skle, a to nejen v českých zemích, nejsou dosud k dispozici žádné přesvědčivé důkazy o podobném působení pražské Miseroniovské dílny. Olga Drahotová uvádí, že podle starých pramenů byli první řezáči skla při českých hutích bývalí pomocníci této slavné dílny, – ovšem důkazy chybí.⁸⁶

2.5 - Baroko a rokoko

Třicetiletá válka (1618–1648) zasáhla Země Koruny české v míře nemalé. V tomto období došlo v Českých zemích k zásadním změnám. Postupem času byl výrazně

---

⁸⁵ Johann Hess je zakladatelem slavné frankfurtské řezáčské rodiny. Po něm jeho dílnu převzal syn Johann Benedikt Hess (zemřel 1674) a pak další členové rodiny.

⁸⁶ DRAHOTOVÁ 1972, 31-32.

omezen vliv stavů na chod věcí veřejných ve prospěch panovníka - císaře (absolutismus). Naše země se staly na dalších tři sta let pevnou součástí habsburské monarchie.⁸⁷ Průvodním jevem celé války byla emigrace (a následná konfiskace majetku), která dosáhla svého kulminačního bodu po roce 1627, kdy v Čechách vstoupilo v platnost Obnovené zřízení zemské (na Moravě roku 1628).⁸⁸ V praxi tato nová zemská ústava znamenala, že kdo z protestantské šlechty či měšťanstva nebyl ochoten přestoupit na katolickou víru, byl vyzván (respektive donucen) k opuštění země. Odešlo několik tisíc šlechtických a měšťanských rodin, mezi nimi mnoho vzdělanců a umělců. Praktická stránka rekatolizace připadla římské církvi, uplatnily se zejména církevní řády. Kromě emigrace byly země během války postiženy řadou epidemií, drancováním, rekvizicemi atp., takže se počet obyvatelstva snížil nejméně o třetinu.

Po roce 1620 nastal příliv cizinců do země. Inkolát udílel výlučně panovník, který tímto způsobem odměňoval své věrné. Významného postavení se tak domohli například Buquoyové, Gallasové, Piccolominiové, Schwarzenbergové, aj. Z domácí šlechty si důležité postavení udrželi například Liechtensteinové, Dietrichsteinové, Kounicové, Lobkovicové, Kolovratové, Kinští, Šternberkové aj. Díky vyřazení nižší šlechty (rytířstva) a měst z hospodářské soutěže se nejdůležitějším ekonomickým činitelem stal šlechtický velkostatek⁸⁹ fungující na základě robotní práce poddaného obyvatelstva.

S pronikáním merkantilistických teorií na konci 17. století, které podporoval stát,⁹⁰ se v Českých zemích začalo rozvíjet manufakturní podnikání. Vedle nejrozšířenější textilní výroby (plátenictví) se podnikatelské úsilí šlechty soustřeďovalo i na sklářství (Kinští, Buquoyové⁹¹, Harrachové, Desfoursové aj.).

---

⁸⁷ „Habsburkové byli ‚cizí‘ dynastií, ale její první příslušník byl na český trůn uveden po řádné a právoplatné volbě a Země Koruny české byly nedílnou složkou většího státního celku v dlouhém rozmezí let 1526–1918. Z této skutečnosti je třeba vycházet i při hodnocení našich dějin...“ – ČORNEJOVÁ 1992, cit. 257.

⁸⁸ Mimo prohlášení katolické konfese za jedinou povolenou toto nařízení uzákoňovalo dědičné právo Habsburků na český trůn a němčina byla zrovnoprávněna s češtinou (český jazyk měl dosud privilegované postavení).

⁸⁹ DRAHOTOVÁ 2005d, 193.

⁹⁰ Ekonomické zásady merkantilismu rozvinul v habsburském soustátí zejména vídeňský ekonom Filip Wilhelm Hörnigk, který prosazoval co největší soběstačnost státu ve výrobě, čímž měla být snížena závislost na cizině.

⁹¹ BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / FRIEDRICHS / et al. 2001–2002.

Od počátku 18. století prosperita hospodářství v Zemích Koruny české stoupala. Teprve v sedmdesátých letech tohoto věku se začaly objevovat první náznaky krize, kdy země byla postižena neúrodou.⁹² Svůj podíl na této situaci měly i válečné konflikty, ať už to byly válka o dědictví rakouské (1740–1748) a s ní spojená následná ztráta velké části Slezska, či válka sedmiletá (1756–1764), nebo válka o dědictví bavorské (1778–1779). Je třeba ovšem uvést, že již po skončení sedmileté války započalo vedení státu s pokusy, které měly vést k oživení průmyslu v celé monarchii. „*Tak v roce 1769 vznikly v Čechách, první podpůrná společnost pro zemědělství a svobodná umění a na ni navázala v roce 1788 ‚Vlastenecko - průmyslová‘ společnost, která dala základ známé, Jednotě pro povzbuzení průmyslu v Čechách.*“⁹³ K hospodářské integraci habsburské monarchie mělo přispět rozhodnutí o budování tzv. císařských silnic, na jejichž výstavbu od roku 1758 dohlížela státní instance – Český komerční kongres.

Josefínské reformy (v osmdesátých letech 18. století) znamenaly posun k určité náboženské svobodě (toleranční patent). Neméně významnou událostí bylo zrušení nevolnictví, což umožnilo pohyb pracovních sil i větší vzdělání venkovských vrstev. Ekonomické dopady však tyto změny přinesly až v průběhu 19. století.⁹⁴

První projevy barokního umění v Českých zemích lze zaznamenat již v první čtvrtině 17. století. V prvotní fázi byli umělci tvořící v tomto slohu cizinci přišlí do Čech a na Moravu zejména z Itálie, Bavorska a Francie. Nový sloh však v zemi brzy zakořenil a navázal na místní tradice (barokní gotika). Nejvyšší úrovně bylo dosaženo na poli výtvarného umění v první čtvrtině 18. století. První projevy rokoka lze nalézt v českém umění již ve třicátých letech 18. století. Poslední v sedmdesátých letech, kdy jeho pozdní fáze probíhala souběžně se stylem novým – klasicismem.

Během první poloviny 17. století výroba dutého skla v Českých zemích navazovala na pozdně renesanční produkci, a to jak z hlediska morfologie, tak i z hlediska užitých dekoračních technik. Nadále se uplatňoval optický dekor, natavená žebra a

---

⁹² DRAHOTOVÁ 2005d, 194.

⁹³ BROŽOVÁ 1977a.

⁹⁴ DRAHOTOVÁ 2005d, 194.

vlákna, nálepy ve tvaru malin, malba atd. Mimo běžného, užitkového skla se vyrábělo v této době i sklo luxusní, poplatné benátskému stylu,⁹⁵ který ovlivňoval tvary středoevropského skla po celé 17. a 18. století. V jednotlivých regionech byly tyto vlivy ovšem adaptovány odlišnými způsoby. Manýrismus a nastupující baroko narušily dosavadní harmonii jednotlivých částí skleněných nádob, zejména pohárů, a vedly ke vzniku nových, dosud neobvyklých tvarů.

Významný posun ve výrobě barokního luxusního skla se odehrál v sedmdesátých letech 17. století, kdy vrcholily snahy českých (respektive středoevropských) skláren o zdokonalení skloviny. Cílem tehdejších sklářů – technologů bylo utavení takového skla, které by bylo schopné vyrovnat se stále obtížněji dostupnému horskému křišťálu, jenž mělo sklo nahradit. Výsledkem tohoto úsilí bylo utavení silnostěnného, čirého, draselnovápenatého skla, tzv. českého křišťálu.^{96 97} Kýženého výsledku bylo dosaženo zejména zdokonalováním technologie tavení a pečlivým čištěním a zpracováním surovin. Snahy o utavení „křišťálového skla“ probíhaly paralelně v několika sklárnách (například v Robči na kounickém novozámeckém panství).

V poslední čtvrtině 17. století patřilo nejvýznamnější místo mezi českými sklárnami huti v Nových Hradech na buquoyském panství na jihu Čech. Huť byla založena v roce 1674 a do roku 1689 ji vedl Francouz Luis Le Vasseur d'Ossimont (†1689), s nímž jsou spojovány první zmínky o výrobě křídového skla.⁹⁸ Avšak největší zásluha na zdokonalení skloviny bývá po právu připisována nejslavnějšímu huťmistři konce 17. století Michaelu Müllerovi (1639–1709). Nejdříve působil v preusslerovské huti u sv. Anny v Zejbiši (Seewiesen) v Královském Hvozdu, roku 1671 se osamostatnil, když koupil tzv. Janouškovu huť (Helmbach) na eggenberském panství na Vimpersku. Roku 1683 vynalezl (poprvé utavil) vysoce

---

⁹⁵ Kolem poloviny století se sklo v benátském stylu vyrábělo například na buquoyském panství Nové Hradky (Gratzen) v jižních Čechách. Jedná se o poháry složitě hutně plasticky tvarované. Přestože zaměstnanci sklárny byly místní lidé, lze předpokládat, že inspirací pro tyto výrobky byly produkty nizozemských skláren v benátském stylu. Buquoyové totiž zastávali vysoké úřednické posty v jižním Nizozemí, kde zastupovali španělské Habsburky. – DRAHOTOVÁ 2005e, 196.

⁹⁶ BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / HEJDOVÁ 1989, 11.

⁹⁷ Již od 16. století začali používat názvu křišťál („cristallo“) italská sklářská (působící v Itálii, Francii a Nizozemí) pro označení svých nejlepších výrobků. V Čechách se toto označení pro vysoce kvalitní čiré sklo začalo užívat poprvé v sedmdesátých letech 17. století.

⁹⁸ HIRSCH 1936. – BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / HEJDOVÁ 1989, 11. – DRAHOTOVÁ 2005e, 199.

kvalitní křídové sklo,⁹⁹ které bylo vhodné k výrobě dutého, silnostěnného skla, na němž se uplatnil brus a hluboká řezba. Mimo křídového skla vyráběl taktéž jako první (snad již kolem roku 1688)¹⁰⁰ v Zemích Koruny české sklo rubínové a pravděpodobně i sklo rubínově a zlatě nitkované.¹⁰¹

Křídové sklo Michaela Müllera si získalo pro svou kvalitu velkou oblibu. Vyváželo se do okolních zemí, západní a jižní Evropy, ale i do Moskvy. Stejně tak známý obchodník sklem G. F. Kreybich byl spolu s dalšími severočeskými obchodníky odběratelem výrobků Janouškovy huti. Nejprve se křídové sklo vyrábělo na jihu Čech a jenom o něco později se jeho výroba rozšířila do ostatních sklářských hutí v Čechách a ve Slezsku.

Co se tvarů týče, uplatnilo se jich v poslední třetině 17. století několik. Jsou to jednak poháry s vysokými dříky, jež jsou členěny na několik kuliček (nodů) a kruhových destiček (prstenců); na tenkostěnné kupě, nejčastěji zdobené mělkou matnou řezbou schematických krajin, chinoiserií, loveckých výjevů, vegetabilních prvků atp., bývají ve spodní části nalepena plastická žebra. Dříky těchto pohárů jsou však na rozdíl od tzv. norimberských pohárů plné. Je to způsobeno tím, že oproti norimberským pohárům, kde se používala sklovina benátského typu, se v českých hutích tyto poháry venezianisujících tvarů vyráběly z méně tvárné skloviny. Tento typ poháru se v Čechách vyráběl až do počátku devadesátých let 17. století. Dále se objevují čišky na třech kulovitých nožkách, jejichž vzor lze vidět v soudobých zlatnických pracech. Poměrně zvláštním typem jsou sestavy několika pohárů nad sebou. V osmdesátých a devadesátých letech zmíněného věku probíhala paralelně výroba silnostěnného křišťálového skla. V tomto období došlo ke konstituci typického českého barokního poháru s balustrovou nohou dekorovaného fasetovým brusem, miskováním

---

⁹⁹ Termín křídové sklo (podle obsahu vysoce kvalitního vápence - stabilizátoru) je používán k označení čirého, dokonale odbarveného, draselnovápenatého skla, což je tzv. „Český křišťál“.

¹⁰⁰ MAREŠ 1893, 197.

¹⁰¹ Rubínové sklo jako první v Evropě vyrobil Johann Kunckel, sklářský technolog a chemik na přelomu let 1684 – 1685 ve sklárně na ostrově Pfaueninsel u Postupimi. Východiskem mu byl recept hamburského lékaře Dr. Cassiuse uveřejněný v jeho spise „Praecipitatio Solis cum Jove“ (vydaného roku 1685). - „*Als ich dies erfuhr*“ *schreibt Kunckel* *„legte ich alsofort Hand an“, und weil er nur ein Chemiker, sonder Glastechniker war, gelang ihm, „was ander nicht tun können“ – auch Cassiuse nicht –, nämlich das „praezipitierte mit dem Glas (zu) vereinigen und die Farbe eines rothen durchsichtigen Rubins hervor(zu)bringen...“*. – cit. podle: SPIEGL 1989, cit. 107. – K problematice rubínového skla: KERSENBRÖCK-KROSIGK 2001 (zde starší literatura).

(vybroušené kuličky a olivky) a klínovými řezy.¹⁰²

Největší rozkvět českého sklářství v období baroka nastal v první polovině 18. století. Příčinou toho bylo rozšíření výroby kvalitního bezbarvého dutého skla, na kterém se v hojně míře uplatnil brus a řezba, která se jakožto rafinační technika stala pro toto období dominantní. Hlavními centry výroby skla zůstaly příhraniční regiony (zejména Lužické a Jizerské hory, Krkonoše, Šumava). Atribuce výrobků jednotlivým sklárnám je vzhledem k neexistenci písemných zpráv o produkci jednotlivých hutí velmi obtížná. Možným řešením (navrhovaným Jarmilou Brožovou) by byla (vedle dekoru) důsledná analýza, respektive roztřídění tvarů jednotlivých skel dle příslušných regionů na základě geneticky nezpochybnitelných artefaktů.

Vedle bezbarvého, čirého skla hutě vyráběly i sklo kobaltové, rubínové, tmavozelené či hnědavé. V druhé polovině 18. věku se objevuje i sklo světlomodré barvy a opakní bílé sklo (mléčné),¹⁰³ které se ve větším množství vyrábělo v novosvětské sklárně v Krkonoších.¹⁰⁴

V průběhu první poloviny 18. století se ustálily tvary českého stolního skla do několika základních forem. V prvé řadě to byl (již výše zmíněný) balustrový pohár (v různých variantách),¹⁰⁵ dále pak loďky na sladkosti, číšky kónických tvarů, lahve a konvice. Všechny druhy výrobků doplňoval fasetový brus a miskování.¹⁰⁶

V druhé polovině století začala ustupovat výroba náročně dekorovaných předmětů (zejména pohárů) výrobě stolních souprav nápojového skla. Klasicistní válcové a vejčité tvary se objevují v sedmdesátých letech 18. století a přetrvávají až do počátku 19. století.¹⁰⁷

Mimo dutého skla se v produkci barokních skláren v českých zemích objevují již na

---

¹⁰² Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰³ Mléčné sklo dekorované pestrou emailovou malbou mělo v době druhé poloviny 18. století nahrazovat drahý porcelán.

¹⁰⁴ BROŽOVÁ 1977b. – DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005b.

¹⁰⁵ Kupa prvních balustrových pohárů z doby kolem roku 1700 je kónického tvaru a noha je poměrně krátká. V průběhu první poloviny 18. století se kupa rozšiřuje a bývá v dolní části zaoblená. Ořech v horní části dřívku činí pohár opticky vyšším a tím pádem i elegantnějším.

¹⁰⁶ DRAHOTOVÁ 1985d, 23.

¹⁰⁷ VYDROVÁ 1972. – DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005b, 209.

počátku dvacátých let 18. století lustry s broušenými ověsky, které se staly významným vývozním artiklem.¹⁰⁸ Výroba zrcadel se v širší míře začala rozvíjet v druhé polovině 18. století v severních Čechách na panstvích Česká Kamenice, Sloup, Nový Zámek, Horní Libchava a Mistrovice.¹⁰⁹ Dříve, již v první polovině zmíněného věku je doložena výroba zrcadel v Praze.¹¹⁰

Z rafinačních technik užívaných v době baroka se nejvíce uplatnila řezba. Důležitou okolností, která sehrála významnou roli při šíření glyptického umění (byť v rustikální podobě) mimo (postrudolfinskou) Prahu, bylo objevení nalezišť polodrahokamů v oblasti Jizerských hor. Zde nalezené minerály byly zpracovávány hlavně v Turnově. Odtud se znalost glyptické techniky šířila severním směrem do Hodkovic nad Mohelkou a Liberce, kde se setkáváme s kamenořezáči v druhé polovině 17. století. V Jizerských horách a jejich okolí se ovšem začal poměrně záhy projevovat nedostatek polodrahokamů, a proto jejich cena stoupala. Z tohoto důvodu zdejší kamenořezáči začali uplatňovat umění řezby na méně luxusním, ale lépe dostupném materiálu – skle.¹¹¹

Neméně významné řezáčské centrum bylo vedle Liberecka na sousedním Maloskalském panství (zejména v obci Kokonín). V 17., 18., i 19. století jsou zde doloženy příslušníci rodů Hübnerů, Kittelů a na nedalekém smržovském panství v obci Jiřetín členové rodiny Rösslerů. Nelze tedy než souhlasit s Olgou Drahotovou, že oblast Jizerských hor a jejich předhůří reprezentovala „*the starting point of the history of engraved glass in the North Bohemia and than the local production of engraved glass was initially of a higher standard because it was based on the local tradition of stone – engraving...*“.¹¹²

V poslední čtvrtině 17. století přejímá vedoucí postavení v řezbě na sklo českolipský

---

¹⁰⁸ „Montáží lustrů se zabývaly specialisované závody, z nichž jako první je uváděn roku 1724 podnik Josefa Palmeho z Práchně u Kamenického Šenova.“ - DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005c, cit. 209. – BROŽOVÁ 1985.

¹⁰⁹ DRAHOTOVÁ / JINDRA 2005, 211.

¹¹⁰ HALBICH 1934.

¹¹¹ Důkazem vyspělosti libereckých umělců je v Severočeském muzeu v Liberci chovaná řezaná číše s víkem se znakem a monogramem Františka Ferdinanda Ignáce Matyáše z Gallasu z konce 17. století. Podle Karla Hetteše je autorem této číše liberecký řezáč a měšťan Johann Georg Hänisch. – HETTEŠ 1962.

¹¹² DRAHOTOVÁ 1973, cit. 3.

region (hlavně panství českokamenické, sloupské a libchavské), kde již během první poloviny 17. století došlo k oddělení rafinérů od vlastních hutí a postupně se začaly ustanovovat cechovní organizace zušlechťovatelů skla (1661 v Chřibské, 1683 na panství Sloup, 1694 v Kamenickém Šenově).¹¹³

V 17. století se objevují zmínky o řezáčích skla mimo Českolipsko a Jablonecko jen ojediněle – v jižních a jihozápadních Čechách a v Rokytnici nad Jizerou v Krkonoších. Avšak ani v průběhu 18. století jich mimo oblast Lužických a Jizerských hor nepůsobilo mnoho.¹¹⁴

Období největšího rozmachu produkce barokního řezaného skla v českých zemích spadá do období 1710–1750.¹¹⁵ Na vzestup kvality řezby mělo bezpochyby vliv vyrobení silnostěnného, čirého křídového skla. Již na konci 17. století se začíná objevovat jako dekorace na silnostěnném dutém skle (mimo brusu) hluboká, mnohdy leštěná řezba. Na pohárech bývají ztvárněny postavy světců, heraldika (erby), lovecké scény apod. Po roce 1700 se na řezaném skle v Čechách začínají objevovat v ornamentu lineární rozviliny připomínající tvary písmen C a S, které zdobily řezané sklo české provenience v následujících desetiletích.

Kolem roku 1710 se v Čechách, jakožto i v celé střední Evropě rozšiřuje ornament, který poprvé při výzdobě interiérů použil francouzský architekt Jean Bérain st. (1640–1711). Tento typ ornamentu v sobě spojuje motivy pásky a rozvilin s groteskovými prvky. Severočeští řezáči se s tímto prvkem seznámili v Sasku, v Míšni, kde byli v letech 1710–1713 někteří z nich zaměstnání při výrobě Böttgerovské kameniny. Předlohou pro bérainovský ornament byly grafické listy Paula Deckera z let 1708–1710.¹¹⁶ V míšeňské manufaktuře byli zaměstnání řezáči obou severočeských center (z Českolipska a Jablonecka), což do jisté míry vysvětluje podobnost výrobků obou

---

¹¹³ První, kteří se začali věnovat řezbě byli malíři skla, o čemž svědčí malířské pojetí prvních mělce řezaných nádob z druhé poloviny 17. století. Tento fakt jako první konstatoval Karel Hetteš. – HETTEŠ 1964. – Dále též Václav Ryneš ve studii o nejstarších rafinérech skla dle Tereziánského katastru. – RYNEŠ 1964.

¹¹⁴ DRAHOTOVÁ 2005f, 213.

¹¹⁵ a/ Idem 2005f, 218.

b/ Ruku v ruce se vzrůstající kvalitou českého skla této doby probíhal i nebyvalý rozkvět obchodu sklem. – KLÍMA 1955 (zde starší literatura pramenného charakteru).

¹¹⁶ DRAHOTOVÁ 1969, 193-199. – Idem 1985d, 23. - Idem 2005f, 220-221.

těchto regionů.¹¹⁷

Tento ornament, který se na řezaném skle uplatňuje až do čtyřicátých let 18. století, tvořil často orámování znakům, světeckým postavám, vedutám, alegorickým (například přátelství, věrnost), žánrovým nebo loveckým výjevům. Stejně tak byl součástí v té době populárních portrétů habsburských panovníků, řezaných podle dobových mincí nebo méně často medailí.¹¹⁸ Zobrazovaný výjev se často pojí s nápisem, který obvykle není jenom jeho pouhým dodatkem, nýbrž výjev vysvětluje a doplňuje. Takto náročně zdobené artefakty sloužily coby dary k významným událostem v životě či kariéře.

Řezané sklo z Vimperska a Šumavy tvoří v rámci Čech samostatnou skupinu. Typické pro tento kraj jsou v letech 1690–1725 vyskytující se poháry s protáhlou kónickou kupou a balustrovým dříkem, který bývá většinou nebroušený. Ještě ze 17. století pochází většina motivů objevujících se na zdejším skle, jako například slunečnicové a tulipánové květy, architektura typu chinoiserií, listovní révy atp. Jednoduché miskování často doplňuje většinou matnou řezbu. Od konce 17. století až do počátku 19. století působila v jižních Čechách (na buquoyském panství) rodina Lechnerů pracující přímo pro vrchnost. Výrazněji se prosadil Carl Josef Lechner (1718–1806),¹¹⁹ jehož výrobky vynikají sice jistou mírou elegance, ale jinak je na nich rokokový ornament (objevující se na českém skle až po polovině 18. století) stereotypního charakteru.

Řezání a broušení skla navazovalo v Krkonoších na starší tradici. Roku 1732 v Novém Světě založil brusičskou dílnu rafinér Tietze. Později, v roce 1771 odešli členové této rodiny – Josef a Franz, spolu s celými rodinami do slezské hutě Friedrichsgrund, kde vybudovali a následně provozovali brusírnu skla na vodní pohon (Schleifmühle).¹²⁰ Novosvětská sklárna byla od počátku své činnosti hutí, v níž byla rafinace skla přímo spojena s prvovýrobou. Ovšem mimo huť bylo sklo

---

¹¹⁷ Krel Hetteš i Zuzana Pešatová se domnívají, že vliv Paula Deckera aj. lze na vývoj ornamentu označit za marginální. – HETTES 1963a. – PEŠATOVÁ 1968.

¹¹⁸ DRAHOTOVÁ 1971.

¹¹⁹ Idem 2002, 20.

¹²⁰ a/ FECHNER s. d., 98-99.

b/ Z informací uváděných Fechnerem je zřejmé, že do Slezska z Čech neodešli v druhé polovině 18. století pouze výše zmiňovaní bratři Tietzové, ale mnoho dalších brusičů, řezáčů a pozlacovačů skla.

rafinováno (nejenom řezbou) v tzv. privátních dílnách. Spojení výroby skla a rafinace ovšem nefungovalo jenom v Novém Světě. Podobně tomu bylo i například v Broumech na Křivoklátsku, kde byli přímo v huti činní malíři a řezáči skla. Slezsko, do roku 1742 integrální součást Zemí Koruny české, představovalo na konci 17. a v první polovině století 18. významné centrum řezby na skle (intagliogravury i kameogravury). Z konce sedmdesátých let a hlavně z osmdesátých let 17. století jsou doloženi řezáči skla v Czieplicích (Warmbrunnu), ve Sklarske Porebě (Schreiberhau), a jinde. Roku 1617 byla ve Sklarske Porebe hrabětem Schaffgotschem založena sklářská huť, jež později dosáhla nejlepší úrovně ve Slezsku.

V osmdesátých letech 17. století se objevují první zmínky o bratrech Winterech – Martinovi a Friedrichovi, řezáčích skla a kamenů. Martin (†1702) působil od roku 1680 v postupimské huti, kde nejpozději od roku 1687 řezal sklo technikou kameogravury v brusírně poháněné vodou zřízené na řece Sprévě.

Podobná brusírna byla roku 1686 zřízena na panství hraběte Christiana Leopolda Schaffgotsche pro Martina bratra Friedricha (†před 1712), který působil v hraběcích službách na zámku Kynast od roku 1685 jako korporál (kastelán). Po Winterově smrti je v této dílně uváděn řezáč skla Jeremias Frister a po něm zde v letech 1725–1765 působili členové rodiny Nehrigů.

Ve Sklarske Porebě (Schreiberhau) ve stejnou dobu jako Winterův provoz fungovala jiná významná dílna, ze které (nebo z jejího okruhu) pochází množství děl, jež jsou charakteristická hustým vegetabilním ornamentem, motivy vinné révy a květů. Nejznámější práce vyšlá z této dílny je tzv. Koulova číše z doby kolem roku 1685 (dnes sbírka Uměleckoprůmyslového musea v Praze), na jejímž plášti je řezba alegorie Pěti smyslů, jež představují sedící ženské figury s atributy.

Mimo alegorie se objevují další náměty jako například portréty panovníků, mytologické scény, veduty, apod. Tvary slezského skla v první polovině 18. století jsou velmi podobné českým, což bylo dáno hlavně dovozem kvalitní české suroviny do Slezska.

Ve třicátých letech 18. století se centrum řezby na skle přesunulo do lázní Cieplice (Warmbrunn). Nejčastějšími náměty zde vzniklých řezeb byly pohledy na Krkonoše, Warmbrunn nebo fontány, jakožto symboly zdraví. Takto dekorované sklo kupovali lázeňští hosté jako suvenýry.

Nejslavnějším slezským řezáčem doby rokoka je Christian Gottfried Schneider (1710–1773). Sedmdesát papírových otisků jeho řezeb se dochovalo v muzeu v Jelenie Goře.

Na konci šedesátých let 18. století začalo zdejší řezáčské umění upadat a v poslední čtvrtině 18. věku se slezští řezáči zaměřují převážně na zdobení upomínkového skla s řezbami pohledů na Krkonoše či s monogramy.

Mimo řezbu, která dominovala, se při dekorování skla v době baroka uplatňovala též malba emaily, která svým charakterem byla blízká renesančnímu slohu. Její charakter byl však rustikální. Holby, číšky, lahvičky apod. s malovaným zlidovělým dekorem se vyráběly ještě na počátku 19. století.¹²¹

Vedle dekorace pestrými emaily se však na počátku 18. století při výzdobě skla uplatnila i (vypalovaná) malba švarclotem,¹²² kterou pěstovali tzv. domácí malíři (Hausmahler). Nejvýznamnějším domácíým malířem skla (a porcelánu) v Českých zemích byl bezpochyby Ignaz Preissler (1676–1741) syn malíře Daniela Josefa Norberta Preisslera (1638–1733), který byl i prvním učitelem Ignaze.¹²³ Zda Ignaz navštívil v devadesátých letech 17. století Norimberk, kde podle R. von Strassera „... *vermutlich [hat] einen Teil seiner Lehrjahre (...) verbrach*“, zůstává dosud nejasné.¹²⁴ Zřejmé je, že pracoval na kolovratském panství v Kunštátu (v Orlických horách), odkud se už pravděpodobně nevzdálil. Do dvacátých a třicátých let 18. století spadá

---

¹²¹ DRAHOTOVÁ 2005g, 227.

¹²² Švarclot (Schwarzlot), tj. černý email, barvený přepálenými měděnými okujemi, který umožňuje ušlechtilou štětcovou kresbu a stínování, proškrabávané navíc jehlou. Švarclot se používal již ve středověku k malbě vitrají, zejména v sakrální architektuře (v této souvislosti se častěji používá francouzské označení grisaille).

¹²³ a/ Dosud nevyřešeným problémem zůstává otázka rozlišení práce otce a syna Preisslerů. – PAZAUREK 1925, 209-249.

b/ dokumenty týkající se I. Preisslera publikoval František Xaver Jiřík. – JIŘÍK 1923. – Idem 1924. – Idem 1925.

¹²⁴ STRASSER 1989, cit. 47.

Preisslerovo vrcholné tvůrčí období. Tehdy vznikl velký pohár s Bakchovým průvodem ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

Rokoková a klasicistní malba emaily se rozvinula od šedesátých let 18. století jak na čirém, tak na mléčném skle. Náměty byly různé: galantní scény rámované rokají, polopostavy světců, atp. Formálně podobná je i malba zlatem. V době poslední čtvrtiny 18. věku se objevuje klasicistní květinový dekor, jenž se uplatnil zejména na skle mléčném, které mělo imitovat cenný porcelán.¹²⁵

Recept na výrobu dvojtěnného skla publikoval v roce 1679 Johann Kunckel, který navázal na starší recept, jehož autorem byl švýcarský malíř Hans Jakob Sprüngli (1559–1637).¹²⁶ První „dvojtěnky“ zdobené mramorováním olejovými barvami vznikly v Čechách během druhého desetiletí 18. století. Kolem roku 1720 vznikalo první typicky české dvojtěnné sklo dekorované rytinou na zlaté či stříbrné fólii. Námětem byly postavy světců, lovecké a žánrové výjevy doplňované rozvilinovým a páskovým ornamentem atp. Předlohami byla soudobá grafika (mědirytiny Ph. Rugendase, E. Ridingera, P. Deckera aj.). Do dnešních dnů je však stále neznámá provenience těchto artefaktů.¹²⁷ Po polovině 18. století ustoupilo dvojtěnné sklo sklu malovanému zlatem. Přesto však znalost technologie dvojtěnného skla nezanikla a byla znovu ve střední Evropě oživena Johanem Josephem Mildnerem (1765–1808) a Johanem Sigismundem Menzelem (1744–1810).

Obchod se sklem, respektive jeho odbyt organizovali od středověku až do přelomu 17. a 18. století sami huťmířtři, kteří výrobky dodávali městským obchodníkům a sklenářům.¹²⁸

Na Českolipsku byla nejen největší koncentrace výrobců a rafinérů skla, nýbrž zde bylo i rozsáhlé centrum obchodu sklem. Jednalo se o obchod uskutečňovaný podomním způsobem a prvními obchodníky byli sami rafinéři (řezáči skla). Průkopníkem tohoto typu obchodování byl Georg Franz Kreybich (1662–1736) z Kamenického Šenova, který mezi lety 1682–1721 podnikl mnoho obchodních cest

---

¹²⁵ DRAHOTOVÁ 2005h.

¹²⁶ Idem 2005ch, 233-237.

¹²⁷ Problematikou dvojtěnného skla se dlouhodobě zabývá Jarmila Brožová.

¹²⁸ DRAHOTOVÁ 2005ch, 238.

do Bavorska, Slezska, Pruska, Hamburku, ale i Londýna, Švédska, Litvy, Moskvy atd.¹²⁹ Obchodníci skupovali sklářské výrobky po celých Čechách a Moravě, v severních Čechách ho nechávali dekorovat a poté jej dále prodávali.¹³⁰ Ve dvacátých letech se začínají úspěšní obchodníci českým sklem sdružovat v obchodních společnostech, které měly své obchodní domy – faktorie v mnoha přístavních městech Evropy (zejména ve Španělsku), ale i například v africké Káhiře, nebo v přístavních městech USA (Baltimore, New York). Jakého významu dosáhl obchod v první polovině 18. století, ukazují údaje z tzv. tereziánského katastru (1713–1756), dle kterých na Litoměřicku působilo 63 obchodníků sklem.¹³¹ Nejvýznamnějším kamenickošenovským obchodníkem té doby byl Christian Anton Helzel (též Hölzel), jenž roku 1742 založil „Tureckou Společnost“.

V období druhé poloviny 18. století došlo ke změně výtvarné úrovně českého skla, tj. k jejímu poklesu, který se projevoval mimo jiné tím, že téměř vymizely figurální náměty. Tento fakt byl způsoben nástupem středního stavu (měšťanstva), který upřednostňoval účelnost před luxusními výrobky, jež preferovala ustupující feudální společnost. Problémy ovšem dolehly i na obchodníky sklem, kterým jejich činnost ztěžovaly války, neúroda, hladomor a finanční krize státního hospodářství.¹³² Ani tyto skutečnosti ovšem nezabránilly vzniku dalších obchodních společností, které se orientovaly na méně náročné orientální trhy (Turecko).¹³³

2.6 - Klasicismus, empir, biedermeier, druhé rokoko

Jak již bylo zmíněno výše, za vlády Josefa II. (1780–1790) došlo k reformám, které velmi hluboko zasáhly do společenských vztahů. Jednalo se především o zavedení náboženské svobody (toleranční patent – 1781) a o zrušení nevolnictví (1781).¹³⁴ V době vlády Františka II. (1792–1835) se rakouské císařství zúčastnilo třech

---

¹²⁹ DAS BUCH 1930, 66.

¹³⁰ Sklárna v Broumech na Křivoklátsku své již dekorované výrobky sama prodávala (zejména do Prahy). Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹³¹ VINTER 1951.

¹³² DRAHOTOVÁ 2005i, 246.

¹³³ V josefínském katastru (1785–1789) jsou například v Kamenickém Šenově uváděny obchodní společnosti Hölzel & Co., Franz Vogel & Co., Johann Georg Palme & Co. a další. – Za tuto informaci děkuji Jarmile Božové.

¹³⁴ Mezi další kroky císaře Josefa II. patřilo například rušení klášterů a kostelů, změny v občanském a trestním právu, výnos o zrušení cenzury atd.

koaličních válek s Francií, které České země hospodářsky velmi vyčerpaly. Teprve mírový kongres ve Vídni (1814–1815) ukončil epochu válčení s revoluční a později napoleonskou Francií se záměrem restaurace politických poměrů v Evropě podle stavu z roku 1792.¹³⁵ Neměnnost tohoto stavu měl zajistit mezinárodní systém Svaté aliance. V rakouském soustátí byl hlavním představitelem (vedle císaře Františka) tohoto systému kníže Klement Václav Metternich (1773–1859).¹³⁶ Toto období relativního klidu skončilo revolucí roku 1848. Ve stejném roce usedl na trůn František Josef I., který v čele státu setrval až do roku 1916.

Přestože Země Koruny české vstupovaly do 19. století jako průmyslově nejvyspělejší část habsburské monarchie, byly v podstatě stále s celým zbytkem Rakouska převážně agrárním státem. Nejrozšířenějším výrobním odvětvím na našem území byly již v druhé polovině 18. století textilní výroba, o čemž svědčí fakt, že na přelomu 18. a 19. století se zabývalo předením lnu, vlny a bavlny na šest set tisíc obyvatel, tj. přibližně 20% tehdejší populace žijící na území Čech a Moravy. Sklářství bylo v té době druhým nejvýznamnějším odvětvím průmyslu, i když se co do počtu lidí, kteří se mu věnovali, i co do hodnoty produkce nemohlo zpracování textilu rovnat. Potvrzují to i údaje, které se váží k roku 1790, kdy bylo v Čechách v provozu 66 sklářských hutí, ve kterých bylo zaměstnáno 3051 lidí.¹³⁷ Celkově pak (po započtení rafinérů skla) bylo ve sklářství činných přibližně čtyřicet tisíc lidí.¹³⁸

Lpění na starých výrobních postupech a v obchodu sklem v prvních letech 19. století a ochabnutí obchodu (zejména do západní části Evropy) po francouzské revoluci bylo příčinou zaostávání českého sklářského průmyslu za jinými zeměmi starého kontinentu, které se ve stále tvrdším konkurenčním prostředí prosazovaly. Zejména to byla Francie a Anglie. I když se od počátku 19. století sklářské podnikání stávalo doménou nově nastupující společenské vrstvy – měšťanstva (výjimkou byly Buquoyské sklárny a harrachovská sklárna v Novém Světě), prosazovaly se ve sklářské výrobě v Českých zemích nové výrobní prostředky, oproti výše jmenovaným státům, dosti pomalu. Velmi váhavě bylo například přistupováno k zavedení uhlí

---

¹³⁵ BĚLINA 1992, 29.

¹³⁶ Toto období bývá označováno jako doba metternichovského absolutismu. Správnější je ovšem hovořit o systému františkovsko-metternichovském. – RAK 1992b.

¹³⁷ NEUMANN 1827.

¹³⁸ SPIEGL 1980, 32.

jakožto paliva pro sklářské pece, a to i přesto, že byl v roce 1786 vydán dvorní dekret, který zvýhodňoval skláře, kteří s ním vytápěli pece.¹³⁹ Tak se stalo, že sklárny v Čechách začaly užívat uhlí jako topiva v hojně míře až po polovině 19. století. Závažnou překážkou při rozvoji sklářství byl i špatný stav českých silnic (zejména v příhraničních oblastech, tedy tam, kde byl sklářský průmysl nejvíce soustředěn). Zásadním průlomem do této neutěšené situace byly až v druhé polovině 19. století budované železniční tratě.

Roku 1775 byl přijat jednotný celní řád pro země české, alpské a polské, což znamenalo zavedení celních omezení na dovoz zahraničních výrobků, jež měly chránit domácí výrobce před cizí konkurencí. Ve sklářství však toto opatření vyvolalo opačný efekt, vedlo totiž k obtížnému opatřování si zahraničních výrobků – vzorů a tím pádem i k neznalosti nových trendů v cizině, což mělo za následek nedostatečnou konkurenceschopnost českých sklářských výrobků.¹⁴⁰

Na počátku 19. století vznikly českým producentům skla nenahraditelné škody způsobené kontinentální bloádou, kterou vyhlásil císař Napoleon I. roku 1807 (jako formu hospodářské války proti Anglii), čímž bylo zabráněno vývozu sklářských výrobků k zámořským objednavatelům (zejména do severní Ameriky), přičemž výpadek českého skla byl nahrazen zbožím britské provenience.¹⁴¹ Důsledkem tohoto stavu bylo ochromení systému obchodních kompanií (obchodních center) v přímořských městech západní Evropy. V tomto období bylo dosaženo antiklimaxu odbytových problémů, které se, jak již bylo výše naznačeno, začaly projevovat již v druhé polovině 18. věku.

V témže roce, kdy Napoleon I. vyhlásil kontinentální bloádu, byl rakouským císařem Františkem II. založen *Fabriksprodukten-Kabinett*. Za zřizovací dokument této instituce „... kann das kaiserliche Handschreiben vom 11. September 1807 gelten mit dem Franz I. das Vorhaben den ‚Länder-Chefs‘ aller Provinzen, dem Palatin von

---

¹³⁹ SCHREYER 1792, 107. – BROŽOVÁ 1995e, 12.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Dle Napoleonova plánu se měla Anglie udusit vlastním zbožím, nicméně se tak nestalo, neboť angličtí obchodníci využívali k dopravě svého zboží do ciziny lodí neutrálních států. Tyto lodě směřovaly zejména do Oděsy, odkud bylo zboží dále distribuováno.

Ungarn und dem Gouverneur von Siebengebirgen vorstellte“.¹⁴² Mimo dokumentaci průmyslových výrobků měl tento ústav sloužit též k stimulaci průmyslu, a to nejenom sklářského.¹⁴³ Produkce skla přitom až do poloviny dvacátých let 19. století prakticky stále klesala. Negativní roli sehrál i státní bankrot Rakouska vyhlášený 15. března 1811 a s ním spojené vydání nových papírových peněz (tzv. šajnů) v hodnotě jedné pětiny dosud platných „bankocetlí“.

---

¹⁴² a/ „*Ich habe beschlossen, in Wien in einem eigenen Kabinete gesamte inländische Fabriks und Manufacturprodukte aufstellen zu laßen, um dadurch jedermann in den Stand zu setzen, sich eine allgemeine Uebersicht dessen, was in Meinen Erbstaaten in diesen Fächern erzeugt wird, zu verschaffen, und somit Absatz und Verkehr zu befördern, und die Industrie mehr und mehr anzueifern, und zu beleben. Sie werden Mir daher eine genaue Beantwortung nachfolgender Fragen übermachen, nämlich:*

1tens Welche Fabriken Manufakturen, und kleineren Fabrikswerkstätten bestehen, in der Ihnen untergeordneten Provinz? wie viele von jeder Art, und in welchen Ortschaften sind selbe befindlich?
2tens Welche artikel werden in dieser Fabriken erzeugt, und wozu werden diese Artikel verwendet?
3tens Welche sind die Preise der Produkte, und wie groß ist ihr Verschleiß im Aus und Inland? Diese 2te und 3te Angabe haben Sie von den Fabriksbesitzern selbst und spezifisch abzufordern. Zugleich werden Sie dießelben auffordern, daß sie von jedem Artikel ihrer Erzeugnisse in einer ihnen beliebigen Zeit ein Muster an die Ihnen unterstehende Landesstelle einsenden, welche Sie sodann an Mich zu befoerden haben werden, damit sie in der algemeinen Sammlung aufgestellt werde. Franz m.p:“ – LACKNER / MIKOLETZKY 1995, cit. 29.

b/ Idea vzniku *Produkten-Kabinettu* byla prvně prezentována v roce 1806. První ředitelem této instituce se stal v roce založení (1807) Aloys Freiherr von Widmannstätten. Většina exponátů byla majiteli manufaktury a továren zdarma této instituci zaslána, nicméně v ojedinělých případech byly některé artefakty zakoupeny. Původně byly produkty (sbírkové předměty) rozděleny na předměty ze *zvířecí říše* (například vlna, kůže), *rostlinné říše* (například bavlna, dřevo), *minerální říše* (například horniny, kovy, ale i sklo a porcelán). Mimo to byly předmětem sbírkotvorné (dokumentační) činnosti i potraviny, oděvy a lékárnické zboží. V roce 1815 se kabinet stal integrální součástí vídeňského polytechnického institutu, který vedl Johann Joseph Prechtl. Z roku 1822 pochází první tištěný inventář sbírky, která v té době čítala téměř čtrnáct tisíc předmětů. V roce 1838 to bylo ještě o dva tisíce více. V roce 1819 korunní princ Ferdinand založil vlastní „*technisches Cabinet*“ ve kterém shromažďoval „*natur- und Kunstprodukte*“ z celé monarchie. K roku 1825 čítala jeho sbírka na dvacet šest a půl tisíce předmětů. V roce 1840 (nyní již císař Ferdinand II.) svou sbírku (na návrh hraběte Černína) sloučil s původním kabinetem, čímž vznikl „*k.k. vereinigte technologische Kabinet*“. V druhé polovině 19. století sbírka chátrala a mimo jiné některé exponáty sloužily jako učební pomůcky, mnohé se též v průběhu desetiletí zničily nebo ztratily (naposledy během druhé světové války). V současné době je zbývající kolekce předmětů z *kabinettu* uložena ve sbírkách vídeňského Technisches Museum (kam byly první exponáty převedeny již v roce 1912) a v Österreichisches Museum für angewandte Kunst. Mimo tyto dva „oficiální“ *kabinety* vznikly během první poloviny 19. věku ještě další dva – „privátní“. První z nich („*Technischen Kuns-kabinetes*“) založil v roce 1810 Stephan von Keeß, aby posléze (1818) svou sbírku (která se bohužel do dnešních dnů nedochovala) čítající na devět tisíc artefaktů věnoval maďarskému Národnímu muzeu. Zakladatelem druhé „privátní“ kolekce uměleckořemeslných předmětů byl Ignatz Ritter von Schönfeld (1780–1839). – LACKNER / WERNER 1995.

¹⁴³ Z 1. listopadu 1807 pochází přípis Presidia K. K. zemského gubernia č. 7248/2 adresovaný krajským hejtmanům a pražskému primátorovi, v němž je požadováno zajištění soupisu (ověřených) údajů o manufakturách (včetně počtu jednotlivých výrobních zařízení, aby byl získán obraz o jejich velikosti) a výrobcích dle (zaslaného) formuláře, jelikož císař chce získat přesné informace o výrobcích pro svou vnitrozemskou výstavu ve svém „kabinetu“. K tomuto přípisu je připojen originál dopisu císaře Františka II. o založení kabinetu domácích manufakturních a továrních výrobků adresovaný hraběti Wallisovi. – NA, Pražské gubernium (1807), 1810374, kart. 369, 370.– Za upozornění na tento pramen děkuji Jarmile Brožové.

V druhé polovině dvacátých let 19. století se pokles výroby skla nejenom zastavil, ale začal nabírat vzestupnou tendenci; třicátá léta pak přinesla rapidní vzestup českého sklářství, které se tehdy (stejně jako přibližně před sto lety) dostalo na přední místo v Evropě.¹⁴⁴ O této skutečnosti svědčí i hojná účast na tehdejších domácích i zahraničních zemských a průmyslových výstavách, jejichž nejdůležitější výčet zmiňuje již G. E. Pazaurek.¹⁴⁵

Ve dvacátých letech 19. století taktéž došlo k vyhranění dvou základních obchodních strategií uplatňujících se v obchodě českým sklem. Mezi obchodními společnostmi, zejména z Kamenickošenovska a (Novo)Borska, se prosadila strategie levného vývozu především do Turecka, a to i přestože často nebylo jisté, zda odběratel za zboží zaplatí.¹⁴⁶ Tyto společnosti pokračovaly ve zdejších obchodních tradicích (obchodní kompanie).¹⁴⁷ Opačný přístup obchodování se sklem spočíval ve výrobě a dodávání luxusních sklářských výrobků do zemí západní a střední Evropy, tedy tam, kde byla jejich vysoká kvalita řádně ohodnocena. Tento postoj zastávala harrachovská sklárna v Novém Světě, jihočeské buquoyské sklárny na Novohradsku a šumavské sklárny, které vedl Johann Meyer (1775–1841).

V první polovině 19. století měla na utváření českého skla nezanedbatelný vliv v Anglii a Irsku hojně rozšířená výroba olovnatého, křišťálového skla,¹⁴⁸ které bylo dekorováno brusem. Právě sklo tohoto chemického složení konkurovalo českému sklu a spolu s kontinentální bloádou vyhlášenou Napoleonem I. přispělo ke ztrátě zahraničních trhů. Výrobci z českých zemí nebyly schopni olovnatému křišťálu zprvu vůbec konkurovat. Olovnatý křišťál je vzhledem ke své „měkkosti“ a třpytivosti velmi vhodný k rafinaci broušením. V tehdejší Anglii a Irsku bylo počátkem 19. století

---

¹⁴⁴ V roce 1825 bylo v Čechách v provozu 58 skláren. O deset let později to již bylo 75 sklářských hutí. – LNĚNIČKOVÁ 1999. – Idem 2005a.

¹⁴⁵ PAZAUREK 1923, pozn. 1.

¹⁴⁶ Problematiku vývozu českého skla do Turecka a přilehlých oblastí shrnula Helena Braunová. – BRAUNOVÁ 1995.

¹⁴⁷ Přehled významných severočeských kompanií činných v první polovině 19. století zpracovala Jitka Lněničková. – LNĚNIČKOVÁ 2005b, 276.

¹⁴⁸ Tento druh skla poprvé v novodobých dějinách sklářství utavil George Ravenscroft (1632–1683) v Anglii, rozšíření (nejprve na Britských ostrovech) ovšem olovnaté sklo doznalo až v posledních desetiletích 18. století. Díky příměsí olova je toto sklo „měkké“, a proto je velmi vhodné k broušení a řezání. Dalším plusem je vysoký lesk tohoto druhu skla.

použito při broušení skla tzv. kaménkového brusu.¹⁴⁹ Tímto způsobem rafinované sklo pocházející ze Spojeného království a z Francie bylo v době empiru značně oblíbené a po skončení napoleonských válek se stalo pro výrobu skla na kontinentu vzorem. Nepřekvapí tedy skutečnost, že právě ovládnutí techniky kaménkového brusu bylo pro opětovné dosažení konkurenceschopnosti českého skla velmi důležité.¹⁵⁰ Prvním, kdo v Čechách ještě před začátkem 19. století (v roce 1798) tento typ brusu zavedl, byl Josef Meyer, nájemce bučovských hutí na Novohradsku v jižních Čechách.¹⁵¹ Mayer též jako první započal s výrobou křišťálového skla.¹⁵² Kolem roku 1800 byl kaménkový brus uplatňován v Polevsku na Kamenickošenovsku a v roce 1803 ho zavedla do výrobního programu novosvětská sklárna v Krkonoších.¹⁵³

Čeští brusiči nejenom že relativně rychle dokázali napodobit tento „anglický“ brus, nýbrž postupem času vytvářeli i jeho mnohdy složité varianty; ovšem nikoliv na olovnatém skle, přestože se ho čeští technologové pokoušeli utavit, ale na tradičním českém draselno-vápenatém skle.¹⁵⁴

Podobně jako v předchozím století byla i v první polovině 19. věku výroba skla a jeho rafinace převážně soustředěna do pohraničních regionů českých zemí. Rafinérii působili buď samostatně¹⁵⁵ a dekorovali sklo pro obchodníky, kteří jim dodávali sklo ke zdobení, nebo (v menší míře) přímo v rafinériích, jež byly součástí sklárny.

Klasicismus se ve výtvarném umění v českých zemích začal vzhledem k silné barokní tradici prosazovat zvolna. Za jeho první projevy je považována osvícenská architektura císaře Josefa II. z osmdesátých let 18. století (stavby pevností při

---

¹⁴⁹ Tento typ brusů se nazývá též brilantový nebo diamantový. Základní morfologickou jednotkou plastického dekoru je drobný čtyřhran.

¹⁵⁰ V době Napoleona ve Francii byla kvalita čirého skla posuzována podle míry přiblížení se čistotě a jasů diamantů. Ve střední Evropě, vzhledem k renesanční tradici, bylo cílem při výrobě skloviny opticky se přiblížit kvalitě horského křišťálu. – Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

¹⁵¹ BROŽOVÁ 1995f, 16.

¹⁵² BERICHT 1837.

¹⁵³ BROŽOVÁ 1977a.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Největší koncentrace samostatně působících rafinačních dílen byla v severních Čechách, na (Novo)Borsku, Kamenickošenovsku, Českolipsku.

severních hranicích Čech).¹⁵⁶ Do setrvačné barokní a rokokové malby začal nový stylový proud pronikat v poslední čtvrtině 18. století z Vídně prostředkující Čechám francouzský klasicismus Ludvíka XVI.¹⁵⁷ V prostředí francouzského královského dvora vzniklo nové klasicistní umělecké řemeslo a stalo se vzorem uměleckým řemeslníkům působícím při ostatních panovnických a šlechtických dvorech v Evropě.¹⁵⁸

Podobně jako jiné oblasti výtvarného umění bylo i umělecké řemeslo poslední čtvrtiny 18. století, sklo vyráběné v Čechách nevyjímaje, ovlivněno obdivem k antice, jak o tom vypovídají jeho klidné, jednoduché tvary vycházející z tvarů antické keramiky.¹⁵⁹ Mimo čiré sklo, které převažovalo, se v menší míře vyrábělo i sklo barevné (opakní bílé [mléčné] a světlomodré sklo, kobaltově modré, lahvově zelené atd.). V období empiru, se ve výrobě objevují rozličné tvary nádob, které souvisely s oblibou nových pokrmů a nápojů a s tím rozvinuvší se kulturou stolničení (karafy, soupravy na punč, rozličné nádobky na sladkosti a želé, vázy, lampy, mísy na ovoce, atp.).¹⁶⁰ Číšky a pohárky bývají v této době při horním okraji zvonovitě rozevřené a jejich spodní partie (nízký podstavec) bývá po obvodu dekorována řadou svislých (broušených) řezů (tzv. typ *Ranftbecher*).¹⁶¹

Z aplikovaných rafinačních technik skla v době klasicismu je třeba na prvním místě jmenovat řezbu, jež se uplatnila na tenkostěnném nápojovém skle. Z motivů převládal antikizující ornament – listoví, akantové rozviliny, stuhy a girlandy.¹⁶² Předním řezáčem této doby byl Florian Wander (1738–1809) usazený na českokamenickém panství knížecí větve rodu Kinských, v obci Mistrovice. Wander byl především znám jako vynikající řezáč květin a hmyzu.¹⁶³ Jeho práce měly jistě vliv na Franze Xavera Antona Riedla (1786–1844), jenž spolu se svým bratrem Josefem, malířem skla, v Mistrovicích provozoval rafinérskou dílnu.¹⁶⁴

---

¹⁵⁶ PETRASOVÁ 2001, 30.

¹⁵⁷ PETROVÁ 2001, 67.

¹⁵⁸ BROŽOVÁ 2001a, 150-151.

¹⁵⁹ Ibidem 153. – BROŽOVÁ 2005, 278.

¹⁶⁰ Ibidem. – BROŽOVÁ 1995e, 14.

¹⁶¹ Idem 2001a, 155.

¹⁶² Ibidem 153.

¹⁶³ DLABACZ 1815, 328.

¹⁶⁴ BROŽOVÁ 2005, 279.

Ornamentika na řezaných artefaktech se v době empiru v zásadě nelišila od klasicistní. Došlo k jejímu rozšíření o vlnovkové pásy, cikcak ornament, dále geometrické motivy, listy, bobule¹⁶⁵ a pro empir tak příznačné výzdobné prvky jako orel či vojenské nebo antikizující (císařské) emblémy. Čeští výrobci se též v této době přizpůsobili anglickým vzorům a začali sklo dekorovat po anglickém způsobu – kaménkovým brusem. Vedle prvků ornamentální výzdoby (v poslední čtvrtině 18. století) se v této době začínají na českém skle objevovat takřka vymizelé, figurální motivy. Jedná se zejména o výjevy z antické mytologie a alegorie. Dále bývá vyobrazena tehdy velmi oblíbená postava Napoleona v krajině. Nejčastěji, jak uvádí G. E. Pazaurek,¹⁶⁶ bývá zobrazována ženská figura v antikizujícím oděvu, která přináší na oltář, nebo na urnu zápalnou oběť, též někdy píše do obvykle oválného medailonu písmeno či jméno související s osobou, které byl takto dekorovaný artefakt (povětšinou číška) určen.¹⁶⁷ „Česká empirová figurální řezba byla vázána na dobovou lineární kresbu, s níž tvořila výrazovou jednotu.“¹⁶⁸ Jistá schematičnost řezaných figur vychází z mechanicky kopírovaných grafických předloh a z nedostatku kreslířského školení. Plochost, která je charakteristická pro řezbu na skle v prvních letech 19. století, se nepodařilo řezáčům zmírnit ani použitím šrafury.

V obci Oldřichov (dnes část obce Mistrovice) na Kamenickošenovsku byl činný řezáč F. Kittel (činný v první čtvrtině 19. století), autor řezby zobrazující Tři sudičky (tzv. typ *Parzenbecher*) na číšce válcového tvaru, která byly zaslány M. A. Bienerthem, severočeským sklářským podnikatelem a obchodníkem (kolem roku 1819), do vídeňského „kabinetu“.

Z řezácké rodiny Pieschů z Kamenického Šenova vyšel Josef Piesche, řezáč a obchodník sklem činný v první čtvrtině 19. století v Bratislavě a Budapešti. Z téže rodiny pravděpodobně pochází i autor dvou ojedinělých reliéfních řezeb manželských dvojportrétů na silnostěnných číškách vzniklých kolem roku 1800 (obě v majetku Uměleckoprůmyslového musea v Praze).

---

¹⁶⁵ Ibidem 279.

¹⁶⁶ PAZAUREK, 42.

¹⁶⁷ Tuto ženskou figuru je možno chápat (typově) jako určitou variantu ženské postavy vyskytující se v sepulkrálním sochařství na přelomu 18. a 19. století. – Srovnej: PRAHL 2001.

¹⁶⁸ BROŽOVÁ 2001a, cit. 156.

Franz Hansel (1802–1883) z Radvance u (Nového) Boru patří spolu s Franzem Gottsteinem (1770–1840; původem z Krkonoš), činným ve sklárně Květná u Strání na jižní Moravě, k řezáčům mimořádných kvalit. Jejich dílo reprezentuje to nejlepší z oblasti empirové figurální řezby v Čechách. Hanselův talent dokládá jím signovaná řezba portrétu Filipa hraběte Kinského na číše ze sbírky Gutwillinger ve Stuttgartu.¹⁶⁹ V Uměleckoprůmyslovém museu v Praze je chována další Hanselem signovaná práce – řezba postavy orientálního jezdce a arabského koně na zrcadlové desce. V Hanselově díle je stejně tak jako u výše zmíněného F. Kittela patrný vliv soudobé francouzské figurální řezby, která je lineárního charakteru a bývá doplněna leštěnými detaily (hlavně se jedná o dílo v Paříži působícího V. Charpentiera [†1819]).^{170 171}

Řezáči skla činní na Šumavě a v Novohradských horách vedle žánrových výjevů řezali na sklo i portréty soudobých panovnických rodů, zejména francouzského a rakouského. Řezaný ornament s výrazným motivem hvězd se objevuje na skle dekorovaném již výše zmíněným Carlem Josefem Lechnerem.

Poněkud zvláštní postavení mezi českými centry řezáčského umění zauímají západočeská lázeňská centra (ale i například severočeské Teplice), která se po celé 19. století těšila mimořádné, ba přímo světové proslulosti, o čemž svědčí i klientela, která sem tehdy přijížděla. Kromě místních rafinérů skla se sem za potencionálními (zámožnými) zákazníky – lázeňskými hosty každé léto, tedy v čase lázeňských sezon, vydávala celá řada řezáčů skla z ostatních „mimolázeňských“ oblastí. Nejvýznamnější je harrachovský rodák Dominik Biemann (1800–1857; viz níže).

Přední místo mezi lázeňskými centry zauímaly Karlovy Vary.¹⁷² Základ tradice zdejšího řezáčského umění je třeba spatřovat v působení staré sklářské rodiny Tellerů, především pak Johanna Andrese Tellera (1736–1809), jenž je uváděn

---

¹⁶⁹ Ibidem 157.

¹⁷⁰ BROŽOVÁ 1977a.

¹⁷¹ F. Hansel, podle G. E. Pazaurka, odešel i s rodinou do lotrinského města Baccaratu, kde nějaký čas působil jako řezáč. Po návratu do Radvance zde byl činný až do konce života. – PAZAUREK 1923, 70.

¹⁷² Lázeňští hosté pobývající v Karlových Varech často náleželi k nejvyšším společenským vrstvám. Roku 1812 sem například zavítal císař František I. se svou dcerou (manželkou Napoleona I.) Marií Luisou. Třináctkrát zde pobýval německý básník Johann Wolfgang Goethe. Od roku 1816 až do své smrti roku 1819 se jezdil do Karlových Varů léčit kníže a maršál Blücher atd.

nejenom jako „*Glasser oder Vitrarius*“, ale i jako „*Glasschneider – Meister*“.¹⁷³

U Tellera se vyškolicil jeho kmotřenec, řezáč a malíř skla, který byl i úspěšným obchodníkem sklem, Anton Heinrich Mattoni (1779–1864), vlastním jménem Andreas Vincenz Peter Mattoni. V jeho dílech (především v jemné řezbě detailů) je patrné poučení pramenící z prací vytvořených řezáči drahých kamenů, jakými byl například v Karlových Varech od roku 1760 usedlý Joseph Müller (†1817).¹⁷⁴

Výjimečné postavení Novosvětské hutě bylo již výše naznačeno. Nejinak tomu je i u českého řezaného skla období empiru, kdy z harrachovského panství vyšli řezáči neobyčejných kvalit. V jejich díle, zejména ve figurálních řezbách, není patrný vliv soudobé severočeské řezby charakteristické svým linearismem.¹⁷⁵ Jedním z nejvýznamnějších zdejších řezáčů je Franz Pohl (1764–1834), pozdější učitel Dominika Biemanna. Z Pohlova díla je známá jím signovaná řezba na číšce ze soukromé sbírky v Praze. Námětem řezby je setkání ruského kozáka na koni s napoleonským pěšákem (viz níže).¹⁷⁶ Pro tento tehdy oblíbený námět mohly posloužit jako předlohy kresby Horace Verneta nebo Petera Hesse.¹⁷⁷ Roku 1800 byl kratší dobu Franz Pohl spolu se svým kolegou řezáčem skla Wenzelem Sacherem činný ve Vídni; přičemž Sacherovo dílo je dosud neznámé. Nicméně oba řezáči byli roku 1803 za svou práci vyznamenáni rakouským císařem Františkem I. malou zlatou medailí.¹⁷⁸

Friedrich Egermann (1777-1864), významný sklářský technolog a vynálezce řady nových druhů dekoračních technik, se věnoval i malbě na sklo. Nejprve působil v Polevsku u České Lípy a později, od roku 1820, v (Novém) Boru.¹⁷⁹ Egermannovy práce vykazují poučení malbou na soudobém míšeňském porcelánu. Vedle jemných maleb švarclotem, jakými jsou například jím signované alegorie „Jara“ a „Války“ na deskách z mléčného skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze, se zabýval i figurální malbou pestřími emaily na destičky z mléčného skla dekorující dřevěné

---

¹⁷³ PAZAUREK 1923, 111.

¹⁷⁴ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 27.

¹⁷⁵ Idem 2005, 282.

¹⁷⁶ PEŠATOVÁ 1968, obr. 58, 59.

¹⁷⁷ BROŽOVÁ 1995g, 19.

¹⁷⁸ Idem 2005, 282-284.

¹⁷⁹ Idem 1974a. – Idem 1977b.

zrcadlové rámy a vázy z matovaného či čirého opakního světle modrého skla. S antikizujícími tvary takto dekorovaného dutého skla korespondovaly i náměty maleb, vesměs čerpané z antické mytologie. Vedle Egermanna působili na Kamenickošenovsku jeho žáci, malíři Anton Knispel a Alois Eiselt. Na (Novo)Borsku působili Rudolf Schlegel, Anton Brandl a J. Hübner aj.¹⁸⁰

Vedle tradičních pestrých emailových barev bylo k dekoraci skla na Kamenickošenovsku a (Novo)Borsku užíváno i transparentních emailů (připomínajících techniku akvarelu) po způsobu drážďanského malíře skla Samuela Mohna (1762–1815) a ve Vídni činného Antona Kothgassera (1769–1851).

Friedrich Egermann se ovšem do dějin sklářství nezapsal pouze jako malíř, ale rovněž i jako sklářský technolog a experimentátor. Mezi jeho důležité přínosy patří znovuobjevení žluté lazury před rokem 1818¹⁸¹ a červené lazury na které pracoval mezi roky 1816–1832.¹⁸²

Nedlouho po Egermannově objevu se dekorace skla žlutou lazurou rozšířila a v kombinaci s řezbou se těšila velké oblibě. „*„Tušovaná’ malba švarclotem, malba průsvitnými emaily i žlutá lazura byly odrazem dobového zájmu o kresbu a akvarel.“*“ jak rozpoznala J. Brožová.¹⁸³

Dalším, neméně významným technologem byl přírodovědec a filozof Georg hrabě Buquoy (1781–1851), majitel panství na Novohradsku v jižních Čechách, který vynalezl roku 1816 černé, neprůhledné sklo - „hyalith“.¹⁸⁴ Inspirací mu byla kamenina (černý bazalt) Angličana Joshiana Wedgwooda (1730–1795). Od roku 1820 buquoyské sklárny vyráběly i červenou variantu hyalithu. Tyto druhy skla byly rafinovány řezbou a zlacením (respektive malbou zlatem), čímž bylo dosaženo

---

¹⁸⁰ Idem 2005, 287.

¹⁸¹ Žlutá lazura (*Silbergelb*) byla užívána již ve 14. století k malbě na ploché sklo. Lazury jsou barvy zhotovené ze stříbřitých nebo měděných solí smíchaných s tzv. okrovou hlinkou. Tato látka zabarvuje sklo žlutě, ale současně mu zachovává průsvitnost. Artefakt dekorovaný lazurou se musí vypalovat v peci, kde dojde ke spojení barvy s hmotou skla.

¹⁸² Jarmila Brožová předpokládá, že podnětem pro hledání barevných lazur byla barevná okna středověkých chrámů (zejména v Kolíně nad Rýnem a Norimberku), které Egermann pravděpodobně znal z autopsie. Nelze proto souhlasit s názorem, který vyslovil Walter Spiegl, že recept Egermann pravděpodobně objevil ve spise J. Kunckela *Ars Vitruvia Experimentalis...* – SPIEGL 1995a, 38-40.

¹⁸³ BROŽOVÁ 2001a, cit. 158.

¹⁸⁴ Hyalos = sklo (řec.).

výjimečné ušlechtilosti a elegance těchto artefaktů. Mimo jihočeské sklárny byl hyalith za krátkou dobu od svého objevení vyráběn i v harrachovské sklárně v Novém Světě. V Rakousku tomu tak bylo ještě v Joachimsthalu a Schwarzaui.¹⁸⁵

V druhé polovině dvacátých let 19. století se ve sklářství (tak jako i v ostatních oblastech uměleckořemeslné tvorby) začíná stále výrazněji projevovat nový styl, kterému bylo až o přibližně padesát let později přiřknuto označení *biedermeier* (též někdy nepřesně označovaný jako „měšťanský“ empir).¹⁸⁶ Základním znakem tohoto nového směru byl odklon od zásad symetrie a architektoničnosti hrající zásadní úlohu v předchozích obdobích – klasicismu a empiru. Na místo antického ideálu vyznávaného těmito dvěma styly došlo v období *biedermeieru* k oživení zájmu o přírodu, který vedl ve výtvarném vyjadřování až k naturalismu. Tento trend oproti dřívějšímu se taktéž projevoval ve větším zájmu o barevnost, což korespondovalo s týmiž tendencemi ve francouzském soudobém malířství doby romantismu. V neposlední řadě je třeba připomenout vzrůstající zájem o symboliku (podporovaný dobovým důrazem na sentiment), projevující se zejména zobrazováním květin v jejich bohaté barevnosti. Příznačná byla též záliba v minulosti, zejména v období středověku.¹⁸⁷

Jestliže se v hlavním městě habsburské monarchie, ve Vídni, a v Rakouských zemích vůbec tyto nové tendence v uměleckém řemesle projevovaly při výrobě nábytku, tak v „...*Čechách nesla stylový vývoj podivuhodně rozvinutá, tvůrčím duchem proniknutá sklářská výroba*“.¹⁸⁸

Kolem roku 1835 se počalo ve všech oblastech uměleckořemeslné tvorby střední Evropy, sklářství nevyjímaje, prosazovat vedle již zdomácnělého *biedermeieru* styl druhého rokoka, který se zrodil ve Francii za vlády krále Ludvíka Filipa. Druhý rokoko přejímalo jak tvary, tak i ornamentální výzdobu z děl umělecko řemeslných výrobků, jež vznikly kolem poloviny 18. století. Ve Francii tento staronový styl (taktéž označovaný jako *neorokoko*) dosáhl svého kulminačního bodu v roce 1839 na

---

¹⁸⁵ BUSSON 1978.

¹⁸⁶ Název *biedermeier* vznikl dle literární postavy – měšťáka „*Biedermeyera*“ vytvořené německým spisovatelem a pěstovatelem burleskního humoru Ludwigem Eichrodem v sedmdesátých letech 19. století.

¹⁸⁷ BROŽOVÁ 1995a. – Idem 2001b, 379-380.

¹⁸⁸ *Ibidem*, cit. 380.

pařížské průmyslové výstavě. V českých zemích se začal styl druhého rokoka v uměleckém řemesle prosazovat v druhé polovině třicátých let 19. věku; vrcholu zde dosáhl až krátce po roce 1850. Vliv *biedermeieru* ovšem nezanikl naráz, nýbrž se stylem druhého rokoka prolínal a doplňoval až do druhé poloviny čtyřicátých let.¹⁸⁹

Na českém skle se neorokoko uplatnilo nejdříve svým ústředním ornamentálním motivem – rokají, a to současně jak na skle zdobeném malbou, tak i na skle zušlechťovaném řezbou. Rokaj však nebyla jediným ornamentem, který byl v tomto období používán. Palmeta, akant, páska, úponky břechťanu a vinné révy představují další, od českého skla této doby neoddelitelné motivy.

Oproti období klasicismu a empiru, kdy byl nejvíce se uplatňujícím tvarem nádoby válec, se nyní začíná ve tvarech skla výrazně projevovat pohyb, jenž především díky brusu nabývá hmotné podoby v nekonečném množství tvarových variant nádob. Často dochází k tomu, že základním tvarem nádoby (například tehdy oblíbeným zvonovitým či nálevkovitým) jakoby prostupuje další, brusem vytvořené stereometrické těleso. Povrch nádoby byl ještě často doplňován reliéfními medailónky a výpustky, které zdobí mnohočetné varianty kaménkového brusu. V brusičském umění vynikli hlavně rafiněři ze severních Čech a z Krkonoš, kteří přispěli k „*explozi nejrůznějších tvarů*“ dutého skla.¹⁹⁰

Důležitou roli při utváření charakteru českého skla období *biedermeieru* představoval i vzrůstající zájem o sklo barevné. Ještě ve dvacátých letech 19. století, jak je zřejmé ze soudobých statistik,¹⁹¹ se vyrábělo především (až z 80%) čiré sklo. Barevné sklo bylo tehdy zastoupeno sklem mléčným, kobaltovým a hyalithovým (viz výše). Dále to byly polodrahokamy připomínající lithyaliny¹⁹² vynalezené roku 1828 tehdy ještě v Polevsku u (Nového) Boru působícím Friedrichem Egermannem. Z lithyalinového skla se vyráběly (vzhledem k výrobním omezením) povětšinou drobné předměty, jako například číšky, podnosy či flakony, které zdobilo zlacení okrajů a hran a malba

---

¹⁸⁹ BROŽOVÁ 1995b. – Idem 2001b, 380.

¹⁹⁰ Ibidem 381. – BROŽOVÁ 1977a.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² Lythyalionová, mramorovaná skla (lythos = kámen, řec.) mají širokou barevnou škálu. Mohou být tmavě červená, fialová, modrá, zelená, šedozelená atp. Způsob jejich výroby byl Egermannem založen na kombinaci hutních technik a sklářských malířských technik. – BROŽOVÁ 1974a.

květů, hmyzu, chinoiserií apod. taktéž provedená zlatem.¹⁹³

K zásadnímu obratu v poměru výroby čirého a barevného skla došlo na začátku třetího desetiletí 19. století, kdy vzrostl zájem objednavatelů o barevná skla. Třicátá léta se tak stala v pravém slova smyslu dobou závodů ve vynalézání skel různých barev, přičemž významný podíl na tomto snažení měly sklárny v jižních a jihozápadních Čechách a novosvětská sklárna Krkonoších.

Sklo barvené přímo ve hmotě bylo často užíváno k přejímání (vrstvení) skla čirého; broušením byly vytvářeny složité (dvoubarevné) geometrické a ornamentální motivy. Nejčastěji užívaným barevným sklem pro vrstvení křišťálu bylo sklo kobaltové a rubínové, které vyráběla harrachovská huť v Novém Světě. Následně škálu rozšířilo sklo růžové (zv. rosé), jež bylo též v nemalém množství a v nejvyšší kvalitě taveno v novosvětské sklárně.

Dalším způsobem, kterým se docílovalo barevnosti skla, bylo použití žluté (viz výše) a červené lazury, kterou vynalezl F. Egermann. Červeně lazurovaným sklem, které je pro laika těžko rozeznatelné od skla barveného rubínem ve hmotě, šlo poměrně snadno napodobit barevný efekt, který se jinak musel obtížně vytvářet pracným obrušováním vrchní vrstvy přejímaného (vrstveného) skla. Stejně tak jako lazury i barevné listry¹⁹⁴ (například růžový, světlomodrý, fialový i zelený) byly pro svou průsvitnost a jemnost odstínu ve třicátých letech 19. věku oblíbené.

V době druhého rokoka, stejně jako v období *biedermeieru* bylo barevné sklo velmi žádané, jen s tím rozdílem, že syté barevné tóny na počátku čtyřicátých let nahrazovalo sklo zabarvené poněkud studenějšími tóny. Jednalo se zejména o sklo opálové a alabastrové a v neposlední řadě žlutozeleně zabarvené sklo, jehož výroba u nás zobecněla kolem roku 1840, kdy ho do výroby zavedl Josef Riedl (ve svých jizerskohorských podnicích), novosvětská sklárna a další výrobci skla.¹⁹⁵

Řezba na skle se v období *biedermeieru* a druhého rokoka stala „...skutečnou perlou

---

¹⁹³ Idem 2001b, 382.

¹⁹⁴ Listry jsou roztoky organických sloučenin s kovy (Bi, Sn, Cu, Ag, Au atp.). Po jejich nanesení na skleněný předmět je nutno provést vypálení v peci.

¹⁹⁵ BROŽOVÁ 2001b, 382-383.

mezi rafinačními technikami...“,¹⁹⁶ přičemž je třeba zdůraznit, že její charakter a technika provádění se lišily podle jednotlivých regionů. Tehdejší řezáči stáli před zásadním úkolem, kterým bylo zvládnutí figurální řezby, zejména pak plasticity zobrazovaných postav. Počátky těchto snah jsou patrné u na Jablonecku působících řezáčů – Antona Simma a Eduarda Bendy.

Anton Simm (1799–1873) je řezáč, o jehož díle jsme dosti podrobně zpraveni, přestože své práce nesignoval, a to díky jeho pozůstalosti obsahující přípravné kresby, různé grafické listy a účetní knize z let 1835–1845.¹⁹⁷

Styl charakteristický pro díla Antona Simma byl podle zjištění J. Brožové nepochybně ovlivněn pracemi řezáče a brusiče skla France Bergmana, činného roku 1817 při novosvětské huti na panství hrabat Harrachů.¹⁹⁸ K signifikantním sakrálním námětům Simmových řezeb patří výjevy (ilustrace) k jednotlivým veršům modlitby Otče náš či Poslední večeře Páně (dle Leonarda da Vinci). Z oblasti profánních námětů se A. Simm věnoval žánru (zobrazení fází lidského věku – „Stupně života“), alegoriím (například Živly) či zobrazení krajiny s postavou (siluetou) Napoleona, maskovanou v kmeni stromu.¹⁹⁹ Podobnou řezáčskou techniku jako A. Simm uplatňoval na svých pracích i (výše zmíněný) Eduard Benda (1819–1901).

Při sklárně v Novém Světě v Krkonoších působilo v druhém desetiletí několik řezáčů skla, jejichž dílo (až na výjimky) známo není. „Až ve čtyřicátých a padesátých letech [19. století] vystupují z anonymity díla, která vytvořili Franz a Karl Knappové specialisovaní na řezbu koní, loveckých výjevů a zvířer, stejně jako Josef Veith, Josef Palme, Franz Pohl (junior) a Johann Sacher.“²⁰⁰

Z krkonošské hutě vyšel taktéž Dominik Biemann (1800–1857), který byl a je, především pro své řezané portréty, považován za nejlepšího řezáče skla období biedermeieru v celé Evropě. Během prvních let své činnosti pracoval v novosvětské sklárně jako řezáč skla. Roku 1826 nastoupil k jednoletému studiu na pražskou

¹⁹⁶ BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979, cit. 16.

¹⁹⁷ O pozůstalosti Antona Simma zevrubně informoval Gustav E. Pazaurek. – PAZAUREK 1923, 72.

¹⁹⁸ BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979, 21.

¹⁹⁹ BROŽOVÁ 2005, 296.

²⁰⁰ Idem 1977a, cit. (nepag).

akademii. Poté co se osamostatnil (propuštění z poddanství), byl činný v Praze a během letních měsíců ve Františkových Lázních. Od poloviny čtyřicátých let 19. věku pobýval přes zimu v Nové Hůrce na Šumavě (při Abelovské sklárně), kde (mimo jiné) řezbou dekoroval zrcadlové rámy.

Z Biemannovy tvorby jsou nejznámější (i nejpočetnější) jím řezané portréty (často známých a slavných osob) na pláštích číšek či skleněných medailonech. Biemann pracoval buď podle svých přípravných kreseb, nebo podle živého modelu. K jeho nejslavnějším pracím dozajista patří portrét Kašpara hraběte Sternberga na medailonu z roku 1833, který je uložen v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze. To, že si byl Biemann svého výjimečného nadání a schopností vědom, potvrzuje i fakt, že svá díla poměrně hojně signoval.²⁰¹

V Karlových Varech působil další významný řezáč skla doby *biedermeieru* – Anton Heinrich Pfeiffer (1801–1886), žák A. H. Mattoniho. Na fakt, že Pfeiffer v preciznosti řezby vynikal nad ostatní Mattoniho žáky a že předčil i svého učitele, poukázal již G. E. Pazaurek. Ačkoliv, jak dále Pazaurek uvádí: „...*auch von ihm viele gute Jagdstücke existierten...*“, ²⁰² je A. H. Pfeiffer znám především jako řezáč, jehož doménou byla témata sakrální. Na tomto poli se totiž mohl nejlépe uplatnit ušlechtilý styl jeho řezby. Je známo „...*dass er einen auffallendem lang-und schmalgesichtigen Menschentypus mit sehr sprechendem, eng beieinander stehenden Augen zu Seite eines schmalen, leicht überlängten, aber doch zierlichen Nasenrückens liebte, dem er durch ebenmässig haarabfallende Lokken einen harmonischen Rahmen zu geben pflegte*“. ²⁰³

Dovrшитelem vývoje karlovarské řezby první poloviny 19. století byl mistrovický rodák Emanuel Hofmann (1819–1878), jehož řezáčský styl je charakteristický svou elegancí projevující se na jeho řezbách figur s přesně provedenými detaily tváří. Podobně jako v období empiru doznala řezba na skle v druhé čtvrtině 19. století největšího rozmachu v severních Čechách, zejména na Kamenickošenovsku a (Novo)Borsku, kde byla koncentrace řezáčů (a dalších rafinérů skla) nejvyšší z celé

---

²⁰¹ K nejnovějším studiím zabývajících se dílem D. Biemanna patří publikace Kurta Pittrofa a Paula von Lichtenberga (zde uvedena starší literatura) – PITTROF 1993. – LICHTENBERG 2004.

²⁰² PAZAUREK 1923, 115.

²⁰³ KLESSE / SALDERN 1978, cit. 69.

podunajské monarchie.

Na (Novo)Borsku a přes léto v lázních Teplice působil Moritz Opitz – člen rozvětvené rodiny řezáčů. V Uměleckoprůmyslovém museu v Praze se nalézají jediné jeho signované dílo – číška s výjevem lidové vzpoury u Neapole.²⁰⁴

Ve stejné sbírce je uložena i jediná známá práce Friedricha Egermanna ml. (1822–1897), který byl činný v (Novém) Boru, kde nejdříve spolupracoval s ateliérem svého otce a posléze si založil dílnu vlastní. Jedná se o pohár z čirého skla, na jehož zvonovité kupě je řezba Ariadny na panteru ze čtyřicátých let 19. století. Vzorem byla stejnojmenná plastika J. H. Danneckera z let 1803–1814.

Na sloupském panství, v obci Radvanec, byl nějaký čas činný i pražský rodák Franz de Paula Zach (1820–1881). Většinu svého života ale pracoval v Mnichově. Zde též vznikla řada jeho řezeb na červeně nebo modře vrstveném skle.

Franz Anton Pelikan (1786?–1858) vedl řezáčský ateliér v Mistrovicích na Kamenickošenovsku, kde vyučil i své děti, kteří s ním posléze v dílně pracovali. Jediné signované Pelikanovo dílo – pohár s víkem, na jehož plášti byla řezba bitvy u Chlumce (německy Culm), bylo během druhé světové války zničeno.²⁰⁵ F. A. Pelikan (respektive jeho dílna) je ovšem znám jako autor několika pohárů s řezbou výjevu lovu na kance podle grafické předlohy (mědirytu) Johanna Eliase Ridingera.²⁰⁶ Pelikan je představitelem elegantního a jemného řezáčského stylu. Snad právě proto se leitmotivem jeho díla stala postava jezdce na koni. Tento Pelikánův oblíbený syžet se objevuje v jeho díle znovu a znovu, a to nejenom na loveckých scénách, ale i samostatně.

August Geissler (životní data neznáma), byl pravděpodobně velmi zdatný portrétista, jak dokazuje jeho jediné, dosud známé signované dílo – číška s portrétem neznámého muže,²⁰⁷ jehož sebevědomý výraz je důkazem toho, že se Geissler snažil zachytit naturel portrétovaného, čímž se přibližuje Dominiku Biemannovi.

---

²⁰⁴ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 55.

²⁰⁵ Existuje pouze nedokonalá fotografie tohoto poháru. – PAZAUREK 1923, 54.

²⁰⁶ Dva z těchto pohárů (jeden poškozený) jsou ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

²⁰⁷ KOVACEK 1999, kat. č. 18.

Z Mistrovic pocházel i další vynikající řezáč skla – August Böhm (1812–1890), který nikoliv nepodstatnou část svého života prožil v cizině – v Anglii a Německu. Böhm byl řezáč všestranného zaměření, nicméně jeho dramatický a temperamentní řezáčský rukopis našel své největší rozvinutí v zobrazení válečných scén s neuvěřitelně hybně řezanými figurami válečníků a jejich koní. Tato zvířata se v Böhmově provedení stávají synonymem výrazů exprese, napětí, drama. Kůň v jeho podání není pouze zvíře na němž sedí jezdec – válečník, ale plnohodnotný nositel děje, výrazu, který dává Böhmovým řezaným kompozicím onen barokně dynamický, až turbulentní charakter. Řezba bitvy Alexandra Velikého s perskými satrapy na kupě poháru z čirého skla z doby kolem roku 1840 (v soukromém majetku)²⁰⁸ představuje jeden z vrcholů Böhmova umění.

Vedle bitevních vřav Böhm řezal i výjevy sakrální, portréty, lesní interiéry s vysokou zvěří. V případě portrétní řezby ovšem nepracoval podle skutečnosti (modelu), jako D. Biemann, nýbrž podle grafických listů nebo dobových mincí. Tento fakt je snad příčinou dojmu topornosti a státnosti, jakou Böhmovy řezby podobizen působí. Dokladem tohoto tvrzení jsou dvě jeho práce z majetku Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Jedná se o dva morfologicky takřka identické poháry, ze žlutě lazurovaného čirého skla. Na prvním z nich je portrét (busta) maršála G. L. Blüchera von Wahlstadt, na kupě druhého postavy vojevůdců Wellingtona a Blüchera na bojišti po vítězství u Waterloo.

Hieronymus Hackel²⁰⁹ (1784–1844) se pravděpodobně v Mistrovicích narodil, nicméně již v mládí odešel do Celje (Cilli – něm.; dnešní Slovinsko), kde pracoval až do své smrti. Mezi náměty jeho řezeb se nalézají motivy jak sakrální (světci, apoštolové, Kristus, P. Maria atd.), tak profánní (lovecké, pastorální scény).

Z velkého množství řezáčů skla působících v Kamenickém Šenově vynikli dva – Karl Günther a Karl Pfohl.

---

²⁰⁸ SPIEGL 1980, 90-91.

²⁰⁹ Dílo tohoto řezáče bylo po dlouhou dobu uváděno jako práce anonyma zvaného „Mistr vycházejícího slunce“. – Hanka Štular jako první vyslovila na základě důkladné formální analýzy názor, že H. Hackel působící v Celje a tzv. Mistr vycházejícího slunce je jedna a táž osoba. – ŠTULAR 1974.

Karl Günther (1808–1883) velkou část svého života prožil v zahraničí (v německých zemích a ve Francii). Z tohoto období se ovšem nepodařilo dosud prokazatelně identifikovat žádnou Güntherovu řezbu. Zcela jinak je to s dochovaností děl tohoto řezáče od počátku šedesátých let 19. století do jeho smrti. Jsou to červeně lazurovaná dutá skla (humpeny, poháry, číšky atp.), které Günther rafinoval klouzavou řezbou doplňovanou rytými detaily.

Karl Pfohl (1826–1894) po svém vyučení v dílně Friedricha Egermanna pracoval ve Wiesbadenu a poté (s menšími intermezzy) podvkrátě po dobu několika let v Paříži. Ze signovaných prací je třeba zmínit kobaltem přejímaný monumentální pohár s víkem (v. 55 cm) z čirého skla ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze, na jehož kupě je v oválném medailonu řezba výjevu Milosrdný Samaritán. Tato Pfohlova práce je výjimečná tím, že zde došlo ke kombinaci techniky hluboké řezby v čiré vrstvě skla (v popředí) s řezbou reliéfní, v modré, kobaltem přejímané vrstvě (v pozadí) skla.

Vedle řezeb koní (samostatných či s jezdcem) na číškách a pohárech z červeně nebo modře vrstveného skla se Karl Pfohl proslavil (po svém definitivním návratu do Kamenického Šenova v roce 1872) řezbou litofanií, které G. E. Pazaurek označil jako jeho „*Beste technische Leistungen*“.²¹⁰

Mimo řezby, která mezi všemi rafinačními technikami v období *biedermeieru* naprosto dominovala, se duté sklo dekorovalo též malbou, jež ovšem byla spíše doplňkem brusu, který pokrýval převážnou část plochy dutých artefaktů. Ve středu květinových kompozic bývala umístěna růže, coby dobový symbol lásky (světské i křesťanské). Inspirací pro tyto kompozice byly tehdy oblíbené rytiny Jiřího Döbnera. Malované figurální kompozice (žánr) a ideální portréty žen se objevují až s nástupem stylu druhého rokoka.²¹¹

Malbou na sklo se zbýval (jak bylo výše naznačeno) Friedrich Egermann, a to nejdříve v Polevsku, později v (Novém) Boru. Zde též byla činná dílna Wilhelma Steigerwalda, která dodávala své práce do Mnichova, Franzi Steigerwaldovi bratrovi

---

²¹⁰ PAZAUREK 1923, 67.

²¹¹ BROŽOVÁ 2001b, 384.

Wilhelma a obchodníku sklem v jedné osobě. Malíři z Polevska byli díky svému vyhlášenému mistrovství pověřováni nejnáročnějšími úkoly pro novosvětskou sklárnu.²¹²

Novosvětská sklárna v Krkonoších od roku 1823 dekorovala sklo zatavenými keramickými inkrustacemi, které dovážela zejména z francouzských porcelánek. Zatavovány byly portréty významných osobností (soudobých i historických), postavy Krista, Panny Marie, světců, květinové motivy atp.²¹³

Vedle shora zmíněných rafinačních technik se od čtyřicátých let 19. století sklo dekorovala znovuobjevenými hutními sklářskými technikami, které došly rozvinutí zejména ve sklárně v Novém Světě.

Přes všechny potíže, které zejména na počátku 19. století sklářské řemeslo v celé střední Evropě neblaze poznamenaly, se *„České sklo první poloviny 19. století výrazným způsobem zapsalo nejen do dějin české sklářské výroby, ale stalo se i významným tvůrčím činitelem v tehdeším evropském uměleckém řemesle“*.²¹⁴

---

²¹² Idem 2005, 296.

²¹³ Idem 1980.

²¹⁴ Idem 1977a.

3 - HARRACHOVÉ A NOVÝ SVĚT

Jedna z prvních zmínek o rodu Harrachů se váže k roku 1195 a je doložena listinou z kláštera v Ranshofen am Inn, ve které je zmíněn Dietmarus de Harrouche a jeho bratr (frater eius) Gottschalkus. Jméno de Harrouche je nejspíše odvozenina z *von Harruck* (Harrouche), místa nalézajícího se u města Freistadt v Horních Rakousích.²¹⁵ Další zmínka se váže k vesničce Harachy nedaleko Rožmberka na Kaplicku v jižních Čechách, kde byla na konci 13. století usedlá vladycká rodina Harachěů. Jednoho rodu s nimi byli i Hřebenářové ze Hřebene, Hřebenářové z Harrachu, vladykové ze Zvíkovce aj.²¹⁶ Všichni užívali „... *erbu dnešních hrabat z Harrachů. Na červeném poli koule žluté, třemi péry pštrosími posázené, na helmě pak dvou trub, jejichž boky pěti péry pštrosími jsou posázeny a v jejichž otvorech po jednom péru takovém se spatřuje.*“²¹⁷ Jihočeští členové rodu byli často činní ve službách Rožmberků jako správci, šafáři či purkrabí.²¹⁸

Ve stejné době (tj. ve 14–15. století) byli jiní členové rodu usedlí v Rakousku, kde v roce 1524 Leonhard III. Harrach (1468–1527) koupil panství Rohrau v Dolních Rakousích a založil tak rohravskou rodovou větev, která zanedlouho zaznamenala strmý vzestup na poli politickém i společenském. Syn Leonharda III. (též Leonhard [† 1590]) se stal rytířem řádu zlatého rouna a působil na postu nejvyššího komořího císařů Maxmiliána II a Rudolfa II. Roku 1552 byl za své služby s celým rodem povýšen do panského stavu.²¹⁹ Vnuk Leonharda III., Karel (1570–1628) obdržel roku 1624 od císaře Ferdinanda II. (velký) palatinát (*comitiva maior*) s právem ražení mincí²²⁰ a tři roky nato mu byl udělen titul říšského hraběte.²²¹

Karel měl celkem devět dětí. Jeho syn Arnošt Vojtěch (1598–1667) se stal již ve svých dvaceti čtyřech letech pražským arcibiskupem a o něco později (roku 1627) i primasem království Českého. Jeho „(...) *cílem bylo pokatolíčiti celé Čechy... ale*

²¹⁵ GENEALOGISCHES HANDBUCH 1974, 184. – Heinrich Benedikt klade první připomenutí Harrachů již do roku 1165. – BENEDIKT 1960, 10.

²¹⁶ OTTŮV SLOVNÍK 1997, 904.

²¹⁷ Ibidem, cit. 904.

²¹⁸ Ibidem 904.

²¹⁹ Ibidem 904. – LUŠTINEC 2000, 50.

²²⁰ BUBEN 1994, 258.

²²¹ LUŠTINEC 2000, 50. – „I když jsou Harrachové titulárně hrabata, patří do kategorie říšských knížat s právem oslovení „Osvícenosti“, což jim bylo přiznáno v roce 1829.“ – MAŠEK 1999, cit. 95.

*toliko jisto, že reformace katol[ická] (...) vedla si mírněji než v dobách předešlých a dodělala se výsledků velmi utěšených“.*²²² Kardinál Harrach byl odpůrcem násilné rekatolizace. Dalšími problémy, které řešil, byly spory mezi Jezuity a ostatními řády.²²³ V neposlední řadě se zasadil i o reorganizaci farní správy,²²⁴ což bylo vzhledem k neochotě katolické šlechty navrátit církvi konfiskovaný majetek po protestantech poměrně složité.²²⁵ Mimo to se zúčastnil volby třech papežů a korunoval tři české krále.²²⁶ Roku 1648 byl Švédy při jejich vpádu do Prahy zajat a následně za vysoké výkupné propuštěn.

Dcera Karla hraběte Harracha, Isabela Kateřina se provdala za vévodu Albrechta z Valdštejna a nemalou měrou přispěla k jeho politickému a vojenskému vzestupu. Její sestra Maxmiliána si za muže vzala Adama Erdmanna hraběte Trčku z Lípy, který prodal roku 1632 panství Branná s polovinou města Jilemnice svému švagrovi, dalšímu synovi Karla, Ottovi Bedřichovi (1610–1639), který se tak stal zakladatelem rodové jilemnické větve.²²⁷ Rohravskou větev²²⁸ representoval jeho starší bratr Leonhardt VII. (1594–1645).

Ferdinand Bonaventura (1636–1706), syn Otty Bedřicha, byl velmi vzdělaný a uměnímilovný muž. Stejně, jako několik jeho předků působil v císařských službách coby velvyslanec podunajské monarchie ve Španělsku a ve Francii.²²⁹ ²³⁰ Roku 1701 zakoupil od Harantů z Polžic a Bezdržic panství Jilemnici a spolu s Brannou tak vytvořil rozsáhlé dominium s dobrými předpoklady hospodářské prosperity.²³¹ V diplomatických službách byl činný i Bonaventurův syn Alois Tomáš Reimund (1669–1742), který počátkem 18. století založil sklárnu v Novém Světě. Jeho syn Bedřich

---

²²² OTTŮV SLOVNÍK 1997, cit. 907.

²²³ MAŠEK 1999, 94.

²²⁴ KETTNER 1993, 178.

²²⁵ KADLEC 1991, 91.

²²⁶ LUŠTINEC 2000, 50.

²²⁷ První zmínka o jilemnickém panství pochází z roku 1304, kdy je jeho střediskem hrad Štěpanice, jenž drží Jan z Valdštejna. Odtud své sídlo Valdštejnové přenesli do Horní Branné, kde roku 1561 založili hrad, který se stal správním centrem území – panství Horní Branná, jehož jižní část byla dočasně oddělena a stala se samostatným dominiem, které v dalších letech drželi Závíš Jilemnický z Újezda, Křínecký z Ronova a konečně Harantové z Polžic a Bezdržic. – STÁTNÍ ARCHIV 1965, 332.

²²⁸ Rohravská větev vymřela po meči Antonínem Harrachem (1815–1886) a její majetek následně připadl větvi jilemnické. – MAŠEK 1999, 94.

²²⁹ *Ibidem* 94.

²³⁰ O diplomatických aktivitách Ferdinanda Bonaventury a dalších příslušníků rodu Harrachů viz: HEILIGSETZER 1995, (zde další literatura). – Za upozornění na tuto stať děkuji Evě Semotanové.

²³¹ LUŠTINEC 2000, 50.

August Gervasius Protasius (1696–1749) zase roku 1745 připojil k panství Jilemnice nevelký statek Žďár. Arnošt Quido (1723–1783), syn Bedřicha Augusta, se do dějin Jilemnického dominia zapsal jako člověk s na svou dobu nebývale vyvinutým sociálním cítěním, projevujícím se starostí a péčí o poddané.²³² Hrabě na svém panství podporoval železářství a sklářství, pečoval o lesy, zasloužil se o obrovský rozmach plátenictví (založil první manufaktury a bělidla plátna).²³³ Nemalou pozornost věnoval podpoře budního hospodářství na hřebenech Krkonoš.²³⁴ Jeho syn Jan Nepomuk Arnošt (1756–1829) ženatý s Marií Josefinou kněžnou z Liechtensteinu, navázal na hospodářskou politiku svého otce. Roku 1792 vystoupil ze státní služby a věnoval se správě svých panství. Zvýšený zájem věnoval zejména železářství (výrazně rozšířil produkci).²³⁵ Za jeho državy též dosáhla vynikajících výsledků sklárna v Novém Světě, přičemž nemalou úlohu při tomto úspěchu sehrál vedoucí hutě Johann Pohl, kterého do funkce ustanovil hrabě v roce 1808. Hrabě František Arnošt (1799–1883), ženatý s Annou kněžnou z Lobkowitz, syn Arnošta Kryštofa (+1838) a synovec bezdětného Jana Nepomuka Arnošta byl velkým mecenášem umění a členem mnoha průmyslových spolků a podniků. Působil jako zástupce rakouské monarchie na světových výstavách v Londýně (1851, 1862) a v Mnichově (1854).²³⁶ Jeho záliba ve výtvarném umění se projevila i při stavbě jeho sídla (zámku v novogotickém stylu) v Hrádku u Nechanic, který patří k nejlepším representantům romantické architektury v Českých zemích.

Mezi vychovatele Jana Nepomuka Františka (1828–1909), syna Františka Arnošta hraběte Harracha a Anny kněžny z Lobkowitz, patřil mimo jiné i J. E. Vocel, literát, profesor archeologie, dějin umění a dějin české literatury na pražské universitě. Roku 1856 hrabě zakoupil a převzal do své správy velkostatek Konárovice u Kolína, kde začal „...rozvíjet veřejnou činnost povzbuzováním rolnictva k pokroku zemědělskému“. ²³⁷ V té době stál v čele několika hospodářských spolků a v roce 1863 se stal spoluzakladatelem rolnické školy ve Stěžerách na Královéhradecku.

---

²³² Ibidem 51.

²³³ Tyto aktivity dokumentují i drobné kresby (včetně vyobrazení novosvětské hutě) na Grauparově mapě Jilemnického panství. – LUŠTINEC 2000.

²³⁴ Ibidem 52.

²³⁵ Ibidem 53.

²³⁶ Ibidem 53.

²³⁷ OTTŮV SLOVNÍK 1997, cit. 908.

„Již ve svém útlém mládí [Jan Nepomuk] jevil lásku k národu českému a k Slovanstvu.“²³⁸ Svým politickým přesvědčením byl staročech a austroslavista. Po celý svůj život se zasazoval o existenci českého národa v rámci monarchie. Již roku 1848 se spolu se svým otcem hrabě Jan Nepomuk zúčastnil Slovanského sjezdu v Praze. Aktivně participoval na výstavbě Národního divadla, a to jak organizačně, tak finančně. Jako kurátor Matice české podporoval českou literaturu. Díky jeho úsilí se podařilo shromáždit finanční prostředky na vnitřní výzdobu kostela sv. Cyrila a Metoděje v Karlíně, kam Harrachové věnovali kazatelnu.²³⁹ Jako předseda Společnosti muzea Království českého, dnešního Národního muzea, se zasloužil o rozvoj této instituce, a nemalé jsou i jeho zásluhy na vybudování budovy muzea na Václavském náměstí v Praze.²⁴⁰ Ve Vídni, v hlavním městě monarchie, se stal hrabě zastáncem tamních Čechů (založil první českou školu a vymohl konání bohoslužeb v češtině). V roce 1870 se stal poslancem zemského sněmu za okresy jilemnický a vrchlabský. Později zasedal i v říšské radě.²⁴¹

Vztah hraběte Jana Nepomuka Harracha k jilemnickému panství byl velmi vřelý, o čemž svědčí například založení první krkonošské přírodní rezervace (roku 1904) či budování komunikací (včetně turistických cest), čímž přispěl k rozmachu turistiky v západní části Krkonoš. Roku 1892 objednal v Norsku pro své lesní dělníky lyže a položil tak základ rozvoji lyžařství v českých zemích.²⁴² V letech 1899–1901 nechal dle plánů stavitele Karla Pekárka z Tanvaldu vystavět v Harrachově novou kapli sv. Alžběty. Sochu světice nad vchodem (z hořického pískovce) provedl sochař Antonín Sucharda.²⁴³

O velké oblibě Jana Nepomuka vypovídá i skutečnost, že na jeho pohřeb, který se konal v Horní Branné, dorazily velké davy lidí. Z Prahy byl dokonce vypraven zvláštní vlak se smutečními hosty.²⁴⁴

Nástupcem Jana Nepomuka byl Otto hrabě Harrach (1863–1935), který se stal po

---

²³⁸ Ibidem, cit. 908.

²³⁹ Ibidem 908.

²⁴⁰ LUŠTINEC 2000, 54.

²⁴¹ Ibidem 55.

²⁴² Ibidem.

²⁴³ MENČÍK 1902, 18.

²⁴⁴ LUŠTINEC 2000, 55.

první světové válce občanem ČSR. V té době bylo pozemkovou reformou panství hrabat z Harrachu zmenšeno přibližně o dvě třetiny. Posledním majitelem, již zmenšeného, panství byl Jan hrabě Harrach (1904–1945). Po druhé světové válce byl majetek hraběcí rodiny (včetně novosvětské sklárny) zestátněn. Příslušníci hraběcí rodiny dnes žijí zejména v Rakousku (zámek Rohrau) a v Německu.²⁴⁵

---

²⁴⁵ Ibidem.

4 - SKLÁRNA NOVÝ SVĚT V 18. STOLETÍ A POČÁTKY SKLÁŘSKÉHO ŘEMESLA V ZÁPADNÍCH KRKONOŠÍCH

Počátky sklářského řemesla v oblasti Krkonoš (a sousedních Jizerských hor) sahají nejméně do poloviny 14. století. V této době již existovala sklářská huť ve Sklenařicích (u Vysokého nad Jizerou), k níž se váže smlouva registrovaná v Praze roku 1376. Jí se Nyclas Queysser, sklář z Vysokého nad Jizerou zavazuje dodat Hanušovi z Hlohova v příštím roce (tj. 1377) dva vozy s 3200 skly pro tamní kapitulní kostel.²⁴⁶ Kolem roku 1400 se sklo vyrábělo i v hutí na území dnešní obce Sklenářovice u Žacléře.²⁴⁷ Na slezské straně krkonošského masivu se sklářská výroba rozvinula snad ještě o něco dříve, pravděpodobně již v době raného středověku, jak předpokládá Stefania Zelasko.²⁴⁸

Z období 15. a převážně většiny 16. století chybí zprávy o sklářském podnikání na české straně Krkonoš,²⁴⁹ nicméně vzhledem k rozvoji sklářství v sousedním Slezsku,²⁵⁰ lze předpokládat obdobnou situaci i na opačné straně zemské hranice. Teprve z roku 1562 pochází první zpráva o sklářské hutí (na jilemnickém panství)²⁵¹ v Rokytnici nad Jizerou (Rochlitz), jejíž vznik se spojuje s Hansem Schürrerem, jenž dle zápisu v schürrerovské rodinné kronice²⁵² založil též sklárnu v obci Huť u Jablonce nad Nisou.²⁵³ Kaspar Schürrer, syn Hanse a dědic rokytnické hutě, založil v roce 1590 sklárnu v Rokytnu (Sahlenbach),²⁵⁴ která se stala pokračovatelkou sklárny v Rokytnici nad Jizerou, jež musela být kvůli k nedostatku dřeva zrušena. Sklárna v Rokytnu fungovala až do první poloviny čtyřicátých let 18. století, kdy byla vdova po tehdejšímu huťmistrovi Johannu Karlu Preisslerovi († 15. března 1736)

---

²⁴⁶ a/ HETTEŠ 1963b, 268-269, pozn. 9.

b/ Zbytky sklenařické sklářské hutě odkryla v roce 1955 Dagmar Hejdová. – HEJDOVÁ 1966.

²⁴⁷ KLANTE 1935–1936, 114.

²⁴⁸ ZELASKO 2005, 21, (zde starší literatura).

²⁴⁹ Hlavním pramenem informací byly nepochybně zemské desky, které shořely roku 1541. – HETTEŠ 1963b, 269.

²⁵⁰ OLECZAK / BUCKOWSKI / GEBETHNER 1963, 64-65.

²⁵¹ WÄGNER 1985, 32.

²⁵² Schürrerovskou rodinnou kroniku zahrnul do své knihy Edmund Schebek. – SCHEBEK 1878, 25-60.

²⁵³ a/ VINTER 1951, 9.

b/ Tradičně uváděný předpoklad (ve starší literatuře), že sklárna byla založena roku 1491, popřel Vlastimil Vinter. – VINTER 1951, 10.

²⁵⁴ FISCHER 1924, 34.

nucena již značně zadluženou huť uzavřít.²⁵⁵

Na jilemnickém panství byly v té době (tj. v 17. století) založeny další dvě sklářské hutě. První z nich byla ve Vítkovicích (Witkowitz). Nejranější zpráva, která se k ní váže, je z počátku 17. věku a uvádí, že prvním huťmistrem byl Wolf (Wolfgang) Preissler pšišedší ze sousedního Slezska, z tehdejší Sklarske Poreby (Schreiberhau), kde vystavěl a též vedl sklárnu. Na konci třicetileté války (1642) však vítkovická huť zanikla.²⁵⁶ V. Elsner uvádí, že huť ve Vítkovicích byla znovu vybudována v roce 1654, Hansem Preußlerem pšišlým ze slezské Sklarske Poreby (Schreiberhau).²⁵⁷ V první polovině 18. století byl huťmistrem Hansův potomek – Jan Jiří Preissler. Po něm převzal vedení sklárny František Preissler, do jehož rodiny se přiženil Antonín Erben, který byl mimo Vítkovice (1773–1795) činný i jako správce při novosvětské huti, (v letech 1773–1788). Erben zemřel ve Vítkovicích 2. července 1795. Jeho synové Karel a František již sešlou sklárnu i s pozemky prodali roku 1807 hraběti Harrachovi.²⁵⁸

Druhá sklárna na jilemnickém panství byla v Rýžovišti (Seifenbach).²⁵⁹ Její založení předpokládá V. Vinter v roce 1630; pravděpodobně první písemné zmínky o této huti však pocházejí až z roku 1684.²⁶⁰ Sklárna v Rýžovišti byla v úpadku již někdy na konci 17. století; *wegen Holtzmangels*, jak uvádí F. Menčík, hraběcí harrachovský archivář.²⁶¹ Příčinou zániku provozu bylo nejspíš též špatné hospodaření tehdejšího huťmistra Theophila Schiera, o čemž svědčí i fakt, že vrchnosti údajně dlužil nájemné za léta 1708–1711 ve výši 200 zlatých.²⁶²

Další sklárna na jilemnickém panství byla založena až krátce před polovinou 18.

---

²⁵⁵ Preisslerové vedli rokytenskou huť od druhé poloviny dvacátých let 17. století, kdy se Wolfgang Preissler přiženil do schürerovské hutě v Rokytnu. – WÁGNER 1985, 32. – DONTN 1993, 14-15.

²⁵⁶ WÁGNER 1985, 32.

²⁵⁷ ELSNER 1893, 72.

²⁵⁸ WÁGNER 1985, 30-31.

²⁵⁹ KLANTÉ 1935–1936, 122. – VINTER 1951, 21. – HETTEŠ 1963b, 269.

²⁶⁰ a/ VINTER 1951, 21. – SOA Zámorsk, Pozemkové knihy, okresní soud Rokytnice n. Jiz., č. 3170. – cit. podle DONTN 1993, 142-143.

b/ K roku 1693 se váže zpráva, že v Rýžovišti bylo v roce 1693 pět stavení, a sice „*bei der Neuhütte*“ přičemž „*[n]ur der Glasmeister Christoph Schier erwarb ein erbliches Eigentum, ansonsten handelte sich um Häuser auf herrschaftlichen Ziensfeldern*“. – SOA Zámorsk, Pozemkové knihy, okresní soud Rokytnice n. Jiz., č. 3170. – cit. podle DONTN 1993, 141.

²⁶¹ MENČÍK 1902, 5.

²⁶² Ibidem 5-6.

století (1746) v Bedřichově nedaleko Špindlerova mlýna (na Krausových boudách – Krausebauden), kde ji se svolením Fridricha Augusta hraběte Harracha založil Fabian Donth z Rokytnice nad Jizerou. Vedl huť deset let a poté ji za 2522 zlatých a 20 krejcarů prodal vrchnosti. Harrachové huť provozovali ve vlastní režii do roku 1787, kdy byl provoz ukončen.²⁶³

Sklárna v Novém Světě (Neuwelt) ležící na úpatí západních Krkonoš v těsné blízkosti slezské (respektive polské) hranice, se stala pokračovatelkou rýžovišťské hutě (od níž je vzdálena cca 5 km), jak je zřejmé ze zprávy pro hraběnku Harrachovou (pravděpodobně se jednalo o druhou manželku hraběte Tomáše Reimunda, Marii Cecílii hraběnku z Thannhausenu)²⁶⁴, kterou vypracoval 16. června 1711 Johann Kranewiter, správce harrachovského panství. *„Die eingefallene Glaßhütten zu Seuffenbach, so aber dermallen nichts eintraget, wehre in erstermeltes Rüssengebürg gegen Kazenstein zu transferieren, alwo Holz in Überfluß, und sich schon einige angemelt so anfenglich . 100. fl. Bestand, und nach besser Einrichtung .150. fl. Geben wollen. Ingleichen khann gegen den Milmiz Fluß auf der Großen Wißen eine neue Baudten von 100. Stückh Khüe aufgerichtet werden, worbey ein Pierschankh und Müll nodwendig, beforderist weillen von Dorff Seuffenbach biß dahin und der Müllniz Wißen sehr vill Heüßer gebauet werden khunten“*²⁶⁵ V témže roce, ale pravděpodobně o něco později, Kranewiter referuje, že *„[d]ahingegen ist die Glaßhütten zu Seuffenbach völlig zu Grundt gangen, und stehet öedt, so allda auß mangl deß Holz nitmehr aufzurichten, sondern solche gegen den Kazenstein an den klein Müllniz Fluß neu zu erbauen wehre, alswo daß Holz nach der Menge vorhandten, und der Herr Pfahrer zu Rocholiz für den neüen Glaßmaister auf jährlichen Bestandt anfenglich .100. fl. Und hernach in besser Nuzung biß .150.fl. guedsprechen will.“* J. Kranewiter dále navrhuje, aby se *„[v]on den Seuffenbach an biß gegen dißer jetz genanten Glaßhütten, solchen Fluß nach khunten hinunter auf beeden Seithen, dann weithers den Mumelfluß biß an die große Wissen sehr vill Heüßer gebauet und erstermeltes Dorf Seuffenbach zu einen grossen Dorf gemachet werden, massen ober dißes Dorf gegen Rocholiz auch noch Gelegenheit welche*

---

²⁶³ FISCHER 1932, 2.

²⁶⁴ Hrabě Alois Thomas Raymund von Harrach byl ženat celkem třikrát. Jeho první chotí byla Barbora hraběnka ze Šternberka, druhou (shora již zmíněná) Anna Cecílie hraběnka z Thannhusen a třetí M. Arnoštka hraběnka z Dietrichsteina. – OTTŮV SLOVNÍK 1997, 906.

²⁶⁵ Graf Harrachsches Archiv in Wien – Wirtschaftsakten (jedenáct stran), Fasc. 185. – cit. podle: DONTN 1993, 543.

*Heußer zu bauen wehren, hiezue einigen Leuthen bereiths Bewilligung geben worden“.*²⁶⁶

Ferdinand Menčík zmiňuje (bez udání pramene), že první písemná zmínka o novosvětské huti pochází z roku 1697. Jedná se o dobrozdání hraběcího stavitele Christiana von Hildebrandta, ve kterém se údajně praví: *„Dass von Seifenbach bis gegen die jetzt genante Glashütten solchem Fluss nach könnten hinunter auf beiden Seiten, dann weiter den Mumelfluss bis an die grosse Wiese sehr viel Häuser gebauet, und erstenmeltes Dorf Seifenbach zu einem grossen Dorfe gemacht werden.“*²⁶⁷ Další zpráva o novosvětské huti uváděná Menčíkem (opět bez udání pramene) je z roku 1712 a váže se k hraničnímu sporu hraběte Harracha s jeho slezským sousedem hrabětem Schaafgotschem.²⁶⁸ Vzhledem k tomu, že není jasné, z jakého zdroje Menčík čerpal, není možné jeho tvrzení potvrdit ani vyvrátit. Nicméně v dokumentu z 29. února 1712 nazvaném *Grund und wahrhaftiger Bericht wegen der von altersher gewesene Fußsteigen*, jenž popisuje různé cesty z Čech do Slezska přes Krkonoše, není o harrachovské huti žádná zmínka.²⁶⁹ Jarmila Brožová uvádí, že v témže roce byla novosvětská huť prvně zmíněna v seznamu výnosů panství Jilemnice. Dá se ovšem s předpokladat, že byla v činnosti již dříve.²⁷⁰ - Dle Jarmily Brožové nejpozději v roce 1704. Z tohoto roku pochází výpis ze stížnosti hraběte Schaffgotsche, jenž byl odeslán do Vídně 21. května 1704, a jsou v něm zmíněny domy *„bey der neuen Glashütten“*, při nichž jilemničtí poddaní těžili dříví. Hrabě Schaffgotsch, majitel slezského panství Kynast (Chojník), si toto území nárokoval.²⁷¹

Pravděpodobně první explicitní zpráva o funkční sklářské huti v „nové vsi Harrachově“ pochází ale až z 20. srpna roku 1714: *„Die Glashütten befindet sich*

---

²⁶⁶ Graf Harrachsches Archiv in Wien – Wirtschaftsakten, Bericht und Verbesserungspuncta, die Herrschaft Starkenbach betr. Reinschrift (deset stran), Fasc. 183. – cit. podle: DONTN 1993, 546-547.

²⁶⁷ MENČÍK 1902, cit. 6.

²⁶⁸ a/ „(...) Graf Schaafgotsch den Fussteig nebst der ‚neuen Glashütten‘ übers Gebirge auf Schreiberhau beanständete.“ – MENČÍK 1902, cit. 6.

b/ Toto Menčíkem uváděné datum - rok 1712 – bylo (víceméně) přijato jako datum fundace novosvětské hutě. – PEŠATOVÁ 1962, 5. – LUKÁŠ 1982 – SVATOŇOVÁ / URBANCOVÁ 1987.

²⁶⁹ Graf Harrachsches Archiv in Wien - Wirtschaftsakten, Fasc. 182. – cit. podle: DONTN 1993, 547-548.

²⁷⁰ BROŽOVÁ 1995c, 59-60.

²⁷¹ Ibidem 60, pozn. 2.

dermallen in einen recht brauchbaren Stand, allermassen auch der Fueßsteig in Schleßien zur Vertragung des passirlich.“ V témže dokumentu se dále praví, že v „[i]n den neuen Dorf Harrach seint wider entliche Heüßer erbauet worden, und werden alda wie nitweniger in Seiffenpach noch mehrere Pawstöllen zur Vermehrung deren außgewisen“.²⁷²

Rok 1714 jako rok založení též zmiňuje i účetní harrachovské sklárny Karl Jelínek v ručně psané pamětní knize sklárny (z roku 1891), kde uvádí: *„Im Jahren 1714 erteilte Graf Aloisius Thomas einem Elias Müller die Bewilligung zum Baue einer Glashütte in Neuwelt (...) Gleichzeitig mit der Glashütte würde vom Grafen Aloisius die Ortschaften Neuwelt und Harrachsdorf gegründet.“*²⁷³ Do téhož roku vrocují založení hutě i F. Mareš a V. Elsner, kteří rovněž jako prvního hutmistra, respektive nájemce sklárny uvádějí Eliase Müllera.²⁷⁴ F. X. Jiřík má na rozdíl od nich za to, že novosvětská huť byla založena již v roce 1697, a to právě Eliasem Müllerem.²⁷⁵ Oproti tomu J. G. Sommer uvádí až rok 1732.²⁷⁶ Jiná starší literatura pramenného charakteru datum založení sklárny v Novém Světě neuvádí vůbec.²⁷⁷

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že novosvětská sklárna byla založena nejspíše někdy kolem roku 1700, respektive po roce 1701, když jilemnické panství koupili hrabata z Harrachu. Sklárna původně existovala paralelně se sklárnou v Rýžovišti, přičemž postupem času (nejspíše mezi roky 1711–1714) ji ve významu převýšila. Novosvětská sklárna se stala hlavní sklářskou manufakturou v této části západních Krkonoš a postupem času i jednou z nejdůležitějších v Českých zemích, potažmo v celé Evropě. Spolu s rozvojem sklárny došlo i k nárůstu počtu obyvatelstva v oblasti. Takto vznikly základy dnešní obce Harrachov, která je v současnosti složena ze třech částí: Rýžoviště, vlastního Harrachova a Nového Světa. Název hutě, respektive sídliště kolem, Nový Svět (Neuwelt) byl pravděpodobně původní a

---

²⁷² Graf Harrachsches Archiv in Wien – Wirtschaftsakten, Fasc. 183. – cit. podle: DONTN, 552.

²⁷³ Archiv UPM v Praze, sign. 486, Gedenk-Buch der Erlaucht Grafe von Harrachschen Glasfabrik Neuwelt, 1891, cit.s. 2.

²⁷⁴ MAREŠ 1893, 37. – ELSNER 1893, 72-73.

²⁷⁵ František Xaver Jiřík (bez zmínky archivních pramenů) uvádí, že jiná huť v Novém Světě existovala již v roce 1630. Jiřík se též (bez udání relevantních důkazů) domnívá, že Elias Müller byl „bezpochyby členem sklářské rodiny Müllerů ze Šumavy a Duryňska“. – JIŘÍK 1934a, 25. – WÁGNER 1985.

²⁷⁶ SOMMER 1835, 179.

²⁷⁷ HOSER 1805, 245.

byl užíván jako oficiální, jak naznačuje údaj z roku 1720 na Müllerově mapě Čech.²⁷⁸ Souběžně bylo užíváno i (spíše lidové, krajové) označení Nový Les (Neuwald).²⁷⁹ Názvu Harrachov (Harrachsdorf) bylo užíváno pro oddělenou osadu v sousedství Nového Světa.

V době kolem roku 1714 se (prvním známým) novosvětským huťmistrem stal Elias Müller (Möller; 1672–1730),²⁸⁰ který si na budování hutě půjčil 250 zlatých od rokytnického faráře, P. Jana Kryštofa Bergmanna. Vzhledem k této (předpokládané) farářově finanční účasti se huti říkalo „*Pfaffenhütte*“.²⁸¹ Jako logický (správný) se jeví předpoklad J. Wágnera, že farář Bergmann byl příbuzným (bratrem?) Müllerovy manželky Anny Alžběty, jež huť ještě dva roky po smrti Eliase, se svolením hraběte Harracha vedla.²⁸² Ustanovený týdenní odvod do hraběcí pokladny byl snížen z pěti zlatých na čtyři, neboť v začátcích nebyla huť příliš zisková.²⁸³ Ale již v roce 1725 v huti pracovalo devět tovaryšů a její roční zisk byl 300 zlatých.²⁸⁴ V té době se podle K. R. Fischera ve sklárně vyrábělo zejména okenní, tabulové sklo²⁸⁵ kulatých či šestihranných tvarů, „*daneben auch ‚ordinäres‘ kreideglas und medizinalglass*“.²⁸⁶

Anna Elisabetha, vdova po huťmistru Müllerovi, nechala v roce 1732 zřídit v Novém Světě kapli sv. Alžběty – první sakrální stavbu v obci.²⁸⁷ V témže roce, tedy ještě za života matky, převzal vedení sklárny nejstarší syn Hans Josef Müller (†1771), který

---

²⁷⁸ Müllerova mapa Čech z roku 1720 (vydána 1722 s datací 1720). *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et distriktu Egerano adjunctis ... à Joh: Christoph: Müller...* A:C:M.DCC.XX. Michael Kauffer sculp-sit Augusta Vind.; sekce IV, mědirytina, grafické měřítko [1:132 000], rozměr sekce 465x540 mm, sign. A-2587. Historický ústav AV ČR, v.v.i., Praha. – Za upozornění na tento materiál děkuji Evě Semotanové.

²⁷⁹ Archiv UPM v Praze, sign. 486, Gedenk-Buch der Erlaucht Grafe von Harrachschen Glasfabrik Neuwelt, 1891, cit. s. 2. – ELSNER 1893, 72-73. – MENČÍK 1902, 6-7. – FISCHER 1932, 1.

²⁸⁰ O původu E. Müllera není bohužel nic bližšího známo, ale předpoklad Z. Pešatové, že pocházel z jihočeské sklářské rodiny Müllerů se jeví jako ne příliš přesvědčivý. – PEŠATOVÁ 1962, 6. – WÁGNER 1985, 40.

²⁸¹ V této souvislosti je třeba uvést informaci, kterou uvádí K. Jelínek, a sice že huť v Rýžovišti byla vedena dvěma bratry „*namend Müller, davon einer Seelsorger in Rochlitz war, überhaupt und deshalb vielleicht unter den Namen ‚Pfaffenhütte‘ bis 1714 betrieben würd dann eingegangen ist*“.- Archiv UPM v Praze, sign. 486, Gedenk-Buch der Erlaucht Grafe von Harrachschen Glasfabrik Neuwelt, 1891, cit. s. 2.

²⁸² WÁGNER 1985, 40.

²⁸³ FISCHER 1932, 1.

²⁸⁴ a/ DONT 1993, 15.

b/ V roce 1723 měla obec Harrachov osmdesát tři obyvatel. – MENČÍK 1902, 7.

²⁸⁵ FISCHER 1932, 1.

²⁸⁶ DONT 1993, cit. 15.

²⁸⁷ MENČÍK 1902, 8-9. – FISCHER 1932, 1.

v roce 1737 nechal při huti postavit „*ein Wohn-Haus*“.²⁸⁸ V roce 1750, respektive 1754 zakoupil novosvětský huťmistr pro svého syna od hraběte Millesima huť v nedalekých Rejdicích, která byla po smrti tehdejšího huťmistra Hanse Karla Preusslera mimo provoz.²⁸⁹ Dne 24. června 1764 Müller novosvětskou huť prodal za 3435 zlatých a 57 a půl krejcaru hraběti Arnoštu Quido Harrachovi, čímž se sklárna dostala do režie vrchnosti.

Do roku 1767 byl správcem hutě Johann Zelenka, který „*über Wien neue Handelsverbindungen mit Spanien und Portugal anknüpfte*“.²⁹⁰ Po něm (do roku 1773) sklárnu vedl Wenzel J. Boukal,²⁹¹ jenž „*suchte das absatzgebiet auf die Türkei²⁹² und die Lebante auszudehnen, doch gingen die Erzeugnisse verwegend nach Brandenburg und nach Schlesien*“.²⁹³ Technické vedení sklárny však ještě po nějakou dobu (zůstalo H. J. Müllerovi.²⁹⁴ V té době (roku 1772) bylo v Novém Světě v provozu šest pánví, při kterých pracovalo jedenáct dělníků, mezi nimiž je jmenován i Christoph Biemann, snad předek slavného řezáče skla doby biedermeieru a druhého rokoka Dominika Biemanna.²⁹⁵

V tomto čase, jak uvádí Johann Pohl,²⁹⁶ došlo též na harrachovském panství k ojedinělému pokusu o založení sklářské kompanie po vzoru severočeských obchodníků sklem, kterou po krátkou dobu provozovali malíři skla Feits, Seidemann, Möchel a Tietz z Rokytnice nad Jizerou. Tito sklářští rafinéři – obchodníci chtěli exportovat skleněné zboží na východ, do Ruska a Polska. Důvodem nedlouhé existence této obchodní společnosti byla pravděpodobně neochota vrchnosti tolerovat, respektive podporovat tento poněkud riskantní způsob obchodu, na rozdíl od shora zmíněných severočeských měšťanů – obchodníků z (Nového) Boru či Kamenického Šenova.

---

²⁸⁸ Ibidem.

²⁸⁹ Ibidem 8.

²⁹⁰ FISCHER 1932, 2.

²⁹¹ VINTER 1951, 73.

²⁹² Ve sklárně v té době delší čas pobývali dva obchodníci z Konstantinopolu (Istanbulu), jmény Knaffini a Konstantin, kteří zde objednali značné množství skla. – FISCHER 1932, 2.

²⁹³ Ibidem. – MENČÍK 1902, 10.

²⁹⁴ FISCHER 1932, 2. – WÄGNER 1985, 40.

²⁹⁵ NA, České gubernium – Commerciale (1755–1772), sign. C/37/5/1772, kart. 137.

²⁹⁶ Brief des Hüttenmeisters Joh. Pohl. Abschrift in der Schriftensammlung der Firma Jos. Riedel in Polaun. – cit. podle: FISCHER 1932, 1, 2, 7.

O výrobním programu hutě v první polovině 18. století toho není mnoho známo.

O produkci v první třetině tohoto věku není známo takřka nic. Zmínka uváděná Leopoldem Raudnicem, že huť produkovala „*nur kleine Fenstertafeln*“, se nezdá vzhledem k místní dlouhodobé tradici zušlechťování skla pravděpodobná.²⁹⁷ Tento předpoklad potvrzuje i Müllerova mapa Čech z roku 1720 (vydána 1722), kde je u obce Nový Svět (Neuwelt) schematicky nakreslen – coby symbol místa – skleněný pohár typově odpovídající české produkci kolem roku 1700.²⁹⁸

Teprve rok 1732 je v literatuře uváděn jako datum zahájení výroby dutého předmětů z čirého (křídového) a barevného skla, které se zušlechťovalo broušením (k čemuž byly tehdy zřízeny dvě brusírny [*Schleifmühlen*]), malováním a pozlacováním. Mimo to se sklo v Novém Světě rafinovalo i řezáním, ovšem pravděpodobně pouze v menším množství, neboť zde byl, jak uvádí Johann Gottlieb Sommer, činný toliko jeden řezáč.²⁹⁹

Z odpovědi na dotazník z panství Branná a Jilemnice, kterou vypracoval Josef Antonín Mysligowsky 25. prosince 1747, vyplývá, že novosvětská huť tehdy produkovala poměrně široký sortiment výrobků: „*Von allerhands Gattung, und Muster dann Weissen Glaß welches da Es Von dem besteller Verlanget wird, kann geschnitten, geschlieff und auf gekugelt – od so rohe gelassen werden: 1. Pokal, 2. Boutellien, 3. Wein Stampf, 4. Carafindln, 5. Flaschen, 6. Kriegl, 7. Schüßl, 8. Thäller, 9. Aufsatz, 10. Saltz-Vaßl, 11. Häng-u. Wandt-Leuchter, Güß-Bock, 13. Butter-Büxen.*

Von Schlechten Glaß roher und geschliffener in die Apotheken: 14. groß und kleine Flaschen, 15. allerhand Zuckergläßer, 16. allerhand Rindel, 17. allerhand Schockgläser, 18. Alembic nebst ihren Hütten und Recipienten.

Eben roher – und Von Schlechten Glaß: 19. dienten Väßer, 20. S. V. Nacht

---

²⁹⁷ RAUDNITZ 1845, cit. 4.

²⁹⁸ Müllerova mapa Čech z roku 1720 (vydána 1722 s datací 1720). *Mappa geographica regni Bohemiae in duodecim circulos divisae cum comitatu Glacensi et distriktu Egerano adjunctis ... à Joh: Christoph: Müller... A:C:M.DCC.XX. Michael Kauffer sculp-sit Augusta Vind.*; sekce IV, mědirytina, grafické měřítko [1:132 000], rozměr sekce 465x540 mm, sign. A-2587. Historický ústav AV ČR, v.v.i., Praha. – Za upozornění na tento materiál děkuji Evě Semotanové.

²⁹⁹ SOMMER 1835,179.

geschiere, 21. Fenster Taffeln, 22. doppel-Spiegel und Schlechte Scheiben.“ Mysligowsky dále vysvětluje jak probíhala rafinace skla: „*Hier practiciren die Hüttenmeistere Keine Glaß Schleiffereÿ, Kugl – und Schneidereÿ, sondeß befunden sich possessionirte Innwohnere, Beÿ denen Hütten so solches Treibes, und hiereon sich ernähren.*“³⁰⁰

Z uvedeného je zřejmé, že již v době před polovinou 18. století bylo těžiště rafinace skla nikoliv ve sklárně samé, nýbrž, bylo záměrně soustředěno do privátních dílen, kam dávala sklárna své výrobky zušlechťovat. Tento trend byl však všeobecný, neboť, jak uvádí F. Mareš, podali čeští obchodníci sklem roku 1744 k císařovně Marii Teresii na huťmistry stížnost, ve které mimo jiné uvádějí, že při hutích jsou drženi rafiněři skla, čímž se chudým poddaným (tj. rafinérům) bere práce a obchod sklem hyne.³⁰¹

V roce 1751 bylo v Novém Světě a v Rokytnici činných dvanáct pozlacovačů skla, a do roku 1756 bylo zřízeno pět brusíren.³⁰² Tato situace byla pravděpodobně důvodem stížnosti maloskalského panství na to, že v Rokytnici nad Jizerou, na harrachovském dominiu se rychle rozmáhá dekorování skla zlatem, které se s úspěchem vyváží, což poškozují maloskalské rafinéry skla.³⁰³

Novosvětská huť dodávala sklo řezáčům a brusičům v sousedním Slezsku, a to až do roku 1742, kdy Prusko dovoz zakázalo. Slezští rafiněři si novosvětské sklo oblíbili pro jeho kvalitu a příznivou cenu. K dodávkám skla do Slezska však docházelo i po uzavření vratislavského míru, ovšem nikoliv oficiální cestou. České sklo se do Slezska pašovalo. Nenahraditelnost této suroviny dokládají i žádosti slezských rafinérů skla o znovupovolení importu skla z Čech, ve kterých je novosvětská sklárna přímo zmiňována, jako příkladný producent kvalitního a levného skla (v protikladu k huti ve Sklarske Porebě [Schreiberhau] vyrábějící sklo nevhodné k řezání a

---

³⁰⁰ NA, České gubernium – Commertiale (1731–1754), sign. 436, kart. 27, Královohradecký kraj, panství Branná – Jilemnice – dvůr Žďár (1747).

³⁰¹ MAREŠ 1893, 140-141.

³⁰² a/ DONT 1993, 15.

b/ Brusírny byly zřizovány na blízkých vodních tocích (pravděpodobně zejména při Huťském potoce), neboť k jejich provozu byl třeba vodní náhon sloužící k pohonu těžkých brusičských zařízení.

³⁰³ Nepublikovaný rukopis Jarmily Brožové, s. 4.

k broušení).³⁰⁴

V této souvislosti je třeba zmínit, že v obci Branná byli v padesátých letech 18. věku, jak je zřejmé ze zprávy komisaře Franze Sadla von Wražny, usedlí řezáči kamenů, kteří řezali kompozici i drahé kameny. Jejich práce nalézala odbyt i v Turnově.³⁰⁵ Je pravděpodobné, že dotyční kamenořezáči též dekorovali sklo z hutí na harrachovském panství. Možným ranějším příkladem artefaktu dekorovaného v kamenořezáčském stylu by mohl být pohár z čirého skla ze sbírek Passauer Glassmuseum vzniklý pravděpodobně kolem nebo po roce 1715. Trychtýřovitá kupa je dekorována velmi jemnou a precizní řezbou ztvárňující zrcadlový monogram pod korunou a obklopený dvojicí dole stuhou spojených ratolestí. Řezba je umístěna ve vyvýšené kartuši tvaru srdce.³⁰⁶

Z roku 1754 pochází archivní zpráva, ve které se praví: *„Auf der herrsch. Starckenbach befinden sich zugleich 3 Berühmte Glaßhütern [tj. huť v Novém Světě, ve Vítkovicích a huť v Bedřichově – na Krausových boudách] in welchen das Schönste Glas verfertiget wird, welches den Verschleiß nicht allein in Europa sondern auch in anderen theilen der Weldt nehmet, und weg dessen Reinigkeit noch von vielen Jahren den Verzug gewohnen hat, wo bey nicht allein die nöttige Glaß Vergoltern befindlich, daß der mahlen, das Vergoltete Glaß meistens nacher Franck Reich den zug nehmet, folglich darbey nichts mehr zu mellioriren seyn, dann 4 Berimbte Pappier Mühlen.“*³⁰⁷ Takřka doslovný popis situace sklářské výroby na panství Jilemnice a Branná přejal hrabě Otto Ludwig Loscani³⁰⁸ do zprávy pro císařovnu Marii Teresii z roku 1756 (*Relation über alle in folgenden fünf Commercialkreisen*).³⁰⁹

---

³⁰⁴ FECHNER s. d., 78.

³⁰⁵ NA, České gubernium – Commertiale, sign. R 6, 1-3, kart. 86, Bydžovský podíl Hradeckého kraje – Tabela, die zweyte Quartal manufacturs Relation pro ... ultima July 1754 (komisař Franz Sadlo von Wražny, Čermná).

³⁰⁶ DRAHOTOVÁ 1995 kat. č. I. 75.

³⁰⁷ NA, České gubernium – Commertiale, sign. R 6, 1-3, kart. 86, Bydžovský podíl Hradeckého kraje – Tabela, die zweyte Quartal manufacturs Relation pro ... ultima July 1754 (komisař Franz Sadlo von Wražny, Čermná). – Jiný archivní dokument (Produktions Tabellen z roku 1753) uváděný Josefem Nožičkou zmiňuje na harrachovském panství pouze jednu sklárnu, a to huť v Novém Světě. – NOŽIČKA 1959, 200.

³⁰⁸ a/ HALWICH 1891.

b/ Loscani jako nejlepší ze všech tří jmenovaných provozů uvádí sklárnu na Krausových boudách.

³⁰⁹ FOURNIER 1887, 317. – SCHEBEK 1878, 179.

V roce 1754 se na nádvoří zámku Veltrusy u Kralup nad Vltavou konala (obchodně)-průmyslová výstava (*Velký trh tovarů království českého*),³¹⁰ kterou pořádal Rudolf hrabě Chotek za spolupráce s hrabětem Loscanim. Expositi této první průmyslové výstavy na světě navštívila na přelomu srpna a září shora zmíněného roku tehdy v Čechách pobívající císařovna Marie Teresie se svým manželem Františkem Štěpánem Lotrinským.³¹¹ Účast novosvětské hutě na výstavě lze vzhledem k jejímu významu předpokládat, a to i přes neexistenci archivních pramenů, které by tuto domněnku potvrdily.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 18. století se ve sklárně tavelo sklo křídové, kostní (mléčné), světle modré, tmavě i světle zelené, žluté, červené, černé a fialové, jak uvádí Johann Pohl.³¹²

V první polovině sedmdesátých let 18. století produkovala novosvětská sklárna poměrně rozmanitý sortiment rozličně rafinovaných výrobků – dutého skla, jak je patrné ze soupisů skladů hutě. V roce 1770 sklárna vyráběla „[g]eschlieffen, geschnirten, gemahlt, und Vergoldt Glas [jako například:] Vergolte Tokayer Lintzel, Vergolte Polnische Carafli mit Landschaftl, Compots Schaaalen Samt Schnüppel, Einfache Saltz Vassel, Beinweisses Blum Kriegel, Maaß Flaschen, Blaue Zucker Schalle [atd.]“.³¹³ Podobný sortiment artefaktů je uváděn i v inventurách vídeňského skladu sklárny z let 1770, 1772 a 1774.³¹⁴

Nástupcem W. J. Boukala ve vedení sklárny se roku 1773 stal Anton Erben (†1795), majitel hutě ve Vítkovicích. Odbyt novosvětských výrobků nebyl v té době nijak závratný. A nejinak tomu bylo i s artefakty z vítkovické a bedřichovské hutě. V roce

---

³¹⁰ BROŽOVSKÝ 1998.

³¹¹ ŠPECINGER 1981, 85-86.

³¹² Brief des Hüttenmeisters Joh. Pohl. Abschrift in der Schriftensammlung der Firma Jos. Riedel in Polaun. – cit. podle: FISCHER 1932, 1, 2, 7.

³¹³ SOA Zámrsk, Velkostatek Jilemnice, Likvidace zásob manufaktury a sklárny (1767-1770), inv. č. 1120, kart. 416. „Neuwalder Glashütten, Holtz Material und Glas Liquidation auf Ihr Hoch Reichs Gräfl. Excellentz Ernest Quido Harrachischen Herrschafft Starckenbach, Untern 8-ten 7bris Anno 1770.“

³¹⁴ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Inventář vídeňského skladu (1772), inv. č. 1588, kniha č. 1413. - SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Inventář vídeňského skladu (31.7.1770), inv. č. 1586, kniha č. 1411. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Inventář vídeňského skladu (18.8.1770), inv. č. 1587, kniha č. 1412. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Výťah z hospodářského inventáře sklárny v Novém Světě a Bedřichově (1774), inv. č. 1157, kniha č. 1104.

1776 byl celkový roční obrat těchto tří skláren pouze 19.695 zlatých. V Novém Světě byly tehdy v provozu jenom tři sklářské pánve.³¹⁵ Tento neutěšený stav nebyl pouze v oblasti západních Krkonoš, nýbrž se jednalo o jev obecný, postihující české sklářství jako celek, jak poznamenal již Arnošt Klíma: „*Zatím co v r. 1786 bylo z Čech vyvezeno skla za 352.738 zl. 27 ½ kr., činil vývoz v r. 1771 jen 243.043 zl 8 ¾ kr. Tento pokles je do jisté míry vysvětlitelný tím, že řada zemí, které dosud odebíraly sklo z Čech, začaly budovat samy vlastní sklárny a ztěžovaly nebo zakazovaly dovoz českého skla*“.³¹⁶

Za huťmistrování A. Erbena vznikl tzv. *Harrachovský vzorník* dokumentující tvary a dekory skla z let 1784–1788.³¹⁷ Tento dokument je jediný svého druhu, který se u nás z 18. věku zachoval. S přihlédnutím k tomu, že vzorník obsahuje zobrazení běžných výrobků – (konzumního) dutého skla, které tehdy sklárna vyráběla, je hodnocení Stanislava Urbana, že „[vzorník] je nejlepším důkazem, jak silné bylo erbenovsko-preusslerovské dědictví tvůrčí práce, které sebou přinesl nový správce hutě“.³¹⁸ poněkud nadnesené.

Odbytové potíže neustoupily ani v osmdesátých letech 18. věku, jak vyplývá ze zprávy pro hraběte, ji vypracoval shora zmíněný W. J. Boukal a ve které navrhuje sklárnu pronajmout nebo prodat.³¹⁹ Jako velkou výhodou zdůrazňuje, že „*die Hüttenerzeugnisse an Ort und Stelle vollkommen fertiggestellt und endgültig verpacht geliefert werden können, weil die Raffinerie mit der Hütte verbunden sei und nicht wie bei anderen Betrieben räumlich weit getrennt von der Roherzeugung liege*“.³²⁰

Neutěšenou ekonomickou situací této doby dokumentují též archivní záznamy, jakým je například hlášení z roku 1788, ve kterém se praví, že personál skláren na panství Jilemnice byl proti stavu z roku 1787³²¹ zmenšen a že vzhledem k malému odbytu se

---

³¹⁵ MENČÍK 1902, 11.

³¹⁶ KLÍMA 1955, cit. 161.

³¹⁷ VINTER 1951, 74-87.

³¹⁸ URBAN 1971, cit. 32.

³¹⁹ MENČÍK 1902, 11.

³²⁰ FISCHER 1932, cit. 3.

³²¹ a/ V tomto roce došlo k přechodnému zvýšení pracovníků v novosvětské sklárně, což bylo dáno tím, že sem byli převedeni dělníci z huti Friedrichsthal (Krausovy boudy), neboť tato sklárna byla v provozu pouze v letních měsících a v roce 1787 (v důsledku špatné hospodářské situace)

v Novém Světě pracuje pouze na jedné peci. Nepracující skláři byli tehdy vydržováni (živeni) vrchností, neboť hrozil jejich odchod do ciziny.³²² Tento fakt se odráží i v nabídce Bertholda hraběte Schaffgotsche, který již o několik let dříve (v roce 1781 a 1782) nabízel umístění harrachovských poddaných na svém panství Bělohrad.³²³ Nevytíženost sklářských dělníků v tomto období potvrzuje i hlášení rychtáře Johanna Paula Schiera z 17. dubna 1782 ve kterém uvádí, že obyvatelé Rýžoviště a Nového Světa sice pracují ve sklářských hutích a fabrikách, ale částečně – je-li potřeba, kácejí i dříví.³²⁴ Nepřekvapí tedy, že obyvatelé jilemnického panství, kteří v této době odcházeli (emigrovali) do Rakouska (a asi i jinam), se tam živili především jako těžaři dřeva.³²⁵

Od úvah k činům vrchnost přistoupila v roce 1788, kdy byl v časopise *Mode-Fabriken-und Gewerbszeitung* uveřejněn inzerát v intencích Boukalovy představy, ve kterém se (vedle zevrubné deskripce zařízení a budov) uvádí, že v blízkosti sklárny jsou usazeni „*genugsame geschickliche Schleifer, Glasschneider, Maler und Vergolder*“.³²⁶ Na závěr této anonce je umístěna výzva, ať se všichni uchazeči ať již o koupi nebo o pronájem sklárny dostaví 28. června 1788 do Nového Světa na prohlídku provozu, s tím, že bude-li zájem, může být smlouva uzavřena rovnou.

Kolik zájemců tehdy do Nového Světa dorazilo, známo není. Nicméně nájemcem sklárny se stal její bývalý huťmistr Anton Erben, s nímž byla dne 1. července 1788 uzavřena smlouva na tři roky. Roční nájem byl stanoven na 1000 zlatých.³²⁷ Roku 1791³²⁸ byla smlouva prodloužena ještě o další tři léta, tj. do roku 1794. Nájemné bylo

---

nefungovala vůbec. – NA, České gubernium – Commerciale, sign. 2/2/3-20, kart. 397, Výklad ke komerční tabele, Bydžovský kraj, rok 1787.

b/ K roku 1787 ve sklárně pracovalo osmnáct sklářů (Glasmacher), patnáct brusičů skla se šesti tovaryši, tři brusiči a jejich čtyři tovaryši mimo sklárnu (in eigenem Schleifmühlen), čtyři řezáči skla s pěti tovaryši, dále 15 mistrů malířů a pozlacovačů a jejich deset tovaryšů a další pomocný personál, jako například výrobci forem, šmelcíři, etc. Celkem bylo v huti zaměstnáno 142 osob. – NA, České gubernium – Commerciale, 1786–1795, sign. 2/2/3-20, kart. 412.

³²² NA, České gubernium – Commerciale, sign. 2/2-21-54, kart. 412.

³²³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Intervence a zhosty (1780-1783), inv. č. 951, kart. 241.

(Jedná se o několik intervencí Bertholda hraběte Schaffgotsche z let 1781-1782.)

³²⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Korespondence v poddanských věcech (1702-1787), inv. č. 1081, sign. 1252, kart. 386. (Jedná se o hlášení rychtáře Johanna...)

³²⁵ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji J. Brožové.

³²⁶ MODE-FABRIKEN 1788, cit. 197.

³²⁷ URBAN 1971, 34.

³²⁸ Ve stejném roce se v pražském Klementinu konala průmyslová výstava (u příležitosti korunovace Leopolda II.), na které bylo prezentováno i sklo vyrobené v Čechách. Přestože není archivními

sníženo na 700 zlatých ročně.³²⁹ Rok před vypršením smlouvy předal A. Erben vedení sklárny svému synu Johannovi, neboť, si byl vědom svého zhoršujícího se zdravotního stavu, jak je zřejmé z jeho závěti ze 14. října 1793.³³⁰

O Erbenově činnosti svědčí i zachovaný soupis pracovníků hutě, kteří v roce 1793 ve sklárně pracovali. Celkově to bylo 156 osob. Z toho bylo 16 sklářů, 26 brusičů skla, 9 řezáčů, 18 malířů a 1 výrobce perlí. Zbytek zaměstnanců byli pomocní sklářští dělníci.³³¹ K tomuto počtu je třeba připočíst ještě přibližně dalších 150 osob, kteří sice nepracovali přímo ve sklárně, ale byli na jejím provozu existenčně závislí. Jednalo se například o dřevaře, kutače, uhlíře atd. Tento fakt byl jistě Harrachy brán v potaz, když uvažovali o zrušení nijak zvláště prosperující hutě.³³²

V této době zaniklo rafinační centrum v Rokytnici nad Jizerou. Důvodem byla neutěšená politická situace na východě Evropy, zejména pak války a nepokoje spojené s třemi děleními Polska (1772, 1793, 1795), které znemožňovaly vývoz skla do těchto oblastí Evropy. Z těchto důvodů orientovala novosvětská sklárna své vývozní aktivity až do počátku druhé čtvrtiny 19. století převážně na Itálii.

30. listopadu 1795 byla novosvětská sklárna hrabaty z Hrrachu pronajata naposledy. Pachtýři byli tentokrát dva: Johann Pohl (zeť A. Erbena) a Michael Wanzel. Doba trvání smlouvy však nebyla delší než jeden rok, neboť již v roce 1796 jsou oba muži vedeni v seznamu vrchnostenských zaměstnanců huře. Johann Pohl jako kontrolor s platem 150 zlatých a Michael Wanzel jako faktor (vedoucí provozu) hutě s platem 300 zlatých.³³³

Do čela sklárny byl Harrachy ustanoven (roku 1796) jejich hlavní úředník (*Oberhauptmann*) Martin Kaiser (†1808), „*der selbst Entwürfe für Glaswaren zeichnete, wurde das hauptaugement auf die Glasveredelung und*

---

prameny doloženo vystavení novosvětského skla, lze s největší mírou pravděpodobnosti předpokládat, že Novosvětská sklárna prezentaci na takto významné akci nemohla vynechat.

³²⁹ URBAN 1971, 35.

³³⁰ Ibidem 36.

³³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny, kart. 51, Verzeichnis über das bei der Neuwelzer Glashütte sich in der Arbeit befindende Personale, im Jahre 1793.

³³² WÁGNER 1985, 42-43.

³³³ URBAN 1971, 37.

Qualitätsverbesserung der Glaswaren gerichtet.“³³⁴ Kaiser své úsilí zaměřil na zdokonalení surovin pro tavbu skla a rafinace výrobků. Největšího uplatnění dosáhl v tomto ohledu brus, neboť na přelomu 18. a 19. století bylo v Novém Světě činných přibližně 80–100 brusičů, kteří pracovali v šesti dílnách (*Schleifmühle*), z nich tři patřili ke sklárně a tři byli soukromé. Řezáčů bylo čtrnáct, z nich nejvyšší úroveň dosáhl Franz Pohl činný jako *Wappenschneider* (tzn. řezáč pečeti z drahých kamenů); dále bylo v Novém Světě usazeno deset malířů a pozlacovačů a tři výrobci perlí.³³⁵ Pro brusiče Kaiser zavedl vzdělávací kurzy (kreslení) kde se seznamovali se zásadami proporcí a stereometrie. Velkého uplatnění se dostalo tehdy módnímu brusku po anglickém způsobu (zv. kaménkový či diamantový).³³⁶

Vedle skla čirého se vyráběla i skla barevná, jako například sklo tmavě modré, tmavě zelené, žlutočervené, kachlově zelené, černé, mléčné (kostní) atd. Co se výrobků týče, produkovány byly „*alle Gaattungen von Glaswaren (mit ausnahme der Spiegelgläser)*“.³³⁷

Podrobný popis sklárny uveřejnil v roce 1803 J. K. E. Hoser, pražský lékař, zeměpisec, etnograf a sběratel umění, který uvádí, že v té době byly v hutí tři pece, dvě větší, šestipánvové a jedna menší, čtyřpánvová, u kterých pracovalo přibližně třicet sklářů; dále byly ve sklárně čtyři chladicí pece, čtyři sušicí pece a jedna pec kalcinovací. Celkovou výbavu doplňovala pec tamperovací a konečně tabulová rovnací pec.³³⁸

Novinkou, kterou zavedl tehdejší huťmistr, byla týdenní výplata zaměstnanců sklárny. Zároveň byla zrušena dosavadní povinnost odebírat od huťmistra potraviny a další proviant. Toto pravidlo bylo Kaiserem v roce 1796 kodifikováno jako směroplatné pro budoucí huťmistry v Novém Světě. Stalo se tak ve smlouvě, kterou sklářští dělníci uzavřeli s vrchností.³³⁹

V prvním desetiletí 19. věku byla sklárna a několik jejích předních zaměstnanců

---

³³⁴ FISCHER, 1932, cit. 3.

³³⁵ FISCHER 1932, 4 – URBAN 1971, 37.

³³⁶ FISCHER 1932, 4.

³³⁷ Ibidem.

³³⁸ HOSER 1805, 245.

³³⁹ URBAN 1971, 39-40.

oceněna rakouskými úřady významnými vyznamenáními a zlatými medailemi,³⁴⁰ což se kladně projevilo na vzestupu továrny v tomto období, který (mimo jiné) potvrzuje i zájem ze strany členů panovnického rodu, jenž se projevil hned dvěma v krátkém sledu uskutečněnými návštěvami v Novém Světě. V roce 1804 do sklárny zavítal palatin arcivévoda Josef a o dva roky později ve dnech 27. a 28. července huť navštívil arcivévoda Reiner, který nechal ze své návštěvy poříditi obsáhlý zápis s popisem sklárny a jejího provozu (uveřejněný F. Menčíkem).³⁴¹

Období, kterým procházela sklářská huť v Novém Světě v posledních deseti dvaceti letech 18. věku, nepatřilo k nejúspěšnějším. Fakt, že si tuto skutečnost vrchnost velmi naléhavě uvědomovala, potvrzuje i jistá nejistota při hledání východiska z této neblahé situace. To se projevilo například uveřejněním výše zmíněného inzerátu na prodej, respektive pronájem sklárny v odborném tisku (1788), jehož výsledkem bylo, že huť byla pronajata jejímu současnému řediteli. Neméně nerozhodné, ba podivné až zbrklé se jeví jednání vrchnosti v roce 1795, kdy byla huť zcela bezkonceptně pronajata ani ne na celý rok dvěma mladým a nezkušeným sklářským podnikatelům. V té době Harrachové též velmi vážně uvažovali o zrušení sklárny.

Situace se stabilizovala až s příchodem M. Kaisera v roce 1796, který, jak dobře vystihl S. Urban: *„Uprostřed válečných let, nedostatku a nouze proměnil konzervativní šlechtický sklářský provoz, vyrůstající ze starých forem hutímistrovského hospodaření v novodobou sklářskou továrnu“*.³⁴² Pochvalně se o sklárně vyjadřuje i (soudobý) průvodce po Krkonoších z roku 1805, ve kterém se praví, že v této vsi (tj. v Novém Světě) *„ist in Ansehung seiher berühmten Glashütte und der bey derselben beschäftigten geschickten Glaskünstler, welche dermalen alle mögliche Glaswaren in grösster Vollkommenheit und Vollendung liefern“*.³⁴³

V roce nástupu Martina Kaisera na místo ředitele sklárny byla ve sklárně jedna velká pec se šesti pánvemi, v nichž se tavilo převážně barevné a obyčejné (*Gemeinglas*)

³⁴⁰ V roce 1805 byl M. Kaiser vyznamenán za své zásluhy o sklářský průmysl během návštěvy palatina arcivévody Josefa velkou medailí na zlatém řetězu. Malou zlatou medaili obdržel Johann Pohl a řezáč skla Franz Pohl. – FISCHER 1932, 5. – Huť (coby instituce) byla vyznamenána v roce 1804 během návštěvy palatina - arcivévody Josefa a v roce 1806 během návštěvy arcivévody Reinerera. – MENČÍK 1902, 12-16.

³⁴¹ Ibidem 13-16.

³⁴² URBAN 1971, cit. 37.

³⁴³ HOSER 1805, cit. 245.

sklo a dále sklo křídové. Výrobky byly dále rafinovány ve třech panských brusírnách, kde bylo celkem dvacet čtyři pracovníků. Barevné sklo se posílalo k rafinaci do Rykytnice nad Jizerou k tam usedlým malířům skla a k malířům skla v Kamenickém Šenově, kde též barevné sklo odebírali obchodníci, kteří se soustřeďovali na oblast Turecka a Pyrenejského poloostrova. Velký odbyt barevného skla byl i do Ruska a do (tehdy ještě existujícího) Polska. Křídové sklo oproti tomu bylo nejvíce vyváženo do sousedního Slezska a do Vídně. Tabulové a obyčejné (užitkové) sklo bylo nejvíce žádáno v Praze.³⁴⁴

---

³⁴⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.*

5 - HISTORIE SKLÁRNY V NOVÉM SVĚTĚ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Dějiny sklárny v Novém Světě jsou v první polovině 19. století neoddelitelně spjaty s osobou Johanna Pohla, který stál v jejím čele čtyřicet dva let – od roku 1808 do roku 1850.

Johann Pohl se narodil 2. února 1769 v Nové Světě a zemřel tamtéž 22. března 1850 v pozeňnaném věku 81 let. J. Pohl pocházel z rozvětveného sklářského rodu,³⁴⁵ což mělo jistě vliv na to, že se vyučil sklářem (přesněji foukačem a tvarovačem skla ve sklářské huti – nikoliv tedy řezáčem skla, jak uvádí G. E. Pazaurek, VI. Vinter aj.),³⁴⁶ podobně jako jeho sourozenci a další členové rodiny. Mimo to neměl Pohl žádné další vzdělání. Nevalné byly i jeho znalosti jazykové - ovládal pouze němčinu.³⁴⁷ Nicméně tento handicap Pohlovi nezabránil v tom, aby se jakožto geniální samouk (v pravém slova smyslu selfmademan) stal vynikajícím sklářským technologem, experimentátorem, hutním praktikem a neméně skvělým manažerem a obchodníkem. K tomuto výčtu Pohlových vlastností je ještě nutno přidat výjimečně vytříbené estetické a výtvarné cítění, které se jistě projevilo i v jeho rafinérských a uměleckých schopnostech, jak je možno usuzovat z jeho portrétu (olejomalba), kde je zobrazen jako již zralý muž držící v levé ruce pohár se zatavenou pastou a v pravé pero užívané pozlacovači k dekoraci skla.³⁴⁸

Jméno Johanna Pohla se v archivních dokumentech pravděpodobně prvně objevuje v roce 1789, kdy je ve hlášení o novosvětské huti z 31. prosince uváděn jako sklář (*Glasmacher* – sklářský mistr) v huti.³⁴⁹ O šest let později, v roce 1795 se stal Pohl spolu s Michaelem Wanzelem na necelý rok pachtýřem novosvětské sklárny (viz výše). Po tomto krátkém období se tehdy již sedmadvacetiletý Johann vrátil (coby

---

³⁴⁵ Bratr Johanna Pohla, Franz (30. 7.1764 – 14. 8.1834) byl vynikající řezáč skla a pečeti. Johannův prasnovec, též Franz (1813 – 1884) byl zakladatelem (1844) a současně i prvním ředitelem Josefininy hutě (Josephinenhütte) ve Sklarske Porebě (Schreiberhau), jeho otec též Franz (28.2.1788 – 2.5.1856) byl řezáčem skla stejně jako Joseph, Johannův bratr, který působil během sezóny v Lázních Lieberverda na západním úpatí Jizerských hor, jenž údajně zemřel v mladém věku dvaceti let. Synovec Johanna Pohla Vincenz byl obchodníkem sklem v Novém Světě, a konečně Pohlovým tchánem nebyl nikdo jiný než (již výše zmíněný) Antonín Erben, bývalý nájemce sklárny. Mimo to byl v roce 1789 ve sklárně činný další řezáč skla z Pohlova rodu – Christoph. – PAZAUREK 1923, 88.

³⁴⁶ Ibidem 22. – VINTER 1951, 43.

³⁴⁷ URBAN 1973, 59.

³⁴⁸ PAZAUREK 1923, 6.

³⁴⁹ NA, České gubernium – Commertiale, 1786–1795, sign. 2/2-/55-84, tabulky personálu za léta 1789–1790.

zaměstnanec) k práci v huti, nikoliv však na místo mistra, nýbrž zastával pod vedením Martina Kaisera – správce sklárny – funkci kontrolora.

Jak dlouho v této funkci Johann Pohl setrval, není známo, nicméně v roce v roce 1806 je opětovně jmenován mezi (třinácti) sklářskými mistry.³⁵⁰ V následujícím roce je Pohl znovu uváděn jako kontrolor sklárny. Po Kaiserově smrti (v roce 1808) byl ve svých devětatřiceti letech vybrán na jeho místo správce (ředitele)³⁵¹ sklárny (*Glashüttendirector*), které zastával až do své smrti.

Relevantní představu o stavu sklárny v době, kdy její vedení převzal Johann Pohl si je možno utvořit z hlášení Krajského úřadu Bydžovského kraje v Jičíně z 26. ledna 1808 (inspekce sklárny byla provedena v roce 1807),³⁵² ve kterém je uvedeno, že sklárna je v režii vrchnosti, přičemž dozor vykonává vrchní úředník a inspektor M. Kaiser, kontrolor (Johann Pohl) a písař. Dále hlášení uvádí, že ve sklárně se nalézá jedna pec se šesti pánvemi (Hafen) a jedna přípravná pánev. Zaměstnance – vlastní poddané, dobře placené – tvořilo tehdy čtrnáct tovaryšů a jeden učeň. Co se odbytu týče, zpráva uvádí, že výrobky (sklo) jsou dodávány nejvíce obchodníkům do Prahy a do vídeňského vrchnostenského skladu.³⁵³ Dřevo pro sklárnu bylo těženo v lesích při hranici se Slezskem.

Jiný dokumentu – protokol sepsaný na huti dne 3. října 1807³⁵⁴ – uvádí, že pec je (ještě) stavěna na staročeský způsob³⁵⁵ a že namísto zemřelého zedníka (zaměstnance sklárny) dochází z Rokytnice nad Jizerou jiný. Dle tohoto protokolu huť ročně spotřebovala na přibližně 400q potaše, která byla dovážena z Moravy i z Čech. Další sklářské suroviny (jako například *Braunstein, Kobalt, Kupferwasser*) byly dováženy z Prahy. Vápenec z Rokytnice a ovčí kosti na výrobu mléčného (kostního) skla z Čech a ze Slezska. Největší podíl na výrobě mělo sklo duté, které se zpracovávalo celkem u jedenácti pánví. Ve třech se tavilo sklo barevné a v osmi

³⁵⁰ NA, České gubernium – Commertiale, 1806–1815, sign. 2/3/1806, kart. 744.

³⁵¹ Místo kontrolora sklárny tehdy zastával Karl Reuter. – URBAN 1973, 59.

³⁵² NA, České gubernium – Commertiale, 1808–1815, sign. 2/3/1808, kart. 744.

³⁵³ Sklad (manipulační – obchodní) byl Harrachy zřízen ve Vídni nejspíše již v poslední třetině 18. století.

³⁵⁴ NA, České gubernium – Commertiale, 1808–1815, sign. 2/3/1808, kart. 744.

³⁵⁵ Pece byly v Novém Světě vytápěny tradičně dřevem, neboť (moderní) vytápění uhlím by se vzhledem k jeho drahému dovozu nevyplatilo. – NA, České gubernium - Commertiale, 1808–1815, sign. 2/3/1809, kart. 744.

sklo čiré. Vedle užitkového skla huť produkovala sklo medicínské (*Medizingläßchen*) a lahvové (*Buttellien*). Zakázek bylo v tomto roce dostatek. Brusem rafinované výrobky, ať již přímo ve sklárně nebo v soukromých dílnách, byly prodávány do ciziny přes sklady ve Vídni a v Praze, kde již tehdy novosvětské sklo odebíral i pozdější významný obchodní partner a snad i přítel J. Pohla – Franz Ludwig Andreas Procop Steigerwald.³⁵⁶ Surové sklo (nerafinované [levnější] – *die rohe Waaren*) našlo svůj odbyt v Čechách a ve Slezsku.

Detailnější popis produkce novosvětské sklárny byl připojen ke sdělení krajského úřadu v Jičíně z 18. června 1808, ve kterém je sdělováno, že do *císařského kabinetu* ve Vídni byly odeslány různé sklářské výrobky vyjmenované v přiložené tabulce: *Ordinári Mohlgläser; geschliffene, geschnittene, vergoldete und gemalte Glaswaaren; Fenstertafeln, gesponnene Glaswaren; Glasperln und Korallen; Wapen und Petschierstörl in Glas und Stein.*³⁵⁷

V témže roce (1808) bylo vedením sklárny rozhodnuto, že do učení (například na řezáče či brusiče skla) budou přijímány pouze děti z rodin sklářů – poddaných na harrachovském panství.³⁵⁸ O dva roky později (1810) novosvětská sklárna upozorňuje, že bere na vědomí nařízení o omezení počtu učňů, ačkoliv jich je ve sklárně třeba, neboť navzdory válečné situaci je velký odbyt broušených výrobků.³⁵⁹ Novosvětští tímto dovětkem chtěli rakouským úřadům nejspíše naznačit, že omezovat počet učedníků v harrachovské huti není nijak moudrým a vítaným nařízením.³⁶⁰

Johann Pohl od počátku svého působení na pozici ředitele sklárny usiloval o zlepšení

---

³⁵⁶ Členové této rozvětvené rodiny přišli do Prahy z Frank na konci 17. století, kde od té doby provozovali obchod sklem. Roku 1810 se dva členové rodu – bratři Franz a Wilhelm vrátili zpět do Bavorska, kde provozovali obchod sklem ve Würzburgu a později i jinde v Německu. S novosvětskou sklárnou udržoval čilé obchodní styky zejména Franz Steigerwald z Würzburgu, a po jeho smrti v roce 1829 jeho syn stejného jména, který založil v roce 1836/1837 huť v bavorském Zwieselu. V Čechách byli Steigerwaldové mimo Prahy činní i v (Novém) Boru. – BROŽOVÁ 1997, 51-81. – Idem 1995d. – SELLNER 1995. – LNĚNIČKOVÁ 2002, 8-13.

³⁵⁷ NA, České gubernium – Commertiale, 1806–1815, sign. 3604/3, fas. 1/58–18. Dopis krajského hejtmána Bydžovského kraje (připojena tabulka se zbožím).

³⁵⁸ NA, České gubernium – Commertiale, 1806–1815, sign. 2/3/1808, kart. 744, Opis protokolu o novosvětské sklárně z 22.1.1808.

³⁵⁹ NA, České gubernium – Commertiale, 1806–1815, sign. 2/3/1808, kart. 744, Opis protokolu o novosvětské sklárně z 22. 1. 1808.

³⁶⁰ Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

čistoty (čiré) skloviny, čehož hodlal (logicky) docílit zajištěním kvalitnějších surovin – potaš a kvalitní sklářský písek proto nakoupil v okolí Smržovky v Jizerských horách. Původně používané suroviny, dovážené ze sousedního Slezska, totiž způsobovaly žluté či zelené zbarvení skloviny. Kvalita, respektive čistota čirého skla (*weises Glas* [sic]) ležela na srdci i vrchnosti, která tehdy Pohlovi vytýkala, že soudobá výroba nedosahuje dřívější kvality „*Da man doch von Zeiten schönes weises Glas gemacht hat.*“³⁶¹ Pohl však tento fakt přičítal tomu, že dříve se v huti nevyrábělo silnostěnné sklo, nýbrž sklo tenkostěnné, na kterém nechtěné zbarvení nebylo tak markantní. Příčinu nečistoty skloviny viděl Pohl zejména v nekvalitní potaši, kterou novosvětská sklárna dosud odebírala z Moravy. Nicméně problémy s kvalitou sklářských surovin neměly na objednávky vliv, neboť, jak Pohl uvedl v *Glashüttenbericht für den Monat Juny* [1810], sklárna měla zakázek nadbytek.³⁶²

Nejinak tomu bylo s odbytem skla v létě následujícího roku (1811), kdy Johann Pohl doporučoval vrchnosti zvýšení mezd sklářským dělníkům s tím, že huť bude mít stále zachovaný zisk. K úpravě mezd však došlo až od 1. ledna 1812,³⁶³ přičemž vliv na toto opatření mělo znehodnocení měny v monarchii, ke kterému došlo v důsledku napoleonských válek. V tomto roce se ve sklárně vyrábělo sklo křídové, barevné, tabulové a obyčejné (*Gemeinglas*).³⁶⁴

Ve zprávě pro vrchnost požadující zvýšení cen skla vzhledem k dražším surovinám a vyšším mzdám z počátku následujícího roku (7. února 1812) Pohl zmiňuje ještě sklo mléčné (kostní; *Beinglas*) a kobaltové (*Dunkelblauesglas*).³⁶⁵ Odbyt výrobků sklárny nebyl na počátku roku 1812 vzhledem k tehdy panující hospodářské krizi nikterak dobrý a postupně se zhoršoval. Vrchnost (29. února) z obav před neplacením za odebrané zboží zakázala prodávat výrobky sklárny do Slezska a Ruska na dluh (kredit). Nerafinované výrobky se vyvážely do Slezska, broušené do

---

³⁶¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1810.

³⁶² SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1810.

³⁶³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1811.

³⁶⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1811.

³⁶⁵ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1812.

Vídně, Prahy a Ruska. Počátkem května se realizovaly už jen malé objednávky skla do Slezska a dodávky pro obchodníky z Kamenického Šenova a Polevska, kteří obesílali lipský veletrh. Bruslem rafinované sklo bylo zasíláno pouze do Vídně. Postupem času však docházelo ke snižování výroby barevného skla, která byla počátkem července zcela zastavena. Hrabě Harrach v té době nařídil snížení cen zboží, čemuž Johann Pohl oponoval tím, že okolní hutě toto opatření již provedly, přesto se jejich objednávky nijak nezvýšily.³⁶⁶

Neslavně též skončily pokusy s Glauberovou solí (což je čeřivo – síran sodný),³⁶⁷ díky níž (dle hraběte) mělo mít sklo pod vodou vlastnosti vosku či pergamenu (sic). Namísto toho ovšem vzniklo pouze černě zakalené sklo,³⁶⁸ což bylo zřejmě způsobeno nízkou kvalitou (chemickou čistotou) této suroviny.

Na podzim roku 1812 se odbytové potíže, navzdory dalšímu snížení cen, ještě prohloubily – došlo k úplnému zastavení vývozu novosvětských produktů do ciziny a v tuzemsku odbyt poklesl na jednu desetinu dřívější produkce.³⁶⁹

Přestože v březnu následujícího roku (1813) nastalo mírné zlepšení prodeje surového skla (*Rohes Glas*) do sousedního Slezska nebyl hrabě Jan Nepomuk Arnošt Harrach spokojen. Domníval se, že odbytové potíže pramení ze zhoršené kvality novosvětského skla, zhoršené estetické kvality artefaktů a neuplatňování moderních vynálezů ve výrobě. Johann Pohl však na tyto výtky odpověděl, že co do kvality skloviny on i ostatní pracovníci hutě činí, co mohou a že v tomto ohledu nejsou ve srovnání s ostatními producenty skla nikterak pozadu.³⁷⁰ Z právě uvedeného je zřejmé, že hrabě Harrach se osobně o výrobu zajímal, přičemž v počátečních letech s jistou mírou nedůvěry sledoval konání Johanna Pohla coby nového ředitele jeho podniku.

---

³⁶⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1812.

³⁶⁷ VOLF 1947.

³⁶⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1812.

³⁶⁹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1812.

³⁷⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1813.

Na počátku června (1813) došlo k přerušení objednávek ze Slezska, nicméně sklárna pokračovala v pracích dle dodaných vzorů na objednávkách dvou kusů pohárů (zv. römer) a lahví s nádržkou na led³⁷¹ pro vídeňský vrchnostenský sklad, který tehdy řídil A. Mandl. Pohl k této objednávce uvedl, že römry jsou pro české skláře zcela neznámým druhem výrobku a že sklářský dělník, který je vyráběl, se musel šest dní zaučovat. Během podzimu (září – říjen 1813) se situace s exportem harrachovských artefaktů zlepšila. Objednávky přišly z Vídně, Slezska (surové sklo) i odjinud. Mimo dutého čirého skla pro export se vyrábělo i sklo tabulové pro odběratele v tuzemsku (tj. v Čechách). Barevné sklo však stále nebylo ve výrobě.³⁷²

Ke konci roku 1813 již bylo (díky odběratelům z Prahy) tolik objednávek, že je huť nestačila pokrýt. Pouze broušené sklo šlo na odbyt hůře, takže ho Pohl nechal vyrábět na sklad. Počítal totiž s tím, že tento artikl bude zajímavý pro zahraniční odběratele. K tomu došlo již v červnu roku 1814, kdy bylo dost objednávek na zboží broušené i řezané, přičemž posledně jmenovanou rafinační technikou dekorované zboží bylo dodáváno se zpožděním, neboť sklárna neměla dostatek řezáčů skla. Ještě předtím huť zvýšila ceny za své zboží, ovšem pouze přiměřeně k cenám v sousedních slezských hutích.³⁷³

Během léta (1814) se začala v korespondenci mezi J. Pohlem a hrabětem Harrachem, respektive jeho kanceláří ve Vídni projednávat možnost najmutí učitele kreslení, který by této disciplině vyučoval novosvětské skláře a rafinéry. Johann Pohl, který si bezpochyby uvědomoval důležitost kresby jakožto součásti přípravného procesu při vzniku jakéhokoliv artefaktu uměleckého charakteru (rafinované sklo nevyjímaje), navrhoval přijmout na toto místo Franze Pohla, který s úspěchem absolvoval několik let na *Zeichnungsschule* v Praze.³⁷⁴

Nejspíše se jednalo o synovce Johanna Pohla Franze (1788–1856). Jako méně

---

³⁷¹ Tento typ lahví (s dutinou v plášti, do níž se dával led, který ochlazoval nápoj uvnitř lahve) se v desátých letech 19. století vyráběl v Anglii. Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

³⁷² SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1813.

³⁷³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1814.

³⁷⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1814.

pravděpodobná se jeví eventualita, že ve sklárně vyučoval kreslení bratr Johanna, též Franz (1764–1834). Nelze však vyloučit ani možnost, že oním učitelem kreslení nebyl ani jeden z jmenovaných Franzů, ale zcela jiná osoba, respektive další člen rozvětveného rodu Pohlů stejného jména. Nevyjasněnou zůstává i otázka, jakou *Zeichnungsschule* dotyčný učitel kreslení v Praze absolvoval. Mohlo se jednat buď o pražskou Kreslířskou akademii (*akademische Zeichnungsschule*) vedenou Josefem Berglerem, či o pražskou c. k. normální školu (zal. 1775) kde byl učitelem kreslení Ludvík Kohl. Další možností je, že novosvětský učitel Franz Pohl navštěvoval v Praze nějaké kursy kreslení (například bezplatné večerní kursy kreslení podle modelu či nedělní a sváteční kursy pro řemeslníky a budoucí umělce, které též vedl Ludvík Kohl).³⁷⁵

Vyučování se v novosvětské sklárně rozběhlo až na podzim (v říjnu), kdy byl k tomuto účelu ve sklárně přebudován hostinský pokoj, přičemž hrabě chtěl být o průběhu výuky informován.³⁷⁶

Tuto událost – zahájení vyučování kreslení – je třeba chápat jako skutečně zlomový bod, a to nejenom v dějinách novosvětské hutě, ale středoevropského sklářství vůbec.³⁷⁷ Jednalo se totiž o první, dosud známý počin tohoto druhu. Prozíravost, kterou tehdy Johann Pohl projevil, byla obdivuhodná. O důležitosti, kterou výuce kreslení rafinérů přikládal, svědčí i fakt, že na místo pedagoga nenavrhoval osobu, která umí „pouze“ dobře kreslit, nýbrž člověka, který byl v tomto oboru vzdělán.

V hlášení hraběcí kanceláři do Vídně z 8. 2. 1815 za měsíc leden Pohl uvádí, že za tříměsíční trvání školy kreslení učedníci provedli celkem patnáct kreseb; bohužel tento údaj není nijak rozveden, takže se lze pouze domnívat, že se jednalo o kresby rafinovaných skleněných artefaktů či o návrhy na jejich dekoraci – nejpravděpodobněji brusem, řezbou nebo malbou. Dále je hlášeno, že učedníci -

---

³⁷⁵ Jarmila Brožová předpokládá, že se jednalo o Kreslířskou akademii tehdy vedenou Josefem Berglerem, neboť výuku platil přímo hrabě Harrach, který by se jistě nepokojil s průměrnou či podprůměrnou úrovní výuky v „nějakém“ kursu kreslení.

³⁷⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1814.

³⁷⁷ V kamenickém Šenově vznikla na popud tamějších rafinérů skla podobná (Nedělní) škola kreslení až v roce 1839, kterou vedl místní malíř skla Franz Josef Müller, někdejší posluchač Pražské malířské akademie. Tato škola se stala předchůdkyní kamenickošenovské sklářské školy (Fachzeichen- und Modellier-Schule) založené v roce 1856.

brusiči a malíři – jsou v kreslení naprostí začátečníci na rozdíl od brusičů – tovaryšů, kteří již něco umějí.³⁷⁸ K tomuto hlášení je též připojena poznámka Erdmanna Nowaka, který byl pravděpodobně vrchním hraběcím úředníkem v Jilemnici, ve které oceňuje Steigerwaldy z Prahy jako dobré a stále obchodní partnery, kteří sklárnu svými objednávkami podporují i ve špatných časech.³⁷⁹

V červnu roku 1815 patrně odešla z novosvětské sklárny jedna z prvních dodávek skla pro císařský kabinet do Vídně. Mělo se jednat (nejspíše) o duté sklo, ke kterému měl připojit stříbrnou montáž tamní stříbrník Grener.³⁸⁰

Po definitivní porážce francouzského císaře Napoleona I. u Waterloo (1815), respektive po stabilizaci poměrů v Evropě na základě dohod na vídeňském kongresu (1814–1815) došlo (nejenom) v Harrachovské sklárně k obnovení rozsáhlejšího exportu do ciziny. V hlášení hutě za měsíc srpen z 8. září 1815 se uvádí, že je mnoho velkých objednávek na broušené zboží. Jedna z nich byla od Velkovévody Toskánského Ferdinanda III., který požadoval 376 tuctů sklenic, a na část požadovaných artefaktů dokonce novosvětské sklárně zaslal návrhy, což dokazuje schopnost hutě již tehdy realizovat individuální přání svých zákazníků. Že o zákazníky – cizince nebyla v létě roku 1815 nouze, svědčí i poznámka ve zmiňovaném hlášení: *„Überhaupt sind die Besuche von Fremden im heurigen Sommer bei der Fabrik so stark, daß man die erzeugte bestellte Waare fast nur den Reisenden ablassen möchte“*.³⁸¹

Broušené sklo se ovšem v Novém Světě nerafinovalo v této době toliko v huti, ale i v soukromých dílnách, které (mimo jiných) provozovali členové rodu Pohlů.³⁸² Jan Nepomuk Arnošt hrabě Harrach se o situaci tehdy zajímal a chtěl vědět, kolik broušeného skla se zpracuje v rafinerii Pohlů, a požadoval zvýšit pílí svých

---

³⁷⁸ Toto tvrzení implikuje fakt, že brusiči – tovaryši, vědomi si důležitosti kresby při procesu rafinace skla, se již před založením kreslířské školy touto výtvarnou disciplínou zabývali a nejspíše se ledasčemu i sami naučili.

³⁷⁹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

³⁸⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

³⁸¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

³⁸² SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

zaměstnanců – brusičů.³⁸³ To, že zájem hraběte o provoz brusíren byl na místě, potvrzuje i velká objednávka na broušené zboží od obchodníka sklem – V. Steigerwalda z Prahy z října roku 1815, na jejíž vyřízení bude sklárna (dle sdělení J. Pohla) potřebovat celý následující půlrok.³⁸⁴

V červenci následujícího roku (1816) se zhoršila situace s vývozem skla do sousedního Slezska, jelikož vstoupilo v platnost nařízení, které tento obchod zastavilo, takže huť začala tavit více užitkového (zeleného) skla (*Gemein Glas*). Nicméně provoz továrny ohrožen nebyl, neboť z nedávné minulosti měla dost objednávek (například pro shora zmíněného Toskánského velkovévodu).³⁸⁵

Již v následujícím měsíci (srpen 1816) se však vývoz skla do Slezska opět zlepšil, což platilo i pro následující rok (1817), kdy se harrachovské sklo prodávalo zejména ve slezských lázních. Oproti tomu kamenickošenovští rafiněři zvolili při objednávání barevného skla vyčkávací taktiku a požadovali slevu.³⁸⁶

Na počátku roku 1817 měla sklárna dost zakázek na své výrobky. Z Hamburku dorazila i objednávka na broušené perle, které měly být určeny pro severoamerického odběratele. Pohl však tuto zakázku odmítl s tím, že nemá pro tuto práci vyučené brusiče, a doporučil tento artikl zakoupit v nedaleké Smržovce. Hrabě Harracha však odmítnutí tohoto kontraktu pravděpodobně mrzelo, a chtěl, aby bylo zváženo, zda by se perle nevyplatilo v budoucnu v Novém Světě vyrábět.³⁸⁷ V hlášení vrchnosti z 8. července 1817 J. Pohl uvedl, že doufá ve zvýšení obchodu do Slezska, protože (blíže nespecifikovaná) pohraniční sklárna ve Slezsku zastavila výrobu.³⁸⁸

---

³⁸³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

³⁸⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1815.

³⁸⁵ K prvnímu zakazu obchodních aktivit mezi českými a slezskými sklářskými výrobci a obchodníky došlo již v 18. věku za Fridricha Velikého. – CZIHAK 1891, 149-150.

³⁸⁶ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1816.

³⁸⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1817.

³⁸⁸ Jakou sklárnu měl Pohl na mysli, není přesně jasné. Mohlo by se jednat o sklářskou manufakturu v lokalitě zv. Martinsheide na slezské straně Krkonoš v blízkosti hutě Karlstal, jejíž stavba započala v letech 1793 a 1794, a do provozu byla uvedena v roce 1796. – SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice,

V přehledu druhů vyráběného skla je k tomuto roku uváděno *Kreidenglas, Dunkelblaues Glas, Farbenglas* a též *große und kleine Medizinglas*.³⁸⁹ Jednalo se tedy o velmi podobný sortiment jako na přelomu 18. a 19. století.

Ke konci roku 1817 nastaly opět odbytové potíže a zboží se hromadilo na skladě. Broušené sklo odebírali stále jen (důvěryhodní obchodníci) bratři Steigerwaldové. V Praze Vincenz a ve Würzburgu Franz, který začínal a chtěl zboží na dluh (kredit).³⁹⁰

Začátkem roku 1818 měla sklárna dodat další artefakty do *císařského kabinetu*, ale vzorky skla, stříhy i kresby dorazily z Vídně natolik poničené, že Pohl nemohl nařídít realizaci,³⁹¹ takže k ní nejspíše došlo až později – možná až v roce v roce 1820 (viz níže).³⁹² Co se odbytu týkalo, nebyl na počátku roku 1818 nijak stabilizovaný, což Pohl přičítal mimo jiné i konkurenci skláren ze Žatecka, které byly vytápěny uhlím a zásobovaly okolí Nového Světa novým levným zbožím. Z tohoto důvodu Pohl navrhoval snížit cenu vlastního zboží.³⁹³

Na konci roku 1818 (11. prosince) byl vypracován plán výroby na příští rok, ve kterém jsou uvedeny tyto druhy skla a výrobků: *Kreidenglas, Kristal Glas dunkelblaues Glas, Farbenglas, die großen weissen Flaschen, Mittleren weissen Flaschen, Federbüchsel, Fenstertafeln, medizin Tafelglas, medizin Gemeinglas großes, medizin Gemeinglas kleines*.³⁹⁴

V roce 1819 se veškeré úsilí J. Pohla zaměřilo na udržení přijatelných cen a dobrého odbytu, neboť již v lednu musely být ceny za zboží sníženy. Na podporu tohoto kroku zaslal Pohl hraběti Harrachovi přehled cen ze sousedních skláren. Nový Svět si dle

---

Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1817. – ZELASKO 2005, 31.

³⁸⁹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1817.

³⁹⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1817.

³⁹¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1818.

³⁹² NA, Pražské Gubernium, sign. 20b/47, č.j. 214/3, Přípis Pražského gubernia z 20. ledna 1820 komerčnímu radovi Neumannovi.

³⁹³ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1818.

³⁹⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Jilemnice, Kniha zpráv a rozhodnutí sklářské hutě v Novém Světě (1810-1820), inv. č. 489, kniha č. 487, rok 1818.

Pohla mohl v minulosti udržet vyšší ceny pouze díky vyšší kvalitě skla ve srovnání s okolními producenty.

V listopadu hrabě vyjádřil spokojenost se zaslánými vzory skla do Vídně (chválil zejména čistotu skla), které sklárna vyrobila podle předloh zasláných vrchnostenským úřadem z Vídně. Jak vidno, úsilí Johanna Pohla v práci pro sklárnu, respektive jejího majitele hraběte Harracha nepolevilo ani v době, kdy byl již uváděn jako vdovec žijící sám se dvěma dětmi. Kdy Pohlova žena Franziska (nar. 1764, dcera výše zmiňovaného Antonína Erbeny, správce sklárny) zemřela, není dosud přesně známo, nicméně to muselo být v tomto roce či krátce před tím.³⁹⁵

Rok 1820 byl pro sklárnu velmi úspěšný. Již v zimě dostala sklárna velké objednávky z Würzburgu a od objednavatelů (*Obnehmer*) z Prahy. Zájem byl zejména o broušené a barevné sklo. Johann Pohl proto následně (v dubnu) navrhl snížit ceny. Horší byl pouze odbyt surového (tj. nerafinovaného) skla. V červnu Pohl hlásil do Vídně úspěch při tavbě a rafinaci *nového skla* – neuvádí však, o jaké sklo se jednalo.³⁹⁶ V červenci začala sklárna pracovat na dalších velkých objednávkách skla, tentokrát však pro objednavatele z Itálie a ze slezské Vratislavi.

Vzrůst objednávek, respektive exportu novosvětských produktů do zahraničí měl pravděpodobně vliv na rozhodnutí státních úřadů přemístit v tomto roce celní úřad z Rokytnice nad Jizerou do Nového Světa.³⁹⁷

Rok 1821 je z hlediska výtvarného i technologického vývoje produkce sklárny zásadní, neboť již v lednu začala sklárna s úsilím o výrobu skla se zatavenými pastami (*Gibsköpfen*).^{398 399} Začátky byly poměrně složité, neboť při prvních pokusech

---

³⁹⁵ URBAN 1973, (pozn. 3.) – WÁGNER 1985, 30.

³⁹⁶ Jarmila Brožová předpokládá, že se mohlo jednat o zlepšené, kvalitnější křišťálové sklo.

³⁹⁷ ELASNER 1893, 137.

³⁹⁸ K označení zatavených past (keramických inkrustací) se užívalo v novosvětské sklárně různých termínů: Gibsköpfen, Gibsfiguren, Bruststücke, Figuren atp.

³⁹⁹ a/ Za předchůdce zatavených porcelánových past do skla Gustav E. Pazaurek považuje zatavování hracích kostek – „*Das älteste Glas mit eingeschlossenem Würfel* (v ní kostka zadělaná) *wird 1584 im interessantesten und ausführlichen Inventar der Frau Johanna Trzka von Leipa – im Archiv von Wittigau – erwähnt.*“ Dalším příkladem zatavovaných předmětů do skla byly (stříbrné nebo ojedinele i zlaté) mince. První pokusy se zatavováním keramických inkrustací se odehrály ve Francii a spadají dle Pazaurka do devadesátých let 18. století. Za jeden z nejstarších artefaktů, který je tímto způsobem dekorován, je možno považovat (pravděpodobně) pařížskou práci z roku 1796 - „*eine geschliffene*

velké množství skloviny přišlo vniveč, takže výroba musela být na čas přerušena; jak uvádí Johann Pohl ve zprávě (za měsíc únor) pro vrchnost ze 4. března 1821. Složitost výroby tkvěla v tom, že „[d]ie Figuren müssen zuvor so abgetampert seyn, daß sie in gleicher Glühhitze zwischen das Glas gedrückt werden können, und dann kühlt dieser Glaskörper erst nicht im Kühltopf aus, sondern muß in einen extra beheizten Oefel (?) ausgekühlt werden“. ⁴⁰⁰ Další komplikací byly bubliny ve sklovině, které při zatavování past vznikaly a při následném broušení zapříčiňovaly, praskání skla.⁴⁰¹ Hrabě Harrach tyto pokusy velmi podporoval a věřil, „daß der Schaden bey spötheren Versuchen viel vermindert wird“. ⁴⁰² Jan Nepomuk Arnošt Harrach samozřejmě požadoval zaslání hotových vzorků (*die fertigen Stücke erwarte ich mit der Delegation*).⁴⁰³ Potíže byli (jak se ukázalo později – v září roku 1821) i se získáním stříbrného lesku keramické inkrustace.⁴⁰⁴ Hrabě spokojen příliš nebyl, jak je zřejmé z odpovědi na hlášení v září 1821, kde uvádí: „Da man noch nicht darauf gekommen ist den Figuren den eigentlichen Silberglanz zu geben, so kömmt es auf Versuche an, ohne so große Unkosten zu machen, weil es Schande wäre, wenn es zu Neuwald allein, nicht gerathen sollte, was sie schon überall treffen“. ⁴⁰⁵

Mezitím, v březnu tohoto roku, zaslal Pohl na žádost korunního prince Ferdinanda do jeho *kabinetu* ukázky barevného skla, které se v té době v Novém Světě vyrábělo a

---

Glassäule, die als Aufsatz ein rhombenförmiges, wedgwoodartiges relief mit weiblichen, allegorischen Figuren auf jeder Seite trägt. (Musée National de Céramique - Sévres, Inv. Nr. 1309) – PAZAUREK 1923, cit. 292 a 294.

b/ G. E. Pazaurek se domníval, že zatavené pasty se na českém skle objevily až v roce 1826, neboť čerpal z komentáře k průmyslové výstavě konané v Praze roku 1831, v němž byl tento mylný fakt uveden. – BERICHT 1831, s. 45. – PAZAUREK 1923, 306. – Na chybnost tohoto tvrzení poprvé upozornila Jarmila Brožová, která se harrachovským sklem se zatavenými pastami zevrubně zabývala. – BROŽOVÁ 1972. – Idem 1980.

⁴⁰⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. března 1821.

⁴⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. března 1821.

⁴⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. března 1821.

⁴⁰³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. března 1821.

⁴⁰⁴ a/ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc srpen 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. září 1821.

b/ Podle Gustava E. Pazaurka tento stříbřitý lesk vzniká při zatavení vytvořením slabého povlaku ze vzduchových částiček na povrchu pasty. Tyto částičky zůstaly v inkrustaci při slabším vypálení v peci. Z tohoto důvodu Pohl později vyžadoval pasty nedokonale vypálené. – PAZAUREK 1923, 306-309.

⁴⁰⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha z 15. září 1821 na zprávu J. Pohla a K. Reuttera z 2. září 1821. Zprávu z originálu hraběcí odpovědi zapsal inspektor Erdmann Nowack (Nowak).

dále sklo, které se princům líbilo, když byl ve sklárně v roce 1820 na návštěvě.⁴⁰⁶ Hrabě Harrach se zlobil, že Pohl tyto artefakty poslal bez účtu, tj. zdarma.⁴⁰⁷

Další sklo (bez upřesnění) bylo zasláno do Vídně v říjnu 1821, a sice do (císařského) *kabinetu* při tamějším Polytechnickém institutu.⁴⁰⁸

Na závěr roku 1821 poslala ještě sklárna zásilku skla kněžně Harrachové, již byla Marie Josefine von Liechtenstein, která se jí moc líbila a která byla určena na dary, tak na prodej. Pohl sdělil, že z velké části na této ojednávce pracoval brusič Johann Biemann, který obvykle pracoval na ukázkách (tj. nových vzorcích, *Meisterstücke*), a žádal pro něj od hraběte nějaký dárek, což hrabě odmítl, neboť brusič Biemann nebyl zaměstnancem hutě.⁴⁰⁹ Tato fakta svědčí o tom, že nejlepší brusiči v této době nepracovali (jako zaměstnanci) přímo v huti, protože pro ně byla práce v menší soukromé dílně výhodnější. Ze čtyř soukromých brusičských manufaktur činných v roce 1822 se tři nalézaly v Harrachově a jedna v Rýžovišti. Dvě z nich patřily příslušníkům rozvětveného rodu Pohlů a občas pracovaly pro Josepha Pohla, obchodníka sklem – konkurenta Harrachů. Podle archivních pramenů v pohlovských dílnách pracovali schopní řezáči, na rozdíl od brusíren mimo jilemnické panství (například na Smržovce), kterým bylo možno zadávat pouze jednodušší úkoly, protože složitější věci nezvládaly. Jedním z vynikajících brusičů byl již shora zmíněný Johann Biemann, který se vyučil v brusírně Franze Pohla a též tam pracoval. Jeho kvality ocenil i sám hrabě Harrach, který tak litoval, že nepracuje přímo pro jeho sklárnu, protože huť nikoho tak dobrého v tomto oboru rafinace mezi svými zaměstnanci nemá.⁴¹⁰

Jaký byl vztah obchodníka Josepha Pohla a Franze Pohla, majitele brusičské dílny, ke sklárně, respektive jejich příbuznému Johannovi není z archivních pramenů jasné.

---

⁴⁰⁶ Korunní princ Ferdinand navštívil v roce 14. června 1820 (Nový Bor, je tedy vysoce pravděpodobné, že v témže čase uskutečnil i návštěvu sklárny v Novém Světě.

⁴⁰⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. března 1821.

⁴⁰⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc září 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. října 1821.

⁴⁰⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc listopad 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. prosince 1821.

⁴¹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc prosinec 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 7. ledna 1822.

Jejich vztahy byly ale nejspíše korektní, jelikož v opačném případě by bez (předpokládané podpory) ředitele sklárny nemohli ve stejném místě existovat.

V červnu 1822 vznikla pravděpodobně na popud hraběte Harracha poměrně obsáhlá (již výše citovaná) analýza, která popisovala současný stav sklárny a současně navrhovala plán dalšího rozvoje hutě. Na vypracování zprávy se kromě Johanna Pohla podílel i Erdmann Nowack a Karl Reutter. Z popisu vyplývá, že v huti byla v provozu jedna malá pec se šesti pánvemi, ve kterých se tavilo ze 4/6 křišťálové a křídové sklo, z 1/6 sklo barevné či tabulové a 1/6 sklo obyčejné (tj. nazelenalé – *Gemeinglas*). Vyrobené surové sklo bylo dále rafinováno v tehdy fungujících čtyřech vrchnostenských brusárnách, ve kterých pracovalo na šedesát lidí. Převážná část vyrobeného, nedekorovaného křišťálového a křídového skla byla dodávána slezským rafinérům a menší díl domácím obchodníkům k další rafinaci.⁴¹¹

Z těchto faktů lze logicky usoudit, že v prvních desetiletích 19. století byla výroba kvalitního čírého skla v sousedním Slezsku na velmi špatné úrovni, neboť jak vidno, novosvětská sklárna byla dlouhodobým dodavatelem nemalého množství skla slezským rafinérům a obchodníkům.

Na počátku dvacátých let 19. věku, nebyl odbyt harrachovského skla v tuzemsku (tj. v Čechách) nijak závratný. V té době taktéž téměř ustal odbyt skla do Španělska. Jediným stálým odbytištěm bylo Turecko, kde bylo nejvíce žádáno sklo malované a zlacené. Obchod do Orientu zprostředkovávaly obchodní společnosti (obchodní domy), které však ponejvíce odebíraly levné sklo nižší kvality z moravských skláren.⁴¹² Tato situace zapříčinila zánik malířských dílen v Rokytnici nad Jizerou, kde byli doposud rafinéri – malíři skla z Jilemnického panství ponejvíce soustředěni.⁴¹³

---

⁴¹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.*

⁴¹² Obchodní společnosti vyvážející sklo do orientu (zejména do Turecka) existovaly již v době kolem a po polovině 18. věku, s to především v severních Čechách na Kamenickošenovsku. – MAREŠ 1893, 138.

⁴¹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die*

Podobný osud (jako malované sklo) postihl i novosvětskou výrobu skla tabulového a užitkového. Ani v těchto případech nemohla harrachovská huť čelit levné produkci moravských (i českých) skláren.⁴¹⁴

Převážná část produkce sklárny v Novém Světě směřovala tedy (jak již bylo výše naznačeno) do pruského Slezska, nicméně vzhledem k tomu, že se na slezské straně Krkonoš stavěla nová (v archivních dokumentech blíže nespecifikovaná) sklárna, očekávali autoři zprávy budoucnost spíše nedobrou.⁴¹⁵ Jako řešení nastávající krize navrhovali spojit se s některou z velkých *Tureckých obchodních společností* z Kamenického Šenova (například Vogel a Zahn nebo Knechte a Hölzel) a orientovat se na blízkovýchodní trh.⁴¹⁶

Řešení problémů nastíněných v analýze vypracoval 14. srpna 1822 Johann Gorgosch, harrachovský úředník ve Vídni, který požadoval rozšířit výrobu křišťálového a křídového skla zdobeného broušením, neboť tento druh výrobků byl stále na trhu požadován. V této souvislosti se Gorgosch ptal, zda mohou být rozšířeny brusírny skla. A naopak žádal omezení výroby barevného skla, které tolik na odbyt nešlo, a proto by mělo být v budoucnu vyráběno pouze v případě přímé objednávky. Orientaci na Turecko (a Uhry) zcela odmítl (zjevně po konzultaci s hrabětem); jako důvod uvedl neserióznost obchodníků v těchto oblastech.⁴¹⁷

---

gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.

⁴¹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.*

⁴¹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.*

⁴¹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva (analýza) Erdmanna Nowacka (Nowaka), Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. června 1822. *Ansichten Uiber das Verhältniß der Neuwalder Glasfabrik vom Jahre 1796 bis auf die gegenwärtigen Zeiten, welche nach gemeinschaftlich gepflogener Unterredung aufge setzt, und zur hohen Einsicht vorgelegt werden.*

⁴¹⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Odpověď (rozhodnutí) Johanna Gorgosche ze 14. srpna 1822 na zprávu (analýzu) E. Nowacka (Nowaka), J. Pohla a K. Reuttera ze 14. června 1822.

V dubnu 1823 hlásil Pohl do Vídně výrazný úspěch při výrobě skla se zatavenými pastami (v prvních letech se jednalo převážně o medailony s Madonou – *Madonenbilder, Madonenfiguren*). Namísto past zaslaných Mandlem, vedoucím vrchnostenského skladu ve Vídni, byly užity pasty z Francie, které zůstávaly i po zatavení do skla zářivě lesklé. Tento úspěch se dostavil navzdory tomu, že huť v té době trápil nedostatek vody, což zapříčiňovalo do jisté míry i určité zpoždování výroby.⁴¹⁸ Sklo se zatavenými pastami si pro svou potřebu v září tohoto roku (1823) objednala i kněžna Harrachová (*wenigstens 3 Marien und 3 Christusbilder*).⁴¹⁹

Ještě předtím – 4. června 1823 – požadoval Pohl od vrchnosti finanční příspěvek na postavení domku pro malíře skla Franze Titzmanna (a jeho početnou rodinu), kterého označil za nejlepšího v celé huti a bylo by škoda ho ztratit. Hrabě Harrach v odpovědi finanční podporu schválil, ale s podmínkou, že Titzmann vyučí řemeslu svého syna.⁴²⁰

V roce 1823 měla sklárna objednávky od italských objednavatelů, Steigerwaldů a firmy Vogelsang z Frankfurtu nad Mohanem.⁴²¹

Roku 1824 se trend co do druhů skla a typů rafinace, oproti předcházejícím letům nijak nezměnil. Stále bylo nejvíce požadováno čiré, brusem dekorované sklo. Barevné sklo obchodníci nekupovali a zůstávalo ve skladech sklárny.⁴²² Na tuto situaci reagoval Johann Pohl požadavkem na zvýšení počtu brusičských stolic. Hrabě však přislíbil stavbu pouze jedné brusírny (*Schleifmühle*).⁴²³

Odbyt skla byl v tomto roce tradičně do Würzburgu, Frankfurtu nad Mohanem, kde

---

⁴¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Sedmý bod zprávy za měsíc únor 1823 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. března 1823. – BROŽOVÁ 1980, 53.

⁴¹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Odpověď (rozhodnutí) Johanna Gorgosche z 27. listopadu 1823 na zprávu za měsíc říjen od J. Pohla a K. Reuttera z 5. listopadu 1823.

⁴²⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc květen 1823 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. června 1823.

⁴²¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2.

⁴²² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc duben 1824 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. května 1824.

⁴²³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1824 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. března 1824.

Johann Vogelsang objednal nádoby na led (*Eiswasen*, ke kterým hodlal doplnit bronzová ucha), do Vídně, dále do Teplic, Poznaně a k četným obchodníkům ze severní Itálie – z Milána (Giovanni Bessina, Benedetto Sordelli di Paulo, P. Belloni), Benátek (Podreiter), Verony (G. Bressa, který požadoval velké i menší vázy s briliantovým brusem a zlacenými proužky, přičemž chtěl, aby zlato bylo zpracováno stejným způsobem jako na porcelánu; současně vyžadoval zaslání i podstavce pro lampy s řezanými girlandami). Harrachovké sklo objednal i A. Bojanovič z Pešti. Běžné sklo (*Beinglas-Büchsen*) zakoupil plzeňský lékárník Ržieb (nečitelné).⁴²⁴

Velkou objednávkou dostala novosvětská sklárna na konci října, kdy si František hrabě Thun-Hohenstein objednal kompletní servis pro dvacet čtyři osob. Požadoval třpytivou sklovinu a malý podíl brusu. Realizace zakázky ale proběhla se zpožděním až během prvního pololetí následujícího roku (1825).⁴²⁵

Požadavek na sklárnu měl i sám hrabě Harrach, který si na počátku roku 1824 objednal *Spiele Chatouille* (hrací skříňku).⁴²⁶ Jednalo se nejspíše o skleněnou dózu či krabičku, ve které byl zabudován hrací strojek.

Problémy s výrobou zatavovaných past do skla však pokračovaly i v roce 1824, jak dokládá Pohlova zpráva z 24. ledna 1824 určená harrachovskému úředníkovi Mandlovi ve Vídni, ve které se praví: „*Auch folgt ein eingeglastr Kristuskopf, welcher der Einzige von vielen Versuchen ganz geblieben, dem ohngeachtet nicht vollkommen gerathen ist auch ein zersprungenes Madonenbild liegt bey, damit Sie ersehen wie sie sich mit der Glasmasse vereinbaren*“.⁴²⁷ Mandl v zápětí (29. ledna 1824) Pohlovi odpověděl, že mu zasílá „*Die Massa Figuren, [die] sind von Porcellain Erde, welche auch besser, als letzteren ausfüllen, (...)*“.⁴²⁸ Pohl však odpověděl, že zasláné *Massafiguren* nejsou o nic lepší než ty, jež byly zasílány dříve. Mimo to

---

⁴²⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2.

⁴²⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2.

⁴²⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc únor 1824 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. března 1824.

⁴²⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12.

⁴²⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Karla Mandla z 29. ledna 1824 (Vídeň).

požadoval povolení, aby laboratorní sklo mohlo být označováno anglickými písmeny (tj. latinkou), neboť nápisy řezané kurentem jsou hůře čitelné.⁴²⁹

V lednu 1824 byla sklárně významnou pražskou obchodní společností E. Kriner & Söhne nabídnuta možnost financování vydání vzorníku (*Musterbuch*) zboží vyráběného ve sklárně v Novém Světě. Pražská firma mimo to připojila i doporučení, jak by měl být vzorník sestaven. V tomto doporučení je též zmínka o hyalithovém skle vyráběném harrachovskou sklárnou.⁴³⁰ Pohl ale tisk vzorníku odmítl, a to jednak pro vysokou pořizovací cenu a jednak proto, aby nemohl sloužit jako zdroj informací pro jiné (konkurenční) výrobce skla.⁴³¹

Z uvedeného je zřejmé, že výroba tohoto módního černého skla započala v Novém Světě nejpozději v tomto roce, tj. 1824. Produkce hyalithu však nebyla nejspíše nijak závratná, neboť se v této době mezi objednávanými druhy skla objevuje pouze ojedinele.⁴³²

Hledání dodavatele vhodných past pokračovalo i v červnu (1824), jak je patrné z dopisu Pohla správci Mandlovi, ve kterém mu dává na vědomí, že „[z]u gleich ersucht man für die Fabrik wieder einige Stücke Madonen jedoch von der weissen Massa zu besorgen“.⁴³³ Bohužel z tohoto vyjádření není jasné, kde se Pohl pokoušel tyto prefabrikáty obstarat.

Problém odstínu barvy past byl pro Johanna Pohla velmi důležitý. Odstíny šedé nebyly příliš vhodné, ale Mandl pravděpodobně nebyl schopen žádné jiné obstarat, s čímž Pohl nebyl spokojen, neboť inkrustace „... von der grauen Masse in der

---

⁴²⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 6. února 1824 na dopis K. Mandla z 29. ledna 1824.

⁴³⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla ze 14. srpna 1824 na dopis K. Mandla z 26. července 1824.

⁴³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis firmy Egidy Kriner & Söhne z 25. ledna 1824 (Praha).

⁴³² Výroba hyalithu byla ve větším množství realizována až od roku 1828, jak je zřejmé z objednávek tohoto druhu skla.

⁴³³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 18. června 1824 na dopis K. Mandla z 10. června 1824.

*Einglasung nicht den erwartenden Effekt machen“.*⁴³⁴

V únoru 1825 doporučil Johan Pohl hraběti Harrachovi přijmout do sklárny na místo předního řezáče skla (*Fabrikglasschneider*) Dominika Biemanna (1800–1857) novosvětského rodáka, který v předchozích letech pracoval v rafinerii Franze Pohla (Johannova bratra). Pohl navrhoval, že kromě práce řezáče by mohl D. Biemann „*zugleich zum Unterricht der Lehrlinge im Zeichnen verwendet werden könnte*“. Hrabě si však, na rozdíl od Johanna Pohla, vůbec neuvědomoval Biemannovo jedinečné nadání a prospěch, který by jeho zaměstnáním huť do budoucna získala. Nabídl mu roční plat ve výši šedesáti zlatých a titul *erster Glasschneider* s tím, že o dalším se teprve rozhodne, neboť jak se hrabě vyjádřil: „*Da der Biemann kein gelernter Zeichner sonder blos ein geschikter Glasschneider ist, der nicht einmal für die Fabrik bisher gearbeitet hat, so läßt sich auch nicht bestimmen, was man von ihm erwarten darf, oder ob er Andere belehren kann*“.⁴³⁵ D. Biemann, věda si nedocenění svých kvalit, nabídku odmítl, s tím, že ještě jeden rok zůstane u svého mistra – Franze Pohla. Johan Pohl se však stále ještě nevzdal naděje na přijetí tohoto výjimečného řezáče skla a doporučil hraběti zavázat si ho například tím, že mu věnuje peníze na stavbu domu, s čímž hrabě souhlasil.⁴³⁶

Harrachova explicitně vyjadřovaná šetrnost se v roce 1825 (mimo Biemannova nepřijetí) projevila ještě jednou, když odmítl kvůli vysoké ceně zakoupit odbornou knihu, již J. Pohl požadoval a nepochybně i potřeboval – *Das neuste und Nützliche der Erfindungen, Entdeckungen und Beobachtungen, besonders der Engländer, Franzosen und Deutschen, in der Chemie, Fabrikwissenschaft etc.*⁴³⁷

Hrabě Harrach též mimo úsporných opatření permanentně vyžadoval zefektivnění výroby, o čemž svědčí i nařízení vídeňské kanceláře z 29. prosince 1825, kterým

---

⁴³⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla ze 14. srpna 1824 na dopis K. Mandla z 26. července 1824.

⁴³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Čtvrtý bod zprávy za měsíc únor 1825 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. března 1825.

⁴³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Třetí bod zprávy za měsíc březen 1825 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. dubna. – BROŽOVÁ 1981, 128-130.

⁴³⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2.

byla přikázána inventura všech zásob sklárny s tím, že zvlášť měly být uvedeny ty výrobky, které jdou na odbyt dobře, a zvlášť produkty, jejichž prodej vázne.⁴³⁸ Huť si ovšem v té době nevedla nijak špatně, neboť podle zprávy z prosince 1825 měla již pět brusičských dílen (brusičských mlýnů),⁴³⁹ které nebyly situovány přímo ve sklárně, ale nejspíš se nacházely nad ní – při říčce Mílnici nebo u Huťského potoka – neboť k jejich provozu byl třeba vodní náhon.

Výroba skla se zatavenými pastami se v tomto roce (1825) pravděpodobně stabilizovala, protože Pohl takto dekorovaná skla zasílal opakovaně do Vídně, pro kněžnu Harrachovou, která nejvíce požadovala *Christusbilder und Madonen* zatavené do nápojového skla nebo do skleněného stojánku – *Kapelle*.⁴⁴⁰

Stálými odběrateli byli i nadále severoitalsí obchodníci – bratři Podreiterové z Benátek, Benedetto Sordelli di Paolo z Milána a obchodník Josef Bressa z Verony, který si objednal malované a zlacené vázy z kostního skla.^{441 442} Tato objednávka byla ojedinělá, neboť rafinace skla malbou nebyla v Novém Svět zdaleka tak rozšířená jako dekorace brusem či řezbou. Největší odbyt však harrachovské sklo našlo v lázeňských centrech,⁴⁴³ kde bylo pravděpodobně dalšími rafinéry dále zušlechťováno (řezby monogramů, lázeňských vedut atp.) a následně, coby suvenýr, prodáváno lázeňským hostům.

V březnu následujícího roku (1826) Johann Pohl upozorňoval vrchnost, že bude nutno obstarat zařízení k dosažení čistší politury u exklusivních kusů. Tento požadavek v sobě implicitně obsahoval fakt, že sklárna v Novém světě se

---

⁴³⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha z 29. prosince 1825 na zprávu J. Pohla a K. Reuttera z 22. prosince 1825.

⁴³⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc listopad 1825 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. prosince 1825.

⁴⁴⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Karla Mandla ze 17. března 1825 (Vídeň). – Z uvedených citací je zřejmé, že J. Pohl měl velký respekt ke své vrchnosti, neboť, jednalo-li se o objednávky pro paní kněžnu, odpovídal do Vídně ihned, bez sebemenšího odkladu.

⁴⁴¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 23. června 1825 na dopis K. Mandla z 16. června 1825.

⁴⁴² Naprostá většina korespondence se zahraničními obchodníky (odběrateli) skla neprobíhala přímo přes J. Pohla, nýbrž šla přes vrchnostenský sklad ve Vídni, respektive tamější úředníky.

⁴⁴³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 23. června 1825 na dopis K. Mandla z 16. června 1825.

soustřeďovala na produkci luxusních a často i jedinečných produktů pro náročného objednavatele. Takovýto přístup byl tedy zcela v protikladu k tomu, který od poloviny 18. století prosazovaly obchodní společnosti z Kamenickošenovska soustřeďující se na vývoz co největšího množství skla za nízké ceny a to nejenom do oblasti Blízkého východu.⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ Potvrzení právě uvedeného předpokladu je možno podepřít i faktem, že hrabě Harrach nerefletoval na žádost Krajského úřadu v Jičíně, který požadoval zaslání výrobků (na ukázkou – jako vzory) rakouským konzulům v Turecku, kteří by tak mohli pomoci k většímu odbytu zboží na Blízkém východě a v Levantě.⁴⁴⁶ Naproti tomu vyžadoval zvýšení odbytu novosvětského skla do lázní (Würzburg, Teplice).⁴⁴⁷ Cíl byl přitom zcela jasný – oslovit zámožné lázeňské hosty – potencionální zákazníky.

Nemalé množství skla bylo i v tomto roce vyváženo do severní Itálie, kde se mezi tradičními, již shora uvedenými odběrateli objevil nový obchodník, a sice Antonio Guissani. Z dalších, stálých italských odběratelů je třeba nutno zmínit Benedeta Sordelli di Paolo, který si ve svém dopise z 1. května 1826 stěžoval, že zboží, které si objednal – *Service alla Grec*, je velmi špatně provedeno a žádá (nekompromisně a implicitně i výhruzně) jeho výměnu: „ *ich empfehle Ihnen nochmals daß Sie mir die neurlichen Bestellung in weissen Glase senden, wie ich es vom Grafen Buquoi und Josef Mayer aus Böhmen erhalte.*“ ⁴⁴⁸ Pohl se hájil tím, že Sordelli si přál obyčejné výrobky, a kdyby to býval věděl, nechal by zboží provést v lepší kvalitě.⁴⁴⁹ Josef Bressa z Verony též nebyl spokojen, neboť mu došly *die Silhouettengläser* (jednalo se o keramické inkrustace), které si neobjednal. Jeho tvrzení Pohla velmi rozčílilo, neboť se jednalo o velmi drahé předměty, jejichž výroba byla značně obtížná.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁴ BROŽOVÁ 1977b. – BRAUNOVÁ 1995.

⁴⁴⁵ Kolem roku 1830 rafinerie Franze Vogela z Kamenického Šenova vyvážela (každoročně) do Turecka sklo v hodnotě 200 000 zlatých C.M. Za tento výkon byla této firmě na pražské průmyslové výstavě roku 1831 udělena zlatá medaile. – PAZAUREK 1923, 29.

⁴⁴⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc duben 1826 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. května 1826.

⁴⁴⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc duben 1826 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. května 1826.

⁴⁴⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Benedetta Sordelli di Paolo z 1. května 1826 (Milán) K. Mandlovi.

⁴⁴⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 18. května 1826 na dopis K. Mandla z 12. května 1826.

⁴⁵⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 30. listopadu 1826 K. Mandlovi.

Z německých obchodníků učinila objednávku firma Johann Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem, která žádala servis dekorovaný briliantovým brusem.

Velmi zajímavá informace je obsažena i v dopise harrachovského úředníka Gorgosche (z Vídně), který se ptá na vyúčtování dvou kusů pečetidel (pravděpodobně s Liechteinsteinskými znaky) z chrysopasu a karneolu,⁴⁵¹ což by znamenalo, že na harrachovském panství byli činní i řezáči drahých a polodrahých kamenů. Snad by se mohlo jednat o příslušníky rodiny Nováků, kteří pocházeli z Turnova a byli usedlí v Horní Branné.⁴⁵²

Ze zprávy ze srpna roku 1826 je zřejmé, že odbyt barevného skla, ale i skla tabulového nebyl uspokojivý. V červenci v hutí úspěšně proběhlo zavedení výroby lustrových ověšků⁴⁵³ a perlí, které se vyráběly lisováním, jak vyplývá z německého termínu pro tyto produkty – *Druckstücke*. Jejich další rafinace – broušení však (jak navrhoval Pohl) nemělo probíhat v Novém Světě, ale na Smržovce,⁴⁵⁴ kde s tímto druhem zboží měli tamější rafinéri větší zkušenost. Hrabě Harrach svůj souhlas podmínil (nepřekvapivě) tím, že tento druh výroby musí být pro huť rentabilní.⁴⁵⁵

V tomto roce huť vyráběla sklo rubínové, rosalinové (rose), chrysoprasové, jak vyplývá z objednávky pro paní kněžnu uskutečněné v březnu t.r.⁴⁵⁶ Jiný archivní dokument tento přehled dále doplňuje o sklo obyčejné (užitkové), lékařské sklo a zelené lahve, veškeré barevné sklo (kostní, světle modré mléčné sklo, temně modré a temně zelené průhledné sklo, neprůhledné sklo černé [patrně byl míněn hyalith]),

---

⁴⁵¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Johanna Gorgosche z 21. prosince 1826 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁴⁵² Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

⁴⁵³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

⁴⁵⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc červenec 1826 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. srpna 1826.

⁴⁵⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc červenec 1826 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 3. srpna 1826.

⁴⁵⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 16. března 1826 na dopis K. Mandla z 9. února 1826.

tabulové sklo, broušené sklo a brilantové sklo.⁴⁵⁷

Hned v lednu následujícího roku (1827) sdělil Pohl hraběti Harrachovi, že sklárna pokračuje ve výrobě lustrových ověšků, ale dodal, že k předpokládanému většímu odbytu tohoto zboží bude nutné snížit cenu. Dále sdělil, že surové výlisky smržovské dílny odebírat nechtějí. V této souvislosti žádá o povolení upravit jednu z budov sklárny na brusírnu výlisků, s tím, že by z panství Smržovka přišli do Nového Světa brusiči (i s rodinami), kteří by broušení ověšků naučili místní zušlechťovatele skla. Podotýká, že náklady na přestavbu by nebyly nijak vysoké. Hrabě Harrach s tímto Pohlovým plánem vyslovil souhlas.⁴⁵⁸

V zimě roku 1827 započala sklárna – k radosti hraběte – též s výrobou olovnatého skla (*Flint Glas*), o jehož výrobě se začalo uvažovat již na počátku předchozího roku (1826).⁴⁵⁹

V prvním pololetí roku huť vyřizovala objednávky na sklo pro bratry Podreidery z Benátek a obchodníky Sordelliho a Guisaniho z Milána. Mimo to sklárna pracovala na objednávce pro knížete Aloise Liechtensteina, švagra manželky hraběte Harracha.

Velkou ranou, naštěstí nikoliv osudovou, byl rozsáhlý požár, který postihl sklárnu i panský dům 17. června roku 1827. Během jedné hodiny shořela celá dřevěná stavba hutě, obydlí kontrolora i správce. Oheň zachvátil i hutní hospodu, stoupu a uskladněné dřevo vzniklá škoda dosáhla výše 40.000 zlatých.⁴⁶⁰ Sklárna však byla již během jednoho měsíce uvedena (opravena) do takového stavu, že mohla pracovat,⁴⁶¹ takže objednávky nebyly ohroženy (jak je patrné z níže uvedeného přehledu zakázek za druhé pololetí roku 1827). Do podzimu byly všechny budovy

---

⁴⁵⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 23. listopadu 1826 na dopis Roberta Rowlanda z Georgswaldu ze 14. listopadu 1826.

⁴⁵⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc prosinec 1826 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 8. ledna 1827.

⁴⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 30. ledna 1826 K. Mandlovi.

⁴⁶⁰ URBAN 1973, 68.

⁴⁶¹ MENČÍK 1902, 16.

(bis auf das Wirtshaus) dány do pořádku.⁴⁶²

Ještě v červnu došly objednávky z lázní Wiesbadenu od Franze Steigerwalda, který žádal cukřenky s konkávně prohnutým a broušeným korpusem.⁴⁶³ Přehledem (seznamem) tvarů dutého skla vyráběného tehdy novosvětskou sklárnou je zakázka Vinzenze Telzra z Brna (z června), který objednal: *„Beinweisse Farbenlosen, Annanas Zuckerbüchse mit Unterteller, Groß Annanas Blumenbecher, Schmettenhafer von grosser Gattung von Hyalithh, Ramschachtel, Zuckerschalen mit 2 Löchl, beinweisse 4-ekte Tuchnappel von grössere Gattung, grüne Rheinweingläser, muschelartige Salzfaser, kleines Lavoir samt Rammen von rothen Rubinglas prelliantiert, Mundschale von Rubinglas, Zuckermuscheln ohne Untertasse, Zuckermuscheln mit Untertasse, flache 4-ekte Flacons, große 4-ekte Tasse, Gläserne Spritzrl von Größerer Gattung von beinweisen Glas in verschidenen Farben [und] Lavoir Kanne“*.⁴⁶⁴ Další výčet tvarů obsahuje zakázka od V. Steigerwalda z Prahy, který objednal: *„Salatschale mit Strahlenschlif“*⁴⁶⁵ (tzn. s hvězdicovým brusem), *Compotschaalen mit Strahlenschlif, Desertteller mit Glocken in Silberschlif, Desertteller ganz flach in Silberschlif, Blaue Mundlavoir mit Kriegl, glatte Messerleger, Rasierstelle mit Scheidewand [nečitelné] für Wasser und Seife.*⁴⁶⁶

Na počátku října dodala sklárna servis ke svatbě Františka Arnošta hraběte Harracha, syna Jana Nepomuka Arnošta hraběte Harracha, který se oženil s Annou Marií Theresií Eleonorou kněžnou z Lobkowitz. Pro starou paní kněžnu byly zaslány číšky z křišťálového a rubínového skla a flakony z rubínového skla, neboť si

---

⁴⁶² FISCHER 1932, 6.

⁴⁶³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 23. července 1827 (Wiesbaden) J. Pohlovi.

⁴⁶⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis (objednávka) Vinzenze Telzera z 30. června 1827 (Brno) J. Pohlovi.

⁴⁶⁵ Jednalo se pravděpodobně o novinku, neboť Vincent Steigerwald k tomu dodává, že jestli že tento druh brusu v Novém Světe neznají, tak může jako vzor poslat malou misku dekorovanou tímto typem brusu. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis (objednávka) Vincenze Steigerwalda z 9. srpna 1827 (Praha) J. Pohlovi.

⁴⁶⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis (objednávka) Vincenze Steigerwalda z 9. srpna 1827 (Praha) J. Pohlovi.

stěžovala, že již dva roky nedostala žádné nové výrobky (*Musterstücken*).⁴⁶⁷

Pravděpodobně během roku 1827 začala sklárna dekorovat sklo moderním anglickým plochým brusem, jak je uvedeno v Pohlově dopise S. Bacherovi z Teplic, kterému tento typ brusu doporučoval.⁴⁶⁸ Z technologických inovací sklárny je též na místě zmínit nový poznatek, a sice, že artefakty vyrobené z rubínového skla⁴⁶⁹ nelze dekorovat zlacením, protože se se sklovinou nespojí a vznikne tak pouze šedý potah (*graues überzug*).⁴⁷⁰

V únoru roku 1828 započala sklárna jako první v Čechách s výrobou vrstveného skla (pravděpodobně se jednalo o čiré sklo vrstvené rubínovým), což hraběte Harracha velmi potěšilo a dokonce za tento úspěch vyslovil Johannu Pohlovi pochvalu (*was dem Pohl zur Ehre gereicht*). Kompozice pro tavbu rubínového skla však byla nakupována jinde, protože v Novém Světě se jí stále nedařilo připravit.⁴⁷¹ Z tohoto důvodu Johann Pohl v dubnu (1828) žádal vrchnost o dovolení, aby mohl přijmout školené taviče za mzdu 50 zlatých (ročně). Hrabě této žádosti vyhověl, neboť nechtěl, aby jeho huť byla odkázána na dodávky kompozitního skla od jiných výrobců. K této prosbě Pohl též připojil informaci, že produkty z barevného skla (à la 18. století) a křídové sklo stále nejdou dobře na odbyt a že se též množí zásoby mléčného (kostního) skla.⁴⁷²

Nepříznivou situaci s odbytem některých novosvětských výrobků implikuje i seznam opatření, která ve Vídni 28. února 1828 vypracoval harrachovský úředník Johann Gorgosch. Podle nich se mají provádět přehledy vyúčtování; křišťálové sklo se má prodávat s přírážkou i do ciziny; dále pak zavádějí povinnost vést seznam zboží na

⁴⁶⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Karla Mandla z 8. října 1827 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁴⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 17. října 1827 S. Bacherovi do Teplic.

⁴⁶⁹ Jednalo se o olovnaté křišťálové sklo barvené zlatem.

⁴⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1824-1827), inv. č. 12, kniha č. 12. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. listopadu 1827 K. Mandlovi.

⁴⁷¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc únor 1828 od Johanna Pohla a Karla Reuttera bez datce. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha ze 13. března 1828 na zprávu za měsíc únor 1828 od J. Pohla a K. Reuttera.

⁴⁷² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc březen 1828 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 9. dubna 1828.

skladě, jenž bude obsahovat kromě druhů zboží i označení tvarů a dekor. Gorgosch dále určil, aby si každý sklář vedl svůj výrobní denník. Měla se také zvýšit erudice řezáčů a brusičů skla, k čemuž měla dopomoci jejich účast na výuce kreslení, kterou nyní vedl mistr Johann Veith ml. Vedle uvedených rafinérů se měli vyučování zúčastňovat i malíři a modeláři forem a (blíže nespecifikovaní) učedníci. Výuka měla, tak jako dříve, probíhat ve středu a v neděli.⁴⁷³

Další nařízení obsahovala vrchnostenská rezoluce z 21. května 1828 určující zvýšení cen skla, avšak jen do úrovně cen ostatních hutí. Adjunktovi sklárny bylo uloženo koordinovat příjem objednávek s jejich následnou realizací takovým způsobem, aby bylo dosaženo plynulosti. Mimoto měl adjunkt sledovat (kontrolovat) záznamy v knihách (denících) sklářských dělníků. Bylo též nařízeno, pravděpodobně vzhledem ke vzrůstající administrativě, přijmout dalšího písaře. Vedení sklárny mělo sledovat rentabilitu brusírny lustrových ověšků, a v případě nedostatečné rentability přijmout opatření,⁴⁷⁴ tzn. zrušit ji, což se již za necelý měsíc – v červnu (1828) – stalo, když byl tento provoz změněn na brusírnu dutého skla.⁴⁷⁵ S jejím využitím problémy nebyly, neboť novosvětští brusiči byli tehdy velmi vytíženi prací na skle, jež bylo určeno do lázní a pro italské obchodníky.⁴⁷⁶

V srpnu (1828) byla do Nového Světa zaslána další vrchnostenská rezoluce s upřesněními a analýzou současného stavu. Bylo konstatováno, že výroba křišťálového skla je na rozdíl od výroby skla temně modrého velmi upokojivá. Pokles byl zaznamenán i u barevného skla (kompozitního i barveného ve hmotě) a skla křídového (u posledně jmenovaného o jednu čtvrtinu oproti roku 1818). Vedení sklárny bylo vrchností vytknuto, že nedělají v průběhu roku propočty (kalkulace) výrobků a jejich odbytu, pročež nelze důsledně vytvářet cenovou politiku, respektive určit ty druhy výrobků, které je nejvýhodnější vyrábět. Velmi důležité pro pochopení obchodní strategie novosvětské sklárny je konstatování, že výroba lustrových ověšků

---

⁴⁷³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna Gorgosche z 28. února 1828.

⁴⁷⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha z 21. května 1828.

⁴⁷⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha ze 14. července 1828 na zprávu za měsíc červen 1828 od J. Pohla a K. Reuttera ze 6. července 1828.

⁴⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc červen 1828 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 6. července 1828.

je sice módní, ale huť nezíská žádný věhlas na rozdíl od kvalitně rafinovaných artefaktů. Rezoluce konstatovala, že prozatím nehrozí ohrožení výroby kvalitních produktů, a to i přesto, že na panství Smržovka vzniklo deset nových brusíren skla.⁴⁷⁷

Tento důraz na kvalitu, jež byla jednoznačně upřednostňována před kvantitou, je signifikantní pro novosvětskou huť v první plovině 19. století. Díky této politice hraběcí rodiny, kterou mocně podporoval a organizoval Johann Pohl – ředitel sklárny –, dosáhla sklárna tak skvělých výsledků, že stanula na špičce mezi sklárnami v západní a střední Evropě, a to jak v uplatňování nových technologií při výrobě skla, tak i v úrovni jeho výtvarného zpracování, respektive rafinace.

Během podzimu (1828) začala huť produkovat nové druhy skla. Jednalo se o *Klangglas* (olovnaté sklo) a napodobeniny lithyalinů Friedricha Egermanna, který na jejich výrobu získal privilegium a patent v témže roce.⁴⁷⁸ Vzorky zaslané do vídeňského skladu se hraběti líbili, jak je zřejmé z jeho odpovědi, protože lithyaliny nabízené ve Vídni jinými firmami jsou, dle jeho mínění, mnohem horší kvality.⁴⁷⁹ Pohl – na žádost hraběte – velmi detailně ve zprávě za měsíc prosinec 1828 vylíčil technologii a postup výroby včetně výpočtu odměn pro skláře, kteří lithyalinové sklo vyráběli a zpracovávali. Hrabě byl s novým sklem natolik spokojen, že Pohlovi vyslovil uznání⁴⁸⁰ a jako zvláštní odměnu mu vyplatil sto zlatých. Skutečnost, že šlo o mimořádný objev, dokazuje i požadavek Harracha, aby suroviny používané při výrobě zůstaly v utajení a byly označovány nikoliv svými názvy, ale pouze písemným kódem.^{481 482}

---

⁴⁷⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha ze 14. srpna 1828 na zprávu za měsíc červenec 1828 od J. Pohla a K. Reuttera ze 3. srpna 1828.

⁴⁷⁸ BROŽOVÁ 1977b.

⁴⁷⁹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc říjen 1828 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. listopadu 1828. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha ze 13. listopadu 1828 na zprávu za měsíc říjen 1828 od J. Pohla a K. Reuttera z 5. listopadu 1828.

⁴⁸⁰ Pochvala hraběte byla vyslovena i za úspěšné zvládnutí výroby olovnatého skla (*Flintglas*), které bylo velmi oceněno vídeňským polytechnickým institutem.

⁴⁸¹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc prosinec 1828 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 9. ledna 1829. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha bez datace na zprávu za měsíc prosinec 1828 od J. Pohla a K. Reuttera z 9. ledna 1829.

⁴⁸² Jihočeské buquoyské sklárny odpověděly na úspěch Egermannových lithyalinů (nejpozději v roce 1834) výrobou skel zv. agathiny, které zdařile imitovaly polodrahokamy. „*Na rozdíl od Egermanna,*

Roku 1828 se ve výrobním programu sklárny uplatnily dosud nezaznamenané, nové rafinační postupy a objevilo se několik nových druhů výrobků. Tento stav odpovídal dynamicky se rozvíjející společnosti doby *biedermeieru* v době relativního politického klidu doby *předbřeznové*.

Takovými artefakty byly například kněžnou Harrachovou v lednu roku 1828 objednané „*verschidenen Flacons (auch gedrückte), Handkreme-Pomaden und Bonbons- Büchsen, Schmuckkästchen mit und ohne Deckel*“.⁴⁸³ Jak patrně, sklárna mimo ručního zpracování skla začala při rafinaci využívat i mechanické postupy, totiž lisování skla.⁴⁸⁴ Dalším doposud neuváděným produktem je lazurované tabulové sklo, které si na počátku roku 1828 objednal R. Plöße. V tomto případě je ale třeba předpokládat, že sklárna žlutě lazurované sklo produkovala již dlouho před rokem 1828, neboť tato rafinační technika vešla v obecnou známost již krátce poté, co ji v roce 1818 vynalezl Friedrich Egermann.⁴⁸⁵ Tabulové sklo však huť vyráběla též z čirého skla přejímaného sklem rubínovým.⁴⁸⁶ Mezi novými barvami skloviny se v roce 1828 objevila fialová, která je zmiňována v souvislosti s výrobou fialových lahviček (*Flaschen*), pravděpodobně flakonů.⁴⁸⁷

Huť též vyráběla stínidla k lampám, byly to litofanie dekorované uvnitř brusem a matnou řezbou,⁴⁸⁸ dále likérové soupravy (*Liquer-Postamente*).⁴⁸⁹ Úspěšně

---

který k výrobě lithyalinů používal zpočátku černý i červený hyalith, broušený a lazurovaný, dodávaný jak z Nového Světa, tak z Jiříkova Údolí, zvolil Jiří František [Buquoy] (...) odlišný postup. (...) neusíloval o imitaci přírodních materiálů malířskou technikou rafinace, nýbrž o výrobu skel barvených ve hmotě.“ – BROŽKOVÁ 2001–2002, 26, cit 27.

⁴⁸³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 4-5. Dopis (objednávka) Karla Mandla z 28. ledna 1828 (Videň) J. Pohlovi.

⁴⁸⁴ Počátky rafinace skla technikou lisování sahají až do starověku. V renesanci a v baroku se tato technika uplatnila v malé míře. Rozkvětu doznalo lisování skla až v druhé polovině dvacátých let 19. století ve Spojených státech amerických. V Evropě se lisované sklo v době *biedermeieru* vyrábělo zejména ve Francii a v Belgii. – BROŽOVÁ 2001b, 387.

⁴⁸⁵ Idem 1977a.

⁴⁸⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 22-23. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 28. dubna 1828 K. Mandlovi.

⁴⁸⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 22-23. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 28. dubna 1828 K. Mandlovi.

⁴⁸⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 13-14. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 6. března 1828 na dopis Gustava Hutmachera z Düsseldorfu ze 17. února 1828.

pokračoval též prodej skel se zatavenými pastami, které byly nyní vyráběny i ve formě stojánků s nástavcem, v němž byla pasta umístěna.⁴⁹⁰

K výraznému pokroku došlo ve vývoji technologie zlacení rubínového skla přejímaného sklem křídovým, jak je patrné z dopisu Johanna Pohla odběrateli skla Franzi Haueisenovi z Teplic, ve kterém ředitel hutě uvádí: „*Sie finden bei dieser Lieferung eine neue Erzeugung von uns nämlich Rubin mit Kreidenglas überfangen, welches Sie wohl nach niergens her, mit Gold verziert erhalten haben werden, da die gewöhnliche Rubin Composition keine Vergoldung annimmt.*“⁴⁹¹ Rubínové sklo se tavilo v menších pánvích, a proto z něho bylo možno vyrábět pouze menší kusy, což pravděpodobně nevěděl personál vídeňského harrachovského skladu, neboť přijímal objednávky i na větší předměty, proti čemuž Pohl vehementně protestoval.⁴⁹² Zboží z rubínového skla mělo být též podle doporučení Johanna Pohla alespoň minimálně dekorováno brusem, protože vnější strana těchto artefaktů byla většinou drsná a nevzhledná.⁴⁹³

V červnu Johann Pohl vyřizoval velmi významnou objednávku od Franze Steigerwalda z Würzburgu. Jednalo se o pečetidlo s portrétem dánského krále (*das Brustbild des Königs von Dänemark*). Pečetidlo (polotovar) vyrobila sklárna v Novém Světě; řezba portrétu (podle dodaného mědirytu) této nanejvýše důležité a prestižní zakázky byla svěřena Dominiku Biemannovi, který v této době již pobýval v Praze. Tyto skutečnosti zcela explicitně vyjevují fakt, že v Čechách tehdy nebylo nad Biemanna lepšího řezáče. Je zřejmé, že Pohl jistě znovu litoval nepřijmutí mladého Biemanna na místo čelního řezáče sklárny.

---

⁴⁸⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 18. Dopis (objednávka) Karla Mandla z 2. dubna 1828 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁴⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 19. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 14. dubna 1828 odběrateli Nikolovi do Bambergu.

⁴⁹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 20. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 17. dubna 1828 odběrateli Franzi Haueisenovi do Teplic.

⁴⁹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 45-46. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 31. července 1828 K. Mandlovi.

⁴⁹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 72. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. října 1828 K. Mandlovi.

V létě roku 1828 (6. července) se v harrachovských archivech poprvé objevuje zmínka o Friederichu Egermannovi (5. března 1777 – 1. ledna 1864), ale „[v]zhledem k tomu, že obchodní korespondence novosvětské sklárny se zachovala jen v torzu, lze předpokládat, že harrachovské sklo putovalo k Egermannovi již dříve“.⁴⁹⁴ V témže roce si Egermann v Novém Světě objednal celkem šedesát kusů stolního skla (*Wassergläser, Weinwassel, Bouteleinen, Champagnergläser*), které mělo mít *novou formu a hezký, jednoduchý brus, aby nebylo drahé*.⁴⁹⁵

Během července se Pohl pokusil navázat obchodní styky s firmou Josef Zahn & Com. z Vídně. To, že se jednalo o významného potenciálního obchodního partnera, naznačuje skutečnost, že Pohl této společnosti zdarma zaslal vzorky vyráběného skla (jednalo se o hyalithové sklo dekorované plastickými stylisovanými listy s kaménkovým brusem (*mit erhabenen Steinblättern*), doufaje v navázání pravidelných obchodních vztahů.

Srpen byl vybrán hrabětem Dietrichsteinem jako nejvhodnější termín (vzhledem k velkému počtu cizinců v Praze) pro uspořádání průmyslové výstavy, která měla ukázat vysokou úroveň českého průmyslu a podpořit jeho další rozvoj.⁴⁹⁶ Tento výstavní projekt byl od počátku organizován s tím, že bude v budoucnosti opakován, na rozdíl od výstav konaných v roce 1754 a 1791, které měly toliko reprezentativní (jednorázový) charakter.⁴⁹⁷ Harrachovská sklárna v Novém Světě se samozřejmě výstavy účastnila a její produkty byly vysoce hodnoceny. Porotě, kterou tvořili především vědci a profesori (technického a přírodovědného zaměření) pražské univerzity,⁴⁹⁸ se velmi líbilo novosvětské křišťálové sklo, zejména pro jeho čistotu.⁴⁹⁹

500

---

⁴⁹⁴ BROŽOVÁ 1995c, cit. 62.

⁴⁹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13.

⁴⁹⁶ MONATSCHRIFT DER GESELLSCHAFT 1828.

⁴⁹⁷ BROŽOVÁ 1977a.

⁴⁹⁸ Ibidem.

⁴⁹⁹ MONATSCHRIFT DER GESELLSCHAFT 1828. – BROŽOVÁ 1977a.

⁵⁰⁰ Ze sklářských manufaktur, které se výstavy účastnily, je třeba zmínit například buquoyské sklárny v jižních Čechách, sklárnu F. Riedla z Kristiánova v Jizerských horách, manufakturu na výrobu zrcadel hraběte Kinského ve Sloupu v Čechách a v neposlední řadě F. Egermanna, který vystavil poměrně velkou kolekci svých lithyalinů. Z individuálních umělců – vystavovatelů nelze opomenout D. Biemanna, jenž předvedl pohár s figurální řezbou. Mimo skláren na výstavě participovali i čeští výrobci porcelánu a keramiky. – BROŽOVÁ 1977a.

Na výstavě sklárna též prezentovala skla se zatavenými pastami, jak vyplývá z dopisu od firmy Möser & Sohn, jehož prostřednictvím je tlumočeno rozhořčení jejich zákazníka, který si v novosvětské sklárně objednal sklo se zatavenou pastou (Kristus na kříži), ale obdržel předmět prasklý. Požadoval tedy zaslání nového výrobku, a to ve stejné kvalitě, jakou viděl na pražské výstavě.

Keramické inkrustace získával Pohl v této době prostřednictvím svého dlouholetého obchodního partnera Franze Steigerwalda, který je obstarával ve Francii v Paříži, přičemž jejich vysoká jakost výrazně přispěla ke zlepšení kvality celého artefaktu a snad i technologie zatavování inkrustací do skla.⁵⁰¹ Obchodník Franz Steigerwald nyní sklo z Nového Světa preferoval před sklem francouzským, neboť, jak se vyjádřil, české broušené sklo nejenom francouzské dostihuje, ale zdá se mu dokonce kvalitnější. Steigerwald v tomto roce objednával zejména čiré sklo se zatavenými řády a znaky z keramické hmoty (pasty).⁵⁰² Některé jeho objednávky musel Pohl dokonce odmítnout, neboť byly technicky neproveditelné. Jednalo se například o požadavek na výrobu skla (snad poháru), na jehož plášti mělo být (dle požadavku F. Steigerwalda) zataveno pět řádů – znaků (*Orden*), což by znamenalo, že by tento předmět musel být postupně patnáctkrát (sic) po sobě ohřát a zchlazen.⁵⁰³

Nejpozději v říjnu roku 1828 rozšířila sklárna své aktivity o komisní prodej produktů jiného výrobce, totiž Friedericha Egermanna,⁵⁰⁴ jak je doloženo v dopise Johanna Pohla tomuto muži z 16. října t. r., ve kterém ho žádá o zaslání dalších lithyalinů v celkové hodnotě 100 zlatých. Pohl požaduje zejména toaletní flakony, ale ne vejčitých tvarů. Zájem neměl ani o číšky, neboť se špatně prodávaly.⁵⁰⁵ Kdo přišel s ideou komisního prodeje Egermannových výrobků je asi již nezjistitelné. Je však

⁵⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 99. Dopis Franze Steigerwalda ze 16. listopadu 1828 (Würzburg) J. Pohlovi. – BROŽOVÁ 1980, 53.

⁵⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 99. Dopis Franze Steigerwalda ze 16. listopadu 1828 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁵⁰³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 99. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera bez datace na dopis F. Steigerwalda ze 16. listopadu 1828.

⁵⁰⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 230-232. Dopis Friedericha Egermanna z 2. poloviny srpna 1829 J. Pohlovi.

⁵⁰⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 77-78. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 16. října 1828 Friedrichovi Egermannovi do Blottendorfu (Polevsko).

možné se domnívat, že oba muži - Pohl a Egermann se prvně setkali na pražské výstavě v srpnu tohoto roku. Snad právě tam vznikla dohoda o spolupráci.

V září 1828 dostala sklárna velmi důležitou objednávku od italské komtesy Louisy Vistarini roz. Bistazini. Objednávku vyřizoval na popud apelačního prezidenta Heße *commerc-dir.* Neumann. Jednalo se o výrobu čtyř skleněných sloupkových chrámků (*quatre Temple en cristal avec le dessein*) podle přiložené kresby. Každý ze čtyř templů měl být zhotoven ze šesti sloupků s hlavicemi (z čirého nebo hyalithového skla), přičemž uvnitř každého chrámku měl být oltář, a na vrcholu kupole (vynášené sloupky) měl být umístěn podstavec, ve kterém bude hořet oheň. Tato část se měla zhotovit (ze stříbra) a osadit až později, v Miláně. Prezident Heß se ovšem domníval, že by bylo lepší, kdyby oheň (plamen) hořel uvnitř chrámků. Pohotový a technologie skla více znalý *commerc.-dir.* Neumann však tento nápad apelačnímu prezidentovi rozmluvil, neboť by velký žár z ohně zapříčinil rozpad skleněných částí chrámků. Mimoto dával ředitel Neumann k úvaze, zda by nebylo vhodné místo podstavce pro oheň umístit na každou kupoli čtyři stříbrné sošky (například Floru, Ceres, Pomonu atp.). Sloupky, respektive celé chrámky měly být dle zaslaných požadavků umístěny na skleněné či dřevěné desce. Cena jednoho předmětu byla v objednávce odhadována na 40–50. zlatých.⁵⁰⁶

Původně měla být zakázka svěřena buquoyské sklárně, ale jak Neumann píše, když prezident Heß „*sah, wie sehr das Buquoische Glas gegen das Ihrige zurücksteht, nahm er die gemachte Bestellung zurück*“.⁵⁰⁷

První významná objednávka následujícího roku (1829) byla ve sklárně realizována již hned na jeho počátku. Pražský obchodník Vinzenz Wetzstein ve sklárně objednal pro arcibiskupství pražské 1500 kusů skleněných koulí (*Lichtkugeln*), určených pro oslavu stého výročí kanonizace sv. Jana Nepomuckého.⁵⁰⁸ Koule byly vyrobeny z temně modrého, zeleného, žlutého a červeného skla ve třech velikostech (11–12

⁵⁰⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, vložený list dopisu na s. 116-117. Dopis guberniálního rady Neumanna z 28. září 1828 (Praha) stran objednávky pro „*Appellazins Praesident*“ Barona von Hess.

⁵⁰⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, vložený list dopisu na s. 116-117. Dopis guberniálního rady Neumanna z 28. září 1828 (Praha) stran objednávky pro „*Appellazins Praesident*“ Barona von Hess.

⁵⁰⁸ Nejednalo se o klasická stínidla, nýbrž o skleněné (duté) koule, na jejichž povrchu se odráželo světlo.

palců, 8 palců a 5–6 palců).⁵⁰⁹ Zda tyto koule byly použity pouze v interiéru katedrály sv. Víta, Václava a Vojtěcha či ještě někde jinde, není známo. Vzhledem k jejich počtu se ovšem možnost použití v exteriéru jeví jako pravděpodobná.

Spolupráce mezi Friedrichem Egermannem a Johannem Pohlem pokračovala i v únoru tohoto roku, jak je patrné z Pohlova dopisu, ve kterém Egermanna žádá o zaslání flakonů a lahví na toaletní vodu z lithyalinového skla (*vierfärbiges Lithyalin*) v celkové hodnotě sta zlatých.⁵¹⁰

Podobně pokračovaly i obchodní styky s Franzem Steigerwaldem, jenž sklárnu nadále zásoboval keramickými inkrustacemi, které pravděpodobně stále obstarával ve Francii. Fakt, že s jejich kvalitou byl Pohl spokojen dokládá i to, že inkrustace byly odebírány v poměrně velkém množství (oproti tomu z vídeňské harrachovské kanceláře, respektive skladu již nedocházely pasty žádné).⁵¹¹ Tato skutečnost koresponduje se vzrůstajícím zájmem o tento druh zboží mezi odběrateli.

Též v únoru, sklárna vyráběla pro italského obchodníka L. Sordelliho skleněný zvon (z olovnatého skla) dle dodaného výkresu od mechanika Ekinga.⁵¹²

Duben roku 1829 přinesl továrně v Novém Světě a celému jilemnickému panství velkou změnu – zemřel Jan Nepomuk Arnošt hrabě Harrach. Na jeho místo nastoupil jeho synovec – František Arnošt hrabě Harrach, což sklárně oznámil dopisem z 22. dubna.

Zesnulý hrabě převzal vedení sklárny, respektive celého panství v roce 1783. Stav sklárny byl tehdy v natolik neutěšeném stavu, že jen o málo let později (1788) velmi

---

⁵⁰⁹ Délková míra – rakouský palec v této době, odpovídal hodnotě 26,4 mm; český palec hodnotě 25 mm. – Za upozornění na tyto hodnoty děkuji Jarmile Brožové.

⁵¹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 143-144. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 16. února 1829 Friedrichovi Egermannovi do Blottendorfu.

⁵¹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 159-161. Dopis Franze Steigerwalda z 15. března 1829 (Würzburg) J. Pohlovi, ve kterém J. Pohlovi sděluje, že podle zprávy od jeho synovce Ferdinanda z Prahy obdržela sklárna bednu kameí („1 Kistchen Cameen“), za něž posílá účet.

⁵¹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 144-145. Dopis Alberta Turini z 12. února 1829 (Vídeň) J. Pohlovi stran objednávky Louise Sordelliho.

vážně uvažoval o jejím prodeji. Situace se stabilizovala až s nástupem M. Kaisera do čela hutě. Skutečně fatálním (v nejlepší slova smyslu) rozhodnutím hraběte Jana Nepomuka Arnošta Harracha bylo jmenování mladého Johanna Pohla ředitelem sklárny v roce 1808. Vztah obou mužů byl korektní, hrabě Pohlovi nepochybně coby řediteli důvěřoval, nicméně většinu jeho rozhodnutí sám přezkoumával a někdy i měnil. Za jisté pochybení hraběte je snad možno označit nepřijetí Dominika Biemanna coby hlavního řezáče sklárny. Hrabě Jan Nepomuk Arnošt pravděpodobně na dálku (z Vídně) nedokázal situaci relevantně posoudit a Biemannův talent a potenciální prospěšnost pro huť velmi podcenil. Jako naopak velmi racionální je nutno ohodnotit jeho záměr soustředit se na výrobu luxusního skla pro náročné trhy střední, západní a jižní Evropy, namísto výroby zboží podprůměrné kvality a jeho vývozu do politicky i hospodářsky nestabilních oblastí jihovýchodní Evropy a zejména blízkovýchodního regionu (Turecka). Hraběti šlo samozřejmě o zisk jeho podniku, ale nepochybně i o vlastní prestiž – o možnost v aristokratických kruzích prezentovat výrobky své sklárny (čehož se často a nepochybně i ráda ujímala jeho manželka, kněžna Maria Josefina).

I přes tuto smutnou událost zahájila sklárna již v dubnu přípravy na další výstavu v Praze, pro kterou hrabě Harrach požadoval připravit větší množství dokonalých ukázek olovnatého skla (*Flint Glas*).⁵¹³

V květnu dorazila do Nového Světa další zásilka „kamejí“ od Franze Steigerwalda, z nichž byla více jak polovina rozbita (zejména figury sv. Jana Nepomuckého). Stejná zásilka obsahovala i krabici s bronzovými uchy, kterou formán celně nedeklaroval. Pro celníky, kteří ji našli a zabavili jako kontraband, musela sklárna vymýšlet důvody, proč přepravce tento předmět vezl – údajně jako vzorek ke staré objednávce. Pohl žádal Steigerwalda o dodatečné zaslání objednávky na (fiktivní) předmět, pro jehož výrobu byla bronzová ucha (jako) určena.⁵¹⁴ Franz Steigerwald Pohlovi vyhověl a v objednávce z 14. června urguje „objednaný předmět“, k němuž již zaslal bronzová

---

⁵¹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc duben 1829 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 4. května 1829.

⁵¹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 11. května 1829 na dopis Franze Steigerwalda z 5. května 1829 (Würzburg).

ucha, která jej stála mnoho peněz.⁵¹⁵

Druhá výstava průmyslových výrobků byla zahájena 1. června ve velkém sále Ledebourského paláce na Malé Straně, kde probíhala po dobu šesti týdnů. Celkem bylo vystaveno 2177 předmětů z různých průmyslových odvětví, což bylo o 679 více než v roce předchozím. Jednotlivé exponáty byly uspořádány do oddílů dle svého charakteru – chemie, mechanika, tkaní, stavebnictví a kresba. Podobně jako před rokem byla sestavena komise hodnotící vystavené předměty a – nově – nejlepším z vystavovatelů byly udělovány medaile a ocenění.

Harrachovská sklárna vystavila rozsáhlou kolekci svých výrobků, mezi nimiž byl velký stolní nástavec (36 palců vysoký) z křišťálového skla skládající se z mnoha, do sebe přesně zapadajících částí; dvě vázy na ovoce a květiny antikizujících tvarů z čirého skla (vysokých 22 palců); souprava na cukrovou vodu (*ein Zuckerwasseraufsatz*) dekorovaná zatavenými keramickými inkrustacemi – portréty rakouských a německých umělců (například W. A. Mozart, J. W. Goethe F. Schiller).⁵¹⁶ Pastami se sakrálními motivy (Madona, Ukřižovaný Kristus) byla dekorována i další nápojová skla. Mimo čiré, křišťálové sklo novosvětští vystavili i početnou kolekci barevného skla, mezi kterým nechybělo sklo hyalithové, lithyalinové, sklo zv. chrisolit napodobující ametysty a opály, dále byly vystaveny artefakty ze skla rubínového (stínidlo), zeleného, modrého atd. Jako novinka bylo presentováno sklo vrstvené (*plattiertes Glas*). Většina vystavených skel byla dekorována brusem podle anglického způsobu, tj. kaménkovým. Mimo skla nápojová a užitková byly vystaveny též předměty rázu zcela technického – optická skla pro dalekohledy a divadelní kukátka z Flintova (olovnatého) skla, které bylo v Rakousku v takto vysoké kvalitě vystaveno vůbec poprvé.⁵¹⁷

Ve srovnání s ostatními výrobci skla novosvětská sklárna předvedla nejširší sortiment výrobků, což bylo také náležitě oceněno, neboť harrachovský závod jako jediný

---

⁵¹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 185-188. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda ze 14. června 1829 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁵¹⁶ BERICHT 1831.

⁵¹⁷ Ibidem.

producent skla obdržel zlatou medaili.⁵¹⁸ Stříbrnou medaili získal například Friedrich Egermann za ukázky svých lithyalinů, dále Karel hrabě Kinský (1766–1831), který vystavil pouze jediné, ovšem technicky dokonale provedené, zrcadlo ve zlaceném rámu neobyčejné velikosti (70x34 palců), či Dominik Biemann prezentující své řezácké umění. Buquoyové sklárny neobdržely medaili žádnou, nýbrž získaly pouze čestné uznání.⁵¹⁹

Na jaře roku 1829 měla sklárna přechodné odbytové potíže, které však již počátkem léta ustoupily, přičemž nemalý vliv měl začátek lázeňské sezony, jak dokládá objednávka Vinzenze Wetzsteina z Prahy (18. června 1829), který požadoval co nejrychlejší (vzhledem k turistické a lázeňské sezóně) zaslání výrobků sklárny z barevného skla, skla dekorovaného briliantovým brusem a flakonů malovaných zlatem.⁵²⁰ Další objednávka od Wetzsteina dorazila do Nového Světa v zápětí (27. června 1829), tentokrát bylo požadováno sklo barevné: červené, modré, žluté a růžové, dekorované zlatem. Wetzsteinův velký zájem o novosvětské zboží dostatečně ilustruje jeho poznámka specifikující objednávku: „*kurz, was Sie nur, schönes in Ihrem Verlag haben, nach den modernsten Zeitgeist.*“⁵²¹ Wetzstein ještě objednal šest stojánek se zatavenými pastami zobrazujícími Matku Boží, sv. Jan Nepomuckého a sv. Václava.

Velký zájem o novosvětské zboží projevil též Louis Sordelli, který prostřednictvím A. Turiniho, harrachovského úředníka ve Vídni, žádal „*schöne reiche Flacon, wie überhaupt neue geschmackvolle Gallanteriegegenständ.*“⁵²² Zakázka byla doplněna poznámkou, že vyjmenované zboží může být vzhledem k obrovskému zájmu napříště posláno i bez přímé objednávky.⁵²³ Sordelli dále objednal stolní nástavec,

---

⁵¹⁸ Ibidem.

⁵¹⁹ Ibidem.

⁵²⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 194-195. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina z 18. června 1829 (Praha) J. Pohlovi.

⁵²¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 194-195. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina z 27. června 1829 (Praha) J. Pohlovi.

⁵²² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 192-193. Dopis Alberta Turini z 25. června 1829 (Viedeň) J. Pohlovi stran objednávky Louise Sordelliho.

⁵²³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 192-193. Dopis Alberta Turini z 25. června 1829 (Viedeň) J. Pohlovi stran objednávky Louise Sordelliho.

buď ve formě chrámu, nebo triumfálního oblouku, v jehož vnitřku mělo být místo pro svíčku.

Zmíněné objednávky dokumentují, jak velký byl ohlas na právě probíhající pražskou výstavu. Je zřejmé, že tam prezentované harrachovské zboží bylo natolik exklusivní, že de facto okamžitě ovlivnilo trh sklem nejenom v Čechách ale i ve střední Evropě. Objednávky stolních nástavců, zvýšený zájem o skla se zatavenými pastami a v neposlední řadě obnovený zájem o všechny druhy barevných skel jsou toho dokladem.

Podobně vypadala situace na poli objednávek i v druhé polovině roku. 5. července objednal Franz Steigerwald stolní nástavec (*Tafelmittelaufsatz*).⁵²⁴ Vídeňský obchodník (*bürgerliche handelsmann*) Haas objednal jakékoliv (sic) barevné sklo, zejména měl zájem o sklo černé barvy dekorované malbou zlatem, a stejně rafinované sklo mramorované.⁵²⁵ V. Wetzstein znovu objednal barevné a mléčné sklo, neboť jak uvedl, již nemá žádné číšky z barevného skla.⁵²⁶ Objednávku ještě o několik dní později doplnil o červené (měďnatý rubín) číšky s chinoiseriemi malovanými zlatem (*mit chinesischer Vergoldung*), šálky na kávu z tzv. Rothwellsches Glas (sklo barvy pečetního vosku, které sklárna vyráběla již v 18. století), červené číšky přejímané sklem čirým, desertní talířky z rubínového skla, žluté pohárky s brilantovým brusem, flakony na kolínskou vodu zdobené zlacením atd.

V srpnu též sklárna vyrobila velká stínidla cylindrické formy z červeně vrstveného skla pro divadelní použití⁵²⁷ či psací soupravu se zvonkem z červeného hyalithu.⁵²⁸

---

⁵²⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 200-201. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 5. července 1829 (Wiesbaden) J. Pohlovi.

⁵²⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 196-197. Dopis (objednávka) vídeňského obchodníka Johanna Bapt. Haase z 2. července 1829 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁵²⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 217-218. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina ze 14. srpna 1829 (Praha) J. Pohlovi.

⁵²⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 225. Dopis (objednávka) Ignatze Palmeho z 15. srpna 1829 (Prácheň) J. Pohlovi. – Stínidla byla odeslána Petrovi Schäferovi, kterému tuto objednávku zprostředkoval Palme přes F. Egermanna dne 12. srpna 1829 – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé

V srpnu nebo v září byl pravděpodobně napsán dopis, který Friedrich Egermann adresoval Johannu Pohlovi a v kterém ho žádá o odběr svých výrobků, respektive o jejich vzetí do komisního prodeje. Egermann nazývající Pohla svým přítelem mu dokonce nabídl možnost pobytu v jeho domě v (Novém) Boru při eventuální Pohlově návštěvě tohoto regionu.

Jiný Pohlův dlouholetý obchodní partner, Franz Steigerwald z Wiesbadenu požadoval dva až tři kusy číšek či pohárů ze smaragdově zeleného kompozitního skla slabě vrstveného sklem křišťálovým, s řezbou loveckého výjevu či vysoké zvěře.⁵²⁹ Ve stejné době Pohl, respektive harrachovská sklárna navázala obchodní spojení s Josefem Antonem Monchenem z Amsterdamu.⁵³⁰

Na podzim huť dále vyráběla a dodávala především sklo barevné, a to nejen duté – užitkové,⁵³¹ ale i ploché.⁵³² Mimo to je stále žádané sklo dekorované zatavenými pastami a sklo lithyalinové.⁵³³ Oblibu barevného skla však nejlépe ilustruje požadavek pražského obchodníka V. Wetzsteina, který dopisem z 23. září Pohla žádal o zaslání 3000 kusů (sic) barevného skla (nejspíše mínil číšky, poháry, talíře atp. dekorované brusem, malbou zlatem či řezbou), aby měl dostatečnou zásobu na jaro příštího roku. Pohl však ve své odpovědi tento požadavek odmítl s poukazem na obtížnost výroby barevného skla v takovém množství.⁵³⁴

---

a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 256-257. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 12. října 1829 I. Palmemu do Práchně.

⁵²⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 226. Dopis (hlášení) Alberta Turini z 22. srpna 1829 (Vídeň) J. Pohlovi stran poškození zboží při transportu.

⁵²⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 234-236, 236. Dopis Franze Steigerwalda z 24. srpna 1829 (Wiesbaden) J. Pohlovi.

⁵³⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 237. Dopis (objednávka) Jos. Ant. Monchena a A. Mondona z 26. srpna 1829 (Amsterdam) J. Pohlovi.

⁵³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 242. Dopis (objednávka) firmy Ballabene & Comp. ze 17. září 1829 (Praha) J. Pohlovi stran vzorků barevného skla.

⁵³² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 239. Dopis (objednávka) C. A. Angersteina z 11. srpna 1829 (Chotěbuz) J. Pohlovi stran barevných tabulí skla.

⁵³³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 242. Dopis (objednávka) firmy Ballabene & Comp. ze 17. září 1829 (Praha) J. Pohlovi stran vzorků barevného skla. JB 12/1, s. 28

⁵³⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 245. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina z 23. září 1829 (Praha) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence

Vedle dutého skla sklárna v tomto roce produkovala i sklo technické – užitkové. Zboží tohoto typu si objednal (například) dvorní a lékařská rada Dr. Seiler z Drážďan.⁵³⁵

V říjnu Johann Pohl referoval do vídeňské kanceláře o úmrtí jednoho z hlavních a dlouhodobých obchodních partnerů hutě – Franze Steigerwalda, s tím, že jeho firmu přejímá jeho syn. Pohl jistě doufal, že oboustranně výhodná, bezproblémová spolupráce bude nadále pokračovat.⁵³⁶

V březnu roku 1830 hlásil Pohl úřadu do Vídně, že vzhledem k vysoké ceně šmolky se nevyplatí vyrábět temně modré sklo. Hrabě Harrach však raději, než by výrobu tohoto druhu skla zastavil, nařídil zvýšení ceny skla.⁵³⁷

Špatný odbyt skla trval pravděpodobně delší dobu (mimo odbytu obyčejného skla), neboť v srpnu hrabě Harrach v reakci na Pohlovo hlášení odvětil, že nedostatky ve výrobě a nedobry odbyt nebude zapříčiněn nezájmem objednavatelů, ale špatnými skláři v hutí. Z tohoto důvodu bylo hrabětem nařízeno skláře zaučit tak, aby ovládali výrobu všech druhů skla.⁵³⁸ Za nedlouho (v září) hrabě zdůraznil nutnost získat dobré brusiče skla.⁵³⁹ Ve stejné době však objednávky odešly k odběratelům do Vídně a Itálie (obchodníku Sordellimu). Pohl opětovně vrchnosti navrhoval zvážit možnost vývozu levného skla (lustrových ověšků a skleněných perlí) do Turecka, přičemž za tímto účelem doporučoval navázat spolupráci s vídeňskou firmou Zahn & Comp.⁵⁴⁰

(1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 245. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 28. září 1829 V. Wetzsteinovi.

⁵³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1828-1829), inv. č. 13, kniha č. 13, s. 163. Dopis (objednávka) Dr. Seilera z 11. dubna 1829 (Drážďany) J. Pohlovi.

⁵³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc říjen 1829 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 8. listopadu 1829.

⁵³⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc březen 1830 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 5. dubna 1830.

⁵³⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc srpen 1830 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 6. září 1830. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Odpověď (rozhodnutí) Johanna hraběte Harracha z 22. září 1830 na zprávu za měsíc srpen 1830 od J. Pohla, K. Reuttera a W. Erbena ze 6. září 1830.

⁵³⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3.

⁵⁴⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc září 1830 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 7. října 1830.

Závěr dvacátých let byl pro novosvětskou sklárnu (i přes menší problémy na samém počátku let třicátých – v roce 1830) velmi úspěšný. Stoupl zájem takřka o všechny výrobky hutě, zejména pak o sklo barevné, které bylo vyráběno v dosud nevídaném množství. Původ této preference u objednavatelů, respektive zákazníků je třeba vidět v soudobém zájmu o barvy, který se projevil v dílech tehdejších malířů – romantiků.

V následujícím roce (1831) sklárna své výrobky dodávala objednavatelům z Vídně, Frankfurtu, Würzburgu, Itálie, Hamburгу, Bambergu a ze středoevropských lázní. V březnu tohoto roku se objednávky barevného skla natolik zvýšily, že bylo nutno tavbu barevných skel provádět ve všech pánvích.⁵⁴¹

Událostí roku nepochybně byla pro všechny producenty skla v Čechách další výstava průmyslových výrobků, která se – po roční přestávce – uskutečnila v Ledebourském paláci. Celkově bylo vystaveno 1934 předmětů, přičemž pro výrobky ze železa byla zřízena expozice ve vnitřním dvoře paláce v k tomu vystavené „boudě“. Hlediska, podle nichž výstavní komise jednotlivé exponáty hodnotila, zůstávaly téměř stejná jako v minulých letech (účelnost, moderní vkus výrobku, dosažená pokrokovost, překonané těžkosti při výrobě atp.).⁵⁴²

Sklárna se na výstavě (tak jako v minulosti) prezentovala velmi širokým sortimentem svých výrobků. Mezi vystavenými předměty vzbudila zaslouženou pozornost desetidílná žardiniéra vysoká 10 palců, v gotickém stylu, dekorovaná brilantovým brusem.⁵⁴³ Jako naprostou novinku předvedla sklárna stínidlo z mléčného skla vrstveného sklem tmavě modrým (kobaltovým) s řezbou – litofanií busty Andree Hofera, tyrolského povstalice proti Napoleonovi. Druhé vystavené stínidlo bylo dekorováno řezbou – litofanií českého lva.

Produkce sklárny byla stejně jako v minulých ročnících, ohodnocena zlatou medailí. V odůvodnění bylo uvedeno, že sklárna zaslala rozmanité výrobky vynikající kvality a

---

⁵⁴¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc únor 1831 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 7. března 1831. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc březen 1831 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 7. dubna 1831.

⁵⁴² BERICHT 1833, 12.

⁵⁴³ Ibidem, 38.

že patří k největším sklářským manufakturám v zemi nejenom produkcí, ale i počtem zaměstnaných osob (viz níže). Dále bylo též konstatováno, že jako jediná továrna (sklárna) současně vyrábí a rafinuje sklo a má svůj nezaměnitelný styl výrobků.⁵⁴⁴

Součástí presentace sklárny na výstavě byla i obsáhlá zpráva popisující historii hutě i její současnou produkci. V partii věnované historii podniku je uvedeno, že sklárna vznikla před 200 lety, tj. kolem roku 1632, což neodpovídá dnes známým faktům. Z tohoto údaje je však zřejmé, že již v roce 1831 byla doba vzniku sklárny jejímu vedení i vrchnosti zahalena tajemstvím. Naopak jako relevantní je možno přijmout tvrzení, že manufaktura od roku 1764 vyráběla mléčné sklo; dále že kolem roku 1780 započal export barevného, zlaceného a malovaného harrachovského skla do Ruska a Polska, který trval až do doby dělení Polska v poslední třetině 18. století, a s tím spojenou izolací Ruska.⁵⁴⁵

Ve zprávě je též uvedeno, že teprve kolem roku 1796 došlo ke zlepšení kvality skloviny a k zjemnění a zkvalitnění rafinace skla brusem a řezbou. Též se tehdy zdokonalila malba a zlacení novosvětských artefaktů.⁵⁴⁶

Solidní budovy – provozovny sklárny byly postaveny až mezi léty 1811–1812, jak je uvedeno v tomto historickém přehledu. V roce 1814 se zlepšila kvalita vyráběného křídového skla a proslavilo se též sklo křišťálové. O čtyři roky později (1828) dle této zprávy sklárna poprvé vyrobila vrstvené sklo – nejdříve měďnatým rubínem a později i ostatními barvami. Touto technologickou inovací započala zcela nová epocha v dějinách sklářství v Čechách, neboť výroba vrstveného skla umožňovala větší možnost využití estetického účinku skla. Rafiněři skla, zejména brusiči a řezáči, mohli nyní využít kontrastu barevné a čiré hmoty skla. Vrcholným využitím vlastností dvouvrstvého skla jsou litofanie⁵⁴⁷ – řezby, které k vytvoření plasticity a stínování využívají možnost regulovat intenzitu tmavší vrstvy skla. Roku 1829 novosvětská manufaktura vyrobila jako první v Rakousku flintové sklo.⁵⁴⁸

---

⁵⁴⁴ Ibidem, 43-46.

⁵⁴⁵ Ibidem.

⁵⁴⁶ Ibidem.

⁵⁴⁷ Ke vzniku litofanií: BROŽOVÁ 2001a, 162.

⁵⁴⁸ BERICHT 1833, 43-46.

Z podrobného popisu současného stavu (k roku 1831) bylo možné zjistit, že sklárnu vede správce (*Glashüttenverwalter*), za pomoci kontrolora, adjunkta a dvou písařů. V jedné budově byly postaveny dvě sklářské šestipánvové pece, na kterých se pracovalo střídavě. Celkově bylo tehdy ve sklárně zaměstnáno na 160 osob. Sklo se rafinovalo v šesti vrchnostenských a čtyřech soukromých brusičských dílnách, poháněných vodou. V každé brusírně bylo zaměstnáno šestnáct osob. Mimo to byly při sklárně činní malíři, pozlacovači, výrobci forem či truhláři.⁵⁴⁹

Ve výrobním programu sklárny bylo sklo křišťálové, křídové, mléčné, světle modré, kachlově zelené, světle zelené, tmavě modré (kobaltové), fialové, žluté, červené a černé (*gennant Hyalith*). Dále sklo lithyalinové napodobující drahokamy, obyčejné sklo tabulové a obyčejné sklo užitkové. Mimo to se vyrábělo i čiré sklo vrstvené sklem rubínovým, modrým, zeleným, fialovým a žlutým, které se též užívalo při výrobě okenního skla. Novinkou byla produkce flintova skla a tzv. *Klangglas*.⁵⁵⁰ Z kompozitního skla se vyráběly imitace drahých kamenů – rubín, ametyst, topas atd. Ve sklárně se vyráběly též perle a lustrové kameny.⁵⁵¹

Odbyt nalézalo novosvětské sklo nejen v tuzemsku, ale i v zahraničí. Největší díl exportu směřoval do Německých zemí a do Itálie. Sklo se exportovalo i do Španělska, Holandska, Turecka a Ameriky.⁵⁵²

V oddílu zprávy, který se věnoval sociálním poměrům ve sklárně, bylo zdůrazněno, že pro učně byla zřízena škola kreslení a že pracovníci hutě jsou placeni hotovými penězi v týdenních intervalech. Mimo to bylo uvedeno, že sklárna má pensijní fond, do něhož vrchnost přispívá částkou 300 zlatých ročně.⁵⁵³

Závěrečný oddíl sdělení obsahuje stručný geografický popis polohy sklárny s tím, že v jejím okolí jsou tři osady: Nový Svět, Harrachov a Rýžoviště, kde žije celkem 1485 osob, z nichž většina pracuje pro sklárnu.⁵⁵⁴

---

⁵⁴⁹ Ibidem.

⁵⁵⁰ Jednalo se o skla s vysokým obsahem olova.

⁵⁵¹ BERICHT 1833, 43-46.

⁵⁵² Ibidem.

⁵⁵³ Ibidem.

⁵⁵⁴ Ibidem.

V květnu roku 1832 vykonal Johann Pohl cestu na (Novo)Borsko,⁵⁵⁵ aby se tu setkal se synem Franze Steigerwalda, Wilhelmem Steigerwaldem, který měl v (Novém) Boru svůj podnik, a aby viděl zdejší sklářskou produkci (zejména chtěl vidět produkci sklárny v Chřibské) a mohl ji porovnat s výrobou v Novém světě.

Co se Steigerwaldova provozu týkalo, Pohl referoval hraběti, že jeho výrobky jsou krásné, ale nedělají velké kusy. Hlavním odběratelem Steigerwaldovy firmy byl jeho bratr – obchodník sklem ve Würzburgu. Pohl dále sdělil, že Steigerwald zaměstnává dost lidí a své nejlepší pracovníky posílá do Francie.⁵⁵⁶

O Chřibské Johann Pohl prohlásil, že je, co do kvality výrobků týče, dosti pozadu. Překvapením pro něj ovšem bylo, že v Chřibské používali měděné formy.⁵⁵⁷

V hlášení vrchnosti za září Pohl (opětovně) žádal hraběte o souhlas se zakoupením *Musterkarte* z Kamenického Šenova. Takřka jistě se jednalo o vzorník firmy J. F. Römisch z Kamenického Šenova.⁵⁵⁸ Pohl na tento vzorník nepochybně narazil na své (shora zmíněné) cestě do tohoto regionu. Vzhledem k tomu, že se jednalo o zcela aktuální záležitost (vzorník byl vydaný roku 1832) si lze představit, jak moc Pohl o jeho získání usiloval. Tato publikace totiž obsahovala vyobrazení takřka kompletního sortimentu dutého skla vyráběného v době biedermeieru v severních Čechách.

V roce 1833 huť pravděpodobně pokračovala v úspěšně nastoupeném trendu po pražské výstavě – tzn., že pokračovala výroba čirého a vrstveného skla, skla se zatavenými pastami, atd. Orientace exportu na německé země a Itálii zůstala též zachována. Sklárna se rovněž opětovně prezentovala na pražské průmyslové výstavě.

---

⁵⁵⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc květen 1832 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 7. června 1832.

⁵⁵⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc květen 1832 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 7. června 1832.

⁵⁵⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc květen 1832 od Johanna Pohla, Karla Reuttera a Wilhelma Erbena ze 7. června 1832.

⁵⁵⁸ PAZAUREK 1923, 356 – 359.

Přestože se z následujícího roku (1834) nedochoval kompletní archivní materiál, lze jej na základě dostupných informací označit za velmi úspěšný. Význam výroby vrstveného skla se v novosvětské sklárně se dostával do popředí. Toto sklo bylo stále žádanější. Objednávky přejímaného skla učinil již počátkem ledna Wilhelm Hofmann z Karlových Varů,⁵⁵⁹ žádaje čtyři kusy *Claret Krüge in Rubin*,⁵⁶⁰ nebo přibližně o měsíc později Friedrich Egermann, který od Pohla žádal zaslání více tuctů flakonů z čirého skla přejímaného rosalinem. Egermann harrachovské výrobky dále rafinoval, ovšem v případě artefaktů z přejímaného skla docházelo k určitým těžkostem, jak vyplývá z jeho dopisu – zejména pak při jejich broušení.⁵⁶¹ Podobné, i když ne nepřekonatelné problémy s častým praskáním vrstveného skla měla i sama harrachovská sklárna.⁵⁶²

O jiných potížích při výrobě nepřímo referuje Johann Pohl, který se v dopise W. Hofmannovi z Karlových Varů omlouvá, že posílá pouze dva poháry ze žlutě lazurovaného skla, protože při aplikaci lazury sklo praská.⁵⁶³

Extenzitu sortimentu, který nabízela harrachovská sklárna v této době, dokládá dotaz od Josefa Heinricha z Kamenického Šenova na ceny u dětského nádobíčka.⁵⁶⁴ Pohl odpověděl, že nádobíčko vyrábějí ze světle modrého, zeleného a tmavě modrého skla (tedy z tradičně produkovaných sklovin), které je dekorováno brusem. Zároveň však Pohl upozorňuje, že dekorace malbou se dodává pouze výjimečně, neboť v Novém Světě je nedostatek malířů skla,⁵⁶⁵ což jenom potvrzuje fakt, že tato oblast rafinace byla slabým místem harrachovského podniku.

---

⁵⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 5-6. Dopis (objednávka) Wilhelma Hofmanna ze 6. ledna 1834 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁵⁶⁰ Pravděpodobně se jednalo o kompozitní sklo.

⁵⁶¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 23-24. Dopis (objednávka) Friedricha Egermanna z 18. února 1834 (Bor / „Haida“) J. Pohlovi.

⁵⁶² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14.

⁵⁶³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 83. Dopis Johanna Pohla a Karla Reuttera z 12. června 1834 Wilhelmovi Hofmannovi do Karlových Varů.

⁵⁶⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 186-187. Dopis (objednávka) Josepha Heinricha z 30. listopadu 1834 (Kamenický Šenov) J. Pohlovi.

⁵⁶⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 18. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 13. února 1834 na dopis (objednávku) Josepha Heinricha do Kamenického Šenova ze 7. února 1834.

Velmi dobrý přehled o harrachovském výrobním programu roce 1834 si je možno udělat z objednávky teplického odběratele Franze Hauisenena z 25. února, ve které požaduje: „*besonders aber von allen Rubinsachen recht vieles, theils überfangen, auch etwas mit sisse Vergoldung* [tzn. dekorace jemnou zlatem malovanou linkou] *als Teller, eine Chatoulle und andere gegenstände, dann auch ganz Rubinsachen ausfertigen zu lassen, (...). Auch (...) die Rubin Wein- und Champagner, dann Roasa Champagner (...), auch Hyalith sowohl schwarz und roth, dann von andern farben ersuche alles Schöne zu senden, besonders aber von Crysopasgläsern, Flakons und andern Artikel. Hyalithzuckerkörbe immer vergoldet und sislirt, dann platierte Zuckelwannel* [tzn. cukřenka tvaru vaničky] *mit vergoldung. Von Krystallglas ersuche ich um die nämliche Artikel, wie voriges Jahre (...). Auch von eingeglasten Gegenständen bitte nur vieles auszufertigen, dann recht schön platierte Gläser, Pokale auch roth überfangen. Eucolonsflaschen in allen Formen (...), Kamkästchen, Seifkastchen und Pomadebuchsen.*“⁵⁶⁶

Výrobky z různých druhů barevného skla objednal též J. Fischer z Amsterdamu. Požadoval zejména (kompozitní) sklo napodobující drahé kameny, jako například tyrkys, chrysopras či ametyst.⁵⁶⁷

Mimo barevné a vrstvené sklo byl v roce 1834 nadále velký zájem o sklo se zatavenými pastami, které Pohl stále odebíral od Franze Steigerwalda ml.^{568 569} Servis pro osmnáct osob si prostřednictvím vídeňského harrachovského úředníka Turniniho chtěla objednat hraběnka Karoline Palffy. Pohl na tuto nabídku reagoval upozorněním, že mnoho kusů při výrobě stále praská, proto není možné předem stanovit cenu servisu, a zároveň dodal, že servis s rodovou heraldikou má pouze choť hraběte Harracha. Pohl doporučil objednávku odmítnout, protože se domníval, že podobný servis (tj. s vlastní rodovou heraldikou) by nikdo jiný kromě Harrachů mít

---

⁵⁶⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 30. Dopis (objednávka) Franze Hauisenena z 25. února 1834 (Teplice) J. Pohlovi.

⁵⁶⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 49-51. Dopis (objednávka) J. Fischera z 2. dubna 1834 (Amsterdam) J. Pohlovi.

⁵⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 150. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 28. září 1834 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁵⁶⁹ Pravděpodobně během první poloviny léta tohoto roku zemřel obchodník Steigerwald z Prahy, neboť od léta 1834 Pohl začal obchodovat s jeho vdovou Marií Steigerwaldovou.

neměl.⁵⁷⁰

Sortiment produkce byl však ještě širší, patřila sem například i akvária na zlaté rybky,⁵⁷¹ *brilantierten Piramiden Aufsatz & Blumenbechers*,⁵⁷² nebo *Pokal mit Musik* (tzn. pohár, v jehož noze byl zabudovaný hrací strojek).⁵⁷³

Z uvedeného je zřejmé, že již od konce dvacátých let 19. století se vkus společnosti posouval od skla čirého ke sklu barevnému, což samozřejmě reflektovali výrobci i obchodníci sklem. Za jakousi výjimku je proto možno považovat objednávku Josepha Burkhardta z Basileje, jenž žádal zejména křišťálové zboží, neboť, jak napsal, zjistil, že Nový Svět produkuje sklo stejně kvalitní jako francouzští výrobci, ale levněji. Pohl byl nejspíše touto poznámkou potěšen a Burkhardtovi zaslal *Musterkarte* [a] *Preisecourraut* (vzorník a ceník).⁵⁷⁴ Pravděpodobně však nešlo o vzorník tištěný, ale spíše o kresby vyráběných předmětů.

Byly však i případy objednávek, které sklárna musela odmítnout, jako například žádost kaplana P. Antona Kukly z Karlovy Studánky, který chtěl nechat v Novém Světě vyrobit osmi až dvanáctisvíčkový lustr pro svůj kostel. Pohl mu odpověděl, že sklárna sice vyrobila (a sestavila) lustr pro harrachovský kostel, ale jinak se touto činností nezabývá. Na rozdíl od výrobců a obchodníků v (Novém) Boru a okolí, které Pohl faráři doporučil.⁵⁷⁵

---

⁵⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 102. Dopis (objednávka) Alberta Turini ze 14. července 1834 (Vídeň) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 102. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 21. července 1834 A. Turinimu

⁵⁷¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 34. Dopis (objednávka) J. W. Bruckmanna z 5. března 1834 (Deutz u Kolína nad Rýnem) J. Pohlovi.

⁵⁷² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 42. Dopis (objednávka) firmy Egidy Kriner & Söhne z 30. března 1834 (Praha) J. Pohlovi.

⁵⁷³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 97-98. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller z 1. července 1834 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁵⁷⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 99. Dopis (objednávka) Josepha Burkhardta (Bruckhardta) z 30. června 1834 (Basilej) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 99. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 17. června 1834 J. Burkhardtovi (Bruckhardtovi)

⁵⁷⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 127-128. Dopis (objednávka) kaplana Antona Kukly z 25. srpna 1834

Z technologických inovací se objevila nová rafinační technika – irisování, jak je zřejmé z Pohlova dopisu Augustinu Eiseltovi z Falknova, ve kterém bez bližších podrobností zmiňuje *die Irissachen*.⁵⁷⁶ Podobně strohé je Pohlovo sdělení harrachovskému úředníku ve vídni Turnimu, že pošle *Irisgegenstände*⁵⁷⁷ k vídeňskému trhu.⁵⁷⁸ Z nových rafinačních postupů se objevují tzv. broušené knoflíky (plastické výstupky) (*Knöpfen*), což byly z pláště dutého artefaktu plasticky vystupující medailony určené k dekoraci řezbou.⁵⁷⁹ A dále zatavování mincí do denčíšek, jak je zřejmé ze zasilky vídeňského úředníka Turiniho z prosince roku 1834, ve které zasílá (mimo jiné) dva nové dvacetníky a žádá jejich zatavení. Zajímavá je i skutečnost, Turini Pohlovi zaslal i dvě francouzské práce (dva talíře a kalamář) jako vzory pro objednávku Benedetta Sordelliho di Paolo z Milána. Na konci dopisu je přiložen i seznam objednavatelů, mezi kterými je uveden i hrabě Esterhazy.⁵⁸⁰

Vedle rafinovaného skla huť v roce 1834 velmi dobře prodávala i sklo technické. Například 7. června dostala sklárna objednávku na 306 kusů *preparačního skla*, kterou zaslala *Die Inspektion der Königlichen Chirurgisch medicinischen Akademie* z Drážďan.⁵⁸¹ Lékárenské nádoby si objednali lékárníci z Prahy,⁵⁸² či Olomouce.⁵⁸³

(Karlova Studánka) J. Pohlovi. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 127-128. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera bez datace kaplanu A. Kuklovi

⁵⁷⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 145-146. Dopis (objednávka) Augustina Eiselta z 25. září 1834 (Falknov) J. Pohlovi. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 145. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. října 1834 A. Eiseltovi.

⁵⁷⁷ Označení iris bylo tehdy užíváno pro sklo jehož povrch byl chemicky rafinován tak, že měl duhový, měňavý charakter.

⁵⁷⁸ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 149-150. Odpověď Johanna Pohla a Karla Reuttera z 9. října 1834 na dopis (objednávku) Alberta Turini z 2. října 1834 (Vídeň).

⁵⁷⁹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 181-182. Dopis (objednávka) Antona H. Mattoniho z 29. listopadu 1834 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁵⁸⁰ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 192-194. Dopis (objednávka) Alberta Turini z 18. prosince 1834 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁵⁸¹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 86. Dopis (objednávka) „*Die Inspection der Königl. chirurgisch medicinischen Akademie*“ ze 7. června 1834 (Drážďany) J. Pohlovi.

⁵⁸² SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 129. Dopis (objednávka) lékárníka z domu u Zlaté Koruny Dr. Karla [...] z 30. srpna 1834 (Praha) J. Pohlovi. (Lékárníkovo příjmení je nečitelné).

⁵⁸³ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 116 a 292-293. Dopis (objednávka) Antona Zbítka z 31. července 1834 (Olomouc) J. Pohlovi a dopis (objednávka) Antona Zbítka z 20. května 1835 (Olomouc) J. Pohlovi.

Úspěšnost sklárny v roce 1834 potvrzuje i Pohlova zpráva za měsíc únor následujícího roku (1835), ve které vrchnosti do Vídně sděluje, že v loňském roce se příjem továrny oproti minulým letům zlepšil. Pohl však doporučil ukončit výrobu obyčejného skla (například lahví) a skla tabulového. Situaci dle Pohla zlepšily i nově navázané vztahy s obchodníky z USA a uspokojivě se rozvíjející vztahy se slezskými odběrateli.

Zodpovědnost, s jakou Johann Pohl přistupoval k řízení sklárny, dokládá i jeho žádost z března tohoto roku o povolení další cesty do (Nového) Boru a Kamenického Šenova.⁵⁸⁴ Pohl věděl, že koncentrace výrobců, rafinérů a dodavatelů skla (obchodníků sklem) je v této oblasti Čech nebývale vysoká. Cítil, že zde byla pro jím vedenou sklárnu (spolu s podniky na jihu Čech) největší konkurence, a tudíž chtěl být obeznámen s aktuálním stavem výroby a rafinace skla v tomto regionu.

Co se sortimentu vyráběného zboží týče, byl velmi podobný roku předešlému. To znamená, že stále bylo nejvíce žádáno kompozitní sklo rubínové, vrstvené sklo a sklo se zatavenými pastami dekorované ponejvíce brusem. Žádáno bylo též hyalithové sklo a sklo napodobující drahé kameny. Ojedinele se objevily i objednávky na zatavení mincí do skla.⁵⁸⁵ Objednávek bylo často tolik, že byl Pohl nucen i některé (z kapacitních důvodů) odmítat.

V prvním čtvrtletí roku 1835 nebo již dříve jednal Pohl opětovně s E. Krinerem v Praze ve věci vydání vzorníků novosvětského skla pro obědnavatele. Fakt, že jednání byla již v pokročilém stádiu, naznačuje skutečnost, že Pohl požadoval zaslání ukázek (i s cenou) vzorníků, aby mohl posoudit jejich kvalitu. Dále se Pohl zmiňuje o tom, že sklárna vlastní „*mehrere starke Folio Bücher woll von Musterzeichnungen, so wie auch die römische Werke*“. Tyto kresby však, jak Pohl dále dodává, sklárna používala pouze k vlastní potřebě, respektive dokumentačním

---

⁵⁸⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc březen 1835 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Pohla ze 6. dubna 1835.

⁵⁸⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 256-257. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller ze 17. března 1835 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi, ve které informují Pohla o poškození skla se zataveným tolařem z objednávky předešlé.

účelům. Objednavatelům byly určeny *Erachtens Musterzeichnungen*.⁵⁸⁶ Zda firma E. Krinera vzorník pro sklárnu vyrobila, není známo.

Mezi obchodníky se nově objevil Abraham Gründberg z Krakova, který již 1. ledna objednal sklo dekorované briliantovým (kaménkovým brusem).⁵⁸⁷ Na konci ledna došla do Nového Světa žádost Adolfa Förstera z Prahy o obchodní informace pro jeho přítele z Anglie, který by chtěl obchodovat českým sklem. Pohl tuto nabídku uvítal a zároveň sdělil, že přes obchodní partnery ve Würzburgu a ve Frankfurtu nad Mohanem dodává do Anglie velké množství lustrových ověšků, takže v případě zájmu je schopen ověšky dodávat i tomuto obchodníkovi.⁵⁸⁸

Ze zahraničních firem se na harrachovskou sklárnu obrátila též společnost Delimon & Römer z Bonnu.⁵⁸⁹

Mezi obchodními partnery harrachovské sklárny se v tomto roce objevuje i firma Lobmayer z Vídně, která urgovala svou objednávku z obavy, že nebude-li dodržen termín, nestihnou poslat žádané sklo k malování do (Nového) Boru.⁵⁹⁰ V červenci stejná firma objednala malé a velké talíře z modrého (sic) hyalithu.⁵⁹¹ O jakou sklovinu se přesně mělo jednat, není bohužel ze záznamu zřejmé. Pravděpodobně však nešlo o sklovinu novou, ale pouze o světlejší odstín klasického (černého) hyalithového skla nebo o opakní, světle modré kompozitní sklo.

---

⁵⁸⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 274-275. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 27. dubna 1835 na dopis (objednávku) firmy Egidy Kriner & Söhne z 23. dubna 1835 (Praha).

⁵⁸⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 206. Dopis (objednávka) Abrahama Gründberga z 1. ledna 1835 (Krakov) J. Pohlovi.

⁵⁸⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 217. Dopis (objednávka) Adolfa Förstera z 30. ledna 1835 (Praha) J. Pohlovi.

⁵⁸⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 243. Dopis (objednávka) firmy Delimon & Römer z 15. února 1835 (Bonn) J. Pohlovi.

⁵⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 327-328. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 12. července 1835 (Vídeň) J. Pohlovi a dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 15. července 1835 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁵⁹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 327-328. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 12. července 1835 (Vídeň) J. Pohlovi.

Sklo, pravděpodobně k další rafinaci malbou, odebíral i Anton Wenzel z České Skalice na (Novo)Borsku, který nejspíše maloval na zakázku i pro harrachovskou sklárnu, jak implikuje jeho sdělení Pohlovi z 11. března 1835, kde píše, že potvrzuje přijetí předmětů a že objednávku provede rychle, přičemž požaduje zaslání papírových vzorů (*Pappiermuster*) – (asi) předloh.⁵⁹²

Z Mistrovic se na Pohla v tomto roce obrátila firma Keller & Fritsch, která objednala sklo vhodné k prodeji v lázních. Výběr předmětů nechali zcela na Pohlovi, neboť, jak psali, on sám nejlépe ví, co se v lázních dobře prodává. Je takřka nepochybné, že tato firma skleněné artefaky dodané Johannem Pohlem nechávala v Mistrovicích či v sousedním Oldřichově rafinovat řezbou, neb ve zmíněných obcích bylo jedno z nejdůležitějších řezáčských center nejenom v Rakouském soustátí, nýbrž v celé Evropě vůbec. V té době zde byly činné desítky řezáčských mistrů a tovaryšů.⁵⁹³

Dalším novým odběratelem novosvětského skla se stal Ignatz Zinke z Volfartic na Kamenickošenovsku. I v jeho případě se dá předpokládat, že dodané sklo buď dekoroval sám, či ho nechával zdobit u jiných rafinérů.⁵⁹⁴

V Práchni, v těsném sousedství Kamenického Šenova, bylo sídlo další společnosti, která v tomto roce s Novým Světem zahájila spolupráci. Byla to významná firma Ignatz Palme – König.⁵⁹⁵

Zvláštní požadavek vznesl na Pohla další dosud nejmenovaný objednavatel – Franz Zimmer z Prahy, jenž žádal dodávku 20–30 kusů rubínového skla (*Kannel, Flaschen, Schalen oder was es sei*), ovšem nikoliv soudobých forem, nýbrž starých (barokních)

---

⁵⁹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 246. Dopis (objednávka) Antona Wenzela z 11. března 1835 (Langenau) J. Pohlovi.

⁵⁹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 270. Dopis (objednávka) firmy Ig. Keller & Fritsch z 16. dubna 1835 (Mistrovice / „Meistersdorf“) J. Pohlovi.

⁵⁹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 321. Dopis (objednávka) Ignatze Zinke z 12. července 1835 (Volfartice / „Wolfersdorf“) J. Pohlovi.

⁵⁹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 16-17. Dopis (objednávka) Ignatze Palmeho „Königs Seel Wittib“ z 3. listopadu 1835 (Kamenický Šenov) J. Pohlovi.

tvářů (*nur nach alten Form, und einfache Schleiferei*).⁵⁹⁶ Od Pohla též vyžadoval, aby podobné rubínové sklo (tj. starých tvarů) pro nikoho dalšího nedělal (*für andere Leute nichts der Art zu Machen, da sonst die Sache an Werth verbiert*). Tyto poněkud podivné požadavky velmi naléhavě implikují pocit, že se jednalo o „obratného“ obchodníka, který hodlal toto sklo vydávat za historické a také ho tak prodávat lázeňským hostům v Karlových Varech, kam měl, jak mimochodem Johannu Pohlovi sdělil, namířeno.⁵⁹⁷ Pohl toto zboží skutečně vyexpedoval, ale platbu za něj musel urgovat.⁵⁹⁸

Vedle zakázek těchto nových objednavatelů vyřizovala novosvětská sklárna nadále objednávky pro Franze Steigerwalda ml. z Würzburgu, bratry Telzery z Brna, firmu Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem, Sordelliho z Milána, A. H. Mattoniho⁵⁹⁹ a Wilhelma Hoffmanna z Karlových Varů. Posledně jmenovaný obchodník objednal v dubnu několik číšek se zatavenými polskými mincemi (stříbrnými a jednou zlatou) a dále dva poháry se zatavenou pastou – portrétem cara Mikuláše.⁶⁰⁰ Je zřejmé, že se tento obchodník připravoval na nadcházející sezónu, kdy očekával zámožné hosty z Polska a Ruska.

Objednávka Franze Steigerwalda ml. z Würzburgu v tomto roce patřila bezesporu k největším a nejzajímavějším. Jednalo se o dodání broušených ověšků pro dvacet šest velkých lustrů (*26 großen Kronleuchter*) určených pro lázeňské sály (*Kürsäle*)

---

⁵⁹⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 269. Dopis (objednávka) firmy Franz Zimmer & Sohn z 27. března 1835 (Praha) J. Pohlovi.

⁵⁹⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 271-272. Upřesňující dopis (objednávka) firmy Franz Zimmer & Sohn z 2. poloviny měsíce dubna 1835 J. Pohlovi.

⁵⁹⁸ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 3. Urgence platby Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 16. října 1835 za objednávku firmy Franz Zimmer & Sohn do Prahy.

⁵⁹⁹ A. H. Mattoni dne 30. dubna 1835 urgoval svou objednávku, ve které požadoval duté sklo s reliéfními (broušenými) medailonky na plášti (*Knopfgläser*) v barvě žluté lazury, kterou doplňuje černá glazura (*gelbgebrannte mi Schwarzen*). Mattoni měl nejspíše na mysli vrstvu černé lazury, do níž se dekor proškřabával, a která překrývala vrstvu žlutou. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 280. Dopis (urgence) Antona H. Mattoniho z 30. dubna 1835 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁶⁰⁰ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 270-271. Dopis (objednávka) Wilhelma Hoffmanna z 12. dubna 1835 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

v Baden Badenu a Wiesbadenu.⁶⁰¹

Významnou technologickou inovací bylo zdokonalení výroby čirého skla vrstveného sklem rosalinovým (Rosé), o které referuje Johann Pohl ve zprávě vrchnosti za září roku 1835. Dosud se totiž neshodovala tvrdost těchto dvou sklovin, což při následném broušení způsobovalo časté praskání rafinovaných artefaktů. Pohlovi se však podařilo tuto diskrepanci v tvrdosti sklovin odstranit: *„daß das Roseé nun, als Glas und in der Härte dem Krystallglase gleich, abgeschmolzen, und somit ohne Umstände jederzeit auf Krystallglas angewandt und verbreiten werden kann“*.⁶⁰² Pohl dále sděluje, že tento druh skla se bude prodávat za přibližně o sto procent vyšší cenu (vzhledem k obtížnosti výroby a pro značné množství zlata používaného při výrobě) než běžný (nevrstvený) křišťál.

V roce 1835 se konala první průmyslová výstava ve Vídni, které se, povzbuzena úspěchy v Praze účastnila i novosvětská sklárna. Sklárna vystavovala stolní svícny z topasového kompozitního skla, broušené mísy z ametystového a chrysoprasového kompozitního skla, vrstvené poháry z Klangglas se zatavenými pastami – Krucifixem, Madonou, postavou Krista. Dále číšky z čirého skla vrstvené růžově (sklo Rosé), červeně (měďnatý rubín) a nově též zeleně. Presentovány byly i předměty z kostního skla dekorované zlatem malovanými arabeskami.⁶⁰³ Mezi vystavenými předměty byly i psací soupravy – kalamáče z rubínové kompozice a chrysoprasové kompozice z černého hyalithového skla. Největší pozornost však sklárna vzbudila vystavením svítidel – kandelábrů na sedm svící. Každý z těchto předmětů byl sestaven ze čtrnácti různých dílů. Velký zájem byl i o soubor stolního skla sestaveného z devatenácti různých částí.⁶⁰⁴

Harrachovská sklárna obdržela jako jediná z vystavujících sklářských manufaktur

---

⁶⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 284. Dopis (urgence) Franze Steigerwalda z 2. května 1835 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁶⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1828-1835), inv. č. 3, kniha č. 3. Zpráva za měsíc září 1835 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbeny a Franze Pohla ze 2. října 1835.

⁶⁰³ Motiv arabesky se objevil na harrachovském skle již před polovinou třicátých let 19. století.

⁶⁰⁴ BERICHT 1835.

zlatou medaili.⁶⁰⁵ Vedle exponátů vynikajících kvalit k tomuto skvělému hodnocení jistě přispěla i výborná instalace vystavených artefaktů, na níž se (alespoň na dálku) v nemalé míře podílel Johann Pohl, který úředníku Turinimu spolu se zaslánými výrobky pro výstavu dne 17. srpna 1835 napsal i instrukce ohledně expozice výrobků. Upozornil ho, že tabule (stůl), na níž budou předměty prezentovány, musí být potažena černou látkou. Každý artefakt z barevného skla pak podložen bílým papírem. Mimo to Pohl zaslal i nákresy rozmístění složitých (několíkadílných) předmětů, přičemž žádal o velkou pečlivost a přesnost při jejich sestavování.⁶⁰⁶

Namísto poděkování či vyjádření uznání za skvěle odvedenou práci při výběru předmětů a při vypracování návodu na jejich instalaci bylo Pohlovi Turnimu v prosinci téhož roku (1835) pouze lakonicky oznámeno, že sklárna obdržela zlatou medaili, jejíž předání proběhne 19. prosince za účasti císaře.⁶⁰⁷

Skvělé výsledky, jichž sklárna v tomto roce dosáhla potvrzují i údaje uveřejněné v statisticko-topografickém přehledu J. G. Sommera pod heslem *Neuwelt (Nowé swět)*,⁶⁰⁸ kde je uvedeno, že v tomto místě je „*eine k. k. privilegierte herrschaftliche Glasfabrik, welche durch ihre trefflichen Waaren in und außerhalb der österreichischen Monarchie weit und breit berühmt ist.*“⁶⁰⁹ Sommer uvádí, že ve sklárně je zaměstnáno 5 úředníků (*Amstindividuen*), 48 sklářů (*Glasmacher*), 162 brusičů (*Glasschleifer und Glaskugler*),⁶¹⁰ 13 řezáčů nebo rytců (*Glasschneider oder Graveurs*), 19 malířů a pozlacovačů (*Glasmaler und Vergolder*), 7 přadláků skla a

---

⁶⁰⁵ Stříbrná medaile byla udělena například produktům skláren hraběte Buquoye v Jiříkově údolí a na Stříbrném vrchu či Adolfově huti Johanna Meyera. Bronzová medaile byla za výrobky ze skla (*für Glaswaaren*) předána F. Egermannovi, F. Steigerwaldovi aj.

⁶⁰⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1834-1835), inv. č. 14, kniha č. 14, s. 335-337. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 17. srpna 1835 Albertovi Turini do Vídně.

⁶⁰⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 49-50. Dopis (objednávka) Alberta Turini ze 17. prosince 1835 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁰⁸ a/ SOMMER 1835, 179.

b/ V průběhu takřka celé první poloviny 19. století se při běžné mluvě užíval pro obec název Neuwald, jak uvádí i Sommer, namísto názvu Neuwelt používaného v druhé polovině 18. věku. Označení Neuwelt se čteněji objevuje až na počátku čtyřicátých let 19. století. Na místě dnešní obce Harrachov existovaly původně obce tři: Harrachov (Harrachsdorf), Nový Svět (Neuwelt – Neuwald) a Rýžoviště (Seifenbach), které byly od sebe odděleny protékajícími potoky. Vzhledem k tomu, že všechny tři obce se nacházely v těsném sousedství, byly často souhrnně označovány jako Nový Svět. – SOMMER 1835, 179-180.

⁶⁰⁹ Idem cit. 179.

⁶¹⁰ Další brusičská dílna byla ještě v sousední obci Rýžoviště. – SOMMER 1835, 179-180.

výrobců perlí (*Glasspinner und Perlenmacher*), 10 formířů a truhlářů (*Formenstecher und Tischler*) a 1 odlévač forem (*Formengießer*); to znamená, že celkem ve sklárně pracovalo 265 osob. Výrobní program hutě popsal Sommer takto: *„Die hier erzeugten Glaswaaren sind äußerst mannigfaltig und neben dem Hauptprodukte, dem Kreiden- und Krystallenglase, werden gegenwärtig Gläser von allen Farben, auch buntes und platiertes Glas, Flintglas und Compositionsglas zu künstlichen Edelsteinen, dann Lustersteine und Perlen verfertigt und an der Fabrik selbst durch Schleifen und andere Zierarbeiten raffinirt.“*⁶¹¹ Mimořádně zajímavá je i deskripce samotné továrny: *„Sie besteht aus 1 Hüttengebäude mit 2 Glasöfen, 3 Brantöfen, 3 Temperöfen und 1 Streckofen, dann einem Material- und Gemengewölbe, 1 Pochwerksgebäude mit einem Kiesbrennofen und 1 Hafenstube, 1 Lustersteindruck- und Compositionsbrennhütte, 6 von Stein erbaute herrschaftlich und 4 Privat-Schleifmühlen, dann die nöthigen Gebäude für das Fabrikdirektions-Personale.“*⁶¹² V závěru Sommerova popisu sklárny je zmíněna existence kreslířské školy, kterou navštěvují zdejší učni, možnosti ubytování pro četné hosty (obchodníky sklem či turisty) a nechybí ani poznámka o existenci zaměstnanecké výpomocné a penzijní pokladny (*Aushilfs- und Pensionskasse*), do které vrchost každoročně významně přispívá.⁶¹³

Zlatou medaili získala harrachovská sklárna i na další výstavě průmyslových výrobků, která se konala v roce 1836, tentokrát opět v Praze.⁶¹⁴ Takto vysokého ohodnocení dosáhla novosvětská sklárna i přesto, že oproti předcházející výstavě ve Vídni nevystavila žádnou technologickou novinku, ani nepředvedla žádný nový typ rafinace skla. Novum bylo pouze početnější zastoupení artefaktů sakrálního charakteru. Mezi vystavenými předměty byl skleněný tabernákl, krucifix, několik mešních svícňů, dále mísy na ovoce a cukr, poháry, flakony atp.⁶¹⁵

Rok 1836 však začal pro harrachovskou sklárnu významnou návštěvou. Do Nového Světa již v lednu dorazili dva z nejvýznamnějších odběratelů skla – Wilhelm Müller,

---

⁶¹¹ Ibidem, cit. 179.

⁶¹² Ibidem.

⁶¹³ Ibidem.

⁶¹⁴ Zlatou medaili získala též sklárna Johanna Meyera v Adolfově huti, jímž předložené broušené artefakty jury označila jako dosud na výstavě nevidané. Meyerovy podniky, jak bylo v publikaci vydané k výstavě konstatováno, patřily v Čechách k největším. – LNĚNIČKOVÁ 1995.

⁶¹⁵ BERICHT 1837, 69.

společník firmy Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem a Franz Steigerwald z Würzburgu, „... *welche Beyde ... neue Aufträge übergeben haben.*“⁶¹⁶ Zejména bylo žádáno sklo barevné (kompozitní i barvené ve hmotě; dekorované malbou zlatem) – rubínové, chrysoprasové a zejména rosalinové,⁶¹⁷ které se po úspěchu na vídeňské výstavě v minulém roce těšilo nyní mimořádnému zájmu.

Podobný efekt vyvolal i úspěch ve Vídni vystavených kandelábrů (svítidel), jak dokládá objednávka firmy Zahn z Vídne (a jiných) z února tohoto roku, která zněla na *Glassäulen mit Untertassen.*⁶¹⁸

Konstantně bylo žádáno sklo hyalithové, které objednával Friedrich Egermann a bratři Steigerwaldové z Wiesbadenu a (Nového) Boru,⁶¹⁹ či Winzenz Wetzstein z Prahy, který zaslal i vlastní nákresy požadovaného zboží.⁶²⁰ Stejně tak byly objednávaná skla se zatavenými keramickými inkrustacemi, které Pohl (prostřednictvím F. Steigerwalda) pravděpodobně stále odebíral z Francie⁶²¹ a (staro)nově též z Vídne. Vedle past sklárna též zatavovala mince. Ovšem již nikoliv pouze do dna dutých nádob, nýbrž i do pláště kup pohárů.⁶²²

Trvale byly obchodníky žádány též lustrové ověsky, jejichž výroba v Novém Světě nestačila pokrýt poptávku. Takovým to případem byl požadavek obchodníka Eg.

---

⁶¹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc leden 1836 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbeny a Franze Pohla z 8. února 1836.

⁶¹⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc leden 1836 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbeny a Franze Pohla z 8. února 1836.

⁶¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15.

⁶¹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 129. Dopis (objednávka) Friedricha Egermanna ze 6. května 1836 (Bor I., „Haida“) J. Pohlovi.

⁶²⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 105-106. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina ze 13. března 1836 (Praha) J. Pohlovi.

⁶²¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 79-80. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 18. února 1836 Franzu Steigerwaldovi do Würzburgu. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 154. Dopis (urgence) Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 4. července 1836 Franzu Steigerwaldovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 148. Dopis (potvrzení dodávky) Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 16. června 1836 Albertovi Turini do Vídne.

⁶²² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 177-178. Dopis (objednávka) Ig. Pelikana ze 13. září 1836 (Teplice) J. Pohlovi.

Kriner z Prahy z podzimu 1836 na dodání 20 tisíc (sic) kusů ověšků zv. *Eisbirnel* (ledová hruška), který Pohl musel z kapacitních důvodů odmítnout.⁶²³ I při výrobě lustrových ověšků docházelo ke změnám vzorů, jak je zřejmé z Pohlova dopisu obchodníkovi Fischerovi do Amsterodamu, ve kterém mu sděluje, že mezi částmi lustrů (tj. ověšků) chybí typ zv. *Pendeloques*, neboť se jedná o novinku, k níž sklárna nemá dosud vyrobeny formy.⁶²⁴ Kromě výroby ověšků se technika lisování v Novém Světě používala pouze sporadicky.⁶²⁵

Stále velký zájem byl ze strany obchodníků sklem, respektive odběratelů o sklo čiré vrstvené sklem barevným. Vedle již zmiňovaných barev skla (měďnatého rubínu, skla rosé a kobaltového skla) se v tomto roce objevuje i vrstvení sklem zeleným – jako například v objednávce Winzenze Wetzsteina z Prahy, který tehdy působil jako dvorní dodavatel skla, jenž 4. listopadu urgoval *den grünüberfangenen Baldachin* (snad šlo o stínidlo na lampu) pro hraběte Kinského.⁶²⁶ Dva kusy baldachýnů ze zeleně vrstveného skla *mit weissem Durchschlief* objednala i Wetzsteinova neteř Fanny Troll.⁶²⁷ Horkou novinkou, kterou uvedla sklárna do výroby, byla produkce čirého skla, jež bylo vrstveno dvěma skly různých barev; jak vyplývá z dopisu Johanna Pohla F. Steigerwaldovi, ve kterém zmiňuje: „*rosa und blau überfangene Gegenstände, theils inwendig und dannvergoldt, theils aussen überfangen, und durch geschliffen.*“⁶²⁸

---

⁶²³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 195. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 25. října 1836 firmě Egidy Kriner & Söhne do Prahy.

⁶²⁴ a/ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 178-179. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 23. září 1836 J. Fischerovi do Amsterodamu.

b/ Lustrové ověšky se vyráběly tak, že nejdříve bylo sklo uvedeno do požadovaného tvaru lisováním (pravděpodobně pomocí lisovacích kleští) a poté byl tento polotovár dále rafinován brusem.

⁶²⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 216-217. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 6. prosince 1836 firmě Egidy Kriner & Söhne do Prahy, ve kterém mu sděluje, že: „*Gepresste Unterteller, so wir überhaupt gepresste Gegenstände erzeugen wir nicht, (...).*“

⁶²⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 209-210. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina ze 4. listopadu 1836 (Praha) J. Pohlovi.

⁶²⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 213. Dopis (objednávka) Fanny Troll ze 20. listopadu 1836 (Praha) J. Pohlovi.

⁶²⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 222-223. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 20. prosince 1836 Franzi Steigerwaldovi do Zwieselu (Zwieselu).

Z roku 1836 pochází i několik zpráv o řezaných portrétech, které dekorovaly kupy pohárů. Tak na počátku srpna Johann Pohl sdělil svým dlouholetým objednavatelům bratřím Telzerům, že jim byla odeslána jejich objednávka – sklo (nepochybně pohár) s portrétem olomouckého arcibiskupa.⁶²⁹ V září se Johann Pohl omlouval obchodníku sklem Hoffmannovi z Prahy, že bohužel není schopen dodat včas pohár z čirého skla vrstveného rubínem s portrétem, a žádá o delší dodací lhůtu.⁶³⁰ Bohužel ve zprávě není uvedeno, o čí portrét se mělo jednat. Jako pravděpodobný se jeví předpoklad Jarmily Brožové, že snad šlo o pohár s portrétem císaře Ferdinanda prezentovaný na výstavě v Praze. V polovině října stejný obchodník objednal další pohár z červeně vrstveného skla, a sice s portrétem arcivévody Františka Karla, který mu chtěl Hoffmann osobně předat. Jelikož objednávka velmi spěchala, bylo Pohlovi naznačeno, že portrét arcivévody nemusí být řezaný.⁶³¹ V úvahu tedy připadala zatavená keramická inkrustace nebo malba.

Jména řezáčů právě zmíněných portrétů jsou bohužel ukryta v anonymitě. Řezby na skle v první polovině 19. století signoval pouze velmi omezený počet rafinérů. V novosvětské sklárně bylo signování řezeb dokonce zakázáno, neboť hrabě Harrach chtěl, aby jeho sklárna byla chápána jako jediný producent skla. Nepochybně toto opatření souviselo s tím, že pracovníci ve sklárně byly jeho poddaní.

Signovat svá díla si totiž tehdy mohli dovolit pouze řezáčtí mistři působící jako samostatní podnikatelé. Takovým mistrem byl i Franz Anton Pelikan, vynikající řezáč skla z Mistrovic na Kamenickošenovsku, kterému Johann Pohl v tomto roce dodal sklo,⁶³² jež bylo nepochybně určeno k další rafinaci (řezání) v Pelikanově dílně. Pohl se mohl s dílem tohoto řezáče seznámit roku 1831 na pražské výstavě, kde byly

---

⁶²⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 161. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 2. srpna 1836 bratřím Telzerům do Brna.

⁶³⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 183. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 27. září 1836 W. Hoffmannovi do Prahy.

⁶³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 196. Dopis (objednávka) W. Hoffmanna ze 16. října 1836 (Praha) J. Pohlovi.

⁶³² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 140. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 30. května 1836 Antonu Wenzelovi do České Skalice („Langenau“).

z produkce Pelikanova ateliéru vystaveny dva řezané poháry. O tom, že si Johann Pohl Pelikana, jakožto vynikajícího umělce velmi vážil, svědčí dopis Antonu Wenzelovi z České Skalice, kde Pohl sděluje, že mu požadované předměty se zatavenými pastami nepošle, neboť je ze zvláštní ochoty zaslal panu Pelikanovi.⁶³³

Z roku 1836 též pochází zmínka o flakonech z rosalinonového skla ve tvaru koruny (*Kronenflakons von Rosaglas*), která byla zhotovena broušením.⁶³⁴ Právě tento typ rafinace – tj. vybroušená císařská kouna – se stal signifikantním artefaktem produkovaným novosvětskou sklárnou v době vrcholného biedermeieru. Jiný typ brusu zv. *Bläterschliel* (sic) je zmíněn v dopise Johanna Pohla firmě Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem, kde je popsán broušený dekor u dodávaných servisů stolního skla.⁶³⁵

Dvě objednávky na početné soupravy stolního skla (servisy) dorazily v posledním čtvrtletí z vídeňské kanceláře od úředníka Turiniho. V prvním případě se jednalo o servis z rosalinového skla (*der Rosa Service*) určený jako dar k svatbě pro blíže nespecifikované vysoce postavené osoby v Neapoli. Druhý servis (pro padesát čtyři osob) byl objednan přes vídeňský harrachovský úřad Franzem Rohrweckem a byl určen pro zákazníka z U.S.A.

Vedle již výše zmiňovaných druhů zboží vyráběla novosvětská sklárna i artefakty nových tvarů. Jednalo se například o skleněné kliky (*Thürdrücke*) dekorované brusem a žlutou lazurou, které objednal W. Hoffmann z Prahy.⁶³⁶ Jinou novotou ve výrobním programu sklárny byly podnosy na pečivo (*Biskwitth*) objednané taktéž W.

---

⁶³³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 145. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 13. června 1836 Antonu Wenzelovi do České Skalice („*Langenau*“).

⁶³⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 101. Dopis (objednávka) Alberta Turini ze 7. března 1836 (Vídeň) J. Pohlovi. – PAZUREK 1923, 25, 55, 351.

⁶³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 133. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 19. května 1836 firmě Johann Vogelsang & Müller do Frankfurtu nad Mohanem.

⁶³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 57-58. Dopis (objednávka) W. Hoffmanna z 3. ledna 1836 (Praha) J. Pohlovi.

Hoffmannem,⁶³⁷ nebo nádoby ve tvaru rohu hojnosti (*Fillhörner*).⁶³⁸ Anna Maria Theresia Eleonora z Lobkowitz (manželka hraběte Harracha) v lednu objednala (prostřednictvím A. Turiniho) kalamář dekorovaný chinoiseriemi (*chinesisches Tintenzeug*) a tabulku z mléčného skla (pravděpodobně se jednalo o malované stínidlo) v rámu (*Beinglastafel in Rahmen*) pro hraběte Palffyho.⁶³⁹

V oblasti technologie, respektive dovozu surovin nastala důležitá změna ve výběru dodavatele nejdůležitější suroviny – sklářského písku. Dosud totiž sklárna v Novém Světě dovážela sklářský písek ze Slezska.⁶⁴⁰ V říjnu tohoto roku Pohl v dopise frýdlandskému lesnímu úřadu projevil velkou radost nad nálezem bílého písku na frýdlandském panství v blízkosti obce Hejnice. Následně ho objednal na zkoušku.

Pozoruhodná informace je obsažena v dopise Wilhelma Steigerwalda z (Nového) Boru z 3. listopadu, ve které Pohlovi sděluje, že mu posílá žádaná železná kolečka (*Eisenrädere*), se kterými se má pracovat pod tekoucí vodou, a dodává, že kameny bere z Turnovska, což má (Pohl) blíže, než kdyby je bral od něj.⁶⁴¹ Z uvedeného vyplývá, že drahé kameny se řezaly nejenom v novosvětské sklárně, ale i na (Novo)Borsku v rafinerii Wilhelma Steigerwalda.

K objednavatelům novosvětského skla se v tomto roce připojil Josef Pietschmann z Prahy, který obdržel objednávku z Paříže a požádal Pohla o její provedení.⁶⁴² O jaké sklo šlo, není bohužel známo, nicméně je dost pravděpodobné, že J. Pohl této žádosti vyhověl, neboť dodávka skla do Paříže byla jistě prestižní záležitostí. Paříž,

---

⁶³⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 196. Dopis (objednávka) W. Hoffmanna ze 16. října 1836 (Praha) J. Pohlovi.

⁶³⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 232-233. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 24. prosince 1836 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶³⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 77-78. Dopis (objednávka) Alberta Turini z 28. ledna 1836 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁴⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 185-186. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 8. října 1836 lesnímu úřadu ve Frýdlantu.

⁶⁴¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 206-207. Dopis (objednávka) W. Steigerwalda ze 3. listopadu 1836 (Bor I., „Haida“) J. Pohlovi.

⁶⁴² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15, s. 197. Dopis (objednávka) Josepha Pietschmanna z 19. října 1836 (Praha) J. Pohlovi.

respektive Francie totiž byla tehdy právem považována za zemi s velmi rozvinutou sklářskou výrobou.

Předpoklad, že Pohl pro Pietschmanna objednávku zhotovil potvrzuje skutečnost, že se tento obchodník na novosvětskou sklárnu obrátil i v roce 1837 s tím, že získal v Paříži přítele (obchodního partnera), který by rád odebíral sklo z Nového Světa. Pietschmann zaslal rovnou i objednávku, ve které detailně popisuje, jak by měly výrobky vypadat, aby se v Paříži líbily.⁶⁴³ Je docela pravděpodobné, že Pietschmann dříve objednané sklo předal francouzskému partnerovi osobně, přičemž se zároveň seznámil s tamním vkusem (zejména s požadovanými barvami a typy brusu skla), neb Pohlovi sděluje: „*Die Glaswaaren müssen alle dursichtig sein, doch keine ganz weis. Die hier [tj. v Paříži] gefalenden Farben sind, weis mit roth, mit blau oder besonders mit Iris Zeichnungen, gelb, braun müssen aber ganz ausgeschlossen bleiben. Nichts diamantiert, sondern alles fein glatt geschliffene* [tzn. použití širokých faset, které se tehdy dostávaly do obliby].“ Pietschmann požaduje, aby zasláné předměty byly drobné (*zierlich*), podobně jako vzory (tj. francouzské sklo), které Pohlovi spolu s objednávkou zaslal – toaletní lahve dekorované fasetovým brusem a irisováním (*Toilet Flaschel, rund geschält mit Iris*) a podobně rafinované cukřenky (*Cuckerkastel*). K očekávanému zboží sdělil: „*Die Muster* [tzn. objednané artefakty] *könnten aus Taschenfläschen, Kölnerwasserflacons, Gläsern, Tassen u.s.w bestehen, geschliffen, gravirt, mit blumen, Emblème, Thieren, aber ohne Deutche Innschrift...*“ Některé předměty měly být dle Pietschmannova sdělení doplněny v Paříži mosaznou montáží (*in Messing gepasst*).⁶⁴⁴

Paříž se právě v této době (v první polovině 19. století) stala centrem evropského výtvarného umění a kultury vůbec. Je tedy zřejmé, že Pohl Pietschmannovu zakázku s radostí přijal a nepochybně dodal předměty nejlepší kvality, neboť chtěl v centru umění zajisté prezentovat novosvětskou produkci v nejlepším světle.

Na rozdíl od hlavního města Francie byla v Čechách a ve střední Evropě žlutá barva

---

⁶⁴³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 316. Dopis (objednávka) Josepha Pietschmanna z 28. července 1838 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁴⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 316. Dopis (objednávka) Josepha Pietschmanna z 28. července 1838 (Praha) J. Pohlovi.

skla stále žádána, jak dokládá například Pohlova objednávka na obarvení (zeleně, modře, červeně a žlutě) více jak osmi tisíc lustrových ověšků u F. Egermanna z ledna roku 1837. Podobně v srpnu tohoto roku A. H. Pfeiffer z Karlových varů objednal žlutě lazurované džbány bez zátky. Různými odstíny lazur (*geätzt verschiedenartig*) rafinované nápojové sklo požadoval i Eg. Kriner z Prahy.⁶⁴⁵

Z barevných skel sklárna během tohoto roku vyráběla sko světle zelené,⁶⁴⁶ kobaltové,⁶⁴⁷ dále sklo zv. *Rosalichtrosen* (barvené ve hmotě), které prvně zmiňuje obchodník Haueisen z Teplic.⁶⁴⁸ Tavilo se samozřejmě i sklo rubínové, hyalithové, rosalinové, temně zelené či mléčné. Mezi odběrateli bylo stále v oblibě sklo vrstvené (zejména kobaltem) s probušovaným dekorem.⁶⁴⁹ Jistý ústup v oblibě lze však sledovat u skel napodobujících drahé kameny – lythialinů, jak mj. dokládá dopis Friedricha Egermanna Johannu Pohlovi z 30. srpna, ve kterém si stěžuje na zlé časy, a žádá, aby mu novosvětská sklárna pomohla s odbytem jeho výrobků.⁶⁵⁰

Tvary skla se příliš nelišily od let předchozích. Ilustrativní přehled poskytuje objednávka A. H. Pfeiffera obchodníka z Karlových Varů, adresovaná J. Pohlovi v květnu 1837: „*Da ich wahrnehme, daß wahrscheinlich dieses Jahr das Blaue und weißdurchschliffen sehr in der Mode sein wird, so bin ich genöthigt Heren Verwalter sehr freundschaftlichst zu bitten, nur sobald als möglich mehreres von den Blauen zu senden, nemlich Fruchtkörbe, 2th – [tj. dvoudílné] Blumenwasen, verschidene Arten Flakons, schöne Zuckerschalen ohne Fuß, auch mit Untersatz Salatschalen, Brodkorbe und verschidens was schön aussieht. Karaffen auch, nebst dem ersuche noch um 18 Stk. schöne ganz reine Rubingläaser glatt geschält, und wo möglich*

⁶⁴⁵ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 66, 70-72. Dopis (objednávka) firmy Egidy Kriner & Söhne z 21. září 1837. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, upřesňující objednávka firmy Egidy Kriner & Söhne došlá 29. září 1837 J. Pohlovi

⁶⁴⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) Wenzela Batky z 15. února 1837 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁴⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) bratří Telzerů z 20. března 1837 (Brno) J. Pohlovi.

⁶⁴⁸ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) Franze Haueisena ze 6. března 1837 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁴⁹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16.

⁶⁵⁰ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 54-55. Dopis (objednávka) Friedricha Egermanna z 30. srpna 1837 (Bor I., Haida¹) J. Pohlovi.

etwas ganz Neues.“^{651 652}

Ve výrobním programu hutě v tomto roce byly dále lékárenské nádoby, lustrové ověsky, römry, skleněné kliky, vázy ve tvaru rohu hojnosti, flakony se zátkou téhož tvaru, galanterní předměty, dětské nádobíčko a krabičky na šperky (z předeného skla), tabulové sklo, stínidla na lampy, svícny – kandelábry atp. Dále pokračovala i produkce flakonů ve tvaru koruny, několikadílných stolních nástavců či skleněných destiček z mléčného a opálového skla.⁶⁵³ Velkého zájmu se stále těšily i zatavované pasty do skla, jak dokládá objednávka na nápojový servis pro dvanáct osob s harrachovským znakem (*12 Biergläser, 12 Weingläser, 4 böhm. Seidelflaschen breit geschält* [tzn. použití širokého fasetování]).⁶⁵⁴ Sklo se zatavenými keramickými inkrustacem (*Klangglas mit Wappen*) dodala sklárna i knížeti Windischgrätzovi.⁶⁵⁵

Ke skutečným raritám patřila objednávka obchodníka Haueisena z Karlových Varů, jenž si v únoru objednal červené a modré tyče coby součást dveří do jeho obchodu dle přiloženého nákresu.⁶⁵⁶ Podobnou kuriozitou byla i výroba skleněných vajíček (Ostereier) objednaná obchodníkem Lobmayerem z Vídně⁶⁵⁷ či objednávka Franze Haueisena z Teplic na [dle zasláního výkresu] skleněný stůl s hracím strojkem

---

⁶⁵¹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) A. H. Pfeiffera ze 14. května 1837 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁶⁵² To, že se A. H. Pfeifferovi v obchodě dařilo nepřímou (a nerad) potvrzoval i A. H. Mattoni, který se v dopise z 1. srpna 1837 Pohlovi omlouvá za to, že dosud nezaplátil, neboť, „*der Platz ist durch den Pfeiffers ganz abgeräumt, wir alle können gegen dessen seine Preise nichts machen; er hat ein ungeheures Warenlager, so zwar, daß eins an Andern steht.*“ – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 30. Dopis Antona H. Mattoniho z 1. srpna 1837 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁶⁵³ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16.

⁶⁵⁴ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 36-37. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 10. srpna 1837 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁵⁵ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 92-93. Dopis (urgence objednávky) Vinzenze Wetzsteina z 19. října 1837 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁵⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 20. února 1837 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁵⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) ze 13. března 1837 (Vídeň) J. Pohlovi.

(*Spilwerk*), který „*sollte das engl. Volkslied spielen.*“⁶⁵⁸ Stolek sklárna vyrobila, ale bez strojku. Pro něj bylo ponecháno místo ve vrchní desce.

V tomto roce se v novosvětské huti více rozvinula rafinace skla malbou, což dobře dokumentuje urgence *15 Gläser mit getuchter und 8 Gläser mit Ansichten in Farben*,⁶⁵⁹ jež si objednal obchodník sklem Podreiter z Benátek a které urgoval prostřednictvím vídeňské kanceláře. Mimo malbu barvami sklárna dekorovala artefakty i malbou zlatem a stříbrem.⁶⁶⁰ Zajímavá je i Wetzsteinova objednávka z 30. července, ve které žádal *runde Ballen [nečitelné], roth überfangen mit weissen gotischen Durchschliff*.⁶⁶¹ Tato žádost odráží v této době probouzející se zájem o gotiku jakožto historický styl.

Je tedy zřejmé, že sklárna v druhé polovině třicátých let 19. století patřila k závodům s velmi širokým sortimentem typů jednotlivých artefaktů, ale i druhů sklovin. Podobně rozmanité byly i možnosti rafinace novosvětských výrobků.⁶⁶² Sám Johann Pohl možnosti výroby v novosvětské huti popsal následovně: „*daß gefertigte Fabrik sich mit Erzeugung fast aller vorkommenden Glasgattungen Beschäftigt. Die vorzüglichsten Produkte unser Erzeugung sind jedoch feinste Brillantirten Tafelaufsätze, und Servicen Rosa-blau und Rothüberfangenes Glas, ebenfalls in allen Gattungen brillantiert und vergoldt; Toilett und auch [nečitelné] gegenstände in Rubin, Amethyst, Topas und Chrisopras – Comps. – Lustersteine in allen gangbaren Sorten.*“⁶⁶³

⁶⁵⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 134-135. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 5. prosince 1837 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (objednávka) Alberta Turini z 9. února 1837 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁶⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis J. Lobmayera (Lobmeyera) ze 7. května 1837 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁶¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 25-26. Dopis Vinzenze Wetzsteina z 30. července 1837 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁶² Mnoho zakázek, respektive objemná výroba se čas od času odrazila nejspíše i v kvalitě výrobků. Například Lobmayerova firma si dvakrát v tomto roce na nízkou kvalitu dodaného zboží stěžovala a dokonce některé předměty vrátila zpět. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Dopis (reklamace) J. Lobmayera (Lobmeyera) ze 7. května 1837 (Vídeň) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 47. Dopis Aloisie Lobmayer (Lobmeyer) z 19. srpna 1837 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁶³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1835-1837), inv. č. 15, kniha č. 15. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 28. února 1837 bratřím Dinkelakerům & Co. do Salzburgu.

Ke spokojenosti zákazníků – odběratelů novosvětského skla jistě přispělo i rozhodnutí sklárny dodávat ke skleněným výrobkům i kovovou montáž, jak je zřejmé z objednávky teplického obchodníka Haueisena, který žádal, aby cukřenky z modrého a růžového skla měly bronzový *Beschlag*.⁶⁶⁴

Mezi zákazníky sklárny v roce 1837 byl pravděpodobně i manžel spisovatelky Boženy Němcové (pan Niemez z Kostelce u Náchoda), kterému Pohl v dopise z 8. července hrozil stížností u příslušných úřadů, když nezaplatí za dodané zboží.⁶⁶⁵

Artefakty pro ruský trh objednal v následujícím roce (1838) i Anton Johann Nepomuk Macaseé z Prahy, který Pohla naléhavě žádal o rychlé vyřízení zakázky, protože Meyer z Adolfova mu nemůže vyhovět tak rychle, jak potřebuje. Jednalo se o flakony a další výrobky podle *ruského vkusu*.⁶⁶⁶

Dalšími novými (dosud neuváděnými) obchodními partnery harrachovské sklárny se v tomto roce stali bratři Jeannort & Frères ze Švýcarska,⁶⁶⁷ I. Gube z Kladska,⁶⁶⁸ který urgoval stále v této době žádané sklo se zatavenými pastami, či Ignaz Sasch z Hostinného, jenž též upomínal objednávku učiněnou přes novosvětského malíře Lorenze.⁶⁶⁹ Co se týče dřívějších obchodních partnerů, docházelo k narušení vztahů s italskými odběrateli, což se projevilo vzrůstajícím počtem nedorozuměním. Patrně se ale jednalo o obecnější jev, neboť J. Pohl ve sdělení úředníku Turinimu ve Vídni zmiňuje, že podobné potíže má i Josef Meyer, který chce s Italy ukončit obchodní

---

⁶⁶⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 7. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 11. července 1837 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁶⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 6-7. Dopis (objednávka) inspektora Niemeze z 8. července 1837 (Jaroměř) J. Pohlovi.

⁶⁶⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 208. Dopis (objednávka) Ant. Joh. Nep. Macasee ze 13. března 1838 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁶⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16.

⁶⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 163-164. Dopis (urgence objednávky) I. Gubeho ze 6. ledna 1838 (Friedrichsgrund, Kladsko) J. Pohlovi.

⁶⁶⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 176-177. Dopis (objednávka) Ignaze Sasche z 23. ledna 1838 (Arnau) J. Pohlovi.

vztahy.⁶⁷⁰

Pohlův dopis jinému, dosud nezmíněnému objednavateli Wenzelovi Jankemu z České Skalice obsahuje jednu z prvních zmínek (v souvislosti s harrachovskou produkcí) o novém druhu skla, které má *chrysolithartige Farbe*.⁶⁷¹ Je velmi pravděpodobné, že se jednalo o sklo barvené uranem.^{672 673}

Z dalších technologických novinek, které sklárna uvedla do výroby, je třeba jmenovat užití suroviny zv. *die Zinnasche*, jejíž příjem Pohl 9. října 1838 potvrdil Friedrichu Egermannovi. Není vyloučeno, že tato přísada sloužila k výrobě emailového přetahu skla (bílé barvy).⁶⁷⁴ Též se nově objevilo označení skla *Rosa-Crystal*, což byl nejspíš pouze jiný název pro čiré sklo vrstvené rosalinem.⁶⁷⁵ Novými druhy skla ale beze sporu byly (bez dalších podrobností zmíněný) *Aquamarin*^{676 677} a *Violetten Glaswaren*.⁶⁷⁸

V Novém Světě se samozřejmě dále tavilo sklo různých barev, jenž ponejvíce dekoroval brus. Daleko méně se výrobky dekorovaly řezbou a malbou iris (*Iris Mahlerei*), jak vyplývá z nabídky, kterou Johann Pohl zaslal shora jmenovaným novým obchodním partnerům ve Švýcarsku. Též byly navazovány kontakty se severočeskými rafinéry, kteří pro novosvětskou sklárnu dekorovali její produkty, takovým byl například Anton Wenzel z České Skalice – pozlacovač skla.

---

⁶⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 261-264. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 8. května 1838 Albertovi Turini do Vídně.

⁶⁷¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 221. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 3. dubna 1838 Wenzelovi Janke do Langenau.

⁶⁷² Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

⁶⁷³ Uranové sklo bylo v tehdejší době nazýváno Goldcrystal, Annagelb, Annagrün či Eleonorgrün.

⁶⁷⁴ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

⁶⁷⁵ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

⁶⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 47.

⁶⁷⁷ Aquamarinové sklo ve stejné době začala vyrábět i sklárna Josefa Meyera v Adolfově u Vimperka. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 184-187. Dopis (objednávka) Wilhelma Hoffmanna z 24. června 1839 (Karlovy Vary) J. Pohlovi. – Z četnosti zmínek o Josefu Meyerovi v korespondenci objednavatelů z harrachovskou sklárnou je zřejmé, že ve třicátých a čtyřicátých letech představovala tato jihočeská sklárna jedinou seriózní konkurenci pro huť v Novém Světě.

⁶⁷⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 199-200. Dopis (objednávka) Wenzela Janke ze 17. července 1839 (Langenau) J. Pohlovi.

Lisování bylo nadále ponejvíce užíváno při výrobě lustrových ověšků, jejichž tvary se proměňovaly. Nyní byly namísto původních hruškovitých a kapkovitých forem požadovány tvary přísně geometrické – jehlanovité, či obdélné.⁶⁷⁹ Další změna se týkala barevnosti ověšků, kde vedle čirého skla bylo nyní uplatněno i sklo barevné, respektive barevně (žlutě) lazurované.⁶⁸⁰

Mimo běžnou produkci sklárna vyráběla i méně obvyklé předměty, jako například skleněné oči (*massiver Thieraugen mit schwarzen Pupillen*) objednané obchodníkem Batkou z Prahy⁶⁸¹ nebo teploměry.⁶⁸² Tyto předměty byly tvarovány ze skleněných tyčí (plných a dutých) zahříváním nad kahanem.

Již na konci roku 1838 se sklárna potýkala s velkým nedostatkem keramických inkrustací,⁶⁸³ takže sklárna nemohla uspokojit vzrůstající objednávky. Tento stav přetrvával až do počátku května následujícího roku 1839, kdy Franz Steigerwald požadované zboží zaslal.⁶⁸⁴

Nicméně ve zprávě pro vrchnost za měsíc leden Johann Pohl konstatoval, že zisk sklárny v roce 1838 oproti předcházejícímu roku (1837) stoupl. Pohl to (zcela správně) přičítal zvýšené výrobě a odbytu barevného vrstveného skla.⁶⁸⁵

Záliba v barvách byla typickým symptomem výtvarného stylu zv. druhé rokoko, který

---

⁶⁷⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 264. Dopis (objednávka) Wilhelma Hoffmanna z 18. května 1838 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁸⁰ V roce 1839 je zmiňován další pozlacovač pracující pro sklárnu, a sice Franz Joseph Renelt z Mistrovic. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 173-175. Dopis Wilhelma Hoffmanna z 3. června 1839 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁸¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (11.7.1837-1838), inv. č. 16, kniha č. 16, s. 181. Dopis (objednávka) Wenzela Batky z 8. února 1838 (Praha) J. Pohlovi.

⁶⁸² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 78-79. Dopis (objednávka) Carla Schadeka z poloviny ledna 1839 (Hradec Králové) J. Pohlovi, resp. odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 2. poloviny ledna 1839.

⁶⁸³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 63. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda ze 16. prosince 1838 („*Theresienthal*“ u Zwieselu /Zwieselu/) J. Pohlovi.

⁶⁸⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 156-157. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 1. května 1839 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁶⁸⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc leden 1839 od Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 25. února 1839.

se začal v českém uměleckém řemesle projevovat již ve druhé polovině třicátých let 19. století. Karlovarský obchodník A. H. Pfeiffer přímo v objednávce píše: „*Von Rococosachen [sic] bitte ich mir nach Möglichkeit noch einiges und wo möglich recht durchsichtige, zu senden.*“⁶⁸⁶

Vedení novosvětské hutě si dozajista tento trend uvědomovalo, neboť i v tomto roce uvedlo do výroby další druhy barevného skla. Jednalo se o sklo opakní, lehce průsvitné sklo máslové barvy zv. Isabel, jehož první ukázky byly zaslány (spolu s novým druhem chrysoprasového skla) hraběti Harrachovi do Vídně v červnu tohoto roku.⁶⁸⁷

Jiným barevným odstínem, o jehož uvedení do výroby se harrachovská továrna pokoušela, bylo sklo topasové.⁶⁸⁸ Dále byla samozřejmě rozvíjena v předchozím roce započatá produkce skla vrstveného emailem (tj. mléčným sklem; někdy ještě v kombinaci s rosalinem).⁶⁸⁹ Oproti zájmu o skla pestrých barev došlo k poklesu zájmu o černé – hyalithové sklo (*das Schwarzhyalith ein Artikel ist, der selten erzeugt wird*).⁶⁹⁰

Tyto snahy o zmnožení typů barevného skla byly jistě namístě, neboť jak uvedl Pohl ve zprávě pro vrchnost z 4. května 1839, představovalo barevné sklo dodávané odběratelům v lázeňských centrech nejdůležitější zdroj příjmů hutě.⁶⁹¹

Mimo skla nápojového, stolního, lustrových ověšků (z čírého a lazurovaného skla

---

⁶⁸⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 165. Dopis (objednávka) A. H. Pfeiffera ze 17. května 1839 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁶⁸⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 177-178. Dopis F. Setzera (Sezera) ze 7. června 1839 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁸⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 207-208. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 25. července 1839 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁸⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 238-239, 243-244. Dopis (objednávka) Fanni Troll z 12. srpna 1839 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 138-140. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 30. dubna 1839 na objednávku Wilhelma Hoffmanna z 20. dubna 1839 (Praha).

⁶⁹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 4. května 1839.

geometrických tvarů - *Prismalustersteine*),⁶⁹² skla se zatavenými mincemi či pečetítek začala sklárna produkovat i skleněné knoflíky, kterých si dva tisíce kusů objednala firma Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem.⁶⁹³ Další nové druhy galanterního zboží žádal Lobmeyer – střenky k nožům, kliky, kalamáře, zvonky, křestní mísy apod.⁶⁹⁴

Nová obchodní spojení byla v tomto roce navázána se společností M. W. Soltan & Trautmann z Hamburku pro její kontakty do zámoří,⁶⁹⁵ M. Tauberem z Lipska, jenž projevil zájem o větší množství flintového skla a *Chromglas*,⁶⁹⁶ či obchodníkem M. Bienertem z Mistrovic, který odebral z novosvětské hutě velké množství skla, o čemž svědčí i zaplacená suma – 300 zlatých.⁶⁹⁷

Vedle užitkového a dekorativního skla produkovala harrachovská továrna samozřejmě i sklo technické – laboratorní. V tomto roce dodala chemickým laboratořím pražské university lahve se zabroušeným hrdlem.⁶⁹⁸

Jistým vybočením z výrobního programu hutě byla dodávka dóz z předeného skla (*Glasspinnerkästchen*) pro Josepha Zahna & Comp. z Vídně. Značně vysokou cenu těchto artefaktů Pohl vysvětlil tím, že huť tento druh zboží nedělá, a doporučil vídeňské firmě, aby se příště s podobnými požadavky obrátila na Carla Pattermanna

---

⁶⁹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 261. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 21. září 1839 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 223-224. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller ze 13. srpna 1839 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁶⁹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 284. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 5. prosince 1839 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁶⁹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 227-228. Dopis (nabídka) firmy M. W. Soltan & Trautmann z 18. srpna 1839 (Hamburk) J. Pohlovi.

⁶⁹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 260. Dopis M. Taubera z 11. října 1839 (Lipsko) J. Pohlovi.

⁶⁹⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 287. Dopis M. Bienerta z 1. listopadu 1839 (Mistrovice / „Meistersdorf“) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 308. Dopis M. Bienerta z 21. prosince 1839 (Srbská Kamenice / „Windisch Kamnitz“) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 194. Dopis (objednávka) M. Bienerta z 11. července 1839 (Teplice) J. Pohlovi.

⁶⁹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 301-303. Dopis (objednávka) Dr. Wolfa („für kk. chem. Laboratorium der Universität in Prag“) z 29. listopadu 1839 (Praha) J. Pohlovi.

z nedalekých Příchovic.⁶⁹⁹ Novosvětská továrna ovšem již v tomto roce produkovala hutně tvarované (benátské) sklo.⁷⁰⁰

Se zvláštní prosbou se v dubnu tohoto roku obrátil na správce hutě pražský obchodník W. Hoffmann, který mu sdělil, že řezáč skla, kterému dával dekorovat vázy, odešel za prací do Porýní, snad k Franzi Steigerwaldovi, takže by rád Pohla požádal o kontakt na nějakého jiného řezáče skla, aby ho mohl *einige Monate zu engagieren*.⁷⁰¹ Zda a eventuálně koho Pohl doporučil, není bohužel známo.

Ve stejném měsíci byla napsána i zpráva Johanna Pohla pro vrchnostenskou kancelář ve Vídni, ve které si Pohl stěžuje na nedostatek objednávek (zejména od italských obchodníků). Ve zprávě je též dosti detailně popsán průběh vyučování kreslení: *„Die Zeichnungs-Unterricht für die Lehringe besteht hier in der Art, daß der Glasschneider Franz Sacher solchen, an Sonn- und Feiertagen, denen Glasschleifferlehringen wie er ihnen erforderlich, theils auf den Pappier und theils auf verschidenartigen Glaskörpern – welch letzteres eugentlich die Hauptsache dabey ist – ertheilt, und wofür er auch aus der Glasfabrikskasse eine Renummeration von 1f 30 W. W. für jeden Unterricht bezieht.“* Dále Pohl sděluje, že Sacher vede záznamy (*ein Katalog*) o práci svých žáků, které pravidelně předkládá vedení hutě ke kontrole. Mimo Sachera mladé skláře a pozlacovače kreslení zdarma vyučoval sklář Johann Veith. Vrchnosti bylo též oznámeno, že nejlepší žák kreslení, brusič skla Joseph Thomas, který již dříve od hraběte obdržel odměnu panu hraběti, líbá ruce a bude se snažit si důvěru v něj vloženou zasloužit.⁷⁰²

V roce 1839 (v květnu) se opětovně konala výstava průmyslových výrobků ve Vídni, kde harrachovský závod vystavil: *„Sortiment von Glas-Erzeugnissen aus Krystall und verschiden gefärbten Glas, darunter zwey Candelaber 5 Schuh 4 Zoll hoch, von*

---

⁶⁹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 306. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 28. prosince 1839 na objednávku firmy Joseph Zahn & Comp. ze 16. prosince 1839 (Vídeň).

⁷⁰⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 470. Objednávka J. Lobmayera (Lobmayera) z 31. října 1840 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 140-141. Dopis (objednávka) Wilhelma Hoffmanna z 23. dubna 1839 (Praha) J. Pohlovi.

⁷⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 22. dubna 1839.

Rosa-Glas und brillantiert.“⁷⁰³ Barevné sklo vystavily i další výrobci z Čech, jako například hrabě Buquoy, vlastník skláren Jiříkovo údolí a Stříbrný vrch nebo Johann Meyer, majitel Adolfovy hutě u Vimperka. Sklo různých barev presentoval i Joseph Lobmeyer, vlastník sklárny Marienthal ve Slavonii.⁷⁰⁴

Tragedií, která sklárnu postihla v prvním pololetí roku, bylo onemocnění značného počtu sklářů, zvl. brusičů skla nemocí zv. zaprášení plic (silikosou), přičemž několik dělníků této chorobě podlehl. Vrchnost si obtížnost situace uvědomovala a přislíbila finanční výpomoc postiženým dělníkům z vlastních zdrojů.⁷⁰⁵

Ani v následujícím roce 1840 neustalo úsilí Johann Pohla o technologickou dokonalost výroby. Důkazem je vrchnosti předložená žádost o abonenci odborného časopisu *Gewerbeblatt für Sachsen ...und besonders für Industrie und Handel*, neboť jak uvedl Pohl, „*sehr nützlich ist, in dem es von allen neuen Erzeugnissen beschreibt, und Maschinen, Decorationen, Arabeskenverzüherungen u. so. w., in Kupfer und Stahlstichen sehr schön darstellt, worunter auch für uns sehr vieles Nützliche vorkömt.*“⁷⁰⁶

K neustálému zkvalitňování výroby a zlepšování výtvarné a technologické úrovně svých produktů byla sklárna nucena i vzrůstající konkurencí ve svém bezprostředním okolí, jak vysvítá ze zprávy vypracované Johannem Pohlem v červenci tohoto roku, která zároveň poskytuje i dobrý přehled o celkové situaci sklárny: „*In Ordinären Glase haben wir an Aufträgen zu arbeiten, und in raffinierten Glase, sind wir wieder aus Italien mit Aufträgen versehen worden; in Uibrigen sind Solche sehr sparsam, wo frühere Jahre zu itzigen Zeit aus den Bädern das Verlagen nach Waaren imer am stärksten war. Sehr viel sind hiesigen teils die auf der Herrschaft Semill neu erbauten Schleifmühlen, deren Besitzer oder Pächter, selbst Glasschleifer, die Bäder mit ihren Erzeugnissen, wozu sie das Glas theils aus der Antonienwalder und Buchberger, und theils aus den preuß.-schlesischen Hütten beziehen, überhäuffen.*“ Další hrozbou pro sklárnu, kterou Pohl zmiňoval, byla vývozní omezení a odliv

---

⁷⁰³ VERZEICHNISS 1839.

⁷⁰⁴ Ibidem.

⁷⁰⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 10. června 1839.

⁷⁰⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 4. dubna 1840.

českých rafinérů za hranice - „*Zu dem wird der Drück des Zollverbandes für unser Geschäft ins Ausland auch immer fühlbarend; so sendet die zwiesaler Glasfabrick in Baiern ihre Erzeugnisse auch bereits nach Berlin, Leipzig und anderen bedeutenden Orten in ausserst billigen Preisen; selbst den schlesischen Glashütten verursacht lebhafter Geschäftsgang, und mehrere Arbeiter ziehen sich aus Böhmen dahin. Wir können gegenwärtig nur auf jene Artikel und namentlich auf Compositionsgegenstände, womit sich andere Fabriken noch nicht befassen, Rechnung machen Aufträge zu erhalten.*“ Mimoto J. Pohl ještě vrchnosti oznámil, že odběratelé špatně platí, takže má sklárna častokrát jen tak tak na výplaty svých dělníků.⁷⁰⁷

Právě uvedené ukazuje, že Johann Pohl si byl dobře vědom faktu, že úspěch ve stále se přiosτρující konkurenci vede přes výrobu kvalitního zejména kompozitního (barevného) skla, v jehož produkci dosud sklárna v Novém Světě zaujímala avantgardní postavení v celé (minimálně střední) Evropě.

I v roce 1840 pokračoval vývoj nových druhů barevných sklovin. Jednalo se například o žluté uranové sklo barvy sírý (*schwefelgelben Glase* zv. též *Annagelb*), které požadovala firma Johann Annton Helzel & Comp.⁷⁰⁸ nebo J. Lobmeyer z Vídně žádající *4 annagelbe Melonen mit grünen fleck vrgoldeten Weinblatt.*⁷⁰⁹ Zelené uranové sklo (*Annagrün*) bylo již běžnou součástí výroby, jak vyplývá z Pohlovy odpovědi obchodníku sklem M. Bienertovi z České Kamenice: „*Mit Vergnügen zeigen wir Ihnen, daß wir das Annagrün wie Konrath in Steischöнау erzeugen.*“⁷¹⁰ Výroba však nebyla vždy bezchybná, neboť například obchodník Wetzstein si na špatnou barvu skla *Annagrün* stěžoval u vrchnosti, z čehož Pohlovi vznikly jisté problémy.

Novinkou byla i červená barva *Kupferroth*, jak je zřejmé z Wetzsteinovy urgencye

---

⁷⁰⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 7. července 1840.

⁷⁰⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 393. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 12. května 1840 na objednávku Karla Helzela z 1. května 1840 (Kamenický Šenov).

⁷⁰⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 474. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) ze 7. listopadu 1840 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷¹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 419. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena bez datace na dopis M. Bienerta z 24. července 1840 (Teplíce).

objednávky, ve které požadoval zaslání pohárků z barevného skla (měďnatý rubín) a křišťálu.⁷¹¹ Toto barevné sklo mohlo pavděpodobně v určité míře nahradit stále hojně požadované, na výrobu technologicky velmi náročné rubínové sklo (barvené zlatem).⁷¹²

Hlavní dodavatelem surovin pro výrobu barevných skel pro harrachovskou sklárnu byl v této době W. Batka z Prahy. Obchodní spolupráce s ním však nebyla vždy bezproblémová, jak vidno z Pohlova dopisu z července roku 1840, ve kterém velmi rezolutně požaduje doručení objednaných surovin: *„Es tut uns sehr leid, und unangenehm, daß Sie uns das 14 d. bestellte Uran & Kohlensaures Kupferoxyd nicht gesand haben. (...) Wir sind gegenwärtigen mit soviel Aufträgen belästigt, und wegen den nicht gesandten Oxyden seyen wir uns den größten Unannehmlichkeit aus.“*⁷¹³ Z dopisu dále vyplývá, že Pohl požadoval okamžité vyslání posla a dopravení surovin. V opačném případě byl rozhodnut vyhledat jiného dodavatele.

Stejně jako kvalita vyráběné skloviny byla důležitá i vysoká úroveň rafinace, kterou Johann Pohl, pakliže ji nemohl zajistit v místě, tj. v Novém Světě, objednával v severních Čechách. Spolupráce v tomto ohledu byla již v lednu navázána s obchodníkem sklem a řezáčem Ignatzem Pelikanem z Mistrovic (bratrem dříve uvedeného Franze Antona Pelikana), který dopisem z 10. ledna dává J. Pohlovi na vědomí, že mu zasílá vzory svých výrobků (nejspíše šlo o sklo dekorované řezbou a malbou) s tím, že rafinaci skla tohoto typu je schopen pro novosvětskou huť provádět

---

⁷¹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 491. Dopis (urgence) Vinzenze Wetzsteina z 12. prosince 1840 (Praha) J. Pohlovi.

⁷¹² To, že produkce rubínového skla nebyla vůbec jednoduchá popsal sám Pohl v dopise – vysvětlení do vídeňského skladu, kde si na něj stěžoval obchodník Rohrweck z Vídně, když nedostal požadované množství rubínového skla: *„daß die Rubinerzeugung nicht wie andere Glasartikel aus Glashafen gemacht wird, sondern nur aus Rubin – Stücken nach und nach angewärmt werden, bis es die Weiche der gewöhnlichen Glaser erhält, wo daher diese Erzeugung 3 mal soviel Zeit wegnimmt als bei erzeugung des gewöhnlichen Hohlglases. Ferner müssen die Glasmacher dabei noch das Glas, welches Sie in Hafen haben auch ausarbeiten, daher von Rub. Comp. täglich von einem Arbeiter nur höchste 3 bis 4 Stücke erzeugt werden. Dazu befast sich keine andere Fabrik mit diesem mühsamen Erzeugnis, (...)“* – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 388-389. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z počátku května 1840 vídeňskému skladu (*„an die kk. priv. Leinwaaren Niederlage zu Wien“*).

⁷¹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 413. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 25. července 1840 Wenzelovi Batkovi do Prahy.

do třech týdnů.^{714 715}

V posledním roce třetího desetiletí 19. věku sklárna též důrazně prohloubila své obchodní vztahy s bratry Philipsovými z Londýna, kterým se snažil Pohl vyjít všemožně vstříc. Uvědomoval si totiž, že vývoz skla do Anglie, tehdy jedné z nejvyspělejších zemí světa, je skutečně prestižní záležitostí. Bratři Philipsové objednávali v Novém Světě zejména stolní nádobí z barevného skla (kobalt, hyalith), ale i větší kusy – například podstavce k lampám (*Lampensäule*).^{716 717}

V souvislosti s výše zmiňovaným odchodem českých sklářů a rafinérů do ciziny je zajímavá skutečnost, že tato londýnská firma se na Johanna Pohla obrátila se žádostí o vyhledání schopného řezáče skla, kterého by rádi v Londýně zaměstnali. Pohl doporučil E. Tietzeho, což byl *ein sehr geschickter junger Mann*, který byl ochoten pro jejich společnost pracovat po dobu jednoho roku za 1£ týdně, byt, praní prádla a cestovní výlohy do Londýna. V případě, že by byly Philipsové s tímto řezáčem spokojeni, dodává Pohl, bylo by možné jeho smlouvu prodloužit.⁷¹⁸

Z dalších stálých objednavatelů se na harrachovskou sklárnu v Novém Světě obracel Steigerwald z Mnichova, Wilhelm Hoffmann z Prahy, Luigi Sordelli z Milána, Lobmeyer z Vídně, E. J. Hofmann z Karlových Varů, který objednal skleněné

---

⁷¹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 318. Dopis Ig. Pelikana z 10. ledna 1840 (Mistrovice / „Meistersdorf“ /) J. Pohlovi.

⁷¹⁵ Ignatz Pelikan, coby obchodník odebíral a dále prodával též hotové výrobky z Nového Světa, jak vidno z Pohlova dopisu, ve kterém mu sděluje, že mu zasílá objednaná skla se zatavenými dukáty a pastami. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 423. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny bez datace na objednávku (urgenci) Ig. Pelikana z 1. srpna 1840 (Mistrovice / „Meistersdorf“ /).

⁷¹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 381-382. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z poloviny dubna 1840 bratřím Phillipsům do Londýna (Regent Street 190). – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 389-391. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 10. května 1840 bratřím Phillipsům do Londýna (Regent Street 190).

⁷¹⁷ Obchody s touto firmou často neprobíhaly přímo, nýbrž přes sprostředkovatele, jakými byla například firma Hains & Hauser z Lipska.

⁷¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 452-453. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 16. října 1840 bratřím Phillipsům do Londýna.

náramky z černého hyalithového skla,⁷¹⁹ Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem a V. Wetzstein z Prahy.

Roku 1840 se začala více užívat rafinační technika zv. předení skla (pravděpodobně pod vlivem nedaleké slezské Josephinenhütte jež se užívala k výrobě tzv. síťového skla (retticeli), o níž jevil velký zájem Steigerwald z Mnichova.⁷²⁰

Stále však mezi všemi dekoračními technikami užívanými v Novém Světě dominoval brus, jenž se uplatnil i na nových tvarech stolního nádobí, jakým byly pohárky na víno požadované L. Sordellim, který si přál (jak sdělil vídeňský sklad) „*daß nach dem übersandten Mustern 2 Bordeauxgläser mit einem in der Mitte befindlichen brillantirten Band hatten gefertigt werden sollen, die er [Sordelli] zu einem verkauften Service auf 18 Personen benötigte.*“⁷²¹

Fakt, že anglická produkce byla Novému Světu vzorem ukazuje i Pohlův dopis Wetzsteinovi z 19. března 1840, ve kterém se podivuje nad tím, že mu byly vráceny ukázky nových druhů výrobků (pravděpodobně se jednalo o broušené nápojové sklo) vyrobených „*nach den neuesten englischen Mustern.*“⁷²² Z Wetzsteinovi reakce je zřejmé, že místní, tj. středoevropský vkus a estetické vnímání uměleckořemeslných artefaktů bylo odlišné od anglického vkusu.

Z nových tvarů artefaktů zaznamenaných v tomto roce je třeba uvést sklenky na víno tvaru tulipánu s řezbou vinné révy objednané firmou Bing Gebrüder & Comp

---

⁷¹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 370. Dopis (objednávka) E. J. Hofmanna ze 16. března 1840 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁷²⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 335-336. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda ze 4. února 1840 (Mnichov) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 373. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 18. března 1840 (Mnichov) J. Pohlovi.

⁷²¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 339. Dopis (objednávka) Louise Sordelliho (zprostředkovaná vídeňským skladem) ze 13. února 1840 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷²² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 376. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena bez datace na objednávku Vinzenze Wetzsteina z 19. března 1840 (Praha).

z Hamburгу,⁷²³ či hlavice vycházkových holí (*gläserne Stockknöpfe mit grawüre*) požadované Lobmeyerem z Vídně.⁷²⁴ Vedle tradičního sortimentu nápojového a stolního skla sklárna vyráběla (jako již v letech minulých) skleněné kliky, poháry s hracími strojky, knoflíky apod.

Mimo to sklárna produkovala i polotovary – skleněné tyčinky z barevného skla (nití – *Glasfäden*).⁷²⁵

Zvláštní požadavek přišel (jako již před lety od V. Wetzsteina) od vídeňského obchodníka sklem F. Rohrwecka, který chtěl vyrobit a dodat „*ein Stück gotisch Pokalschel mit Dkl in 2 Stk ¾ Sdl Becher von den alten kunklischen Rubin welsches Glas und kein Composition ist, beigepacht finden.*“ Rohrweck si byl nepochybně vědom výjimečnosti svého požadavku, neboť dále Pohlovi sděluje, že výroba tohoto skla je zřetelně těžší a že z důvodu vzácnosti takového artefaktu bude akceptovat i vyšší cenu.⁷²⁶

Naznačené potíže, které na sklárnu začaly doléhat, se ještě více prohloubily v následujícím roce 1841. Konkurence v oblasti produkce skla sílila a odbyt novosvětských výrobků začal stagnovat. Tento stav potvrdila i zpráva o stavu hutě z 12. ledna 1841, ve které bylo vrchnosti sděleno, že sice došly objednávky od firmy Vogelsang & Miller z Frankfurtu nad Mohanem, ale zisk nelze očekávat nikterak veliký, neboť frankfurtská firma požaduje nízké ceny (jednalo se o duté sklo a lustrové ověšky). Podstatné snížení zisků harrachovské továrny potvrdila i kontrola provedená jilemnickým vrchnostenským úředníkem, který viděl příčinu tohoto stavu „*in der geringen Erzeugung von Rosa und von vergoldeten Glase, indem einige Zeit in verflossenen Jahre wegen den vielen Wechsel von Fraben in der Glaserzeugung,*

---

⁷²³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 464-465. Dopis (objednávka) firmy „*Bing Gebrüder & Comp*“ došlá 28. října 1840 (Hamburę) J. Pohlovi.

⁷²⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 442-443. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) ze 17. září 1840 (Víděň) J. Pohlovi.

⁷²⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 423. Dopis (objednávka) Carla Moeringa ze 4. srpna 1840 (Víděň) J. Pohlovi.

⁷²⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 415-417. Dopis (objednávka) F. Rohrwecka (zprostředkovaná vídeňským skladem) z poloviny července 1840 (Víděň) J. Pohlovi, resp. odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena bez datace na objednávku F. Rohrwecka.

*die Besteller selbst nicht wußten welche Glasart Stand behalten werde, und so blieben alle Aufträge in Rosa und im vergoldeten Glase auffallend zurück, die den das meiste zu den früheren grosen Werknutzen beytragen“.*⁷²⁷ Hrabě v reakci na tuto zprávu vyjádřil přesvědčení, že sklo zv. rosé se bude opět objednávat, nicméně požadoval návrhy nových předmětů, a to v nových změněných (aktuálních) velikostech. Hrabě dále uvedl v život organizační změny ve vedení hutě. Zejména se jednalo o posílení pozice kontrolora v huti a o ustanovení odpovědného a zkušeného brusiče do čela každé brusičské dílny.⁷²⁸

V hlášení za leden Pohl informoval o splnění těchto nařízení a sdělil, že do vedení brusičských dílen byli postaveni Wenzel Sacher, Josef Posselt ml., Anton Thomas, Josef Schwedler, Wenzel Urbanec a Johann Posselt ml. Co se objednávek týkalo, Pohl dal vrchnosti na vědomí, že dorazily, nicméně vzhledem k faktu, že se jednalo o mnoho jednotlivostí, nastane určité zdržení při výrobě, neb bude nutno vyrobit množství (různých) forem.

Shora prezentované resumé analýzy potíží sklárny vypracované vrchnostenským úředníkem je třeba (z hlediska dnešních znalostí situace) odmítnout. Právě to, že se sklárna snažila vyhovět požadavkům svých odběratelů a vyráběla jimi požadované sklo různých barev a moderních tvarů a dekoru, ji ve třicátých letech zajistilo obrovské zisky a slávu v tuzemsku i v cizině. Dalším faktorem, který se na tomto úspěchu nepochybně podepsal, pak byla velmi vysoká úroveň zvládnutí výroby po technologické stránce a v neposlední řadě i dokonalé provedení rafinace novosvětského zboží.

Konkurenční tlak na počátku čtyřicátých let dále gradoval. Pro harrachovskou továrnu představovala (jak už bylo výše uvedeno) největší (přímou) hrozbu sklárna Josefa Meyera v Adolfově u Vimperka. Vědomí této konkurence zcela explicitně vyjádřil Johan Pohl, který odmítl poslat vídeňskému obchodníku Rohrweckovi nové druhy výrobků, neboť „*Rohrweck alle unsere* [tj. novosvětské výrobky] *auf die*

---

⁷²⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc prosinec 1840 od Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 12. ledna 1841.

⁷²⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Odpověď (rozhodnutí) hospodářského rady („*Wirtschaftsrath*“) Franze Hirsche ze 14. února 1841 na zprávu za měsíc prosinec 1840 od J. Pohla a W. Erbeny z 12. ledna 1841.

Meyer'sche Glasfabriken sendet und dernach arbeiten läst".⁷²⁹ Meyerovská huť, respektive její (údajně) nižší ceny sloužily obchodníkům sklem i jako nástroj „tlaku“ na snížení harrachovských cen, jak ilustruje objednávka vídeňského Lobmeyera, ve které požaduje snížení cen, neboť „*Meyers-Neffen liefern derlei geschälte Waare viel billiger*".⁷³⁰ Nezávisle na Lobmeyerovi žádali snížení cen i další obchodníci, zejména z Itálie.⁷³¹

Poptávka po nových typech skla byla v tomto období stále větší. Nestačilo již, že sama sklárna je nabízela svým odběratelům, nýbrž nyní již sami obchodníci sklem na sklárnu vyvíjeli nemalý tlak a novinky požadovali. Jako třeba teplický obchodník Franz Haueisen, jenž žádal „... *im baldige Ausfertigung seiner bestellung und wünscht neue Gegenstände – auch Rothüberf. Becher mit grossen schildern mit schönen gravierten Pferden, Reitern, etc.*“.⁷³²

K potížím ekonomického charakteru se nadále přidaly i problémy se zhoršující se sociální situací sklářských dělníků, zejména brusičů, kteří často podléhali silikose, nemohli pracovat a jejich rodiny upadaly do dluhů, jak uvádí Pohl ve zprávě pro vrchnost z 9. března 1841.⁷³³ V ní Pohl rovněž uvádí, že 16. února zemřel jeden z nejstarších novosvětských brusičů skla Anton Biemann, který pracoval ve dvou dílnách spolu se svými třemi syny. Ze zprávy též vyplývá, že došlo ke zmněně na místě vyučujícího v kreslířské škole, které nyní zastával písař Setzer.

Ani v tomto roce nedošlo k přerušení diversifikace výroby v Novém Světě. Mezi novými tvary užitkového skla se objevují cukřenky tvaru melounu

---

⁷²⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1838-1840), inv. č. 17, kniha č. 17, s. 440. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 19. září 1840 do vídeňského skladu („*Glasdepot*“).

⁷³⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 148. Dopis (objednávka) J. Lobmeyera (Lobmeyera) z 8. května 1841 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 26-27. Dopis (objednávka) z vídeňského skladu z 22. dubna 1841 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷³² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 95. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 10. května 1841 (Teplice) J. Pohlovi.

⁷³³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc únor 1841 od Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 9. března 1841.

(*Melonzuckerbüchse*), máselníčky (*Beuttedose*),⁷³⁴ stínidla pro noční lampy (*Rubinrothe und Grüne Nachtlampen*),⁷³⁵ stojánky na vajíčka (*Eieraufsazel*),⁷³⁶ „kování“ ke komodám (*Commodengrife*)⁷³⁷ či figurky ptáků z dutého skla (*verschidenfarbige Tauben nicht stark in Glase*), objednané firmou B. Vogel & Stony z Kamenického Šenova. Vzhledem k silné orientaci tamních firem na Turecký trh ba to mohlo znamenat, že se jednalo o artefakty – skleněné ptáčky – užívané v orientě při svatebních obřadech (tím způsobem, že se rozbijí, což je pokládáno za důkaz zdárné realizace svatební noci).

Mimo to sklárna nadále dodávala svým zákazníkům i polotovary – například sklo pro výrobu bižuterie (*Fassungssteine*)⁷³⁸ nebo skleněné trubice (*Glasröhren*), ty objednal Franz Jerak – *Glaskünstler in Prag*.⁷³⁹

Změny ve způsobech stolování, respektive zavádění nových pokrmů, či spíše nápojů v sobě odráží i zakázka pražského právníka Wenzela Kaulicha čítající dvanáct sklenic na punč nejnovějšího tvaru.⁷⁴⁰ Změnu v morfologii lze sledovat i ve tvarech objednávaných váz, které sice stále vykazují inspiraci antickou epochou, nicméně v detailech je dobře patrný vliv nového stylu – druhého rokoka. Výrobu takovýchto artefaktů dle přiloženého nákresu zadal například amsterodamský obchodník

---

⁷³⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 245. Dopis (objednávka) bratří Telzerů ze 4. ledna 1841 (Brno) J. Pohlovi.

⁷³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 150. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 26. října 1841 (Viedeň) J. Pohlovi.

⁷³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 177. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera z 11. dubna 1841 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁷³⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 363. Dopis (objednávka) V. Spietschka z 28. října 1841 (Liebenau) J. Pohlovi.

⁷³⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 77. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 12. června 1841 na objednávku J. Fischera z 29. května 1841 (Amsterdam).

⁷³⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 354. Dopis (objednávka) „*Glaskünstler*“ Franze Jeraka z 11. července 1841 (Praha) J. Pohlovi.

⁷⁴⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 340. Dopis (objednávka) „*Jurist*“ Wenzela Kaulicha z 20. února 1841 (Praha) J. Pohlovi.

J. Fischer.⁷⁴¹

Mimoto továrna produkovala už dříve zmíněné výrobky, jako například poháry se zabudovaným hracím strojkem, stínidla pro sakrální prostory, lustrové ověšky, pečetidla nebo lékárenské nádoby z černého hyalithu.

Obecnou charakteristiku sortimentu skla vyráběného v Novém Světě provedl sám Pohl, když v odpovědi ohledně navázání obchodního spojení novosvětské sklárny s J. B. Goldmannem z Turnova uvedl, že sklárna může dodat jen broušené a brilantové (tzn. silnostěnné, náročně dekorované) zboží, nikoliv však hladké a tenké (tzn. levné) sklo, které vyrábějí moravské a rakouské hutě.⁷⁴²

Vedle produkce nových tvarů skla započala huť v tomto roce s výrobou třech nových barevných sklovin. Jednalo se o sklo zelené barvy zv. *Neugrün*, které ze sklárny odebíral i Dominik Biemann, toho času usedlý ve Františkových Lázních.⁷⁴³ Dále sklo zv. *Goldcrystal*⁷⁴⁴ a opakní opálové sklo.⁷⁴⁵ Vedle těchto novinek nepolevoval zájem o exklusivní sklo, jakým byl „starý“ rubín. Tento rok si rozličné předměty z tohoto druhu skla objednal A. H. Pfeifer.⁷⁴⁶

Čiré sklo se mezi zakázkami objevovalo i nadále, i když v mnohem menší míře, než v předcházejících letech – hrabě Chotek si z křišťálu (*Cristall*) objednal dózu na

---

⁷⁴¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 77. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 12. června 1841 na objednávku J. Fischera z 29. května 1841 (Amsterdam).

⁷⁴² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 337. Dopis (objednávka) J. B. Goldmanna ze 7. října 1840 (Turnow) J. Pohlovi, resp. odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 19. ledna 1841.

⁷⁴³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 191. Dopis (objednávka) E. Norb. Riedla z 12. června 1841 (Cheb) J. Pohlovi.

⁷⁴⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 327-328. Dopis (objednávka) firmy Josef Zahn & Comp. z 18. března 1841 (Viedeň) J. Pohlovi.

⁷⁴⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 177. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera z 28. března 1841 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁷⁴⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 177. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera z 21. února 1841 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

čaj.⁷⁴⁷

Nové typy dekoru se objevily během roku 1841 i v používané řezané výzdobě dutého skla. Oblibě se těšil tzv. *Weinblatschnit* (řezba vinných listů), který například zdobil osm džbánů z čirého skla, které objednala firma Johann Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem.⁷⁴⁸ Vinný list však posloužil i jako předloha pro tvar třiceti osmi misek z chrisolitového skla objednaných Lobmeyerem (dle zaslání vzoru).⁷⁴⁹

Vzory pro výrobu byly opětovně zasílány z Anglie. Například z vídeňského harrachovského skladu přišla objednávka na 72 pohárků pro obchodníka Rohrwecka, které měly být zhotoveny dle třech zaslání anglických vzorů. Podle poznámky úředníka skladu měla být zakázka vyrobena tak kvalitně, „*damit sich die Abnehmer überzeugen können, daß die Neuwalder Erzeugnisse die englische Muster, wenn nicht übertroffen, doch gewiss gleichkommen*“.⁷⁵⁰ Jiný obchodník, teplický Franz Haueisen, zaslal jako vzor anglickou slánku, podle níž měla sklárna pro něj zhotovit dvanáct přesně stejných kusů.⁷⁵¹

V tomto roce obdržela harrachovská sklárna velmi zajímavou nabídku na obchodní spojení do jižní Ameriky. Již v lednu se na továrnu obrátila *Gesellschaft zur Ausfuhr innerösterr. Erzeugnisse in Triest* se žádostí o zaslání artefaktů vhodných pro prodej v těchto končinách, což (pravděpodobně po důkladném zvážení) činovníci novosvětské továrny v červnu učinili.⁷⁵² Druhou nabídku, tentokrát na vývoz skla do

---

⁷⁴⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 297. Dopis (objednávka) Vinzenze Wetzsteina ze 16. ledna 1841 (Praha) J. Pohlovi.

⁷⁴⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 267. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller z 27. února 1841 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁷⁴⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 149. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 2. září 1841 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁵⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 34. Dopis (objednávka) z vídeňského skladu z 20. prosince 1841 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁵¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 97. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 27. července 1841 (Teplice) J. Pohlovi.

⁷⁵² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 338-339. Dopis (objednávka) „*Gesellschaft zur Ausfuhr inneröst. Erzeugnisse in Triest*“ (J. Walland a Napmann) z 18. ledna 1841 (Terst) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 351. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 26. června 1841 na dopis

Chile, učinila sklárně společnost Vanstraaalten & Comp. z Bruselu, jež Pohla informovala o záměru etablovat nejstaršího syna pana Vanstraalena ve Valparaisu. Nový Svět vypravil dvanáct beden skla do Hamburku, odkud měly odejít do latinské Ameriky.⁷⁵³ Zda k tomu skutečně došlo, však není známo.

Odbytové potíže, tížící sklárnu již v předešlých dvou letech se v roce 1842 natolik zvětšily, že bylo již možné mluvit o krizi. Ve zprávě pro vrchnost úředníci sklárny navrhli řešit vzniklou situaci následovně: „*Bei jenen Erzeugnissen womit wir mit anderen Fabriken concurriren müssen, sich nach allen Umständen zu fügen, die Löhnungen der arbeiter nach Erfordernisse herabzusetzen, und wo beÿ es kaum mehr thunlich ist, auch die Prozenta auf das ausserste zu stellen.*“⁷⁵⁴ Ve zprávě je dále zmíněno, že italský odběratel Benedikt Sordelli z Milána zaslal spolu s objednávkou na jídelní servis *mit Bruneschliff* (vlnovkovitý brus) i ceník firmy Mayers Neffen. Vedení sklárny s tímto ceníkem seznámilo dělníky, kteří na servisu pracovali, a dohodlo se s nimi na tom, že ho vyrobí za takový plat, aby ho jejich zaměstnavatel mohl prodat za stejnou cenu jako meyerovská sklárna.⁷⁵⁵

Na konci října objednal Sordelli další servis, tentokrát zdobený tehdy oblíbenými širokými fasetami (*geschälte Tafelservis [nach Mayers Neffen Zeichnung]*). Novosvětské sklárně sdělil, že nebudou-li chtít servis vyrobit, mají poslat zadání do Adolfova firmě Meyer's Neffen, s vysvětlením, že on (Sordelli) omylem zaslal objednávku do Nového Světa.⁷⁵⁶ Pohl chtěl, tak jako vždy, když věděl, že jím řízená

(objednávku) „*Gesellschaft zur Ausfuhr innerösterreichische Erzeugnisse in Triest*“ ze 3. června 1841 (Terst).

⁷⁵³ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 289-290. Dopis (objednávka) firmy Vanstraaalten & Comp. z 8. března 1841 (Brusel) J. Pohlovi. – Stejná společnost si v Novém světě zhruba o měsíc později objednala duté sklo (asi číšky) s pohledy (asi řezanými) na lázně Spa. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 290-291. Dopis (objednávka) firmy Vanstraaalten & Comp. z 15. dubna 1841 (Brusel) J. Pohlovi.

⁷⁵⁴ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc únor 1842 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a adjunkta Karla Frosta ze 7. března 1842.

⁷⁵⁵ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 35. Dopis (objednávka) Benedetta Sordelliho (zprostředkovaná vídeňským skladem) z 11. února 1842 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁵⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 42-43. Dopis (objednávka) Benedetta Sordelliho (zprostředkovaná vídeňským skladem) z 31. října 1842 (Vídeň) J. Pohlovi. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 43-44. Dopis (objednávka) Benedetta Sordelliho (zprostředkovaná vídeňským skladem) ze 3. listopadu 1842 (Vídeň) J. Pohlovi.

sklárna nemůže snížit ceny, objednat servis přes (nejmenovaného) známého ve Frankfurtu v meyerovské sklárně a Sordellimu ho prodat jako výrobek vlastní (sic!). Pohlův frankfurtský přítel však tentokrát odmítl, čímž se harrachovská továrna dostala, jak poznamenal Pohl, do nesnází.⁷⁵⁷ Kdo byl tímto neznámým přítelem z Frankfurtu se lze pouze dohadovat. Snad šlo o někoho ze Steigerwaldovy či Vogelsang-Müllerovy firmy.

Tato, ale i výše uvedená fakta jasně ukazují, že meyerovské sklárny vyráběly kvalitativně podobné výrobky jako harrachovská továrna, ale za nižší ceny, takže novosvětská sklárna byla touto konkurencí přímo ohrožena.

Situace s odbytem surového i rafinovaného skla se nezlepšila ani na jaře, kdy bylo vrchnosti hlášeno, že „[es] fühlen uns hauptsächlich die Bäderbestellungen mit denen die betreffenden Handelsleute – da die vorjährige Saison für den Verkauf schlecht war – zurück halten“.⁷⁵⁸ Situace se nezlepšila ani v létě, tj. v době vrcholící lázeňské sezóny. Huť neměla objednávky.⁷⁵⁹ K určitému zlepšení došlo až v pozdním létě – v srpnu, kdy Pohl hlásil, že nějaké objednávky došly.⁷⁶⁰

Další nemilou událostí bylo jistě i to, že v červnu odešel ze sklárny adjunkt Frost, chemik, protože, jak vrchnosti sdělil Pohl, neměl kde bydlet a konat pokusy. Skutečnost, že k jeho odchodu došlo, byla jistě velkou chybou, neboť sklárna nutně podobného odborníka ve vyostřujícím se konkurenčním boji potřebovala.⁷⁶¹

Všem neblahým událostem, které v tomto roce sklárnu postihly, však přesto nebyl konec – v listopadu sdělila Pohlovi firma Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem, že v německých zemích došlo ke zvýšení dovozního cla na české sklo,

---

⁷⁵⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 44-46. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 1. prosince 1842 na objednávku Benedetta Sordelliho (zprostředkovanou vídeňským skladem) z 24. listopadu 1842 (Vídeň).

⁷⁵⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc březen 1842 od Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 4. dubna 1842.

⁷⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 8. července 1842.

⁷⁶⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 9. srpna 1842.

⁷⁶¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 10. června 1842.

což bylo opatření na podporu bavorských a pruských hutí.⁷⁶² Pohl vrchnosti hlásil těžkosti, jež z toho vyplývaly, zejména pak nulový export surového (nerafinovaného) skla. Jako jediné řešení, této neblahé situace viděl správce huti ve snížení cen harrachovských produktů.⁷⁶³

Pozitivní jistě bylo, že se i za tohoto neutěšeného stavu podařilo udržet vyučování kreslení, které nyní, vedle písaře Setzera, vedl řezáč skla Franz Sacher. Učňů bylo stále více, což si kromě druhého učitele vyžádalo i zřízení druhé vyučovací místnosti.⁷⁶⁴

Přes všechny tyto popsané potíže se sklárna snažila udržet si svoje místo avantgardního producenta skla ve střední Evropě, proto zavedla do výroby další nové druhy barevného skla. Jednalo se o alabastrové sklo vrsvené sklem modrým, které si objednal obchodník Haueisen z Teplic,⁷⁶⁵ a o nové sklo modré barvy nazývané *Lapislazuli*, o němž Pohl prohlásil, že „ *unter den namen wird heuer [nečitelné] Wahrscheinlich große Epoche im auslande machen*“. ⁷⁶⁶ Mimo to (již v minulém roce) F. Egermann sklárně nabídl rafinaci jejích výrobků červenou lazurou,⁷⁶⁷ kterou krátce předtím vynalezl. Johann Pohl však na tento návrh nereflektoval, pravděpodobně z obavy aby neohrozil význam v Novém Světě vyráběného červeně vrstveného skla.

Z nových rafinačních metod, jež našly kladnou odezvu mezi odběrateli, je třeba zmínit zrcadlení, kterým byly pokrývány povrchy artefaktů, jak je zřejmé z požadavku lipského obchodníka Johannese Kreisse (*Die Kugeln sollen verschpiegelt eingesand*

---

⁷⁶² Rakousko nemělo na celní politiku německých zemí žádný vliv, neboť nebylo součástí německého celního spolku, který vznikl 1. ledna 1834. Podunajská monarchie se tak v německé otázce začínala dostávat do izolace, čímž se počala rýsovat budoucí maloněmecká koncepce uspořádání německých zemí. – RAK 1992a, 69.

⁷⁶³ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva ze 14. listopadu 1842 bez udání autorů.

⁷⁶⁴ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 12. prosince 1842.

⁷⁶⁵ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 97. Dopis (objednávka) Franze Haueisena z 24. května 1842 (Teplice) J. Pohlovi.

⁷⁶⁶ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 179. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera ze 13. února 1842 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁷⁶⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 367. Dopis (objednávka) Friedricha Egermanna ze 17. listopadu 1841 (Bor I., „Haida“) J. Pohlovi.

werden).⁷⁶⁸ Nicméně on, stejně jako karlovarský obchodník Pfeifer, požadoval zaslání novinek.⁷⁶⁹

Lustrové ověšky byly pravděpodobně jediným druhem novosvětských výrobků, které šly v roce 1842 výjimečně dobře na odbyt. Novinkou mezi lustrovými ověšky byly velice žádané ověšky z modré barvy. Poptávka po lustrech (tedy i po ověscích) byla snad dána vzrůstajícím počtem příslušníků tzv. střední vrstvy, která k výbavě svých obydlí potřebovala odpovídající osvětlovací tělesa. Firma Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem dokonce novosvětské sklárně sdělila, že by se se s lustrovými ověšky nechaly dělat velké obchody, jejichž důsledkem by byl bankrot okolních producentů.⁷⁷⁰ Frankfurtská firma též přišla s požadavkem na změnu, respektive úpravu morfologie ověšků, když objednala *Prisma mit Anhänger*, tzn. ověšek ze dvou dílů spojených drátkem.⁷⁷¹ Pohl pak v odpovědi vysvětloval zpoždění dodávky tím, že novosvětští brusiči mají moc práce s prismaty a pyramidami. Vedle této společnosti odebíral ověšky i J. Helzel z Kamenického Šenova⁷⁷² či J. C. Neupert z Frývaldova⁷⁷³

Johann Pohl však nezařizoval pouze výrobu a dodávky ověšků, nýbrž i jejich návrhy, jak dosvědčuje jeho dopis Lobmeyerovi ze dne 19. srpna 1842, ve kterém píše: „Heute überreichen wir Ihnen Zeichnung von den Roccoco Lustern gemäß welchen

---

⁷⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 139. Dopis (objednávka) Johannese Kreisse z 23. února 1842 (Lipsko) J. Pohlovi.

⁷⁶⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 139. Dopis (objednávka) Johannese Kreisse z 23. února 1842 (Lipsko) J. Pohlovi - SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 307-308. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera z 9. listopadu 1842 (Karlovy Vary) J. Pohlovi. V tomto dopise se Pfeifer omlouvá za vrácení části zaslaného zboží, protože má již plný sklad.

⁷⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 273. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller ze 16. května 1842 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁷⁷¹ a/ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 273. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller z 2. května 1842 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

b/ jednalo se o nový typ, který se udržel po celou druhou polovinu 19. století. – Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

⁷⁷² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 169-170. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 19. srpna 1842 Josefu Helzelovi (Hölzelovi) do Kamenického Šenova.

⁷⁷³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 170. Dopis (objednávka) J. C. Neuperta z 10. srpna 1842 („Friwaldau“) J. Pohlovi.

*wir, das was blau ist, von Glas anfertigen wollen, jedoch das was gelb ist von Bronze sein mußte, die Behänge müsten von alten Pendeloquis u. Ketten sein.*⁷⁷⁴

Aby si sklárna udržela své odběratele, musela přistoupit k něčemu, co Pohl ještě před několika málo léty zcela odmítal, a sice doplňování skleněných artefaktů – na přání objednavatele – bronzovou montáží přímo v Novém Světě. Za tímto účelem byla navázána spolupráce s několika vídeňskými bronzíři (tzv. *Bronzefabrikanten*), od kterých továrna jejich výrobky odebírala. Bronzové montáže pro sklárnu obstarával též J. Lobmeyer.⁷⁷⁵

Z nových tvarů produktů a typů rafinace v tomto roce je nutno uvést stolní nástavce tvaru delfína (*Delfinen Aufsätze*)⁷⁷⁶ objednané Lobmeyerem; Franz Steigerwald zaslal etui na flakony (*Flakonkapsel*), dle jejíhož rozměru měla být vyrobena sada těchto nádobek.⁷⁷⁷ Pohl mu ovšem namísto toho zaslal „...4 St. Rosa Etagertellers mit flach Goldarabeske u. 2 St. rothe Fruchtschalen mit verschnirten Stgl.“⁷⁷⁸ V jiné zasilce pro téhož obchodníka Pohl zmiňuje „2 St. Gueredons in blau Emailirt“.⁷⁷⁹ Společnost Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem objednala dvanáct desertních talířků ze skla rosé se zlaceným dekorem nového typu (*Krebscheeren-Vergoldung*).⁷⁸⁰

Nové obchodní spojení se v tomto roce rozvinulo s dalším kamenickošenovským

---

⁷⁷⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 152. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 19. srpna 1842 J. Lobmayerovi (Lobmeyerovi) do Vídně.

⁷⁷⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 151-152. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 2. července 1842 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 154-155. Dopis (objednávka) J. Lobmayera (Lobmeyera) z 9. listopadu 1842 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁷⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 201-202. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda ze 16. června 1842 (Mnichov) J. Pohlovi.

⁷⁷⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 202-203. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 24. června 1842 na objednávku Franze Steigerwalda ze 16. června 1842 (Mnichov).

⁷⁷⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 203-204. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 8. listopadu 1842 Franzi Steigerwaldovi do Würzburgu.

⁷⁸⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 272. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller ze 16. února 1842 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

obchodníkem Josephem Conrathem,⁷⁸¹ jemuž Pohl zaslal nabídku sortimentu, která nebyla bohužel do korespondenční knihy zaznamenána. Z nedalekých Mistrovic se přibližně v polovině roku ozval Ignaz Pelikan s prosbou, zda by nemohl dostat „...*einige Gegenstände von dem Venetianischen gewundenem Fadenglase...*“. Dále žádal pečetítka a nějaké sklo k řezání.⁷⁸²

Jak vidno, dekorace skla hutním tvarováním nabývala na počátku čtyřicátých let na oblibě, respektive benátské sklo se coby vzor dostalo opět do středu zájmu a zažívalo v jistém slova smyslu svou renesanci oblíbenosti. Objednávka J. Lobmeyera z roku 1843 hovoří v tomto smyslu zcela jasně: „... *von den venecianischen 4 Krüge ganz akorat so wie der letzt erhaltene einzusenden. Dieser gefällt mir sehr gut, und es müßten sich Gegenstände in der Art recht gut machen. Wenn Sie so etwas haben so wird es mir recht angenehm sein, etwas davon zu erhalten.*“⁷⁸³

Hutně tvarované sklo se těšilo v tomto období rostoucímu zájmu. Síťované a nitkované sklo bylo obchodníky objednávalo stále častěji. Například Steigerwald z Würzburgu v březnu roku 1843 požadoval „*verschnirte, wie auch kupferrothe Sachen*“.⁷⁸⁴ Pohl mu ale odpověděl, že mu zboží nemůže dodat tak rychle, jak si přál, neboť výroba tohoto druhu artefaktů je časově náročná a objednávek je velký počet.⁷⁸⁵

Ani rok 1843 se neobešel bez uvedení nových druhů barevných skel na trh. B. Sordellimu z Milána byla dodána váza s dekorem květin (*Blumenwasele*) v barvě

---

⁷⁸¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 174-175. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 18. října 1842 Josefu Conrathovi (Konradovi) do Kamenického Šenova.

⁷⁸² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 371-372. Dopis (objednávka) Ignaze Pelikana z poloviny června 1842 (Mistrovice / „Meistersdorf“) J. Pohlovi.

⁷⁸³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 1-2. Dopis (objednávka) J. Lobmeyera (Lobmeyera) z 21. září 1843 (Vídeň) J. Pohlovi.

⁷⁸⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 208-209. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 26. března 1843 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁷⁸⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 208-209. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 4. dubna 1843 na objednávku Franze Steigerwalda z 26. března 1843 (Würzburg).

nazývané *Goldtopas*.⁷⁸⁶ S tímto rokem se též pojí zmínka o matování skla, když Pohl oznamuje do vídeňského skladu, že neposlali část „...*bei der mattierten Zuckerwasserausatz*“.⁷⁸⁷ Teplický obchodník Haueisen ve svém dopise sklárně zase sděluje, jaké sklo se prodává v Praze: „*In Prag sah ich viel Krystallglas mit Alabaster und Hellblau überfangen und durch geschlifen, besonders schöne Wasen und Wasserkrüge; dann vieles glatt Alabaster mit einem blaßen breiten Goldrand, etrudrische Formen*.“⁷⁸⁸ Bohužel nenapsal, zda se jednalo o produkty továrny harrachovské nebo jiné.

Vedle těchto novinek samozřejmě pokračovala výroba měďnatého rubínu, skla *Isabell*, uranového skla atd. Zcela bez zájmu naopak zůstávalo sklo hyalithové.

Kromě rafinace brusem, která byla do značné míry bazálního charakteru, byla stále hojněji požadována dekorace zlacením. Pohl ve zprávě pro vrchnost ze dne 9. dubna sdělil: „*Mit aufträgen wäre die Fabrik wohl wieder etwas versehen, doch sind es leider meistens gegenstände, die den Glasschleifern wenig Verdienst geben, weil man gegenwärtig alles beynahe ganz glatt mit Golddecorationen verkauft*.“⁷⁸⁹ V případě objednávky poháru z červeného skla žádaného firmou Vogelsang & Müller bylo zlacení ještě *radiert nach Abdruck*.⁷⁹⁰

Nově vyráběných tvarů dutého skla bylo v roce 1843 opravdu mnoho. Vyráběly se misky na ovoce na noze ve tvaru delfína,⁷⁹¹ misky na ovoce dekorované zlacenými

---

⁷⁸⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 58-59. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 21. září 1843 do vídeňského skladu.

⁷⁸⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 56-57. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 26. května 1843 do vídeňského skladu.

⁷⁸⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18.

⁷⁸⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 9. dubna 1843.

⁷⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 283. Dopis (objednávka) firmy Johann Vogelsang & Müller z 9. listopadu 1843 (Frankfurt nad Mohanem) J. Pohlovi.

⁷⁹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 13. Dopis (objednávka) C. A. Seilera z 8. října 1843 (Zhořelec / „Görlitz“) J. Pohlovi.

arabeskami,⁷⁹² nočníky (*Annagelbe Nachtflaschen*),⁷⁹³ džbány na pivo s víkem zdobené řezbou lesní zvěře⁷⁹⁴ či střenky k nožům z nitkovaného skla (*Messerheftchen*), objednané Steigerwaldem z Würzburgu.⁷⁹⁵ Týž obchodník objednal i velké *Bizantiniselen Vasen*.

Vídeňský sklad vyřídil i objednávky na laboratorní sklo pro Reuela a výrobu homeopatických lahví pro Dr. Severina.⁷⁹⁶

V roce 1843 zemřel jeden z dlouhodobých Pohlových obchodních partnerů – Johann Vogelsang. Vedení firmy převzala jeho vdova a syn Wilhelm a oboustranně výhodná spolupráce pokračovala dále. Již v červnu frankfurtská firma Vogelsang & Müller učinila velkou objednávku skla.⁷⁹⁷ Snad k tomu dopomohlo i osobní setkání s jedním ze společníků – Müllerem, který Johanna Pohla doprovázel na cestě po německých zemích, při níž navštívil řadu skláren, kam by se bez Müllerovy pomoci, jak Pohl podotýká, nedostal. Cesta byla nepochybně inspirativní a užitečná, neboť Pohla inspirovala k plánům na různá užitečná zlepšení v novosvětské továrně, jak sděloval vrchnosti ve své zprávě.⁷⁹⁸

Za velice významnou událost na poli obchodního spojení je třeba v tomto roce pokládat navázání obchodních vztahů s firmou Berens Blumberg & Comp. z Londýna. Zprostředkovatelem kontaktu byl pravděpodobně Leopold Laemel z Prahy. Zástupce tohoto obchodního domu dokonce v létě 1843 osobně navštívil

---

⁷⁹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 17. Dopis (objednávka) Wilhelma Hofmanna z 23. září 1843 (Praha) J. Pohlovi.

⁷⁹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 60. Dopis (objednávka) vídeňského skladu z 21. září 1843 J. Pohlovi.

⁷⁹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 17. Dopis (objednávka) Wilhelma Hofmanna z 23. září 1843 (Praha) J. Pohlovi.

⁷⁹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 208-209. Dopis (objednávka) Franze Steigerwalda z 26. března 1843 (Würzburg) J. Pohlovi.

⁷⁹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 50-52. Dopis (objednávka) vídeňského skladu z 2. března 1843 J. Pohlovi.

⁷⁹⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 17. června 1843.

⁷⁹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 17. června 1843.

Nový Svět a na místě uzavřel objednávky.⁷⁹⁹ Londýnské společnosti bylo zboží zasíláno přes Lipsko a Altonu (Hamburg).⁸⁰⁰ Jednalo se například o výrobky z rubínového a mléčného skla (květináče)⁸⁰¹ zhotovené dle zaslaných, anglických vzorů.⁸⁰²

Orientace vývozu do oblastí mimo německé země byla stále aktuální vzhledem k trvajícím celním omezením pro vývoz do tohoto regionu. Kromě toho došlo i k poklesu výroby pro tuzemské trhy, neboť kvůli špatnému odbytu skla v lázních v předešlém roce klesl zájem tamějších odběratelů o novosvětské produkty, jak je uvedeno v Pohlově zprávě pro vrchnost z ledna 1843.⁸⁰³ Omezení výroby mělo samozřejmě i neblahý dopad na sociální situaci sklářských dělníků, kteří často žili v nouzi.⁸⁰⁴

Situace se zlepšila až v průběhu léta, kdy byly učiněny významné objednávky od partnerů z Frankfurtu, Londýna (viz výše) a Itálie. Též byly obnoveny dodávky produktů obchodníkům sklem v západočeských lázních,⁸⁰⁵ a to i přesto, že například do Karlových Varů dorazilo o dvě stě hostů méně než minulý rok.⁸⁰⁶

Konkurenční boj mezi obchodníky sklem v lázeňských centrech se tehdy ještě vyostřil, neboť meyerovské sklárny zřídily své obchodní zastoupení ve Františkových Lázních. O této skutečnosti Johanna Pohla informoval jeho stálý odběratel

---

⁷⁹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc červenec 1843 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 20. srpna 1843.

⁸⁰⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 9. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 9. listopadu 1843 Leopoldu Laemelovi do Prahy.

⁸⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 94. Dopis (objednávka) Ludwiga a Berna Blumbergových (firmy Berens Blumberg & Comp. z Londýna) z 1. října 1843 (Praha) J. Pohlovi.

⁸⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 12-13. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 16. listopadu 1843 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna.

⁸⁰³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 27. ledna 1843.

⁸⁰⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 27. ledna 1843.

⁸⁰⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 20. července 1843.

⁸⁰⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 181. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera ze 6. července 1843 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

z Karlových Varů A. H. Pfeifer: „... noch weiß ich nicht, was Neues diesen Sommer vorkommen wird, das Neueste ist, daß Mayer's Neffen auch in Franzensbrunn im Sommer durch eine Niederlage errichten, um Alles an sich zu reißen.“⁸⁰⁷

Nizké zisky sklárny se v tomto roce dotkly i provozu školy kreslení, jak vyplývá z Pohlova hlášení vrchnosti z 20. července, v němž požaduje honorář pro řezáče skla Franze Sachera, který každou neděli kreslení vyučoval (zejména nováčky).⁸⁰⁸ O měsíc později dokonce tento svůj požadavek opakuje a návrh zdůrazňuje poukazem na výnos Jana Nepomuka Arnošta hraběte z Harrachu z roku 1814, ve kterém byla přiznána odměna tehdejšímu učiteli kreslení, obchodníkovi sklem Franzí Pohlovi.⁸⁰⁹

V roce 1844 harrachovská sklárna překonala odbytové potíže, které ji sužovaly v předcházejících letech. Již ve zprávě pro vrchnost ze 16. února Johann Pohl sdělil, že sklárna pracuje na významných objednávkách pro londýnskou firmu Berens Blumberg & Comp.⁸¹⁰ a pro společnost Vogelsang & Müller z Frankfurtu nad Mohanem. Neméně důležitá byla i zakázka kněžny Liegnitzové, druhé manželky pruského krále Friedricha Wilhelma III., která si ve stejné době objednala dvacetičtyřdílný osobní servis dekorovaný zatavenými keramickými inkrustacemi – iniciálami s korunkou.⁸¹¹

Pro jiného frankfurtského obchodníka – P. A. Tacchyho, který s továrnou navázal kontakt již v minulém roce, byly na jaře 1844 vyráběny *collossalen Blumenwasen*.⁸¹²

---

⁸⁰⁷ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1841-1843), inv. č. 18, kniha č. 18, s. 180. Dopis (objednávka) A. H. Pfeifera z 19. března 1843 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁸⁰⁸ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 20. července 1843.

⁸⁰⁹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva za měsíc červenec 1843 od Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 20. srpna 1843.

⁸¹⁰ Jednalo se (mimo jiné) o *bizantinische Wasen* dekorované zlacením. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 3. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 24. ledna 1844 na objednávku firmy Berens Blumberg & Comp. z 12. prosince 1843 do Londýna.

⁸¹¹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1836-1845), inv. č. 4, kniha č. 4. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 16. února 1844.

⁸¹² SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 31. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 7. května 1844 P. A. Tacchymu do Frankfurtu nad Mohanem.

Skutečnost, že spolupráce novosvětské sklárny s londýnskou společností Berens Blumberg & Comp. byla výhodná nejenom pro sklárnu, ale i pro obchodní firmu, potvrzuje i množství objednávek, které tato firma v roce 1844 uskutečnila. Například během jara Blumbergova firma objednala několik jídelních servisů z vrstveného skla a další tři vázy (*roth innen Blumenvasen Bizant. klein geschält 36“ hoch, flach radirt Gold*).⁸¹³ Blumberg dokonce v jednom z dopisů píše, že může s potěšením konstatovat, že ceny, za které odebírají skleněné artefakty z harrachovské sklárny, jim v případě některých artiklů umožní vyřazení konkurence.⁸¹⁴ Na základě tohoto sdělení je možno konstatovat, že ačkoliv ve středoevropském prostoru nepatřily ceny novosvětských výrobků k nejnižším, na britských ostrovech náležely spíše k těm levnějším, což ve spojení s vysokou kvalitou byla pro Blumberga s největší pravděpodobností velmi silná zbraň proti tamním obchodníkům sklem, jeho konkurentům.

V oblasti barev a tvarů dutého skla nedošlo v tomto roce k žádným zásadním změnám. Za pozornost však stojí zakázka pro P. A. Tacchyho z Frankfurtu nad Mohanem, pro něž byly vyrobeny *antique Krügel nach Originalmustern*, které Tacchy zaslal.⁸¹⁵ Novinkou byla též výroba vřídelních trubiček (*Sprüdelröhren*), jichž si karlovarský obchodník A. H. Pfeiffer objednal osmdesát kusů.⁸¹⁶ Za další zajímavou objednávkou, která ale byla vedením sklárny odmítnuta, lze považovat žádost o výrobu tabulí z černého a bílého (mléčného) skla od firmy F. Unger & Comp. z České Skalice. Sklo mělo být následně užito k výrobě knoflíků.⁸¹⁷

Z dekoračních technik se na čelním místě obliby u zákazníků drželo hutní tvarování

---

⁸¹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 29-30. Dopis (objednávka) firmy Berens Blumberg & Comp. z 19. dubna 1844 (Londýn) J. Pohlovi. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 40-41. Dopis (objednávka) firmy Berens Blumberg & Comp. z 3. května 1844 (Londýn) J. Pohlovi.

⁸¹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 16-17. Dopis (objednávka) firmy Berens Blumberg & Comp. z 5. března 1844 (Londýn) J. Pohlovi.

⁸¹⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 45. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 12. června 1844 P. A. Tacchymu do Frankfurtu nad Mohanem.

⁸¹⁶ Pod citovaným datem v SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 41. Dopis (objednávka) A. H. Pfeiffera ze 16. května 1844 (Karlovy Vary) J. Pohlovi.

⁸¹⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 1. Dopis (objednávka) firmy F. Unger & Comp. z 8. ledna 1844 (Libenau) J. Pohlovi.

skla a zlacení.

V oblasti technického skla dostala novosvětská huť v tomto roce velice zajímavou nabídku od Antona Chwalky, továrníka z Vídně. Jednalo se o výrobu skleněných vláken (*Goldfarben und Silberartigen Fäden*) o tloušťce $\frac{1}{2}$ lidského vlasu. Továrník Chwalka napsal, že výroba skleněných vláken byla vynalezena ve Francii a poté zdokonalena v Anglii. V Rakousku se však dosud tento druh zboží nevyráběl. Chwalka harrachovskou továrnu upozornil, že vlákna musí mít potřebnou elasticitu a musí být navinuta na špulkách. Vídeňský továrník je chtěl využít při tkaní textilu, který vyvážel do Orientu.⁸¹⁸ Představitelé sklárny si uvědomili, že by se mohlo jednat o zajímavý druh zboží, takže v poměrně krátké době zaslali Chwalkovi vzorky vyrobené z mléčného skla. Sklárna zároveň oznámila, že je v případě zájmu schopná vyrobit skleněná vlákna z jiných – barevných sklovin.⁸¹⁹

Po pětileté odmlce sklárna v Novém Světě představila své výrobky na *Allgemeine Deutsche Gewerbe-Ausstellung*, která se konala na podzim v Berlíně. Vedle harrachovské sklárny se výstavy účastnily další producenti skla z Čech – sklárna Lötze Witwe z Annína a I. Palme z Práchně; z německých zemí pak sklářské manufaktury z Bavorska a pruského Slezska. Celkem na výstavě své produkty prezentovalo 3040 vystavovatelů.⁸²⁰

Novosvětská sklárna vystavila: „*Krystal-und Farbige Hohlgläser, als: Cardinalbowlen, Große Vasen mit Vergoldung, Blumenvasen, Weinkühler mit Flaschen, Schreibzeuge, Seifbüchsen, Schalen, Teller etc., und Musterkarten von Lüstersteinen.*“⁸²¹ Potvrzením úspěchu sklárny bylo udělení zlaté medaile⁸²² a

---

⁸¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 62-63. Dopis (objednávka) továrníka Antona Chwalky z 30. července 1844 (Vídeň „Schottenfeld“) J. Pohlovi.

⁸¹⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 66. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 21. srpna 1844 Antonu Chwalkovi do Vídně.

⁸²⁰ BERLINER GEWERBEAUSSTELLUNG 2006.

⁸²¹ ALLGEMEINES VERZEICHNISS 1844.

⁸²² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbeny a Franze Setzera z 24. září 1845.

zakoupení části vystavených artefaktů pro pruský královský dvůr.⁸²³ Pruský král si osobně vybral dvě velké vázy z rubínového skla, z nichž jedna měla na jedné ze svých částí prasklinu, takže harrachovská sklárna zařídila dodání nového dílu.⁸²⁴

Díky berlínské výstavě bylo zahájeno i nové obchodní sojení s T. Kleinem z Berlína, který se tam seznámil s novosvětskými lustrovými ověsky.⁸²⁵ Na základě jeho žádosti mu sklárna zaslala tištěný vzorník a ceník ověsků s dovětkem, že jsou schopni dodat nejenom lustrové ověsky, ale i všechny druhy stínidel (*Lampenschalen*) v různých barevných variantách.⁸²⁶

S již zmíněným rozmachem střední třídy souvisela i narůstající poptávka (vedle lustrů) i po levnějších skleněných stínidlech z barevného či vrstveného skla. Tyto předměty z vrstveného (*innwendig roth überfangen*) a chrysoprasového skla objednala ještě v roce 1844 firma Joef Zahn & Comp. z Vídně.⁸²⁷ Počátkem následujícího roku (1845) novosvětská sklárna odeslala firmě Lobmeyer do Vídně *mat Rosa 2theilige Lampen*.⁸²⁸

Cenu der gläsernen Hängelampe von verschiedenfarbigen Theilen chtěl vědět nově etablovaný obchodník sklem Albert Weisse z Milána. Načež mu sklárna odpověděla, že stínidlo kulovitěho tvaru sestavené z různobarevných částí a dekorované „ananasovým“ brusem (*Annanasschlif*) stojí 8–10 zlatých.

Velká poptávka byla nadále i po klasických ověskových lustrech. Ověsky odebíral

---

⁸²³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 76-78. Dopis Dr. K. J. Kreutzberga („Gewerbe Ausstellungs=Commission“) z 9. září 1844 (Berlín) J. Pohlovi.

⁸²⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 92-93. Dopis F. Hengstmannova z 24. října 1844 (Berlín) J. Pohlovi.

⁸²⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 89. Dopis (objednávka) továrníka Th. Kleina z 22. října 1844 (Berlín) J. Pohlovi.

⁸²⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 89. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 28. října 1844 na objednávku továrníka Th. Kleina z 22. října 1844 (Berlín).

⁸²⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 110. Dopis (objednávka) firmy Joseph Zahn & Comp. z 24. prosince 1844 (Víděň) J. Pohlovi.

⁸²⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 110. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 27. ledna 1845.

(prostřednictvím vídeňského skladu) architekt Franz Beer,⁸²⁹ J. Fischer z Amsterdamu⁸³⁰ či londýnská firma Berens Blumberg & Comp.⁸³¹ Novosvětská továrna dokonce Franzi Steigerwaldovi z Mnichova zprostředkovala kontakt na vídeňskou bronzířskou firmu John Morton & Sohn dodávající další, kovové součásti.⁸³² Důvodem tohoto jednání byla nepochybně snaha zajistit si další odbyť ověšků. Skutečnost, že obchodník Steigerwald byl v tomto ohledu považován za perspektivního odběratele, ukazuje i dopis, ve kterém představitelé sklárny žádají sdělení adresy bronzíře: „*Können Sie uns nicht die Adresse von den Bronzefabricanten welcher die Bronzgestelle zu den Rokokolustern aus den Zeiten Ludwig des 14ten macht?*“⁸³³

Za ilustrativní přehled o novosvětské produkci dutého skla v tomto roce je možno považovat objednávku firmy J. Fischer & Comp. z Amsterdamu, ve které bylo nejdříve vyjádřeno uspokojení se zaslánými *Flaschenflakons* a následně konstatován špatný odbyť *von Rosa Stangelgläsern*. Načež následovala vlastní objednávka: „*Ferner wollen Sie uns wieder eine schöne Auswahl neuer Fantasie-Gegenstände im besten Geschmacke zum Betrage von 400 fr 500 zu senden, mit der Auswahl der vorigen Sendung waren wir bereits bemerkt zufrieden... besonders haben die Rosa mettieren Gegenstände gut gefallen, deren Sie verschiedenartige Sachen beitragen können. (...) Wenn Sie die Rosa Schalen oder Muscheln mattirt mit Schnitt und Krystall Delphin etwa noch einmal so groß liefern können so wollen Sie derer 4 Stück beifügen, owalekte Zuckerschalen Rosa mattiert mit Krappeln wären gut ohne Fuß um sie als Zuckerkörbschen zum Fassen mit silberen Bügeln (wie die früher mit Flügeldekoration) zu verwenden... von den schlangenflakons und 2^{thl.} Schmuckschallen können Sie auch wieder einige beifügen.*“ Nejspíše díky

---

⁸²⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 112-113. Dopis (objednávka) J. Webera z vídeňského skladu („*kk. priv. Leinwaaren Niederlage*“) z 24. ledna 1845 J. Pohlovi.

⁸³⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 143-144. Dopis (objednávka) firmy J. Fischer & Comp. z 9. dubna 1845 (Amsterdam) J. Pohlovi.

⁸³¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 206-207. Dopis (objednávka) firmy Berens Blumberg & Comp. ze 30. prosince 1845 (Londýn) J. Pohlovi.

⁸³² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 142. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 16. dubna 1845 Franzi Steigerwaldovi do Mnichova.

⁸³³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 133-134. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 20. března 1845 do vídeňského skladu „*k.k. priv. Erlaucht gräflich Harrachischen Niederlage in Wien*“.

geografické poloze bylo na závěr objednávky připsáno, že sklárna může poslat i zboží určené pro Anglii.⁸³⁴

Poněkud jiné požadavky co se rafinace i druhů předmětů týče, měl obchodník F. Wetzstein z Prahy, který objednal: „... 6 Stück Sturzboutellien schöner Form, dann 2 Kännen mit Stöpsel, schöner Form mit 4 passenden Bechern von venezianischen Glas, mit breiten rothen Streifen ausfertigen zu lassen. (...) Dann von den neuen Email [tzn. artefakty vrstvené emaillem] ersuche mir auch mehreren Gegenstände.“⁸³⁵

Velmi podrobný seznam vyráběných typů nápojového skla – *Wasserboutellie, Weinboutellie, Wasserglas auf Fuß, Wasserglas ohne Fuß, Weinglas ohne Fuß, Champagnerglas, Bordoglas, Mallagaglas a Liguereglas*⁸³⁶ - obsahovala odpověď sklárny Ignazi Müllerovi z Opavy ze dne 30. července 1845.

Kromě uvedených artefaktů sklárna v Novém Světě vyráběla i sklo nitkové⁸³⁷ a mramorované, jak je patrné z objednávky Wilhela Müllera z (Nového) Boru,⁸³⁸ který byl jedním z dalších obchodních partnerů sklárny.

Mezi novými odběrateli je zmiňován i Franz Pelikan (pravděpodobně člen rozvětvené rodiny Pelikanů z Mistrovic), činný v Baden Badenu. Je velmi pravděpodobné, že se jednalo o dalšího člena rodiny Franze Antona Pelikana z Oldřichova na Kamenickošenovsku.

---

⁸³⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 142. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 16. dubna 1845.

⁸³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 124. Dopis (objednávka) Franze Wetzsteina z 15. března 1845 (Praha) J. Pohlovi.

⁸³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 173. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 7. srpna 1845 na objednávku sklářského mistra Ignaze Müllera z 30. července 1845 (Opava).

⁸³⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 121-122. Dopis (objednávka) Franze Wetzsteina z 27. února 1845 (Praha) J. Pohlovi, který objednal „30 Stück Champagner von Rosa und weiß streifigen gesponnenen Glase genau nach Zeichnung“.

⁸³⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 138. Dopis Wilhelma Müllera z 24. března 1845 (Bor / „Haida“) J. Pohlovi.

Utěšená hospodářská situace sklárny a dostatek zakázek v tomto roce⁸³⁹ byly důvodem toho, že si továrna mohla dovolit některé zájemce o její produkty odmítnout. Jednalo se například o společnost J. & C. Osler z Lonýna (44 Oxford Street), jejíž objednávka desertních talířů, párových váz, flakonů a skla v benátském stylu⁸⁴⁰ byla činovníky sklárny odmítnuta z důvodu množství jiných zakázek.⁸⁴¹ Ve skutečnosti ale harrachovská sklárna pravděpodobně nechtěla porušit nepsanou gentlemanskou dohodu o exkluzivitě s firmou Berens Blumberg & Comp. Odmítnut byl i obchodník dekorativními předměty F. Zimmer z Oděsy.⁸⁴²

Obchodní spojení nebylo navázáno ani s další londýnskou obchodní společností Heller & Comp. požadující levné skleněné zboží. V odpovědi sklárny bylo však sděleno spojení na J. Conrada z Kamenického Šenova s tím, že ceny jeho zboží jsou nízké.⁸⁴³

Naopak velký zájem projevila sklárna o rozvinutí obchodního vztahu s firmou Carla Douglase z New Yorku, které byly zaslány ukázky *von Laternglastafeln*, rozličných typů váz, stojánek na vajíčka, karaf (*Sturzboutellien*)⁸⁴⁴ a stínidel (*Herzlampen*).

V roce 1845 novosvětská sklárna dodala tabulové kostní sklo firmě obchodníka V. J. Rotta z Prahy k výrobě ciferníků do hodin (*Pendeluhren*), který sklárně napsal, že bude-li spokojen, učiní velkou objednávku.⁸⁴⁵

Obchodní partneři sklárny si mohli celou šíři produkce novosvětské továrny

---

⁸³⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 15. ledna 1845.

⁸⁴⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 188-189. Dopis (objednávka) F. J. Oslera z Londýna z 26. září 1845 (Lipsko) J. Pohlovi.

⁸⁴¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 188. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 14. října 1845 na objednávku F. J. Oslera z 26. září 1845 (Londýn).

⁸⁴² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 162-163. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 7. července 1845 na objednávku F. Zimmera do Oděsy („Odessa“).

⁸⁴³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 141. Odpověď Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 16. dubna 1845 na objednávku firmy Heller & Comp. z 8. dubna 1845 (Londýn).

⁸⁴⁴ Tento termín označoval karafy s číškou, která byla dnem vzhůru nasazena na hrdle křafy.

⁸⁴⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 126. Dopis (objednávka) V. J. Rotta ze 6. března 1845 (Praha) J. Pohlovi.

prohlédnout na Rakouské průmyslové výstavě, která se v létě tohoto roku konala opět po šesti letech ve Vídni.

Produkce sklárny hraběte Harracha byla opět hodnocena zlatou medailí, neboť, jak bylo konstatováno ve zprávě z výstavy, vyráběla tehdy všechny druhy barevného skla v průsvitné, matné i neprůhledné variantě a všechny druhy kompozitního skla užívané pro výrobu umělých drahokamů.⁸⁴⁶ Zpráva též konstatovala že pro sklárnu pracuje 220 zaměstnanců, že při huti funguje kreslířská škola.⁸⁴⁷

Na výstavě byly samozřejmě exponovány i artefakty z hutí Adolfov a Eleonora, které vlastnila firma Meyers Neffen,⁸⁴⁸ tehdy největší konkurent harrachovské sklárny. Meyerovské sklárny obdržely za své výrobky rovněž zlatou medaili, ovšem na návštěvníky i pořadatele výstavy zanechaly jihočeské výrobky lepší dojem (než předměty harrachovské) – její exponáty byly vystaveny na čtyřech stolech a představovaly (dle zprávy) „*Hauptglanzpunkt der gegenwärtigen Ausstellung.*“⁸⁴⁹

Naroveň postavil oba producenty skla i Dr. Freiherr von Reden, když konstatoval, že obě továrny jsou stejně významné a obě vyvázejí podstatnou část své produkce (luxusních výrobků) do Anglie, středoevropských zemí a Itálie.⁸⁵⁰

Výstavy se zúčastnilo na 280 sklářských hutí a 74 rafinérů skla. Celková produkce skla v Podunajské monarchii ročně dosahovala přibližně výše 400 tun skla v hodnotě cca 17,5 mil. zlatých. Nejvýznamnější oblastí, kde se v Rakousku vyrábělo sklo, byly Čechy s 85 hutěmi⁸⁵¹ a 70 rafineriemi⁸⁵² (například jen v oblasti (Nového) Boru pracovalo tehdy na 400 brusičů a 20 tis. řezáčů, kuličů, malířů, pozlacovačů).⁸⁵³ Celkem se v Čechách vyrobily 3/5 celkové produkce skla v rámci celé habsburské monarchie.⁸⁵⁴

---

⁸⁴⁶ BERICHT 1845.

⁸⁴⁷ Ibidem.

⁸⁴⁸ V Meyerovských sklárnách tehdy pracovalo na 400 dělníků. Podnik měl čtyři osmi pánvové pece a dvě pece na tabulové sklo. Výrobky se opracovávaly ve dvanácti brusírnách. – DENKSCHRIFT 1846.

⁸⁴⁹ RAUDNITZ 1845, 4 – 5.

⁸⁵⁰ DENKSCHRIFT 1846.

⁸⁵¹ BERICHT 1845.

⁸⁵² DENKSCHRIFT 1846.

⁸⁵³ BERICHT 1845.

⁸⁵⁴ Ibidem.

Johann Pohl byl tentokrát ve Vídni osobně přítomen, jak vyplývá z jeho zprávy pro vrchnost z 12. července, ve které hraběti děkuje za možnost navštívit Vídeň, a zároveň ho žádá o zvláštní peněžní odměnu pro brusiče, kteří pracovali na vystavených artefaktech. Ve zprávě je dále uvedeno, že došly zakázky na sklo pro odběratele z lázeňských center, Londýna a Hamburгу.

Výstavu nepochybně navštívili i zástupci firmy J. Lobmeyera a p. Berens – spolumajitel společnosti Berens Blumberg & Comp., neboť obě společnosti vyjádřily zájem novosvětské výrobky prezentované na výstavě odkoupit.⁸⁵⁵ Toto počínání bylo jistě velmi promyšlené, protože artefakty exponované při takovéto příležitosti byly nepochybně nejvyšší kvality.

Berens svou vídeňskou návštěvu spojil (na konci léta či na podzim) i s návštěvou harrachovské sklárny v Novém Světě, kde osobně učinil objednávky.⁸⁵⁶

Po této Berensově návštěvě došlo mezi sklárnou a londýnskou firmou k menší roztržce, neb novosvětská sklárna v dopise společnosti Berens Blumberg & Comp. ze 6. února 1846 vyjadřuje lítost nad nařčením (z anglické strany), že pokytlá své vzory výrobků jiným zájemcům (obchodníkům sklem). Činovníci sklárny londýnské firmě dále sdělili, že toto jednání jim, narozdíl od konkurenční firmy Meyers Neffen není imanentní.⁸⁵⁷

V tomto roce též harrachovská sklárna uvedla do výroby několik dalších nových barevných sklovin. Byla to sklovina barvy mořské zeleně⁸⁵⁸ a tyrkysově zbarvená

---

⁸⁵⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 159-160. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 19. června 1845 J. Lobmayerovi (Lobmeyerovi) do Vídně.

⁸⁵⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 185. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 7. října 1845 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 178-180. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 24. srpna 1845 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna.

⁸⁵⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 212-213. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny ze 6. února 1846 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna.

⁸⁵⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 219. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbeny z 20. února 1846 P. A. Tacchymu do Frankfurtu nad Mohanem.

sklovina, z níž chtěla společnost Joseph Zahn & Comp. z Vídně zhotovit dvě misky. Novosvětská sklárna ale tuto objednávku odmítla, protože se pro tak malé množství nevyplatilo sklovinu této barvy tavit.⁸⁵⁹ Sklárna totiž netavila permanentně všechny druhy barevných sklovin, nýbrž jednotlivé barvy aktuálně volila dle zaslaných objednávek.⁸⁶⁰

S barvou skla souviselo i zavedení nového druhu dekorace skla – tzv. skotského (tartanového) vzoru. Jednalo se o nitkové sklo v barevných tónech červené, bílé a modré.⁸⁶¹ Z barevného skla byly vyrobeny i koule (asi šlo o těžítka), které si objednal Albert Weiss z Milána.⁸⁶² Jaký druh výrobku se skrýval pod označením *Frostglas Postamente*, objednaný C. Douglasem z New Yorku, není zcela jasné.⁸⁶³ Snad mohlo jít o sklo krakelované, které svým zjevem připomíná ledovou tříšť.

V roce 1846 též úspěšně pokračovala výroba lustrových ověšků a stínidel. Harrachovská sklárna v tomto roce přistoupila k inovaci v tom, že kromě ověšků započala ze skla vyrábět i ramena k lustrům, což byly esovitě tvarované skleněné tyče.⁸⁶⁴ Jiná novinka je zmíněna v dopise sklárny Ignaci Müllerovi z Opavy, kde mu bylo sděleno, že huť si řetězy k závěsným svítidlům (lampám) obstarává u vídeňských producentů.⁸⁶⁵ Na základě tohoto sdělení lze tedy usuzovat, že v harrachovské továrně nejenom vyráběla stínidla pro lampy, ale že se zde i lampy kompletovaly do finální podoby.

---

⁸⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 226. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 21. dubna 1846 firmě Joseph Zahn & Comp. do Vídně.

⁸⁶⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 233. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 26. května 1846 Franzu Steigerwaldovi do Mnichova.

⁸⁶¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 216-217. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 17. února 1846 firmě „Gebrüder Bing & Comp“ do Hamburku.

⁸⁶² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 240. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 11. srpna 1846 Albertu Weissovi do Milána.

⁸⁶³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 253. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 29. prosince 1846 firmě W. Kobbe (Robbe) & E. Douglas do New Yorku.

⁸⁶⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 246. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 8. října 1846 J. Lobmayerovi (Lobmayerovi) do Vídně.

⁸⁶⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 215-216. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 17. února 1846 Ignaci Müllerovi do Opavy.

Továrna hraběte Harracha samozřejmě produkovala nadále i sklo tabulové, ovšem pouze obyčejné, neboť tento druh produktu nebyl hlavní náplní výroby huře.⁸⁶⁶ Novosvětská sklárna i v druhé polovině čtyřicátých let produkovala zejména sklo luxusního charakteru, takže zájemci o ordinární výrobky byli odmítáni, jak se to například stalo Katharině Bayerové z Innsbrucku. Ve vyjádření sklárny jí bylo doporučeno, aby se se svými požadavky obrátila na hutě v Rakousku.

Obchodní strategie továrny zůstávala i ve čtyřicátých letech 19. století stejná (tzn. výroba artefaktů na zakázku dle požadavků odběratelů), jak vyplývá z odmítnutí nabídky na zřízení filiálního skladu⁸⁶⁷ v uruguayském Montevideu.⁸⁶⁸

Johann Pohl si byl velmi dobře vědom toho, že způsob organizace výroby není na konci první poloviny 19. století ideální. Hlavní nedostatky viděl v tom, že sklárna byla v některých případech nucena vyhovět přáním zákazníků na určité druhy skloviny, která se ale nespotebovala celá, a tak docházelo k finančním ztrátám. Pokročilejší způsob uspořádání produkce byl zaveden, jak uvedl Johann Pohl ve svém hlášení vrchnosti z listopadu roku 1847, v belgických a francouzských sklárnách, „... *die nicht auf Bestellungen sondern blos nach eigenen Ideen in Massen arbeiten, diese ihre Erzeugnisse auf Messen bringen, und keine Andere wieder Aufträge annehmen*“.⁸⁶⁹

Eventuální úvahy ohledně změn v systému výroby a příjmu objednávek byly jistě v tomto roce namístě, protože odbyt novosvětského skla byl vzhledem k obecnému zdražení špatný, jak uvedl Pohl ve zprávě vrchnosti z dubna roku 1847.⁸⁷⁰ Ve stejné zprávě byl předložen i seznam odběratelů, pro které továrna aktuálně pracovala: *Franz Steigerwald, München; Johann Vogelsang's Söhne, Frankfurt am Mein; P. A.*

---

⁸⁶⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 247. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 15. října 1846 bratrům Rossini do Štýrského Hradce („Graz“).

⁸⁶⁷ Takto vedený prodej výrobků sklárny by byl jasným krokem zpět k faktorskému systému první poloviny 18. století, který byl pro dobu druhé poloviny 19. století zcela nepoužitelný, vzhledem k nepružnosti a velmi obtížnému a zdoluhavému způsobu koordinace s hlavním výrobním závodem.

⁸⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 229. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 12. května 1846 Sergiusovi Ackermannovi do Montevidea.

⁸⁶⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 12. listopadu 1847.

⁸⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 10. dubna 1847.

*Tacchis Nachvolger, Frankfurt am Mein; Anton Heinrich Pfeifer, Karlsbad; J. & E. Vogl, Steischönau, F. Hengstmann, Berlin; Berens Blumberg & Comp., London; Erhart, Berlin; Gedrüder Douglas, New York;*⁸⁷¹ *Haueisen, Teplitz; Lobmeyer, Wien; Zahn, Wien; Meyer, Wien.*⁸⁷²

Situace se špatným odbytem se nezlepšila ani o měsíc později (v květnu), kdy Pohl uváděl jako důvod menšího exportu do Londýna obecnou stagnaci spojenou s finančními obtížemi.⁸⁷³

Na jaře taktéž správce sklárny navštívil (s povolením vrchnosti)⁸⁷⁴ lipský trh, aby poznal novinky produkované domácími (tj. rakouskými) i cizími firmami. Výsledek však ani zdaleka nenaplnil jeho očekávání. Sice přivezl nové vzory, ale obecně konstatoval, že úroveň trhu byla velmi nízká. Vedle novosvětské hutě se účastnili obchodníci z (Novo)Borska a Slezska. Naopak nebyli přítomni angličtí a američtí obchodníci. Novosvětské exponáty odebral přímo v Lipsku tamější obchodník J. Kreis.⁸⁷⁵

Z Lipska Pohl pokračoval v cestě do Berlína, kde viděl pěkné zboží ze skla a porcelánu u dvorního skláře F. Hengstmanna. Z původního plánu – vymození pohledávek od berlínských odběratelů harrachovského skla byl však Pohl nucen vzhledem k tamějším nepokojům upustit.⁸⁷⁶

Nové barvy skloviny nezavedla novosvětská sklárna v tomto roce žádné,⁸⁷⁷ narozdíl od nových druhů artefatů, jakými byly například schránky na zubní kartáčky

---

⁸⁷¹ Firma Alfred Douglas měla své zastoupení v Liebenau (České Skalici) – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 294-295. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z poloviny července 1847 Alfredu Douglasovi do Liebenau.

⁸⁷² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 10. dubna 1847.

⁸⁷³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 6. května 1847.

⁸⁷⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 4. března 1847.

⁸⁷⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 6. května 1847.

⁸⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 6. května 1847.

⁸⁷⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 264. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 15. března 1847 Franzu Haueisenovi do Teplíc.

(*Zahnbürstkastel*), které objednal obchodník Sordelli z Milána,⁸⁷⁸ nebo hutně tvarovaná těžítka z tisícikvětého skla (*Millifiori*).⁸⁷⁹

Dle (nových) francouzských modelů byly vyráběny ověsky k lustrům, které si objednal J. Lobmeyer z Vídně, přičemž sklárna velmi litovala, že jí nebyla Lobmeyerem zaslána kresba zkompletovaného lustru,⁸⁸⁰ jak byl žádán.

Jiný typ svítidla – *Blumenluster* byl dle dodané kresby vyroben ve dvou exemplářích pro firmu Berens Blumberg & Comp. z Londýna.⁸⁸¹

Zajímavý přehled druhů dutého stolního skla (včetně rafinace) obsahuje výčet dodaných předmětů Sordellimu: „*Biergläser mit runden Fuß, Große Kerzengläsern ganz glatt mit Schattierung, Ingl. zum Stabellservice, Süßenweingläser zum Service mit Schattierung, Bordeauxglas mit Doppelstein darüber Puschen, Nachtflaschen mit Sturzglas und Unterteller blau grün mit reicher erhabener Vergoldungen.*“⁸⁸²

Události revolučního roku 1848 se promítly i do činnosti harrachovské sklárny. Již na jaře administrátor hutě Johann Pohl hlásil vrchnosti, že obchodní veletrh v Lipsku nebyl úspěšný, neboť loďstvo Dánského království započalo s blokadou pruských přístavů včetně ústí Labe.⁸⁸³ Přístav Hamburg byl přitom místem, odkud bylo novosvětské sklo dále odváženo do Anglie a zámoří. Nefunkčnost tohoto přístavu zapříčinila továrně finanční ztráty.⁸⁸⁴ Obchodní spojení s firmou Berens Blumberg &

---

⁸⁷⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 265-266. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 16. března 1847 do vídeňského skladu „*k.k. priv. Erlaucht gräflich Harrachischen Leinwaaren=Niederlage in Wien*“.

⁸⁷⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 312. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 5. října 1847 firmě Franz Vogel & Comp. do Kamenického Šenova.

⁸⁸⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 291. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 8. července 1847 J. Lobmayerovi (Lobmeyerovi) do Vídně.

⁸⁸¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19, s. 275. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 27. dubna 1847 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna.

⁸⁸² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1844-1848), inv. č. 19, kniha č. 19.

⁸⁸³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 12. května 1848.

⁸⁸⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 12. května 1848.

Comp. z Londýna ani s firmou C. Douglase z New Yorku však přerušeno nebylo.

Revoluční rok ovšem nezasáhl do fungování sklárny pouze z hlediska odbytu tamnějších artefaktů, ale odehravší se události měly vliv i na podobu samotných výrobků, jak je zřejmé z vyjádření sklárny k objednavce J. Lobmeyera z Vídně, jemuž bylo sděleno: „*Von den Bechern mit Constitutions – Emblemen sind nur wenige Stücke noch angefertigt worden, ...und wurde die weitere Ausfertigung eingestellt.*“⁸⁸⁵

Z nových tvarů se objevila lahev na rybízové víno (*Johannisberg Weinflasche*), kterou ze skla vrstveného emailem a dekorovanou řezbou listovím dodala továrna do Londýna společnosti Berens Blumberg & Comp.⁸⁸⁶ Novinkou byla i barva skla zv. *Chromglas*, z něhož byly ukázky zaslány panu Plosselovi do Vídně.⁸⁸⁷

Následující rok 1849 byl ve znamení čilých obchodních vztahů s odběrateli skla z Velké Británie a Spojených států amerických. K dlouhodobému odběrateli novosvětského skla, jakým byla společnost Berens Blumberg & Comp. z Londýna, se v tomto roce přiřadil londýnský obchodník R. A. Wittmann, kterému v říjnu novosvětská huť nabízela k odběru zboží z barevného a vrstveného skla (*Zuckerschalen in Email Rosa, Wasel in Email Rosa atp.*).⁸⁸⁸

Nové obchodní spojení bylo navázáno s firmou Ister & Otto z New Yorku, která projevila zájem o převzetí skladových zásob sklárny do komisního prodeje, což Johann Pohl s povděkem přivítal.⁸⁸⁹

Co se výroby týče, nedošlo k žádným radikálním změnám. Nadále bylo hojně

---

⁸⁸⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 19. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 5. května 1848 J. Lobmayerovi (Lobmeyerovi) do Vídně.

⁸⁸⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 32-33. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 27. srpna 1848 firmě Berens Blumberg & Comp. do Londýna.

⁸⁸⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 37. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 12. října 1848 do vídeňského skladu „*an die gräflich harrachische Leinen=Niederlage in Wien*“.

⁸⁸⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 62. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena ze 17. října 1849 Ph. A. Wittmannovi do Londýna (Keppel Street 2, Russels Square).

⁸⁸⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Johanna Pohla, Wilhelma Erbena a Franze Setzera ze 3. srpna 1849.

produkováno duté užitkové sklo a osvětlovací tělesa – lustry a lampy, které se nyní – nově – doplňovaly o porcelánové komponenty.⁸⁹⁰

Následující rok (1850) byl pro sklárnu v Novém Světě zcela zásadní, neboť 22. března zemřel po osmidenní nemoci její ředitel Johann Pohl, ve věku 82 let. Ve zprávě pro vrchnost je dále uvedeno, že byl do poslední chvíle svého života při vědomí.⁸⁹¹ O Pohlově skonu byli sklárnou informováni i její obchodní partneři.

Pohlova smrt však nepřerušila výrobu v Novém Světě, neboť již na přelomu března a dubna byl odeslán soubor exponátů na výstavu do Lipska, které vznikly ještě za Pohlova dohledu. Vystavené výrobky, které byly velmi dobře hodnoceny, byly zakoupeny firmou Berens Blumberg & Comp. z Londýna.⁸⁹²

V roce 1850 sklárna nadále vyráběla sklo luxusního charakteru, které dodávala svým obchodním partnerům – F. Steigerwaldovi, J. Lobmeyerovi, A. H. Pfeiferovi, J. Vogelsangovi, W. Hoffmannovi či firmě Berens Blumberg & Comp. K nejvýznamnějším zákazníkům v tomto roce patřil saský král Fridrich August II., jenž si vybral novosvětské výrobky na výstavě v Lipsku, kde byly sklárnou prezentovány.

Nedostatkem objednávek továrna v tomto čase rozhodně netrpěla, jak je například zřejmé z dopisu F. Egermannovi, ve kterém mu bylo sděleno, že jeho objednávky nemohou být vzhledem k výrobě mnoha dalších zakázek přijaty.⁸⁹³

O rozmanitosti a šíři výrobního programu sklárny, o níž se velkou měrou zasloužil Johann Pohl, svědčí i objednávka červených skel pro signální světla, kterou zaslala

---

⁸⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 57. Dopis Johanna Pohla a Wilhelma Erbena z 18. července 1849 firmě Isler & Otto do New Yorku.

⁸⁹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Wilhelma Erbena a Franze Setzera o smrti Johanna Pohla (82 let) z 22. března 1850.

⁸⁹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1845-1852), inv. č. 5, kniha č. 5. Zpráva Wilhelma Erbena a Franze Setzera z 25. dubna 1850.

⁸⁹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 123. Dopis Wilhelma Erbena z 12. června 1850 Friedrichovi Egermannovi do Boru („Haida“).

Severní státní dráha.⁸⁹⁴

Roku 1850, tedy přesně v polovině předminulého věku se uzavřelo dlouhých čtyřicet dva let, po které Johann Pohl sklárnu řídil a zcela esenciálním způsobem ovlivnil charakter její výroby. Pod jeho vedením se z průměrného podniku stala jedna z nejvýznamnějších skláren na evropském kontinentě, jejíž výrobky lze bez pochyb označit za avantgardní, a to jak po stránce výtvarného zpracování, tak i po stránce technologické. Pohl představuje jednu z nejvýznamnějších osobností, která na poli sklářské výroby kdy působila, a to nejenom v kontextu českém, ale i světovém. Co do významu, může být směle zařazen po bok Johanna Kunckela či Michaela Müllera.

Jako prozatímní vedoucí továrny byl na Pohlovo místo 9. dubna 1850 jmenován dosavadní kontrolor, Wilhelm Erben (snad potomek dřívějšího nájemce sklárny v 18. století a příbuzný manželky Johanna Pohla),⁸⁹⁵ který sklárnu vedl až do roku 1854.

Z odkazu Johanna Pohla dozajista čerpaly přípravy na dosud největší výstavní podnik, kterého se sklárna kdy zúčastnila. Jednalo se o první světovou výstavu, která se konala v Londýně v roce 1851. Jako místo konání byl zvolen Hyde Park, respektive budova Křišťálového paláce dle návrhu Josepha Paxtona. Harrachovská sklárna vystavila artefakty dekorované ve stylu druhého rokoka, tedy stylu, který právě v této době dosáhl svého vrcholu. Kvalita novosvětských výrobků byla oceněna udělením *Prize Medal*.⁸⁹⁶

V roce 1854 byl na místo ředitele továrny jmenován Franz Setzer, za jehož krátkého působení (do roku 1855) byla sklárna rozšířena tak, aby její provoz odpovídal soudobým potřebám. Stavba byla provedena z kamenného zdiva.⁸⁹⁷ Komplex sklárny byl v té době tvořen třemi hlavními budovami. V první byl umístěn hutní provoz sklárny s potřebným zázemím (sklady surovin atp.). Ve druhé budově byl hlavní sklad a byt ředitele sklárny. Třetí stavení sloužilo jako balírna, chemická laboratoř,

---

⁸⁹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha došlé a odeslané korespondence (1848-1852), inv. č. 20, kniha č. 20, s. 88. Dopis (objednávka) „*Die Administration für den Pachtbetrieb der k. k. nördlichen Staatsbahn*“ (Köllinger, Rasthom) z 10. ledna 1850 (Praha) J. Pohlovi.

⁸⁹⁵ VINTER 1951, 48.

⁸⁹⁶ EXHIBITION 1852, 536.

⁸⁹⁷ FISCHER 1932, 6.

kanceláře personálu, atp. Celkem tehdy přímo ve sklárně pracovalo na 350 lidí.

V roce 1854 se sklárna zúčastnila mezinárodní výstavy v Mnichově, kde za své výrobky opět obdržela vyznamenání.⁸⁹⁸ V padesátých letech dodávala sklárna zboží i nadále do Velké Británie, Ameriky (zejména se jednalo o dodávky stolních svítidel), německých zemí a na domácí trhy (zejména do západočeských lázní). V roce 1855 představila harrachovská továrna své výrobky na druhé světové výstavě v Paříži.

Postupem času – v druhé polovině šestého desetiletí 19. století se započal měnit i charakter novosvětských produktů. Namísto druhého rokoka byla nyní stále více estetika přededmětů formována zvyšující se oblibou historizujících slohů. Světová výstava v Londýně v roce 1862, které se novosvětská sklárna účastnila byla již plně ve znamení tohoto nového uměleckého názoru. Huť zde obdržela za výbornou kvalitu výroby křišťálového skla, stolních a dekorativních předmětů jednu z prvních cen.⁸⁹⁹ Vedením sklárny byl v té době pověřen účetní Trenkler (od roku 1859).

Požár, který v roce 1862 sklárnu postihl,⁹⁰⁰ neměl, vzhledem ke zděným stavbám budov nikterak fatální následky. Výrobu to nikterak nezasáhlo, vniveč však přišly některé písemnosti sklárny. Výrazným mezníkem v dějinách hutě se stalo zavedení vytápění uhlím v roce 1866,⁹⁰¹ čímž se sklárna proměnila v moderní průmyslový závod.

---

⁸⁹⁸ MENČÍK 1902, 17.

⁸⁹⁹ ARENSTEINER 1863, 661 – ILLUSTRIRTER KATALOG 1864, 151. – REKORD 1862, 408 – 409.

⁹⁰⁰ MENČÍK 1902, 16.

⁹⁰¹ VINTER 1951, 52.

6 - VÝROBKY SKLÁRNY V NOVÉM SVĚTĚ V KRKONOŠÍCH

6.1 - Období uměleckých stylů klasicismu a empiru

6.1.1 - 18. století

Produkce sklárny v Novém Světě zůstává od jejího založení na počátku 18. století až do přibližně osmdesátých let 18. věku dosud neobjasněna, mimo jiné i kvůli neexistenci relevantních archivních pramenů a nedostatečně zpracované typologii a morfologii skla tohoto období, jehož provenience bývá povšechně v mnoha případech označována jako severočeská. S jistotou však nelze za novosvětské produkty z třetí čtvrtiny 18. století považovat ani ty předměty, které jsou dekorovány harrachovským znakem a které byly ve vlastnictví hraběcí rodiny.

Jako příklad je třeba uvést pohár („slezského tvaru“) se znakem rodu Harrachů ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea vzniklý v době kolem roku 1760.⁹⁰² Zda tento předmět byl vyroben na harrachovském panství, či ve slezských hutích na severní straně Krkonoš, není dosud objasněno. Jasný není ani původ řezby na kupě poháru – harrachovský znak s řádem Zlatého rouna v reliéfním orámování s nápisem: *Durch dieses wöniges Erzeig ich meine Plicht dem dero Güttigkeit ersetzt was hier gebricht*. Nicméně v případě úvahy o harrachovském původu řezaného dekoru by bylo více než o novosvětské huti spíše lépe uvažovat o sklárně na Krausových boudách (v Bedřichově), kde v té době existovalo významné středisko rafinace skla, či o řezáčích působících v Novém Světě v soukromých dílnách.⁹⁰³ Zcela vyloučit se nedá ani možnost, že řezbu provedl český řezáč, který odešel za prací do pruského Slezska.⁹⁰⁴

Pohár mohl být určen Ferdinandu Bonaventurovi hraběti z Harrachu (1708–1778),

---

⁹⁰² BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / HEJDOVÁ 1989, kat. č. 192. (zde další literatura). – Morfologicky i rozměrově byl podobný pohár publikován in: KLESSE / SALDERN 1978, kat. č. 124. Řezba na tomto poháru, která je námětově identická, je připisována Christianu Gottfriedu Schneiderovi (1710–1773). Sklo však bylo pravděpodobně Novosvětské, jak je možno odvodit z výšky poháru – 10 rakouských palců (26,34 cm) – neboť v případě slezského původu by se jednalo o 11 slezských palců (26,52 cm), což byla míra neobvyklá. – Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

⁹⁰³ RAUDNITZ 1845, 3-8.

⁹⁰⁴ Do Slezska z harrachovského panství v tomto období odešli například členové řezáčského rodu Tietzů. – Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

který v době nepřítomnosti majorátního pána panství, Ferdinandova strýce Arnošta Quida hraběte z Harrachu (1723–1783),⁹⁰⁵ spravoval jeho majetek. Přítomnost řádu zlatého rouna na řezbě by tuto teorii podporovala, neboť Ferdinand Bonaventura byl nositelem tohoto vyznamenání.

Obdobná nejistota ohledně provenience skla a následné rafinace panuje i v případě dalšího poháru⁹⁰⁶ z téže doby, uchovávaného na zámku v Hrádku u Nechanic, s řezbou aliančního znaku rodin Harrachů a Dietrichsteinů. Tento předmět byl pravděpodobně objednan Ferdinandem Bonaventurou hrabětem z Harrachu pro strýce Arnošta Quida Harracha a jeho manželku kněžnu Josefinu Dietrichsteinovou.⁹⁰⁷

Pojetí řezby na obou pohárech vykazuje poučení řezbou typickou pro kamenořezáče, kteří byli v tomto období činní na obou stranách Krkonoš. K serióznímu určení původu obou artefaktů však dosud chybí detailní morfologický rozbor skel i přesná formální a ikonografická analýza řezaných dekorů.

Třetím, příkladem je pohár z harrachovských sbírek v Rakousku. Vznik poháru, jež je tvarově podobný dvěma výše uvedeným artefaktům, lze předpokládat na harrachovském panství v Krkonoších.^{908 909}

6.1.2 - Klasicismus

Stav poznání produkce novosvětské sklárny se částečně mění až v předposledním desetiletí 18. století, tedy v době, ze které pochází vzorník sklárny (1784–1788). Tento ojedinělý dokument obsahuje 373 rozličných vzorů různých artefaktů.⁹¹⁰ Jedná

---

⁹⁰⁵ Arnošt Quido hrabě z Harrachu v té době působil v diplomatických službách Habsburské monarchie.

⁹⁰⁶ HETTES 1963b, 267-287.

⁹⁰⁷ DRAHOTOVÁ 1973, 34.

⁹⁰⁸ Ibidem.

⁹⁰⁹ Kolik řezáčů skla bylo činých v první polovině 18. století, není přesně známo, nicméně ve třicátých letech to byl Christoph Pohl a Hans Christoph Langhammer. – Za poskytnutí této informace děkuji Jarmile Brožové.

⁹¹⁰ Ve sbírce Uměleckoprůmyslového muzea se nachází několik předmětů, které svou morfologií a typem rafinace odpovídají artefaktům vyobrazeným ve zmiňovaném vzorníku. – BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / HEJDOVÁ 1989, kat. č. 193-198, (zde další literatura).

se o perokresby (pravděpodobně od jednoho autora), které jsou lavírovány světle šedou barvou (zředěnou tuší). Vyobrazení zachycují zejména výrobky ze skla čirého, pouze dvacet jedna zobrazených předmětů je ze skla mléčného (kostního) a dva ze skla modrého (kobaltového).

Zobrazené artefakty lze rozdělit z hlediska tvarosloví do několika skupin. Za prvé to jsou výrobky jednoduchých až rustikálních forem, jako například série baňatých váz připomínajících cylindry petrolejových lamp. Druhá skupina zobrazených předmětů tvarově vychází z v této době stále ještě doznívajícího barokního, respektive rokokového výtvarného cítění, jak je zřejmé z balustrových profilů vyobrazených holbiček s víčky či podobně tvarovaných dóz, cukřenek atp. Další artefakty se svou morfologií již hlásí k tehdy novému, klasicistnímu názoru, a to zejména jednoduchostí, až elementárností svých forem, které byly inspirovány antickou keramikou. Mimo to vzorník obsahuje i nákresy užitkových předmětů (z mléčného skla), které svůj tvar odvozovaly od soudobého porcelánu, a to jak rokokového, tak i klasicistního. V neposlední řadě je třeba na tomto místě upozornit na nepočetnou skupinu kreseb několika pohárů, číšek, lahviček, atp. inspirovanou sklem slezským, jak naznačuje jejich tzv. slezský tvar, což znamená, že dno nádoby je na nožku či patku připojeno miskovitým, mírně konkávně tvarovaným mezičlánkem. Tyto příklady tak dokládají skutečnost, že nikoliv nepodstatná část artefaktů dnes označovaná jako „slezské sklo“ byla pravděpodobně vyrobena v novosvětské huti, respektive ve sklárnách na harrachovském panství, jak již naznačil V. Vinter.⁹¹¹

Ze zušlechťovacích technik se na produktech zobrazených ve vzorníku ponejvíce uplatnil brus. Šlo zejména o fasetování, dále olivky a kuličky a v několika případech též předstupně kaménkového brusu. Řezba měla v této době oproti období baroka (jak je ze vzorníku zřejmé) toliko úlohu výlučně dekorativní (doplňkovou), jak ukazují kresby květinových girland, pletenců či věnců. Vedle těchto klasicistních motivů se na části zobrazeného sortimentu objevují výzdobné prvky rokokového charakteru, jako například mřížka z drobných kvítků atp. Řezby byly někdy ještě vyzlacovány. Malba se uplatnila výlučně na předmětech z mléčného skla (novosvětská sklárna tento typ skla vyráběla od roku 1764), které bylo imitací mnohem dražšího porcelánu. Tomu

---

⁹¹¹ VINTER 1951, 74-87.

odpovídal i typ malby, jejímž nejčastějším sujetem byla růže, stylisticky obdobná malbě na soudobém porcelánovém a kameninovém nádobí.⁹¹²

Převahu broušeného dekoru doplňovaného řezbou dokládá statistika z roku 1785, podle níž bylo v huti činných 18 brusičů a 12 řezáčů. Malováním a pozlacováním skla se zabývalo pouze 18 osob. Sklářů (foukačů skla) bylo též 18.⁹¹³ Z roku 1786 pochází zpráva o Wenzelu Sacherovi, řezáči skla z Nového Světa č. 17, kterému bylo 23. května vydáno povolení, k práci mimo harrachovské panství (v kraji bydžovském a královéhradeckém). O rok později (14. května 1787) obdržel toto povolení i Josef Daubek, malíř skla, který se s největší pravděpodobností věnoval dekoraci mléčného skla.⁹¹⁴

Na pomezí mezi styly klasicismu a empiru v produkci harrachovské sklárny se nalézá karafa se zátkou z čirého skla s vyfouknutou bublinou uvnitř⁹¹⁵ z doby kolem roku 1790, dekorovaná jemnou řezbou květinových závěsů a brusem. Pro sledování výtvarného vývoje novosvětského skla je nejdůležitější řada dlouhých broušených zářezů na spodní partii těla karafy. Právě tento typ brusu lze označit jako charakteristický pro artefakty vzniklé ve sklárně Nový Svět na konci 18. století. Podobný typ dekorace (i když v poněkud redukovánější formě) se vyskytuje i na několika kresbách ve vzorníku.

Řadou dlouhých broušených zářezů je ozdobena i spodní partie číšky publikovaná J. Schlosserem.⁹¹⁶ Tento artefakt vznikl ovšem až kolem roku 1810, což ukazuje, že se užívání tohoto typu brusu vyznačovalo značnou setrvačností. Řezba v kruhovém medailonu na čelní straně číšky znázorňuje spící dívčí akt v zahradě. V prvním plánu je zobrazen pes coby symbol věrnosti, který odhání hada, jenž je nepochybně aluzí na hada z rajské zahrady. Had jakožto symbol zla a tedy i smrti se plazí směrem k obdélníkovému kameni, který by snad bylo možné pokládat za schematicky naznačený hrob. Pes oproti tomu stojí u vertikálního oltáře, na němž je umístěna

---

⁹¹² Podrobný popis novosvětského vzorníku je obsažen v práci Vlastimila Vintra. – VINTER 1951, 74 – 87.

⁹¹³ NA, České Gubernium – Commertiale, 1786–1795, sign. 1/2/137, kart. 395, Komerční tabela za rok 1785.

⁹¹⁴ Za upozornění na tyto skutečnosti děkuji Jarmile Brožové.

⁹¹⁵ GLASKATALOG 1977, kat. č. 300.

⁹¹⁶ SCHLOSSER 1965, 334.

váza s bujnou listnatou rostlinou coby symbolem života. Skutečnost, že zobrazený výsek zahrady má upomínat na zahradu rajskou, dokládá nápis pod výjevem: *Dieser Erde Paradies mit der Treue Fienden Lujzs*. Závěs s hvězdami, který visí ze stromu při horním okraji medailonu, pravděpodobně naznačuje nebesa. Řezba figury je provedena poněkud neobratně, chybná je i perspektiva oltáře, oproti dokonalému provedení detailů vegetace i rostlinného ornamentu, který je proveden na plášti mimo medailon. Tak zvané špendlíkové kvítky, známé z děl J. Mildnera, tvořící borduru při horním a spodním okraji jenom podtrhují shora uvedené datování předmětu.

6.1.3 - Empir

I přes neexistenci relevantních archivních pramenů lze předpokládat, že novosvětská produkce skla na přelomu 18. a 19. století z hlediska výtvarné kvality nijak nezaostávala, za ostatními sklářskými regiony v Čechách. Jednalo se nepochybně o výrobky (tj. zejména nápojové sklo) elementárních forem, jako například číšky a poháry válcovitého tvaru, někdy se zvonovitě rozšířenou horní partií.

Ve druhém a třetím desetiletí (1810–1830) došlo k poměrně značnému rozšíření sortimentu výrobků českých producentů skla, přičemž harrachovská továrna v tomto snažení zaujímal čelní pozici. Byly vyráběny nádoby na bowli, sklenice na punč či pivo, číše na šampaňské, pohárky na likér, soupravy na cukrovou vodu atp.⁹¹⁷ Tento trend byl vyvolán změnami ve stolování, jež bylo ovlivněno dobovou anglomanií, která do střední Evropy přinesla nové tvary nádob určených pro nové druhy jídel a nápojů, jako například ovocné nápoje, černé pivo-poter nebo číše na celerovou nať zv. celery-bowl. Stále se rozrůstající sortiment ve výrobním programu českých producentů skla (Nový Svět nevyjímaje) doplnil ve dvacátých letech typ číšky zv. Ranftbecher, pojmenovaný podle nízkého kruhového podstavce s vertikálně umístěnými klínovými řezy po obvodu.⁹¹⁸

Harrachovská sklárna vedle užitkového (nápojového a stolního skla) vyráběla též předměty dekorativní povahy, jako například vázy, vázovité lampy, vykuřovadla atp.

---

⁹¹⁷ KEES 1824, Tab. 18.

⁹¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060, s. 222.

Tyto artefakty přejímaly ve své morfologii antické vzory, přičemž nejčastěji byl napodobován tvar amfory.

Přestože se v naprosté většině jednalo o výrobky z čirého skla, vedly antikizující tendence empiru u omezeného procenta produktů k záměrnému snižování průsvitnosti skla. Tohoto efektu se docílovalo matováním povrchu čirého skla, tak aby připomínalo alabastr. Matované mléčné (kostní) sklo mělo oproti tomu připomínat mramor.⁹¹⁹

V prvním desetiletí 19. století sklárna v Novém Světě podobně jako ostatní producenti skla v Čechách zaměřovala svou pozornost na další zvýšení kvality skloviny. Jednalo se o tradiční, draselnovápenaté (křídové) sklo, které bylo oproti anglickému, olovnatému křišťálu tvrdší a mělo lehký nádech do růžova (sklo určené k vývozu do Anglie a USA) či do stříbřitěmodra (výrobky určené pro francouzský trh).⁹²⁰

Vedle převažujícího čirého skla bylo však v českých sklárnách produkováno i sklo barevné, jako například sklo mléčné (kostní), opakní světle modré sklo, průsvitné modré sklo (kobaltové), sklo tmavě zelené, sklo barvy topasu a v menší míře i sklo zv. rotwelches Glas.⁹²¹

Nejlepší, respektive nejčistší sklovinu však na počátku druhého desetiletí nevyráběla v Čechách harrachovská sklárna, nýbrž sklárny Josefa Meyera,^{922 923} který měl v nájmu buquoyské hutě Stříbrný vrch a Jiříkovo údolí v jižních Čechách. Meyerovské sklárny byly (jak již bylo výše uvedeno) nejvýznamnější a zároveň i největší konkurent novosvětské sklárny po celou první polovinu 19. století.⁹²⁴

Z mnoha rafinačních technik, kterými bylo sklo v období empiru dekorováno, je třeba

---

⁹¹⁹ BROŽOVÁ 2001a, 155.

⁹²⁰ Idem 1984, 16.

⁹²¹ Idem 1995e, 12.

⁹²² PAZAUREK 1923, 30. – BÁRTA 1937, 30. – BROŽOVÁ 1977a. – Idem 1995e, 13.

⁹²³ Harrachovská sklárna odebírala sklářský písek z nedalekého smržovského panství. Potaš byla dovážena z Moravy. Kvalita obou těchto základních surovin pro výrobu skla byla ovšem nevalná. – BROŽOVÁ 1995e, 13-14.

⁹²⁴ Sklárna v Novém Světě byla, stejně tak jako celá průmyslová, respektive manufakturní produkce v rakouské monarchii, postižena tehdy probíhajícími napoleonskými válkami.

na prvním místě zmínit brus. Tato technika dostala totiž v tomto období zcela nový význam. Oproti období baroka a rokoka, kdy byl brus víceméně redukován na doplněk řezaného dekoru, se v období empiru stal výzdobným prvkem vpravdě stylovým. Tato skutečnost je ještě více zdůrazněna připomenutím proměny recepce skla (jako suroviny), ke které došlo po roce 1800. Oproti době renesance a baroka, kdy se sklo mělo svými vlastnostmi (zejména optickými) co nejvíce přibližovat horskému křišťálu, bylo v době empiru požadováno, aby sklovina v co největší míře evokovala diamant, který byl velmi oblíben na francouzském a anglickém panovnickém dvoře.⁹²⁵

S tímto faktem souvisel i nový typ brusů, který se do Evropy rozšířil z Britských ostrovů. Jednalo se o tzv. kaménkový (též zv. diamantový, brilantový či anglický)⁹²⁶ brus, který byl ve své základní formě tvořen malými čtyřhrannými jehlany. V Anglii rozšíření tohoto typu dekorace skla souviselo s výrobou olovnatého křišťálu (též zv. flint glass,⁹²⁷ Klangglas), který byl vzhledem ke svým fyzikálním vlastnostem (optickým, zvukovým) velmi vhodný k broušení skla.

Samotný kaménkový brus se prvně na anglo-irském skle objevil v době kolem roku 1780. Paradoxem je, že na Britských ostrovech původně nebyla žádná, nebo velmi malá zkušenost s broušením a řezáním skla, vzhledem k produkci tenkostěnného venecianizujícího typu skla, které bylo pro aplikaci abrasivních rafinačních technik pramálo vhodné. Tyto technologie se na území Albionu dostaly až kolem roku 1700 s německými skláři – rafinéry, kteří v Anglii pracovali pro tamější obchodníky sklem.⁹²⁸

V Českých zemích byly první artefakty dekorované kaménkovým brusem (tj. po anglickém způsobu) vyrobeny již roku 1798 v některé sklárně Josefa Meyera v Novohradských horách (nejspíše v huti na Stříbrném vrchu),⁹²⁹ jak je uvedeno ve

---

⁹²⁵ BROŽOVÁ 1995f, 16. – Idem 2005, 284.

⁹²⁶ Označení tohoto druhu brusů jako anglického bylo používáno objednateli zboží v novosvětské sklárně. Například pražský obchodník sklem Vincenz Steigerwald ve své objednávce z ledna roku 1825 požadoval různé druhy předmětů *englisch geschliffen*. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1847-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

⁹²⁷ NEWMAN 1977, 119.

⁹²⁸ BROOKS 1981, 116.

⁹²⁹ BROŽOVÁ 2005, 285

zprávě výstavní komise průmyslové výstavy v Praze z roku 1836.⁹³⁰ V harrachovské sklárně byl tento nový typ brusů zaveden v roce 1803.^{931 932} Rychlost převzetí nového typu dekorace je možno vysvětlit nutností českých producentů skla vypořádat se se soudobou anglickou a francouzskou konkurencí, která nedávala českým sklárnám mnoho prostoru uplatnit se na evropských, respektive světových trzích.

Rafinování skla kaménkovým brusem bylo velmi náročné na přesnost, a to jak samotného rafinéra, tak i brusných stolic. V prvním desetiletí 19. věku se dekor skládal z kaménků větších rozměrů. Čeští skláři dokázali tuto techniku nejenom rychle zvládnout, ale postupně, od dvacátých let, i podstatně, na členitějších tvarech skla, rozvinout tak, že posléze vytvářeli vlastní, mnohdy složité kombinace ze základních prvků – čtyřbokého kaménku, klínového řezu, kuličky a olivky. Plošky, které vznikly obroušením vrcholů čtyřhránků – kaménků (jehlanů), byly dekorovány křížky, hvězdami nebo drobnými matnými karé.⁹³³ Vedle čtyřhranných jehlanů, které se ve větším provedení nazývaly „*Anannasschliff*“ vznikly tří, šesti a osmihranné jehlany, dále tzv. ruské kaménky (plastické jehlany se zploštělou špičkou), muřiny a hvězdice.⁹³⁴

Artefakty dekorované kaménkovým brusem dostávaly zcela jiný optický rozměr než předměty dekorované brusem klasickým. Navíc je třeba dodat, že především v případě výrobků, které byly určeny nikoliv k dekoraci, nýbrž k dennímu či příležitostnému používání, se k recepci vizuální přidalo i jejich vnímání haptické. Ostré a špičaté hroty jehlanů působily při dotyku dojmem tvrdých krystalů nerostu či ledu. Tato eurytmie mezi haptickou a optickou recepcí skleněného předmětu byla v dosavadních dějinách rafinace skla něčím zcela novým.

České broušené sklo z doby po roce 1800 se zachovalo pouze v omezeném počtu kusů, na kterých lze ovšem demonstrovat kvalitativní vyspělost oproti tehdejšímu sklu anglickému (a francouzskému),⁹³⁵ jak postřehl Walter Spiegl: „*Der englische Schliff*

---

⁹³⁰ BERICHT 1837, 66.

⁹³¹ BROŽOVÁ 1995f, 16.

⁹³² Přibližně v téže době zavedli kaménkový brus i další rafinéri v Čechách (zejména severních). – BROŽOVÁ 1984, 16-17. – SPIEGL 1986b, s. 827.

⁹³³ BROŽOVÁ 2005, 286.

⁹³⁴ Idem 1995f, 16.

⁹³⁵ SPIEGL 1986.

war damals noch rudimentär, der böhmisch-schlesische dagegen voll entwickelt und sehr harmonisch in seiner Anwendung, (...) (...) Während die englischen Gläser durch den Schliff zwar ‚reicher‘ aussehen, ansonsten aber wenig gewinnen, weil die flachen Schliffmuster mit den einwilligen Gefäßformen nicht besonders gut harmonieren und aus diesem Grund willkürlich gewählt und grob in der Ausführung wirkten, erhielten die mitteleuropäischen Gläser ihre feingliederige eleganz zumeist erst durch die Schliffveredelung, deren Anwendung bei der Formgestaltung bereits berücksichtigt war.“⁹³⁶

Brus coby ornamentální prostředek hrál po celou první polovinu 19. století ve výrobním programu novosvětské hutě esencionální roli, nicméně vzhledem k nikterak velkému počtu zachovaných artefaktů (jak bylo uvedeno již výše) a k neexistenci průkazných archivních pramenů není možno vysledovat produkci huře v Novém Světě v počátečních letech 19. století. První doložitelné artefakty vzniklé v harrachovské sklárně pocházejí až ze začátku druhého desetiletí předminulého věku.

Výše bylo též již uvedeno, že při sklárně v Novém Světě byl v této době činný nemalý počet rafinérů skla. Jednalo se o brusiče, řezáče⁹³⁷ a malíře – pozlacovače, z nichž někteří byli roku 1803 dokonce krajským úřadem království českého vyznamenáni medailí. Zlatou medailí – nejvyšší ocenění – získal řezáč skla a pečeti (*Glas und Wappenschneider*) Franz Pohl (1764–1834).⁹³⁸ Právě se jménem tohoto rafinéra, respektive jeho dílny je spjato několik artefaktů, které vznikly v Novém Světě.⁹³⁹ Tyto předměty však nezdobí pouze brus, ale i řezba, která však již nemá úlohu veskrze dominantní (jako tomu bylo v době baroka a rokoka), nýbrž s brusem rovnocennou. Obecně lze pak konstatovat, že v první třetině 19. století je propojení řezby a brusů na novosvětském skle natolik úzké, že nelze tyto dvě rafinační techniky od sebe striktně oddělit.

---

⁹³⁶ Idem 1986a, cit. 744 a 745.

⁹³⁷ Nejvýznamnější brusiči a řezáči skla činní v Novém Světě pocházeli ze sklářských rodů Pohlů a Sacherů. – Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

⁹³⁸ Franz Pohl pocházel z prastarého a početného sklářského rodu usedlého v západních Krkonoších. Již roku 1732 je v Novém Světě zmiňován řezáč skla Christoph Pohl. – Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

⁹³⁹ Franz Pohl vedl v Novém Světě svoji privátní dílnu, přičemž se jako zcela nepochybné jeví, že sklo, respektive polotovary určené k další rafinaci (brusem a řezbou) odebíral z tamější sklárny.

Jednou z prvních dochovaných prací Franze Pohla je válcová číška⁹⁴⁰ (signovaná FR : POHL.) [1] ze soukromé sbírky se zvonovitě rozšířeným horním okrajem, na jejímž plášti je v mělké řezbě provedena řezba znázorňující ruského kozáka na vzepjatém koni, kterak kopím ohrožuje na zemi ležícího, a dle gesta levé ruky vzdávajícího se francouzského infanteristu. Vznik této řezby je kladen do doby kolem roku 1813, čemuž odpovídá i námět výjevu vztahující se k napoleonským válkám. Volnou předlohou výjevu mohly být tehdy oblíbené kresby Horace Verneta nebo Petera Hesse. Význam této práce tkví zejména v jejím signování, což je vzhledem k době jejího vzniku jev výjimečný. Ani na tomto artefaktu nebyl coby dekorační prvek opomenut brus, který se uplatňuje v dolní třetině číšky velkými jehlany, které korespondují se zářezy na dně předmětu. Nad nimi se nalézají jemný, zcela v duchu empiru pojatý perlovcový pás.

Kolem roku 1813 Franz Pohl vytvořil další formálně i námětově podobnou řezbu – husara s tasenou šavlí na tryskem jedoucím koni, která je umístěna na přední straně válcové číšky ze sbírky Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou.⁹⁴¹ Na rychlost jízdy upozorňuje vojákova vlající pláštěnka i snaha o zachycení napjatého svalstva koně. Náznak krajiny, respektive travnatého podnoží je redukován na minimum a jeho úloha spočívá pouze v uzavření kompozice při spodním okraji.

Přibližně z téže doby (kolem roku 1810) pochází i další práce, jejíž původ lze hledat v Pohlově dílně. Jedná se o číšku s řezbou heraldického znaku hraběte Millesima [2]. Jemné, avšak precizní, až „ostré“ provedení řezby se blíží svým charakterem pracím z kamene. Stejně tak jako broušený dekor skládající se z vertikálních (dolní partie) a horizontálních (horní partie) vystupujících pásků, jejichž povrch je poset drobným kaménkovým brusem. Morfologicky zcela identický je i soubor čtyř číšek z Moravské galerie v Brně, na jejichž pláštích jsou mezi precizně řezaným vegetabilním dekorem provedeny monogramy FM a JM [3].⁹⁴²

Dalším výtvozem, jehož vznik lze předpokládat v dílně Franze Pohla v době po roce 1820, je číška [4] z čirého skla, jejíž plášť je zdoben reliéfně vystupujícími,

⁹⁴⁰ PEŠATOVÁ 1986, obr. č. 58, 59.

⁹⁴¹ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. 9.

⁹⁴² BROŽOVÁ 1971, obr. 2.

broušenými, vzájemně se jakoby překrývajícími oblouky, na něž při spodním okraji navazuje řada poměrně velkých oválů, které korespondují se zvlněným dnem číšky. Celek dotváří jemně řezaný, květinový dekor. Morfologie tohoto předmětu, zejména pak diagonální tvarování oblouků na jeho plášti v sobě nese již utváření nového stylu, jež je možno označit za prebiedermeierovské.

Z Pohlova ateliéru pochází i 25,9 cm vysoký pohár z čirého skla [5] na jehož kupě je v oválném medailonu zobrazena alegorie léta.⁹⁴³ Tvarově tento výrobek zcela odpovídá estetice vrcholného empiru (1810–1815) – na kruhové patce je umístěna konkávně tvarovaná, fasetovaná noha, která vynáší válcovitou kupu. Témuž stylu odpovídá i broušený dekor, který se skládá z vertikálních a horizontálních zářezů doplněných drobnými kaménky umístěnými ve dvou pásech při spodním a horním okraji kupy. Řezba alegorie letního období je zobrazena jako chlapec sedící v arkadické krajině na snopu obilí držící srp a větévku ovocného stromu; celek doplňuje dole umístěný nápis *Der Summer*.

Přestože není řezba označena signaturou, lze se díky jejímu jemnému, až miniciéznímu charakteru domnívat, že se jedná o dílo Franze Pohla, neboť je svým pojetím příbuzná kamenorezbe, kterou tento rafinér též ovládal. Jako vzor mu nepochybně posloužily práce (již výše zmíněných) řezáčů drahých kamenů, kteří své umění provozovali nedaleko Nového Světa, v Horní Branné.⁹⁴⁴ Povaha řezby, respektive její plnost a vyváženost je v příkrém kontrastu s „řídce“⁹⁴⁵ řezanými výjevy pocházejícími ze severních Čech, kde byla velká koncentrace rafinérů skla – zejména řezáčů.

Z Pohlovy dílny je nejspíše i číška z čirého skla (kolem roku 1815) s podobiznou (bustou) pozdějšího pruského krále Friedricha Willhelma IV., z Passauer Glasmuseum [6],⁹⁴⁶ která je umístěna v oválném medailonu rámovaném perlovcem na čelní straně číšky. Při spodním okraji je řada velkých, plasticky vystupujících

---

⁹⁴³ GLAS AUS 2004, kat. č. 32.

⁹⁴⁴ O řezáčích drahých kamenů, kteří byli činní na harrachovském panství v Horní Branné a Jilemnici, informuje již nápis na Grauparově mapě panství hrabat z Harrachů z roku 1765. - SOA Zámorsk, Ústřední správa Harrachů, mapa č. 2, Mapa panství Jilemnice a Branná a statku Žďár, A. Graupar 1765, dodatek 1775, (200x350 cm).

⁹⁴⁵ Tento výraz určující povahu zejména severočeských řezeb, užívá Jarmila Brožová.

⁹⁴⁶ BROŽOVÁ 1995, kat. č. II. 11.

čoček, jejichž okraje rámuje drobný kaménkový brus. Stejně jemné kaménky vyplňují i prostor mezi řadou protáhlých olivek při horním okraji. Sama řezba korunního prince je provedena z mírně tříčtvrtinového pohledu. Její kvality nesnesou srovnání s později činnými portrétisty, jakými byli například D. Biemann či A. Geissler, nicméně vzhledem k době jejího vzniku ji je nutno chápat jako práci nadprůměrnou, respektive předjímající směr, kterým se posléze (v době biedermeieru) portrétní řezba na českém skle ubírala.⁹⁴⁷

Řezby vzniklé v dílně Franze Pohla lze charakterizovat následovně: pakliže se jednalo o znázornění postav je jejich výtvarná úroveň zcela v intencích doby, to znamená, že se jedná o jedny z prvních figurálních řezeb, které se v tomto období začínají opětovně na českém skle objevovat, po údobí jejich vymizení na konci 18. století. Jejich ztvárnění je poněkud těžkopádnější, což je zřejmé v nepřesně pojaté anatomii těl (například číška s ruským kozákem a francouzským infanteristou), která je ještě podtržena jistou neohrabaností a toporností těchto figur. Zcela jiné jsou však vlastnosti řezeb ornamentálních (úponky rostlin, listoví, výseče vegetace, heraldika, girlandy, pásky atp.), které jsou provedeny s nebývalou přesností a grácií, podobně (jak již bylo výše naznačeno) jako řezby do drahých kamenů.

V Novém Světě byla pravděpodobně vyrobena i válcová číška z čirého skla na jejíž čelní straně je v kruhovém medailonu vyvedena řezba Madonny della Sedia podle známého Raffaelova tonda,⁹⁴⁸ z Muzea skla a bižuterie v Jabonci nad Nisou [7, 8]. Zadní partie číšky je dekorována portrétem (bustou z levého profilu) neznámého muže, která je taktéž umístěna v medailonu tvaru kruhu. Oba medailony jsou rámovány drobným perlovcem, který tvoří drobné broušené kuličky. Autorem obou řezeb je Dominik Biemann, jak naznačuje signatura s datací na dně: D. B. 1826. Tato řezba je pokládána za nejstarší signovanou Biemannovu práci. Charakter řezby i správné anatomické zvládnutí vyobrazených postav, které předstihuje práce Pohlovy, ukazuje vyspělost a zkušenost mladého Biemanna. Fakt, že si mladý Dominik byl svého nadání vědom, jenom potvrzuje jím provedená signatura.

---

⁹⁴⁷ V této souvislosti je třeba připomenout, že řezáč skla Dominik Biemann se učil v dílně Franze Pohla.

⁹⁴⁸ Rafael Santi vytvořil obraz *Madonny della Sedia* v roce 1514 (Galleria Pitti, Florencie, olej na dřevěné desce, Ø 71 cm).

Vzhledem k svému kruhovému formátu se stal tento Rafaelův obraz velmi vhodnou předlohou pro řezáče skla v 19. století. Řezáči, a to je i případ Biemannův – se však předlohy drželi zejména z hlediska kompozice. Stylově docházelo ke značným posunům, a to jak v utváření habitusu figur, tak i ve změně jednotlivých detailů. Pojetí vegetabilních ornamentálních prvků, které zdobí plášť této číšky, je ve shodě s tradicí empirových *Kuglgergravurarbeiten* (viz níže) pěstovaných v Novém Světě v první čtvrtině 19. století.

V některé jiné novosvětské brusičské dílně vznikly i další dva předměty (sbírka Heinrich Heine, Karlsruhe; sbírka Uměleckoprůmyslového musea v Praze) [9, 10]. Válcový plášť prvního z nich – číšky (kolem roku 1820) – je vertikálně dělen úzkými, vystupujícími pásky s jemným brilantovým brusem na několik polí, která jsou dekorována jemnou řezbou úponků a listoví. Na čelní straně je oválný medailon ohraničený perlovcem s nápisem. Spodní okraj artefaktu je tvořen řadou půloblouků. Druhý předmět – holbička s uchem tvaru C (kolem roku 1818)⁹⁴⁹ – je dekorován broušenými klínovými řezy, fasetami, čtyřhránky, kuličkami. Na přední straně, v matovaném obdélném poli je řezaný monogram JG doplněný stylizovanými kvítky a listy.

V novosvětských rafineriích byly taktéž dekorovány dvě číšky z Passauer Glasmuseum [11].⁹⁵⁰ Na první (raný typ Ranfbecheru) z nich (kolem roku 1820) je ve vyvýšeném medailonu monogram „JNR“. Druhá, mladší – z doby mezi roky 1820 – 1830 – je zdobena náročným broušeným a řezaným dekorem. Spodní partie číšky je obepnuta řadou vertikálních plastických obdélníků, jejichž vnější strana je dělena drobnými horizontálními řezy. Zbytek pláště je dělen na čtyři části vystupujícími polosloupy mezi nimiž jsou zavěšeny festovy z drobného brilantového brusu. K nim se ještě pojí čtyři mandlovité, plastické medailony. Členitost pláště a užití drobného kaménkového brusu jsou charakteristické znaky dekorace novosvětského, respektive českého skla doby po roce 1820.

---

⁹⁴⁹ Na výstavě skla ve Vídni roku 1922 byla vystavena mlékovka a cukřenka, které byly dekorovány stejně pojatým brusem. Oba tyto předměty byly původně součástí sbírek císařova kabinetu, kam je roku 1818 věnovala sklárna v Novém Světě. – AUSSTELLUNG 1922, kat. č. 592, 598. – TRENKWALD 1923, Tab. 33. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 1.

⁹⁵⁰ Idem 1995f, kat. č. II. 12, 13.

Všechny tyto zmíněné artefakty (kromě číšky s řezbou ruského kozáka a Biemannovy řezby Madonny della Sedia a portrétu neznámého muže) spadají do kategorie tzv. *Kuglergraveurarbeiten*, což znamená, že se jedná předměty, které jsou na pomezí mezi brusem a řezbou, respektive obě tyto techniky jsou ve velmi úzké symbiose. Ornamentální prvky (často architektonického charakteru) jsou (vy)broušeny tak, že vystupují z masy skloviny, takže působí, jako by byly na plášť „přilepeny“. Brus je dále doplněn velmi jemnou, precizní („ostrou“) řezbou.⁹⁵¹ Tento způsob rafinace se podobá reliéfní řezbě – kameogravuře, která byla v této části Krkonoš (především na slezské straně) pěstována v době kolem roku 1700. Použití této výzdoby nebylo vůbec jednoduché, a ani levné, neboť kvůli obroušení masy skloviny se hmotnost takto dekorovaného předmětu nikoliv nepodstatně snížila (někdy až na polovinu hmotnosti původní).⁹⁵² K dosažení výsledku bylo rovněž zapotřebí značné energie a času.

Novosvětský původ je možno předpokládat i u dvou cca 20 cm vysokých pohárů z čirého skla ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [12, 13] z první poloviny dvacátých let 19. století. Jejich broušený dekor však neobsahuje tehdy módní kaménky, nýbrž je tvořen klínovými řezy, fasetami, kuličkami a olivkami. Oba poháry jsou též zdobeny řezbou. V prvním případě se jedná o pás drobných úponků a květin s medailonem, v němž je nápis *Zelisko* (snad jméno objednavatele či spíše obdarovaného).⁹⁵³ Na kupě druhého poháru je v oválném poli heraldický znak velmistru řádu Křižovníků s červenou hvězdou rámovaný biskupskými insigniemi a postavami dvou světců – sv. Anežky a sv. Václava. Osobu, které byl tento artefakt určen, identifikuje nápis při horním okraji kupy: JOSEPH KÖHLER General Grossmeister. Ojedinelé je však uvedení jména dárce – Johanna Draexlera, jež je umístěno na opačné straně dole.⁹⁵⁴ Morfologie obou předmětů (členitost plášťů kup a

---

⁹⁵¹ SCHLOSSER 1965, 332-338.

⁹⁵² SPIEGL 1986b, 833.

⁹⁵³ Jméno Zelisko patřilo v podkrkonoší a v Krkonoších k poměrně častým. Významné osoby tohoto jména jsou z první třetiny 19. století známy tři: Tadeáš Zelisko, podkrkonošský rodák a od roku 1830 děkan vyšehradské kapituly (předtím činný jako kanovník královehradecký), dále Wendelin Zelisko, který pracoval jako ocelorytec na Starém Městě pražském, a František Zelisko, lékař z Černého Dolu u Vrchlabí, který v Novém Světě provedl roku 1818 očkování proti neštovicím. Jestli a popřípadě kterému z těchto tří mužů byl tento pohár určen, nebylo dosud zjištěno. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 31.

⁹⁵⁴ Joseph Anton Köhler (nar. 1779) byl velmistrem řádu Křižovníků s červenou hvězdou v letech 1815 – 1839. Johann Draexler byl nejprve bankovním a celním úředníkem na Novém Městě

obrys patek) vykazuje afinity s (pozdějšími) tvary dutého skla doby *biedermeieru*. Tyto předměty jsou tak ranými reprezentanty přechodného období (viz níže) ve kterém se započaly uplatňovat nové typy tvarů nápojového skla.

Empir se ve své vrcholné formě projevil na tradičně broušené (nikoliv již po způsobu „*Kuglervavurarbeiten*“) soupravě na čaj z čirého skla z pražského Uměleckoprůmyslového musea z doby kolem roku 1820. Konvice, koflík s miskou, konvička na smetanu a miska na pečivo [14] jsou dekorovány v jednotném stylu, tak, že povrch všech předmětů je zdoben broušeným dekorem ve třech (přibližně stejně širokých) horizontálních pásech – při dolním a spodním okraji jsou vyznačena do sebe pilovitě zapadající trojúhelníková pole střídavě tvořená drobnými čtyřhránky a velkými nízkými jehlany. Ve středním pásu je řada zkosených čtyřhranných jehlanů. Jednotně jsou pojata i dna všech částí souboru, kde je kolem středové kuličky umístěn věnec radiálních řezů.⁹⁵⁵ Typ brusu užitý na tomto čajovém setu je příkladem osobité modifikace a rozvinutí *kaménku* v prostředí sklárny hraběte Harracha. Empirová estetika těchto artefaktů je ještě podtržena pozlacenou bronzovou montáží (zoomorfních a vegetabilních forem) francouzské provenience.⁹⁵⁶

957

V souvislosti s právě uvedeným souborem nelze nezmínit jinou nápojovou soupravu z roku 1818 [15] (karafa na víno, číška, číška s uchem, pohár na víno a miska) vyrobenou v Novém Světě, která byla v roce 1907 tehdejší C. K. technologickým museem ve Vídni (dnes Technisches Museum Wien) zapůjčena k výstavě do Prahy. Dekorace povrchů předmětů je totiž rovněž tvořena trojúhelníkovými poli, která vyplňují drobné čtyřhranné kaménky, podobně jako je tomu u pražských artefaktů.⁹⁵⁸ Tento geometrický motiv byl v době druhého desetiletí typickým ornamentálním prvkem užívaným sklárnou v Novém Světě.

Broušené čtyřhranné kaménky pokrývají i povrch soupravy na vodu [16] (karafa, dvě

---

pražském a později (od roku 1833) komorním radou C. K. berního úřadu v Praze. Důvod daru poháru velmistru Köhlerovi není dosud znám. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 32.

⁹⁵⁵ Idem kat. č. 3.

⁹⁵⁶ Idem 2001a, s. 156.

⁹⁵⁷ Novosvětské výrobky, zasazené do bronzové montáže, nejsou nijak početné. Tento další způsob dekorace skla byl vzhledem k jeho vysoké ceně určen pouze pro nejnáročnější odběratele. Montáže nebyly ke sklu připojovány ve sklárně, nýbrž až u objednavatele.

⁹⁵⁸ AUSTELLUNG 1907, kat. č. 862.

číšky a podnos) vyrobené z čirého křišťálového skla kolem roku 1820 z pražského Uměleckoprůmyslového musea.⁹⁵⁹ Na rozdíl od předchozích dvou právě zmíněných setů však nejsou kaménky uspořádány horizontálně, nýbrž diagonálně proti sobě, což zejména na konvexně-konkávě tvarovaném korpusu karafy vytváří dojem dynamického, vzhůru se šroubovitě vinoucího pohybu, který je ještě zdůrazněn měnící se hustotou a velikostí užitých kamének. Jedná se tedy o další variantu použití brilantového brusu novosvětskými rafinéry. Dna všech nádob jsou opět opatřena radiálně broušenými, klínovými řezy.

Ve stejném duchu jsou rafinovány i dva předměty z čirého skla z Passauer Glasmuseum (oba před rokem 1820) – konvička s víčkem⁹⁶⁰ [17] a váza s víkem⁹⁶¹ [18], která svým tělem ve tvaru urny a kvadratickou nohou připomínající plintus evokuje antické artefakty, tak jak to vyžadoval empírový styl. Při této příležitosti je třeba připomenout zjevné tvarové afinity se soudobými ornamentálními prvky českého sepulkrálního sochařství.

Podobně rozpohybovaný rastr broušeného dekoru měly na svém plášti i dva flakony kulovitého těla přecházejícího v užší, fasetované hrdlo z čirého skla z roku 1826, jak vypovídá záznam objednávky: *Tropfenflakons ... mit gewundenen Kanten und Steinstreifeln.*⁹⁶² Výzdobný prvek pásků s kaménkovým brusem se na novosvětských výrobcích objevoval poměrně často, takže lze tvrdit, že byl pro sklárnu typický.

Jinou, snad ještě dynamičtější formu pohybu vykazuje brus na kónickém plášti dózy s víkem vzniklé kolem roku 1820 [19]⁹⁶³ (z Passauer Glasmuseum) z čirého, křišťálového skla. Široké, mírně esovitě prohnuté pásy trojúhelníkového profilu obepínají celé tělo dózy, přičemž jejich diagonální uspořádání naznačuje rotační pohyb.⁹⁶⁴ Optický dojem ještě zvyšují drobné kaménky posazené na hřbet každého pásu. Klenuté víko dózy je dekorováno šesticí broušených polí tvaru mandorly. Honosnost tohoto díla je umocněna decentní montáží ze zlaceného bronzu (úchytky

⁹⁵⁹ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. č. 10.

⁹⁶⁰ BROŽOVÁ 1995f, kat. č. II. 2

⁹⁶¹ Ibidem, kat. č. II. 3.

⁹⁶² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059, s. 207.

⁹⁶³ BROŽOVÁ 1995f, kat. č. II. 4.

⁹⁶⁴ Tento rotační pohyb plastických, esovitě prohnutých pásků se později objevuje ve vyspělejší formě v období *biedermeieru* ve třicátých letech 19. století. – BROŽOVÁ 1995f, kat. č. I. 125.

víka a páska kolem spodního okraje dózy).

Tyto právě zmíněné artefakty jistě patřily k tomu nejlepšímu, čeho na přelomu druhého a třetího desetiletí 19. věku na poli rafinace skla brusem v novosvětské sklárně dosaženo. Který z mnoha brusičů na dekoraci těchto předmětů pracoval, není dnes již možné zjistit. Nejasné je i to, zda byly tyto objekty dekorovány v brusárně při harrachovské huti⁹⁶⁵ nebo v některé ze soukromých dílen.⁹⁶⁶ Nicméně je známo, že za nejlepšího z brusičů byl tehdy v Novém Světě považován Johann Biemann (mistrem od roku 1817), kterému tak byly svěřovány ty nejnáročnější úkoly.⁹⁶⁷

V produkci sklárny se v období od roku 1824 do roku 1828, jak lze soudit na základě dochovaných archivních pramenů, vyskytovala velmi široká škála používaných typů broušeného dekoru, který – až na výjimky – zdobil veškeré výrobky sklárny. Významnou roli měl nadále kaménkový brus v mnoha rozličných variantách, respektive kompozitním uspořádání, jak je zřejmé z termínů užívaných k deskripci tohoto výzdobného prvku: *brilantierung, Brillantband, brillantiert verschiden in der Form, englisch geschliffen, erhabenen Steinkugeln, Doppelsteine, flache Steine, geschteinelt, Kreuzsteinblätter* atp.⁹⁶⁸

Vedle kaménku se ale v této době stále více používaly nové prebiedermeierovské formy brusů, které dotvářely hybnost a plasticitu povrchu dutého skla. Dle archivního záznamu například v roce 1826 sklárna vyrobila *12 Wasser Boudelleien von 2^{1/3} Seidel in Herzform mit runten Spildern dann erhabenen Blättern mit feinen doppelstein auf den Kugeln und Blättern.*⁹⁶⁹ V jiném případě (roku 1825) měl být

---

⁹⁶⁵ V roce 1825 bylo při sklárně v provozu pět brusičských dílen. - SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc listopad 1825 od Johanna Pohla a Karla Reuttera z 2. prosince 1825.

⁹⁶⁶ Ze čtyřech soukromých brusičských manufaktur činných v roce 1822 se tři nalézaly v Harrachově a jedna v nedalekém Rýžovišti. Dvě z těchto dílen byly ve vlastnictví příslušníků rozvětveného rodu Pohlů. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha zpráv a rozhodnutí (1820-1827), inv. č. 2, kniha č. 2. Zpráva za měsíc prosinec 1821 od Johanna Pohla a Karla Reuttera ze 7. ledna 1822.

⁹⁶⁷ Johann Biemann nepracoval ovšem přímo v novosvětské huti, nýbrž v soukromé dílně Franze Pohla, kde se předtím i vyučil. Kvality tohoto rafinéra ocenil i sám hrabě Harrach, který lítoval, že Johann Biemann nepracuje v jeho sklárně, neboť mezi zaměstnanci hutě nikdo tak dobrý nebyl. – BROŽOVÁ 1995f, 16.

⁹⁶⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

⁹⁶⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

předmět dekorován *mit erhabenen Kernen und Kugeln darauf Steinel*.⁹⁷⁰ Vedle vystupujících listů, medailonů a čoček se do výroby dostaly úplné novinky, jakým bylo například tvarování okrajů váz prolamováním do tvaru stylizovaných lístků (vějířků). Takto dekorovaný artefakt – vázu (*Blumenwaasen von ganz neuer Form und Arbeit*) si objednali bratři Bodreiterové z Benátek v zimě roku 1826.⁹⁷¹

Další novotou, jež se prvně v tomto čase na novosvětském skle objevila bylo užití gotizujících prvků při dekoraci plášťů dutého skla brusem. Za jeden z prvních příkladů tohoto druhu je možno považovat zakázku Vinzenze Steigerwalda z Prahy, která zněla na „*1 Wasserglas nach Zeichnung unter mit Vorschprung oben 4 altgotische Fenster in welchen zwey Landschaften werden*“.⁹⁷² Broušená okna či oblouky (*gotischen Bogen*),⁹⁷³ které se v objednávkách v době po roce 1824 objevovaly, se staly signifikantním znakem pro harrachovskou produkci třicátých a čtyřicátých let. Tyto gotizující formy brusu implikují jeden z prvních projevů historismu v českém uměleckém řemesle 19. věku.

Tyto historizující tendence ve stylu rafinace skla se však v Novém Světě neobjevily náhodou. Byly nepochybně odrazem požadavků objednavatelů skla, a to především z německých zemí, kde byla gotika jako důsledek romantismu pojmána jako německý národní sloh. Sami rafiněři z harrachovského panství nemohli být iniciátory zavedení tohoto typu dekoru, neboť jakožto poddaní nemohli bez souhlasu vrchnosti panství opustit, takže jejich vzdělanost a přehled o dění ve společnosti (i vzhledem k odlehlosti Krkonoš) byly na nízké úrovni.

Oproti harrachovskému sklu byl charakter dutého skla vyráběného ve sklárnách dalšího významného šlechtice – hraběte Buquoye ve sledovaném období odlišný. Jeho jednoduché siluety a střídmost brusu i řezby představovaly konzervativní směr v české sklářské výrobě, který v produkci buquoyských hutí přetrval hluboko do

---

⁹⁷⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

⁹⁷¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059, s. 9. Objednávka bratrů Bodreiterů (Podreiterů) z 10. února 1826 (Benátky).

⁹⁷² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. Objednávka Vinzenze Steigerwalda z 21. listopadu 1824 (Praha).

⁹⁷³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

třicátých let 19. století.⁹⁷⁴ Tento trend byl podporován mimořádnou kvalitou vyráběné skloviny, jak čiré, tak i barevné, z níž byly vyráběny luxusní předměty určené náročným zákazníkům, stejně jako předměty novosvětské. Personifikací „buquoyské elegance“ jsou například dva poháry antikizujících tvarů z pražského Uměleckoprůmyslového musea z první poloviny dvacátých let.⁹⁷⁵

V době po polovině dvacátých let se ve velmi omezeném množství v novosvětské huti dekorovalo duté sklo též pomocí lisování, které bylo mnohem levnější náhradou brusu. Výroba levného, nenáročně zdobeného skla však nezapadala do politiky harrachovské továrny, čemuž odpovídal i charakter i malé množství takto rafinovaných předmětů, jakým byla například objednávka dvaceti pěti kusů slánek s lisovaným dekorem kaménků na dně (*im boden gedrückte Steinel*).⁹⁷⁶

Obecně lze uvést, že ani jinde v Čechách se lisu v této době nikterak zvlášť nedařilo. Bylo to dáno zejména tím, že zde byl značný počet kvalitních brusičů skla, takže zavedení rafinace skla jako levnější rafinace brusu nebylo nijak nutné. K tomu došlo až v šedesátých letech 19. století, kdy se tato technika začala ve sklářských závodech více uplatňovat.

Jiná situace byla v případě lustrových ověšků, která započala sklárna produkovat v roce 1826. Jejich základní tvar byl vytvořen pomocí lisovacích kleští, poté následovala rafinace brusem. Přestože (zejména v následujících desetiletích) novosvětská továrna produkovala nemalé množství lustrových kamenů, nelze ji v tomto případě chápat jako element participující na výtvarné formě lustrů. Lustry byly totiž kompletovány u objednavatelů, kteří též určovali jejich formu a proporce, a tak určovaly vývoj tohoto druhu artefaktu jak po stránce výtvarné, tak i z hlediska funkce. Dílčí význam pro vývoj typů lustrů má však kresebná dokumentace tvarů a druhu brusu lustrových ověšků zachovaná z druhé a třetí čtvrtiny 19. století (viz níže).⁹⁷⁷

---

⁹⁷⁴ BROŽKOVÁ 2001–2002, 25.

⁹⁷⁵ BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / FRIEDRICH / et al. 2001–2002, kat. č. 29, 34.

⁹⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824–1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. Objednávka z 16. dubna 1826.

⁹⁷⁷ BROŽOVÁ 1985, 18–19.

Řezba se v Novém Světě samozřejmě uplatnila i v třetím desetiletí 19. věku. K nejvýznamnějším rafineriím nadále patřila soukromá dílna Franze Pohla, kterého je možné na základě archivních pramenů označit jako autora čtyřech řezeb krajinných motivů na číškách, které vznikly v srpnu 1825. Autorství je doloženo poznámkou Johanna Pohla – ředitele hutě – v knize faktur, která se k těmto artefaktům váže: *4 Gläser mit Landschaften von Bruder Franz*.⁹⁷⁸

Z dalších námětů řezeb na novosvětském skle byly hojně prováděny pohledy zejména na německá města (například Koblenz, Köln, Frankfurt nad Mohanem, Bonn a Düsseldorf atd.),⁹⁷⁹ lovecké scény,⁹⁸⁰ lesní zvěř, nápisy z květin (*Blumenschrift*), portréty historických (M. Luther) a soudobých osobností (rakouský císař, pruský král, pruský korunní princ atd.).⁹⁸¹ Z méně častých sujetů se vyskytovaly řezby dle mědirytů, reprodukcí díla Rafaela Santiho (*6 besonders schöne Gläser mit Madonen von Raphael nach Kupfer*),⁹⁸² zednářských znaků (*Freymauerzeichen*), rodokmenů (*Stambaum*) či alegorií krásných umění (*schöne Künste*).⁹⁸³

Přestože se pohledy na německá města se coby náměty řezeb vyskytují velmi často, nelze na tomto místě nezmínit precizně provedenou řezbu s pohledem na náměstí sv. Marka v Benátkách na válcovém plášti číšky z pražského Uměleckoprůmyslového musea [20], která byla nepochybně určena severoitalským odběratelům novosvětského skla. Kdo byl autorem této řezby, není, podobně jako v případě ostatních řezeb známo.

Autoři těchto řezeb zůstávají v anonymitě. Výjimkou je de facto pouze – Franz Pohl, jehož signovaná číška s ruským kozákem je v době první čtvrtiny 19. věku skutečná

⁹⁷⁸ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

⁹⁷⁹ BROŽOVÁ 1971, obr. 12.

⁹⁸⁰ Objednávka z 8. března 1826 uvádí *6 (besonders schöne) Gläser mit Jagdstücken nach Rüdinger* (sic) – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. Objednávka z 8. března 1826.

⁹⁸¹ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

⁹⁸² SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

⁹⁸³ SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámrsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

rara avis. V pramenech (knize objednávek) je ještě uvedeno jméno řezáče Schiera u zakázky na řezbu veduty Roßmarktu,⁹⁸⁴ Bonnu a Düsseldorfu,⁹⁸⁵ nicméně tato díla nejsou v současnosti fyzicky k dispozici.

6.1.4 - Přechodné období (mezi empirem a biedermeierem)

Harrachovská továrna v první čtvrtině 19. století vyráběla převážně sklo čiré,⁹⁸⁶ které mělo svými vlastnostmi co nejvíce evokovat tehdy módní diamant a bylo objednavateli před sklem barevným upřednostňováno. Barevná skla (temně modrá, mléčná a temně zelená) se vyráběla v menší míře, přičemž tyto skloviny byly (jako už v 18. věku) užívány k výrobě skla užitkového (například lahví) a skla tabulového. Teprve v době kolem roku 1825⁹⁸⁷ se s nastupujícím novým slohem – biedermeierem dostávalo do středu zájmu sklo barevné, které postupem času potlačilo produkci čirého skla, které dominovalo sklářské výrobě ve střední Evropě od dob renesance.

Biedermeier se však coby styl začal na většině výrobků novosvětské sklárny ve své čisté podobě objevovat teprve až kolem roku 1830. Období druhé poloviny dvacátých let 19. století je teda třeba chápat jako období přechodné – tj. stylově dosud nevyhraněné. Mentalita tvůrců (rafinérů) a především jejich zákazníků (objednavatelů) nebyla ještě zproštěna empirového (a klasicistního) cítění, nicméně se již projevovala touha po změně, kterou později představoval biedermeier.

Druhou polovinu dvacátých let je tedy (co se výroby skla týče) možné označit jako dobu prebiedermeierovských tendencí, které se v morfologii předmětů projevovaly odklonem od klasicistní architektoničnosti a symetrie k dynamické a fantazie plné harmonii.

---

⁹⁸⁴ Pravděpodobně bylo míněno pražské Václavské náměstí, tehdy zvané Koňský trh.

⁹⁸⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

⁹⁸⁶ Dle dobových statistik představovala výroba čirého skla až do roku 1830 čtyři pětiny veškeré tehdejší produkce skla v Čechách. – BROŽOVÁ 1995h, 80.

⁹⁸⁷ V letech 1824–25 byly ve sklárně v Novém Světě vyráběny tyto druhy barevného skla: mléčné (dekorované malbou zlatem), rubínové kompozitní sklo, (černé) hyalithové sklo (zdobené řezbou a malbou zlatem), temně modré (kobaltové sklo), zelené (smaragdové) sklo (užívané k výrobě pohárů na rýnské víno – tzv. Römerů) a žluté sklo. V následujících letech, tj. 1826–1828 sklárna produkovala sklo zelené, rosalinové, rubínové (kompozitní), fialové (lila), žlutozelené, modrozelené a modré (kobaltové). – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

Toto krátké období přechodu mezi empirem a biedermeierem je též charakteristické (již výše naznačenou) stále zřetelnější inklinací k barevnému sklu. Rozdíl oproti vrcholnému období biedermeieru třicátých let, kdy se uplatnilo především barevné, průsvitné sklo, tkví však zejména v tom, že barevnost skloviny měla být analogií k barevnosti polodrahokamů. Tomuto požadavku vyhovovala skla hyalithová, lithyalinová a skla kompozitní (hl. rubínová), jejichž výroba doznívala až do počátku čtyřicátých let.

Prvními předměty vyrobenými z kompozitního⁹⁸⁸ rubínového^{989 990} skla byly artefakty drobných rozměrů, jako například nádoby, misky, konvičky či flakony. Jeho sytě červené až krvavě temné zabarvení představovalo nejpřitažlivější a nejobdivovanější barvu v celé historii sklářské výroby.⁹⁹¹

Termínem kompozitní sklo je označována sklovina (různých barev) s nízkým obsahem olova a malou světelnou lomivostí, která se tavia v malých pánvích. Z takto utaveného skla (nejčastěji ve formě tyčí)⁹⁹² se následně vyráběly bižuterní kameny napodobující drahokamy. Kompozitní sklovina se však užívala i k výrobě užitkového skla, a to tak, že se tento polotovár opětovně roztavil a následně se z něho za pomoci píšťaly tvarovaly duté předměty. Kompozitní sklo mělo nevýhodu, že jej nebylo možno vzhledem k jeho chemickým vlastnostem dále rafinovat malbou ani zlacením.

---

⁹⁸⁸ WEIß 1986, 28.

⁹⁸⁹ Rubínové sklo (barvené zlatem ve hmotě) prvně utavil Johann Kunckel pravděpodobně před rokem 1679. – Vývoj výroby rubínového skla v 17. – 19. stol viz – VOLF 1947, 72-73. – STRASSER 1989, 107-116. – KERSSNBROCK-KROSIGK 2001.

⁹⁹⁰ První kompozitní sklo – zlatý rubín (po přechodném období svého zapomenutí) roku 1801 utavil Paul Meyer v huti Paulina na Novohradsku v jižních Čechách, za což obdržel od císaře Františka I. zlatou medaili. Podle Haise se spíše jednalo o zavedení výrobního postupu vrstveného tabulového skla rubínovou sklovinou. Do výrobní praxe hutě však výrobu zlatého rubínu – kompozice zavedl v Čechách až Johann Pohl v roce 1827. Do té doby nakupovala sklárna v Novém Světě rubínovou kompozici od výrobců na Jablonecku či Turnovsku. Stefania Zelasko zmiňuje, že na počátku 19. století rubínovou kompozici tavili tzv. *Compositions Brenner*, kteří vandrovali od hutě k huti. Podle Zelasko na počátku třicátých let byly v Jizerských horách (v Maxově a Antonínově) usedlí dva až tři skláři zabývající se tavením barevného kompozitního skla. Vzhledem k tomu, že se archivní záznamy vztahující se k Novému Světě o jejich přítomnosti v Novém Světě nezmiňují, lze se domnívat, že Johann Pohl jejich služeb tavby skla nevyužil a kompozitní sklo nakupoval již hotové (možná právě od těchto tavičů). Jiní jizerskohorští taviči kompozitního skla – bratři Zänknerové byli činní v Josefodole (Josefsthal), jak uvádí W. E. Fuß. – Fuß 1836, 418. – BROŽOVÁ 1974b. – ZELASKO 2005, 93. - Sklo barvené zlatem ve hmotě se Johannu Pohlovi podařilo utavit až v roce 1840. – HAIŠ 2005b, 450-452.

⁹⁹¹ BROŽOVÁ 1974b.

⁹⁹² PAZAUREK 1923, 253.

Příkladem broušeného barevného skla z této doby jsou tři flakony⁹⁹³ barvy rubínu a topasu⁹⁹⁴ ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea. Artefakty jsou dekorovány sice elementárním hranováním a fasetováním, nicméně uspořádání těchto prvků, jež jeví známky stereometrie, vykazuje afinity s brusem, který se uplatňoval v době pozdější.

Svou morfologií se k nastupujícímu *biedermeieru* hlásí i číška na nožce z kompozitního rubínového skla (zlatý rubín) ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [21]. Její vejčité tělo je ozdobeno pěticí čtvercových polí, v jejichž středech jsou plastické kruhové medailony, z nichž čtyři jsou po obvodu dekorovány radiálními řezy. Právě užití tohoto detailu – jak zjistila Jarmila Brožová – prokazuje novosvětský původ tohoto předmětu i jeho přibližnou dataci do doby kolem roku 1825.⁹⁹⁵

Z téže doby, tj. kolem roku 1825, je i číška⁹⁹⁶ z rubínové kompozice [22] s konvexně tvarovaným pláštěm z neznámé sbírky, který je vertikálně členěn vystupujícími pásy obloukovitého profilu, což odpovídá tvaru spodního okraje dekorovaného svislými klínovými řezy. U horního okraje je umístěn poměrně široký pás z drobných kamének. Tento předmět se svou progresivní tektonikou a proporčně vyváženým a dokonale provedeným brusem přibližuje estetice *biedermeieru* ještě o trochu více, než shora zmíněná číška z Uměleckoprůmyslového musea.

Z identického skla je i přibližně ve stejné době vzniknuvší cukřenka s víkem [23] (Uměleckoprůmyslové museum v Praze),⁹⁹⁷ na jejíž kalichovité kupě jsou v širokém vlisu umístěny diagonálně posazené listovité útvary, které střídavě vyplňují kaménkový brus a klínovité řezy. Dojem dynamické rotace (*torze*), tvořený „listy“, předjímá rozvinutější broušenou výzdobu skel z období třicátých let 19. století. Oproti tomu použití klasického kaménkového brusu, jenž v pásu obepíná víko cukřenky, je

---

⁹⁹³ Podobné předměty byly novosvětskou sklárnou vystaveny na pražské průmyslové výstavě roku 1828. – BROŽOVÁ 1978a, obr. č. 2.

⁹⁹⁴ Topasové sklo je jednou z variant skla rubínového. – WEIß 1986, 28, (zde přehled dalších barevných skel vyráběných v 19. a 20. století včetně jejich chemických a fyzikálních charakteristik).

⁹⁹⁵ Motiv reliéfních medailonů s věncem radiálně uspořádaných řezů po jejich obvodu se vyskytuje na předmětech vyrobených v období mezi léty 1825–1830 vystavených ve Vídni roku 1922. – TRENKWALD 1923, tab. 37. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 143.

⁹⁹⁶ GLAS AUS 2002, kat. č. 31.

⁹⁹⁷ BROŽOVÁ 1979, kat. č. 139.

reminiscencí empiru.

Exkluzivní charakter předmětů z kompozitního rubínového skla dokládají i objednávky flakonů se stříbrnými uzávěry z rubínového skla, které byly na podzim roku 1826 učiněny vídeňským harrachovským skladem pro manželku hraběte Harracha, kněžnu Liechtensteinovou. Z archivních dokumentů⁹⁹⁸ je zřejmé, že výroba rubínové kompozice byla velmi technologicky náročná a pravděpodobně i velmi drahá. Z tohoto důvodu byly artefakty tohoto druhu určeny pouze pro nejváženější objednavatele.

Do skupiny barevných skel produkovaných sklárnou se řadí i již dříve zmíněné opakní sklo hyalithové – černé a červené. Oba tyto typy skla vynalezl Georg von Longueval hrabě Buquoy, jehož sklárny v jižních Čechách patřily vedle Mayerovských podniků na Schwarzenberském panství k nejvýznamnějším konkurentům novosvětské továrny. Hrabě Buquoy objevil černý hyalith v roce 1816 a krátce nato, v roce 1819, hyalith červený.⁹⁹⁹ Nedlouho poté – v roce 1824 – započala s výrobou hyalithového skla i sklárna hraběte Harracha, přičemž v případě červené varianty skloviny se jednalo o druh, který byl velmi blízký již v roce 1764 v Novém Světě vyráběnému sklu zv. *rotwelches Glas*.^{1000 1001} Hyalithové sklo, které mělo připomínat anglickou kameninu J. Wedgwooda však – přestože se jeho produkce se rozvinula na prahu období *biedermeieru* – patřilo svou esencí ke starším projevům klasicizujícího empiru.¹⁰⁰²

Produkce obou variant hyalithu však v tomto období (kolem poloviny dvacátých let 19. století) v novosvětské huti sice nijak nedominovala, nicméně nebyla ani zanedbatelná, jak je zřejmé ze zaznamenaných objednávek flakonů, psacích souprav, šálků na kávu a čajových dóz, dekorovaných brusem, řezbou a zejména

---

⁹⁹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

⁹⁹⁹ Hrabě Buquoy roku 1820 obdržel na výrobu hyalithového skla privilegium na dobu osmi let. Harrachovská sklárna ho však z prestižních i konkurenčních důvodů o čtyři roky později (1824) porušila. – BROŽOVÁ Jarmila, Barevné sklo včera a dnes [nepublikovaný rukopis]. – BUQUOY 1995, 42.

¹⁰⁰⁰ Tímto termínem byl v Novém Světě označován druh skla, který byl ve sklárnách buquoovských nazýván jako červený hyalith.

¹⁰⁰¹ BUQUOY 1995, 41-42.

¹⁰⁰² BROŽOVÁ 1974b,.

malbou zlatem (často se jednalo o chinoiserie).¹⁰⁰³

Hyalithové sklo vzniklé v této době lze však ponejvíce považovat za produkt buquoyských hutí. Harrachovská továrna započala s jeho výrobou ve větším rozsahu až po roce 1828. Avšak ani poté nelze vzhledem k jednotnému charakteru těchto artefaktů určit, zda jsou harrachovské či buquoyské provenience.¹⁰⁰⁴ Nový Svět byl v této oblasti výroby v roli napodobitele svého jihočeského konkurenta, který inkriminovaný druh skla uvedl na trh jako první, a tudíž byl v této oblasti i leaderem trhu.

Nesporně novosvětského původu je cukřenka s víčkem z černého hyalithového skla ze sbírky Technisches museum Wien [24]. Dataci tohoto artefaktu (1820) určuje přípis, který byl k tomuto předmětu přiřazen poté, co byl zaslán do „císařského kabinetu“ ve Vídni, a na němž je uvedeno: „*J. Gf. v. Harrach Neuwelt B. 820*“. Urně podobný, empiru poplatný tvar předmětu, stejně tak jako decentní broušený vegetabilní dekor zcela korespondují s dobou jeho vzniku.

Povrch červeného hyalithového skla byl v Novém Světě v několika případech na podzim roku 1828 dekorován lazurami.¹⁰⁰⁵ Jakou výslednou barvu měl předmět dekorovaný tímto postupem přesně získat, není z archivního pramenu jasné. Je však zřejmé, že se jednalo o nápodobu lithyalinového skla, které na pražské výstavě téhož roku vystavil Friedrich Egermann a obdržel na jeho výrobu patent a privilegium.¹⁰⁰⁶

Analogicky jako v případě shora popsaných barevných skel se zatavování keramických inkrustací ve sklárně výrazně uplatnilo až v období biedermeieru a částečně i druhého rokoka ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století (viz níže). První

---

¹⁰⁰³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

¹⁰⁰⁴ BUQUOY 1995, například kat. č. Il. 54, Il. 56, Il. 57, Il. 58, aj.

¹⁰⁰⁵ Objednávka uvádí: *2 Rothwelsch gebaizte Kafee-Tassen* (23. září 1828); *verschied. gegenstände von rothwöllisch Glase gebeizt und vergolodet* (3. září 1828). – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

Objednávka z 3. září 1828 a z 23. září 1828.

¹⁰⁰⁶ BROŽOVÁ 1977b.

pokusy se zatavováním past započaly ve sklárně až v roce 1821.¹⁰⁰⁷ Technologickou náročnost dokumentují i archivní zprávy o množství skla, které přišlo při výrobě vniveč. Tento fakt je tak pravděpodobně hlavní příčinou, kvůli níž se dosud z tohoto počátečního stadia výroby nepodařilo identifikovat příslušné artefakty.

Náměty zatavených inkrustací z této doby jsou však známé. Jednalo se zejména o sakrální ikonografii – Madonu, Krista, Ukřižovaného. Někdy šlo o poprsí, jindy o celou figuru (Madona s Ježíškem, Kristus nesoucí kříž).¹⁰⁰⁸ Teprve později (po roce 1825) se začaly více uplatňovat i náměty profánní, jako například portréty německých, rakouských či anglických spisovatelů a hudebních skladatelů nebo soudobých evropských panovníků.¹⁰⁰⁹ Do skla byly též zatavovány heraldické znaky a řády.¹⁰¹⁰

Keramické inkrustace našly své umístění ve stěnách flakonů, číšek, pohárů, zátek a zejména (v největším množství) pečetiček, často se zataveným znakem. Důvodem četnosti objednávek, respektive výroby pečetiček byly pravděpodobně menší rozměry, takže tyto předměty nebyly tolik náchylné k praskání při výrobě.¹⁰¹¹

Na základě archivních záznamů lze usuzovat, že artefakty se zatavenými pastami z období 1821 – kolem 1827) byly vyráběny z čirého skla, které zdobily již shora popsané varianty broušeného dekoru. Jak dokladuje objednávka Thadeuse Mösera z Prahy ze 17. října 1828, který požadoval: „*1 Pokal samt Dekl mit englischen Schlieff und eingeglasten Portrait unseres Kaisers Franz I.*“¹⁰¹²

Dóza s víkem z doby kolem roku 1828 ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového

¹⁰⁰⁷ První pasty vyrobil Francouz Barthélemy Desprez v Paříži na konci 18. století. Ovšem až na počátku 19. století se mu je podařilo zatavit do skla. V Anglii byl průkopníkem tohoto druhu rafinace skla Aspley Pellant, který patent na výrobu obdržel v roce 1819. – NEWMAN 1977, 303.

¹⁰⁰⁸ BROŽOVÁ, 1972, 251-260. – Idem 1980, 56.

¹⁰⁰⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

¹⁰¹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

¹⁰¹¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060.

¹⁰¹² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827-1828), inv. č. 1113, kniha č. 1060. Objedávka Thadeuse Mösera z 17. října 1828 (Praha).

musea [25] je jedním z prvních zachovaných artefaktů se zatavenou keramickou inkrustací.¹⁰¹³ Antikizující tvar dózy jeví jasné afinity s vázami a urnami doby empiru. Podobně je tomu i s broušeným dekorem na jejím plášti, který tvoří diagonálně uspořádaná síť kamének umístěná do širokých vertikálních polí, jež jsou vymezena silnými plastickými pásy přecházejícími plynule z korpusu dózy v její ploché, mírně vypouklé víko. V kulaté, zploštělé úchytce je umístěna zatavená keramická pasta – portrét W. A. Mozarta. Podobný předmět byl sklárnou prezentován na výstavě průmyslových výrobků v Praze roku 1828.¹⁰¹⁴ Jiným předmětem z doby před rokem 1830 je i těžítka z čirého skla se zatavenou pastou – podobiznou J. W. Goetha [26]¹⁰¹⁵

Vedle zatavování keramických past harrachovská sklárna v době kolem roku 1825 do skla zatavovala i mince, jak je například zřejmé z objednávky Vinzenze Steigerwalda z Prahy, ovšem v mnohem menší míře.¹⁰¹⁶

Ze všech způsobů rafinace ve sklárně hrabat Harrachů v první čtvrtině 19. století je nejméně faktů známo o malbě na sklo, ačkoliv je nepochybné, že i tato ornamentální technika měla mezi druhy dekorace skla v huti své místo.

Obecně lze konstatovat, že zájem o malované sklo byl v tomto období upozaděn preferencí skla zdobeného brusem a řezbou. Tato situace se negativně promítala do postavení malířů skla, takže byli často nuceni přijímat práci dekorátérů kameniny a porcelánu.¹⁰¹⁷

Na harrachovském panství – v Rokytnici nad Jizerou však již v 18. století fungovalo významné centrum malby na skle. Důležité postavení mezi tamními malíři skla zaujímala rodina Knappe, jejíž členové jsou zde doloženi již v šedesátých letech 18. věku.¹⁰¹⁸ Jak již bylo zmíněno, ke konci století středisko malby v Rokytnici kvůli ztrátě

---

¹⁰¹³ BROŽOVÁ 1978b, obr. 3.

¹⁰¹⁴ Ibidem.

¹⁰¹⁵ GLAS AUS 1998, kat. č. 35.

¹⁰¹⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059. Objednávka Vinzenze Steigerwalda z 5. října 1825 (Praha).

¹⁰¹⁷ BROŽOVÁ 1995, 28.

¹⁰¹⁸ Franz Knappe činný při huti v Novém Světě pracoval mezi léty 1818–1823 v porcelánce v Klášterci nad Ohří. Další členové rodiny se později zabývali řezbou. Franz a Karl Knappové se ve

ruského trhu de facto zaniklo. Středisko malby na skle se poté nově konstitovalo v severních Čechách, na (Novo)Borsku, kde byl činný i známý malíř a dekorátor skla Friedrich Egermann.¹⁰¹⁹

Co se znalosti artefaktů z novosvětské sklárny zušlechtěných malbou emaily týče, je situace ještě horší než v případě osob malířů. Do dnešních dnů se nepodařilo identifikovat žádný předmět z první čtvrtiny 19. století, který by bylo možné, byť jen připsat, harrachovské sklárně. Lze se pouze domnívat, že největšímu uplatnění se dostalo malbě emaily na mléčné sklo, kterou objednávali v době kolem poloviny dvacátých let severoitalsí obchodníci. Oblíbeným námětem byly pravděpodobně květiny, které zmiňuje i objednávka z 10. září 1826 – *6 Gläser mit amalierten Puquet*.¹⁰²⁰ Malbou zlatem bylo dekorováno především sklo hyalithové a čiré.

Pro kolekci novosvětské hutě, která byla tehdy na výstavě roku 1828 v Praze předvedena, je symptomatické, že byly exponovány předměty, jež svým estetickým pojetím byly ještě poplatné empirovému stylu (viz zmíněná dóza se zatavenou pastou), spolu s výrobky, jejichž charakter byl velmi progresivní (například vrstvené sklo; viz níže) a které jak svou morfologií, tak i dekorem anticipovaly nový sloh – *biedermeier*.

Pražská výstava roku 1828 tak představuje definitivní tečku za posledními dozvuky empirového stylu v produkci sklárny v Novém Světě, přičemž je třeba připomenout, že přibližně od doby kolem roku 1825 se v oblasti tvarů i dekoru stále více uplatňoval *biedermeier* se svými dynamickými formami, který v krátké době starší (paralelně existující) cítění zcela nahradil. Rok konání výstavy se stal pro sklárnu přelomovým i proto, že tehdy bylo započato s výrobou vrstveného rubínového skla křišťálem, které se stalo jedním ze symbolů českého skla období *biedermeieru*.¹⁰²¹

čtyřicátých a padesátých letech specializovali na řezbu koní a loveckých výjevů. – BROŽOVÁ 2001a, 163, (pozn. 10) – Idem 2001b, 386.

¹⁰¹⁹ Idem 1995ch, 28.

¹⁰²⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1824-1826), inv. č. 1112, kniha č. 1059.

¹⁰²¹ BROŽOVÁ 1995ch, 28.

6.2 - Období uměleckých stylů biedermeieru a druhého rokoka

6.2.1 - Úvod do problematiky – české sklo v době biedermeieru a druhého rokoka

Termínu biedermeier¹⁰²² coby výrazu pro styl užitého umění v oblasti střední Evropy¹⁰²³ (nejprve zejména nábytku) první poloviny 19. století¹⁰²⁴ se začalo prvně užívat v osmdesátých letech předminulého věku, přičemž recepce nově pojmenovaného stylu v bezprostředně následujících devadesátých letech prošla v poměrně krátké době dramatickým vývojem od zcela negativního vnímání až k pozitivnímu hodnocení.¹⁰²⁵ Postupem času – v druhé čtvrtině 20. století – byl biedermeier stále více chápán jako životní pocit (*Lebensgefühl*), tzn. „... jako hodnotový a myšlenkový postoj, který se vymezoval vůči romantismu a projevoval se nejen v umění, ale i v politice, filosofii, historické vědě“.¹⁰²⁶

Biedermeier byl po většinu 20. století chápán jako označení stylu dosti úzce definované vrstvy stylového vývoje uměleckého řemesla. Tento postoj se započal měnit až koncem minulého století, kdy byly stále více definovány charakteristiky biedermeieru i v tzv. umění vysokém.¹⁰²⁷ Jako neméně důležité se jeví rozšíření biedermeieru mimo měšťanské prostředí, které bylo odedávna pokládáno za jeho refugium. Aristokracie, nebo alespoň její část se v tomto období snažila přizpůsobit „moderním“ trendům, což se odrazilo i v její inklinaci k novému stylu. Na podporu tohoto tvrzení lze jako příklad uvést situaci v českém sklářství v první polovině 19. století, kdy byla nemalá část produkce skla v režii šlechty, která byla současně i jejím odběratelem a konzumentem. Zásadní pro pochopení biedermeieru u nás (respektive ve střední Evropě) je postřeh Romana Praha: „[V] poměrech Čech první poloviny 19. století je, anebo by měl být biedermeier oním vkusem nebo stylem, jenž by měl zřetelněji nežli jiné spojovat uměleckou produkci s jí příslušným publikem či

---

¹⁰²² Nejnovější shrnutí umění biedermeieru v českých zemích představila výstava *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814–1848*, která se konala v roce 2008 v Praze. – BIEDERMEIER 2008.

¹⁰²³ MELNIKOVÁ – PAPOUŠKOVÁ 1935, 67.

¹⁰²⁴ Časové vymezení biedermeieru je stále předmětem diskuze. Nejčastěji se však uvádí rozpětí let 1815–1848. – BÜRGERSINN 1987–1988.

¹⁰²⁵ Konstituci, genezi a recepce pojmu biedermeier shrnul Radim Vondráček. – VONDRÁČEK 2004, (zde další literatura).

¹⁰²⁶ Ibidem, cit. 16.

¹⁰²⁷ Problémy spojené s chápáním biedermeieru v současné uměnovědě popsal Roman Prah. – PRAHL 2004, 217.

*trhem, ...*¹⁰²⁸ K této tezi by snad bylo ještě možno dodat, že v budoucnu bude nutné analyzovat, ač asi ne zásadní, ale přesto patrnou, diskrepanci mezi vkusem českého a německého publika v rámci středoevropského prostoru.

Nicméně dnes je již zřejmé, že v oblasti produkce skla (a užitého a dekorativního umění vůbec) nebyl výrobci přednostně řešen rozdíl mezi „německým“ a „českým“ vkusem. Tento fakt byl dán skutečností, že sklo této doby, jako de facto jediný artikl (vedle porcelánu) uměleckoprůmyslové výroby u nás, dosáhlo velmi vysoké úrovně kvality, která odpovídala požadavkům odběratelů z různých částí Evropy, které se výrobci skla snažili maximálně uspokojit. V opačném případě by totiž vázl obchod sklem, respektive jeho export do zahraničí, což by reprezentovalo obrovské finanční ztráty pro jeho výrobce. Na druhou stranu je ale nutno podotknout, že k nejvýznamnějším odbytištím skla vyprodukovaného v Čechách patřily okolní německé země. Z tohoto důvodu je například velká většina námětů řezeb (včetně nápisů) vázána (zcela logicky) na německé prostředí. Jediný, postřehnutelný rozdíl mezi dodávkami skla německým a českým odběratelům (na území Zemí koruny české) byl v tom, že čeští příjemci byli ve své většině méně zámožní než jejich němečtí spoluobčané, a tudíž si nemohli dovolit kupovat výrobky nejvyšší kvality. Do jejich řad tak směřovaly artefakty spíše průměrné jakosti. Tato diskrepance se ovšem postupem času (v průběhu 19. století) stále více stírala, až zcela zanikla.

Stejně tak jako uvědomění si těchto skutečností je třeba mít na paměti různost pojetí *biedermeieru* v jednotlivých oblastech výtvarného umění. Tato divergence forem je například v užitém umění zřetelná při srovnání jednotlivých materiálových skupin, a to jak z hlediska temporálního tak i regionálního. Nicméně je třeba konstatovat, že naznačené rozdíly nebyly tak zásadní, aby rozbily základní pocit jednoty při recepci rozličných artefaktů. Tyto obecně uznávané skutečnosti platily i v případě oblasti produkce uměleckého skla, jak postřehl již G. E. Pazaurek: *„Was den stilistischen Gesamtcharakter der Biedermeierzeit anlangt, kann bei der großen Verschiedenheit der neben- und durcheinander laufenden Bestrebungen von einer Einheitlichkeit keine Rede sein. Das allgemeine Zeittendenzen wird natürlich Rechnung getragen,*
...“¹⁰²⁹

---

¹⁰²⁸ Ibidem, cit. 218.

¹⁰²⁹ PAZAUREK 1923, cit. 14.

Definice stylu, respektive jeho základních formálních znaků a východisek v zóně uměleckého řemesla je vzhledem k právě naznačeným faktům poměrně nesnadný úkol. V případě produkce skla lze tvrdit, že východiskem forem byl podobně jako v architektuře klasicismus,^{1030 1031} i když v nepoměrně latentnější podobě. Jisté afinity lze vysledovat i s barokním, ve střední Evropě tak zakořeněným slohem, zejména pak v dynamičnosti a hybnosti biedermeierovského brusu a konvexně-konkávně tvarovaných povrchů některých artefaktů. Nově uplatnivší se tvarová fantazie, která ovšem nikterak nepotlačovala harmonický dojem vytvořený dokonalým skloubením rafinačních metod na straně jedné a morfologie respektující účelnost předmětů na straně druhé, se stala spolu s odklonem od přísné symetričnosti jedním z hlavních charakteristických znaků tohoto stylu. Další nepřehlédnutelnou složkou harmonického pocitu z biedermeierovského skla je jeho barevnost coby analogie soudobého romantického malířství,¹⁰³² a naturalismus podporovaný obdivem k přírodě.¹⁰³³ V neposlední řadě je namístě zmínit historizující tendence. Jednalo se především o inspiraci středověkem – gotikou, což v případě (nejenom) novosvětské sklárny nepochybně souviselo s potřebou vyhovět svým objednavatelům, především z německých zemí. Jejich inklinace k této historické epoše představovala „(...) *prvé známky probouzejícího se a nově pochopeného nacionalismu, [o kterém] mluvili v Německu Tieck, F. Schlegel, Novalis, Kleist ... [a] z části i sám Goethe*“.¹⁰³⁴ Nikoliv nepodstatná je též orientalizující složka projevující se zejména v dekoraci skla (chinoiserie).¹⁰³⁵

Všechny tyto zmíněné aspekty, které často mohou na první pohled budit dojem nejednotnosti a nesourodosti, je nutno chápat jako integrální součásti biedermeierovského stylu ve sféře uměleckého řemesla. Tato mnohvrstevnost není tedy rozdělujícím prvkem, ale naopak sjednocujícím. Pouhé hledání „čistých“, respektive „jednoduchých“ forem artefaktů z tohoto období (především ve sklářské produkci) by mělo za následek hrubou simplifikaci problému.¹⁰³⁶

---

¹⁰³⁰ PETRASOVÁ 2004.

¹⁰³¹ Empir jako základ biedermeieru označila (především pro oblast nábytku) Naděžda Melniková-Papoušková. – MELNIKOVA-PAPOUSKOVÁ 1935, 71.

¹⁰³² PAZAUREK 1923, s. 16. – BROŽOVÁ 1995a. – Idem 2001b, 379 – 380.

¹⁰³³ Srovnej: OTTOMEYER 2006 – 2007, 51-52.

¹⁰³⁴ MELNIKOVA-PAPOUSKOVÁ 1935, 70.

¹⁰³⁵ PAZAUREK 1923, 1.

¹⁰³⁶ Srovnej: OTTOMEYER 2006–2007, 44-55.

Uměleckořemeslné artefakty vzniklé ve stylu *biedermeieru* se opět dostaly do popředí zájmu již z kraje 20. století, kdy posloužily jako inspirace pro tehdejší výrobu. Tato skutečnost se projevila například při výrobě nábytku či skla. V případě sklářské produkce je třeba upozornit na výstavu současného českého skla, která se uskutečnila v pražském Uměleckoprůmyslovém museu v roce 1915. Mezi exponáty byly též výrobky „v *biedermeierovském* stylu“ od rafinérů z (Nového)Boru, kamenickošononovského atelieru firmy J. a L. Lobmeyer či sklárny Ludwiga Mosera z Karlových Varů.¹⁰³⁷

Tím však *biedermeier*, coby inspirační zdroj české sklářské výroby, zdaleka neskončil. Naopak. Tento trend napodobování artefaktů z druhé čtvrtiny 19. století pokračoval v určité části produkce skla i za první Československé republiky, kdy se však do popředí namísto nápodoby uměleckého ztvárnění dostávala čím dál více snaha o kopírování komerčního úspěchu sklářských producentů doby *biedermeieru*.

*„Neobiedermeier, jediný historizující styl v českém skle 20. století,“*¹⁰³⁸ nebyl zapomenut ani v druhé polovině 20. století, ale opět znovu sloužil jako inspirace pro komerční druhy výrobků. Problémem je však skutečnost, že výrobci skla *de facto* nenapodobovali sklo doby *biedermeieru*, ale již mnohdy notně přetransformované artefakty *neobiedermeierovské* z prvních desetiletí věku minulého.¹⁰³⁹

Styl druhého rokoka, který ovládl uměleckořemeslnou výrobu ve druhé třetině devatenáctého století, se nevyhnul ani české, potažmo novosvětské sklářské výrobě. Vznik tohoto výtvarného stylu je kladen do období vlády francouzského krále Ludvíka Filipa. Stylově se jednalo o iluzivní reminiscenci na dobu Ludvíka XIV. Formálně se tyto tendence projevily v převzetí tvarů i ornamentu dekorativního umění poloviny 18. věku.¹⁰⁴⁰

Ve střední Evropě tento styl dosáhl svého klimaxu až kolem, respektive po roce

---

¹⁰³⁷ JIŘÍK 1915. – BROŽOVÁ 1995o, (zde další literatura).

¹⁰³⁸ *Ibidem*, cit. 8.

¹⁰³⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁴⁰ BROŽOVÁ 1995a, 67. – *Idem* 2001b, 380.

1850,¹⁰⁴¹ na rozdíl od pokročilejší Francie,¹⁰⁴² kde došlo ke kulminaci druhého rokoka již na konci třicátých let na pařížské průmyslové výstavě (1839).¹⁰⁴³

Transmutace stylu biedermeieru v druhé rokoko v oblasti české uměleckořemeslné výroby probíhala s nestejnou intenzitou. Pokaždé však nejdříve ve sféře ornamentu a až poté v oblasti tvarové. V době největšího vzepětí druhorokokového stylu se na poli českého uměleckého řemesla rozvinulo velké bohatství tvarů a výzdoby, která sestávala ze složitých ornamentálních spojení Berainových grotesek, rokajů a květinových motivů se stále módními chinoiseriemi.¹⁰⁴⁴

Tyto obecně formulované zásady platí v podstatě i pro výrobu a rafinaci skla v Čechách (respektive středoevropském prostoru), kam principy druhorokokového stylu začaly silněji pronikat ve čtyřicátých letech 19. století. Nový styl silně ovlivnil barevnost skla, v němž se začaly uplatňovat chladné barevné odstíny. Jednalo se zejména o opálová skla, která měla bělavé, růžové, světle zelené či modré odstíny. K vrstvení čiré i barevné skloviny se nejvíce využívalo bílé opálové sklo nebo bílý email, jehož probrušováním vznikaly často velmi náročné naturalisticky pojednané dekory.¹⁰⁴⁵ Další barevné tóny skloviny (fluoreskující zelená a žlutá) vznikly používáním uranu coby příměsí do sklářského kmene. Tyto skloviny vynalezl dle tradice jizerskohorský huťmistr, podnikatel Josef Riedel. Novosvětská sklárna fakturovala první sklo těchto barevných odstínů již roku 1839. Stejná huť později začala vyrábět i další skla s příměsí tohoto prvku – sklo barvy slonové kosti (zv. Isabell) a sklo v barvě květů broskvoní.¹⁰⁴⁶

Barevnosti skla se však docílovalo i pomocí malířských sklářských technik, jakými byly barevné listry, žlutá a zejména tehdy velmi oblíbená červená (rubínová) lazura, vynalezená Friedrichem Egermannem. K rozšíření posledně jmenované výzdobné techniky mezi další producenty a rafinéry skla došlo až po roce 1840, kdy byl

---

¹⁰⁴¹ S opožděnými projevy druhého rokoka se lze v oblasti českého uměleckého řemesla setkat ještě v první polovině šedesátých let 19. století, kdy se tento styl vyžil, a „[b]ez dalšího vývoje klesl až na sám okraj nevkusu“. – BROŽOVÁ 1968, cit. 49.

¹⁰⁴² Ve Francii byl tento umělecký projev nazýván „styl Pompadour“ nebo též „styl Blondel“. – BROŽOVÁ 2001b, 380. – Idem 1995a.

¹⁰⁴³ Ibidem. – BROŽOVÁ 2001b, 380.

¹⁰⁴⁴ Ibidem.

¹⁰⁴⁵ Ibidem 382.

¹⁰⁴⁶ Ibidem.

Egermannův ateliér v (Novém)Boru vyloupen a receptura na výrobu červené lazury odcizena.¹⁰⁴⁷

Na vrcholu popularity se ocitlo užívání červené lazury kolem poloviny předminulého věku, kdy se oblíbeným opět stalo sklo sytých zářivých barev. Vedle rubínu to byl zejména kobalt a zelené odstíny.¹⁰⁴⁸

V oblasti morfologie nápojového i dekorativního skla jsou ve čtyřicátých letech stále cítit biedermeierovská východiska, s tím, že postupně docházelo k určité modifikaci forem, která se projevovala jistým, na první pohled ne zcela zřetelně postřehnutelným zjednodušením tvarů. Jednalo se zejména o celkové zpřehledňování forem, kdy již nebyly po biedermeierovsku komplikované, ale ve svém základním hmotovém rastru zjednodušené. Konkrétně lze uvést aplikaci širších faset, které více kopírovaly tvar artefaktů, ústup od drobných kamének, jež byly postupně nahrazovány většími, nebo aplikaci poměrně rozměrných vybroušených „kamenů“ na pláště skleněných nádob. Teprve až kolem, a hlavně po roce 1850 lze zaznamenat takřka definitivní odklon od vlivu biedermeieru na tvarosloví českého skla, což se projevilo simplifikací jeho forem, které byly nyní ve své siluetě často konvexně-konkávně tvarované, hladké.

Co se používaného dekoru týče, podobně jako v období biedermeieru, hrál stále hlavní úlohu brus, který byl nyní efektně využíván při probušování barevně vrstvených skel. Druhorokokový naturalismus našel své vyjádření v broušených vegetabilních a florálních prvcích, které bývaly často doplňovány broušenými čočkami a olivkami, kruhovými či oválnými medailony. Okraje nádob byly vybrušovány do podoby palmet, vějířků, polovičních roset, trojlístů atp.

Oproti období předcházejícího stylu se ve větší míře uplatnily hutní rafinační techniky, a to především hutní tvarování skla a benátské hutní techniky (síťové, nitkové sklo).¹⁰⁴⁹ Totéž platí i o dekoru malovaném, který se ve srovnání s třicátými lety, kdy sestával převážně z drobně pojednaných florálních motivů, se mohl nyní

---

¹⁰⁴⁷ Ibidem 383.

¹⁰⁴⁸ BROŽOVÁ 1968, 49.

¹⁰⁴⁹ K zatahování byly užívány zejména bílá, rubínově červená a modrá skleněná vlákna.

rozvinout na ploše velkých medailonů, například skrze náročně pojednávané figurální kompozice (žánr, lovecké scény, milostné výjevy), malované kytice, ideální portréty atd. Malba bývala doplňována emailem či zlatem vyvedeným vegetabilním ornamentem – rokaji,¹⁰⁵⁰ maureskou, arabeskou atp.¹⁰⁵¹

Obdobně jako v době empiru a biedermeieru doznala nemalého uplatnění řezba, jejíž sužety byly velmi rozmanité. Sahaly od portrétů, přes žánrové výjevy až k loveckým scénám a náboženským motivům. Za nejtýpější řezaný dekor z období druhého rokoka je však díky svému rozšíření považován tzv. dekor Egermann (pojmenovaný podle svého objevitele Friedricha Egermanna z (Nového)Boru složený z rokajů, drobné architektury a lesní zvěře umístěný na rubínově lazurovaném pozadí.

V neposlední řadě je třeba připomenout stálé používání techniky zatavování keramických inkrustací, kterou sklárna v Novém Světě ojediněle užívala ještě v šedesátých letech 19. století, kdy druhorokokový styl zmizel ze scény českého uměleckého průmyslu. *„Jeho zánik způsobilo přebujení z počátku přitažlivého sentimentu, později sklouzvšího do přemíry sentimentálních nevkusností. Bylo zapotřebí probuzení z ekonomických neúspěchů českého skla šedesátých a sedmdesátých let, aby se dostal ke slovu i v českém skle nový styl, další z řady historizujících, styl novorenesance a s ním obroda českého křišťálového skla a mistrovské řezby.“*¹⁰⁵²

6.2.2 - Novosvětské barevné sklo doby biedermeieru a druhého rokoka - přehled

Barva¹⁰⁵³ coby stylotvorný element doznala v oblasti produkce skla svého největšího uplatnění v době biedermeieru, kdy výroba předmětů ze skla barevného začala zcela dominovat nad produkcí artefaktů z čirého skla. K tomuto obratu v preferenci začalo pozvolna docházet již ve druhé polovině dvacátých let 19. století, kdy se (nejenom) ve výrobě hutě v Novém Světě tato skla stále více objevují. Rok 1831 byl dle

¹⁰⁵⁰ Rokaj – jeden z nejtýpějších ornamentálních elementů druhého rokoka se v oblasti sklářství uplatnil pouze ve sféře malby a řezby. Vzhledem k jeho poměrně komplikované morfologii se nevyskytuje jako broušený dekor, natož coby morfologický prvek. Tento fakt byl nepochybně dán neslučitelností jeho forem s charakterem skla jako materiálu.

¹⁰⁵¹ BROŽOVÁ 1968, 49. – Idem 2001b, 384.

¹⁰⁵² Idem 1968, cit. 52.

¹⁰⁵³ O chemickém složení a dalších vlastnostech jednotlivých barevných druhů skel viz – PAZAUREK 1923, 250-262. – HAIS 2005b, (zde další literatura).

soudobých zpráv prvním, kdy produkce barevných sklovin převýšila výrobu skla čirého.¹⁰⁵⁴ Tato změna preference souvisela na jedné straně s permanentním tlakem, který byl na producenty skla vyvíjen jejich odběrateli – obchodníky sklem na straně jedné, a na straně druhé velkými pokroky, kterými v té době procházel chemický průmysl a které umožnily použití dalších, dosud neznámých přísad (zejména se jednalo o rozličné druhy oxidů kovů) při přípravě sklářského kmene.

Svou roli při upřednostňování barevného skla sehrálo i zavádění, již několikrát zmíněných, nových druhů předmětů, které byly v dřívějších dobách převážně vyráběny z jiných materiálů, než bylo sklo (například z fajánse či porcelánu). Jednalo se příkladně o flakony, těžítka, cukřenky, dózy na tabák, psací soupravy, vázy, stínidla k lampám, misky na ovoce, úchytky k zásuvkám, stolní zvonky, atp.¹⁰⁵⁵ Tyto nové, „moderní“ předměty vzhledem ke své povaze a určení v mnoha případech vyžadovaly specifickou barevnost skla.

Třicátá léta 19. století byla obdobím neskrývaného závodění jednotlivých producentů skla ve vynalézání nových barevných variant skla a jeho následného uplatnění na trhu. Vedoucí postavení však z počátku nezaujímal sklárna v Novém Světě, ale sklárny jižních a jihozápadních Čech (meyerovské a buquoyské hutě), kde tamější huťmistři a technologové úspěšně navazovali na tradici výroby barevných sklovin z 18. století. Výhodou jistě bylo i povědomí o starých receptech a výrobních postupech pro tavbu těchto sklovin, které byly v tomto regionu tehdy k dispozici.

Díky ojedinělému archivnímu dokumentu – receptáři na výrobu skla – nazvaném *Glasfabrikation*,¹⁰⁵⁶ který mezi léty 1825–1847 sepsal Johann Baptista Eisner (1797–1847; majitel několika skláren na Kašperskohorsku), jsou známa i jména některých tehdejších (jihočeských) technologů a tavičů skla (například Paul Meyer, Gustav Peter aj.). Samotný receptář obsahuje celkem 305 receptů na výrobu dutého, zrcadlového a tabulového skla a dále návody na výrobu skleněných perel atp. Druhá část spisu je věnována poznámkám o surovinách, sklářských pecích a pánvích atd. Co se výroby barevného skla týče, obsahuje receptář návody na složení sklářského

¹⁰⁵⁴ BROŽOVÁ 1995h, 80. - Idem 2001b, 382.

¹⁰⁵⁵ PAZAUREK 1923, 250 – 251.

¹⁰⁵⁶ Archiv Uměleckoprůmyslového musea v Praze, inv. č. 4, *Glasfabrikation*.

kmene pro sklo černé, červené, modré, zelené a žluté. K těmto barvám se ještě pojí recepty na produkci skla alabastrového, křídového, křišťálového, olovnatého a mléčného (kostního).^{1057 1058}

Význam sklárny v Novém Světě coby důležitého (a od místa vzniku receptáře dosti geograficky vzdáleného) producenta barevného skla potvrzuje sedmáct receptů, které byly Eisnerem označeny jako novosvětské (*von Neuwald; auf Neuwalder Art; a la Neuwald*).¹⁰⁵⁹ Jednalo se například o návody na výrobu skla mléčného (*Beinglas*), mléčného skla zabarveného do světle modra (*Himmelblaues Beinglasgemenge*), mléčného skla zelenavé barvy (*Kachel grünes Beinglasgemenge*), tmavě modrého skla (*Dunkelblaues Glas*), červenomodrého skla (*Voigetblau-rothes Glas*), žlutého skla (*Gelbes Glasgemenge*), zeleného skla (*Kupfergrünes Glas*), červeného opakního skla (*Rothwelches Glas*) a samozřejmě skla čirého (*Kreidenglas Gemenge*).¹⁰⁶⁰

V letech 1830–1831 byly v harrachovské továrně taveny tyto druhy skla: křišťálové; hyalithové (černé, červené, lazurované); čiré sklo vrstvené červeně (rubínem) temně modře, zeleně, žlutě a fialově; mléčné sklo vrstvené¹⁰⁶¹ světle či tmavě modře, mléčné sklo matované; kompozitní sklo červené (rubínové), ametystové, růžové (rosalin; rosé),¹⁰⁶² chrysoprasové a topasové; lazurovaná skla byla dvojího druhu – žluté a zelené; dále se vyrábělo sklo irisované (respektive listrované); temně modré sklo barvené ve hmotě bylo vzhledem k vysoké ceně šmolky produkováno pouze v malém množství, ve hmotě obarvené sklo bylo též temně zelené a (průsvitné) smaragdové. V letech 1832–1833 k těmto produkováným typům skla přibylo čiré sklo vrstvené rubínem, tzv. rosé a mramorové sklo. V období roků 1834–1835 se

¹⁰⁵⁷ BROŽKOVÁ / LNĚNIČKOVÁ 1990.

¹⁰⁵⁸ Několik dalších receptů na výrobu čirého a barevného skla pocházejících z archivu firmy Riedel z Porubného v Jizerských horách uveřejnil Gustav E. Pazaurek. – PAZAUREK 1903.

¹⁰⁵⁹ Vliv na zařazení novosvětských receptů do Eisnerova receptáře měla jistě i prezentace harrachovských artefaktů na pražských výstavách, kde sklárna pravidelně dosahovala nejvyššího hodnocení. Jako vysoce pravděpodobné se zdá, že J. B. Eisner, jakožto majitel několika sklářských podniků, tyto výstavy navštěvoval a tak se seznámil s harrachovskou produkcí. Otázkou zůstává, jak se dostal k novosvětským receptům. Snad se tak mohlo stát při osobním rozhovoru s některým z představitelů krkonošské sklárny. Další otazník se vztahuje k době vzniku harrachovských receptů, neboť na rozdíl o některých jiných, u nich není uvedeno datum. – Archiv Uměleckoprůmyslového musea v Praze, inv. č. 4, Glasfabrikation.

¹⁰⁶⁰ Archiv Uměleckoprůmyslového musea v Praze, inv. č. 4, Glasfabrikation.

¹⁰⁶¹ Sklem vrstveným se rozumí sklo přejímané (vrchní vrstva) nebo sklo podjímané (spodní vrstva).

¹⁰⁶² Sklo zv. rosé bylo de facto sklo rubínové, které bylo použito pouze v tenké vrstvě, takže se namísto červené jeví spíše růžové.

repertoár výroby rozšířil o sklo rosalinové, opálové, červené – rubínové lazurované a lazurované fialové. V době od roku 1836 do roku 1837 to byla dále skla mléčná a opakní nebesky modrá.¹⁰⁶³

V následujícím období, tj. v letech 1838–1840 se barevná škála částečně proměnila tak, že některé druhy skel zmizely a jiné – nové – se naproti tomu objevily. Sklárna produkovala sklo křišťálové, rosalin, hyalithové (černé, červené, lazurované), barvené ve hmotě (temně modré, světle zelené), barevně vrstvené čiré sklo (červeně – rubínem, zeleně, modře), mléčné sklo vrstvené rosé a modře, cíničité emailové sklo vrstvené rosalinem. Kompozitní skla měla barvu červenou (rubín), zelenou (uranové sklo – chrysolit, chrysopras),¹⁰⁶⁴ slonové kosti (Isabell), modrou (akvamarín, opálové¹⁰⁶⁵ – tyrkysově sklo); skla lazurovaná měla odstín žlutý, modrý a fialový. Bílé, růžové a modré sklo se v této době též uplatnilo při výrobě artefaktů po benátském způsobu. Červené – rubínové sklo barvené ve hmotě (zv. Kunckelův rubín) se novosvětským technologům podařilo utavit až na počátku čtyřicátých let.¹⁰⁶⁶

Vedle těchto druhů sklovin se v době 1835–1841 vyráběla ještě tato kompozitní skla: Lapis-Lazuli (modrá), Rinellgrün (zelená), O´Connell (žlutá), topas (modrá), alabastr (matná průsvitná bílá), Mattgelb (matná žlutá), porcelánový jaspis (hnědá).¹⁰⁶⁷

Již v prvních letech pátého desetiletí se v souvislosti s pozvolným nástupem druhorokokového stylu (viz níže) ve výrobě barevných sklovin v Novém Světě začínají stále více objevovat chladnější tóny.¹⁰⁶⁸ V letech 1842–1843 hraběcí sklárna v Novém Světě tavia tyto druhy skel: čiré, křišťálové sklo; čiré sklo vrstvené rubínem, modře a rosalinem, dále cíničité, emailové sklo vrstvené sklem rosé, rubínové sklo

---

¹⁰⁶³ Za tyto informace děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰⁶⁴ Podle tradice je vynález uranového skla připisován Josefu Riedlovi, který utavil jednak sklovinu žluté barvy a jednak zelené barvy. Barvy nazval podle své manželky Anny – „Annagelb“ a „Annagrün“.

¹⁰⁶⁵ Opálová skla bělavých, růžových, světle zelených a modrých barev, která byla často přejímána bílým opálovým sklem, vyráběly vynikajícím způsobem především šumavské hutě. Opálová skla, která byla mramorovaná průsvitným opálem produkovaly hutě na panství Buquoyů na Novohradsku. Tyto skloviny byly nazývány „agatiny“ a poprvé byly vystaveny ve Vídni roku 1835. – BROŽOVÁ 2001b, 382

¹⁰⁶⁶ Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰⁶⁷ Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰⁶⁸ BROŽOVÁ 2001b, 382.

barvené ve hmotě (tzv. Kunckelův rubín),¹⁰⁶⁹ temně modré sklo barvené ve hmotě a kompozitní skloviny (rubín, Isabell, O'Connell, Lapis Lazuli, Rinell – žluté a zelené, uranové zelené sklo, mramorové sklo, barvy berylu, alabastrové, sklo zv. chrysopras a chrysolit).¹⁰⁷⁰

V době před polovinou čtyřicátých let (1844–1845) to byla tato skla: čiré – křišťálové, rosalin, sklo mléčné, namodralé (nebeská modř), čiré sklo vrstvené (červeně, modře, rosé), alabastrové sklo vrstvené sklem rosé, mléčné sklo vrstvené rosalinem, cíničitý email vrstvený modře; z lazur byla produkována žlutá, hyalithové sklo se vyrábělo černé, nejvíce druhů barev však připadalo na skla kompozitní (alabastrové, tyrkysové, uranové, sklo isabell, matově zelené – mattgrün, uranové sklo Goldgrün, sklo broskvové barvy, chrysoprasové, zelené a sklo Lapis-Lazuli). K rafinaci skla po benátském způsobu (millefiori) bylo užíváno zejména skla mramorového.¹⁰⁷¹

Inklinace k studeným, zakaleným – „opálovým“ barevným tónům se dále vystupňovala v druhé polovině pátého desetiletí (1846–1850), zejména při výrobě skel kompozitních (červené – rubínové, alabastrové, sklo Isabell, uranové, tyrkysové, sklo barvy mořské zeleně, modravého porfyru, sklo zv. chrysolit a opálové sklo), čirá skla byla vrstvena cíničitým emailem, sklem rosé a modrým cíničitým emailem. Na bílé emailové sklo bylo vrstveno sklem barvy rosé, zelené a modré. Modrý email byl též podjímán i přejímán sklem růžovým (rosalinem). Podobně tomu bylo i se sklem rubínovým, které bývalo na emailovém. Mimoto se sklem rosé vrstvilo též sklo alabastrové. Ve hmotě barvená skla byla mléčná (sloužící často coby podklad pro malbu), rosé a černý hyalith. Samozřejmě se též v tomto období, jako po celou dobu, vyrábělo sklo čiré – křišťálové.¹⁰⁷²

Jak je z právě uvedeného přehledu zřejmé, barevných skel bylo v Novém Světě

---

¹⁰⁶⁹ Oproti rubínovému kompozitnímu sklu mělo rubínové sklo barvené ve hmotě (tzv. Kunckelův rubín) jiné vlastnosti. V první řadě neobsahovalo žádné olovo, dále si zachovávalo průsvitnost i v masivních partiích artefaktů a naopak v tenkých částech bylo stále jasně červené (rubínové), na rozdíl od skla kompozitního, které ve slabých partiích dostávalo fialový nádech. Takto popsal hlavní rozdíly mezi „kunckelovým“ a kompozitním rubínovým sklem harrachovský úředník Rohrweck ve Vídni v roce 1840. – FETZNER 1977, 56. – Kromě rubínového skla barveného zlatem bylo ještě v této době v menší míře českými technologiemi k zabarvení do červena užíváno oxidů mědi.

¹⁰⁷⁰ Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰⁷¹ Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

¹⁰⁷² Za tuto informaci děkuji Jarmile Brožové.

vyráběno opravdu značné množství, čemuž odpovídá i rozmanitost názvosloví pro jednotlivé typy skel. Nejen že se jednotlivá pojmenování pro stejný (nebo alespoň velmi podobný) druh skla lišila v různých regionech, jak lze demonstrovat například na pojmenování skla světle modré barvy, které Paul Meyer nazýval *císařovy modré oči*, zatímco novosvětští taviči tento odstín označovaly jako *nebeskou modř*, ale rozdílné názvosloví pro identické barvy se objevovalo i v samotné novosvětské huti. Příkladem může být označení pro zelenomodrou barvu: *Kachelgrün* a *Meergrün*.

Navzdory často exotickým označením barevných skel je možné učinit základní rozdělení skla vyráběného v Novém Světě na sklo čiré (křišťálové),¹⁰⁷³ sklo barvené ve hmotě, sklo kompozitní a sklo vrstvené¹⁰⁷⁴ (podjímané nebo přejímané). K barevným sklům jsou obvykle ještě připojována skla lazurovaná a listrovaná, i když se nejedná o skutečnou barvu skla, nýbrž o barvu, již bylo dosaženo až následným rafinačním procesem.

Novosvětská sklárna v průběhu třicátých a čtyřicátých let 19. století vyráběla prakticky kompletní škálu tehdy známého barevného skla, což ji spolu s jihočeskými a šumavskými výrobci zajišťovalo vůdčí postavení mezi tehdejšími evropskými producenty skla.

6.2.3 - Zatavené pasty doby biedermeieru a druhého rokoka na novosvětském skle

Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, s výrobou tohoto typu předmětů započala sklárna v Novém Světě již na počátku dvacátých let 19. století. Nicméně, výrobní klimax nastal až v letech třicátých a čtyřicátých, jak dokládají i četné archivní záznamy z tohoto období. Ve dvacátých letech 19. věku došlo i ke zvládnutí technologie zatavování inkrustací do skla (viz výše – kapitola empir). Novosvětská sklárna tento velmi složitý výrobní postup (v pravém smyslu „know-how“) zvládla pouze o několik let později než francouzští a angličtí producenti, kterým (nepočítáme-li ojedinělé úspěšné pokusy z konce 18. století) se podařilo keramické inkrustace

---

¹⁰⁷³ Označení křišťálové je užíváno pro ušlechtilé, dokonale odbarvené sklo. – BROŽKOVÁ / LNĚNIČKOVÁ 1990, 158.

¹⁰⁷⁴ Tříkrát vrstvené sklo (zv. triplé), tzn. předmět, který měl tři vrstvy různých skel, jako první vyrobil Johann Meyer z Adolfova. Tuto novinku Meyer poprvé předvedl na pražské výstavě v roce 1836. – BERICHT 1837, 66.

zatavit do skla na přelomu desátých a dvacátých let 19. věku.

Primárním problémem však byla výroba samotné keramické hmoty. Roku 1812 obdržel Pařížan Desprez privilegium na jím objevené složení porcelánové pasty, na jejímž složení již pracoval jeho otec Barthélemy Desprez, jeden z vedoucích chemiků a modelérů sévreské porcelánky v poslední čtvrtině 18. století.¹⁰⁷⁵ Vysokou kvalitu Despresových výrobků – většinou se jednalo o portréty slavných osobností, či o církevní náměty – nepřekonal ani další z významných pařížských producentů keramických past P. H. Boudon de Saint-Amans.^{1076 1077} Keramické pasty měly podobu nízkých reliéfů, které byly z porcelánové hmoty tvarovány pravděpodobně pomocí kovového razidla, což vysvětluje fakt, že se objevují v různých skleněných předmětech zatavené identické porcelánové artefakty. V případě portrétů význačných osobností (například Napoleona) byly pro vytvarování v keramické hmotě užity kovové medaile.¹⁰⁷⁸

Při výrobě skleněných artefaktů se zatavenými pastami sehrála ve Francii významnou úlohu sklárna v lotrinském Baccaratu, kam byly keramické inkrustace dodávány pařížskou firmou L'Escalier de Cristal.¹⁰⁷⁹ Sklo se zatavenými pastami vyráběla ve Francii například i sklárna v Clichy. Ve Spojených státech amerických se takto rafinované sklo produkovalo ve sklárně Bakewell's v pennsylvánském Pittsburgu.¹⁰⁸⁰

V popředí anglických výrobců skel se zatavenými keramickými pastami stojí londýnská firma Pellat & Green, která díky patentu Apsleye Pellata juniora (z roku 1819) posunula technologii výroby o nezanedbatelný kus dopředu. Pellatův patent spočíval ve využití dvou a trojdílných forem, které za tepla do určeného skla vtlačily keramickou inkrustaci.¹⁰⁸¹ Je dosti pravděpodobné, že sklárna v Novém Světě používala při zatavování past do skla (podobně jako francouští producenti) hutnické

---

¹⁰⁷⁵ PAZAUREK 1923, 296. – NEWMAN 1977, 92, 303.

¹⁰⁷⁶ PAZAUREK 1923, 298.

¹⁰⁷⁷ Přehled francouzských producentů keramických past viz – JOKELSON 1968, 30-65.

¹⁰⁷⁸ Ibidem 46, 58, 60, 63.

¹⁰⁷⁹ PAZAUREK 1923, 302. – JOKELSON 1968, 75-95.

¹⁰⁸⁰ NEWMAN 1977, 303.

¹⁰⁸¹ PAZAUREK 1923, 302-303.

tvarovací techniky,¹⁰⁸² neboť v případě využití Pellatova systému by se o tom jistě v archivních dokumentech zachovala zmínka. Typického stříbřitého nádechu harrachovských a francouzských zatavených past bylo docilováno tak, že mezi vrstvou skla, které pastu obklopovalo, byl ponechán nepatrný prostor vyplněný vzduchem.¹⁰⁸³

V německých zemích pasty již přibližně kolem roku 1830 zatavovala sklárna v Potsdami-Zechlinu. Zda tuto technologii ovládali i jiné hutě v Bavorsku či Sasku, není dosud potvrzeno.¹⁰⁸⁴ V Rakouských zemích tímto způsobem rafinovala sklo (mimo Nový Svět) i huť ve Zlaté Studni (Goldbrunn) na Šumavě, kterou vedli Johann Lötze a Joseph Schmidt, kteří takto dekorované výrobky prezentovali na pražské výstavě v roce 1831 (č. kat. 819 a další).¹⁰⁸⁵

Středeoevropské sklo, tedy i sklo vyráběné v novosvětské továrně bylo draselno vápenaté, na rozdíl od skla západoevropského, respektive francouzského a insulárního, které obsahovalo vysoké procento olova. Tento fakt byl zohledněn i při laboratorní analýze kolekce skel se zatavenými keramickými inkrustacemi ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea, která se uskutečnila v roce 1972 v Ústavu jaderné fyziky tehdejší Československé akademie věd v Řeži u Prahy. Na základě předpokladu, že v artefaktech vyrobených v Novém Světě by, měl být obsah olova minimální, bylo provedeno zkoumání čtyřiceti devíti inkriminovaných výrobků nedestruktivní metodou spektroskopie fluorescenčního záření X. „*Skleněné předměty byly ozařovány zářením gama radioaktivních ¹³⁹Ce a ¹⁴¹Ce o energii 165 keV a 145 keV. Množství olova ve vzorku bylo posuzováno podle intenzity K α a K β linií fluorescenčního rentgenova záření olova.*“¹⁰⁸⁶ Analýza¹⁰⁸⁷ stanovila množství olova v jednotlivých artefaktech, přičemž u skla s obsahem vyšším než jedno procento byla

---

¹⁰⁸² Pasty byly třeba zahřát na stejnou teplotu jakou měla sklovina, okamžitě je zatavit a poté dát vychladnout do zvláštní pece. – BROŽOVÁ 1980, 52.

¹⁰⁸³ Idem 1995i, 180.

¹⁰⁸⁴ PAZAUREK 1923, 304 - 305. – JOKELSON 1968, 24 – 28.

¹⁰⁸⁵ PAZAUREK 1923, 308.

¹⁰⁸⁶ Dopis Jaroslava Procházky, ředitele Ústavu jaderné fyziky Československé akademie věd v Řeži u Prahy Dr. Jiřímu Šetlíkovi, řediteli Uměleckoprůmyslového musea v Praze ze dne 5. května 1972, (za poskytnutí tohoto dopisu děkuji Jarmile Brožové).

¹⁰⁸⁷ Analýzu tehdy provedli Vojtěch Ulman a Miroslav Vejs. – Dopis Jaroslava Procházky, ředitele Ústavu jaderné fyziky Československé akademie věd v Řeži u Prahy Dr. Jiřímu Šetlíkovi, řediteli Uměleckoprůmyslového musea v Praze ze dne 5. května 1972 (za poskytnutí tohoto dopisu děkuji Jarmile Brožové).

přesnost pětiprocentní; ve vzorcích s obsahem olova menším než jedno procento byla přesnost vlivem pozadí spektrometru snížena.¹⁰⁸⁸

Díky použití této exaktní metody bylo možno potvrdit závěry ohledně místa vzniku těchto předmětů, které byly učiněny na základě klasických, uměleckohistorických metod (formální a ikonografická analýza). Z tehdejší kolekce skel Uměleckoprůmyslového musea se zatavenými pastami byla novosvětská provenience stvrzena u dvaceti čtyř.¹⁰⁸⁹

Význam artefaktů dekorovaných keramickými inkrustacemi pro poznání stylu biedermeieru rozpoznal již Gustav E. Pazaurek, když napsal, že „*Porzellanartige Reliefs... bilden den originalsten Schmuckgedanken der Glasveredelungskunst der Biedermeierzeit, ...*“.¹⁰⁹⁰ Toto platí samozřejmě i pro výrobky novosvětské sklárny, neboť právě na nich lze velmi dobře demonstrovat vývoj a proměny stylu biedermeieru a druhého rokoka – a to jak z hlediska formálního, tak i obsahového. Jedním z hlavních důvodů, proč tomu tak je, je skutečnost, že harrachovská sklárna byla ve sledovaném období jedním z nejvýznamnějších a největších výrobců takto rafinovaných předmětů nejenom na území tehdejší habsburské monarchie, ale i v celé Evropě.

Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. věku odebíral Johann Pohl pasty pro zatavování od francouzských výrobců, kde mu je obstarával jeho dlouholetý obchodní partner Franz Steigerwald. Když již nestačily inkrustace dodávané Steigerwaldem, začal je Johann Pohl odebírat i od frankfurtského obchodníka Johanna Vogelsanga. Zda jím dodávané pasty byly francouzského či německého původu nebylo dosud objasněno. Jiné pasty (přímo pro své objednávky) dodával Pohlovi Ignác Pelikan z Mistrovic.¹⁰⁹¹ Je tedy zřejmé, že (jak již poznamenala Jarmila Brožová) na základě původu zatavené inkrustace nelze usuzovat na původ skla, respektive artefaktu z něho vyrobeného.¹⁰⁹²

---

¹⁰⁸⁸ Dopis Jaroslava Procházky, ředitele Ústavu jaderné fyziky Československé akademie věd v Řeži u Prahy Dr. Jiřímu Šetlíkovi, řediteli Uměleckoprůmyslového musea v Praze ze dne 5. května 1972 (za poskytnutí tohoto dopisu děkuji Jarmile Brožové).

¹⁰⁸⁹ BROŽOVÁ 1980, 61.

¹⁰⁹⁰ PAZAUREK 1923, 292.

¹⁰⁹¹ BROŽOVÁ 1980, 54 a 56.

¹⁰⁹² Ibidem 56.

Množství námětů zatavovaných past v novosvětské huti se ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století oproti desetiletí předcházejícímu (viz výše) značně rozšířilo rovnoměrně s tím, jak rostla poptávka po takto dekorovaných artefaktech. Johann Pohl dokázal uspokojit své zákazníky i v případě, že jimi požadovaný motiv nebyl modeléry zpracován, a to tak, že žádaný námět (například portrét, monogram, květ či nápis) byl nejprve vyřezán do skla a následně vyplněn bílou hmotou s příměsí kaolinu a překryt sklem. Tyto individuální inkrustace byly označovány jako „*Einglasungen*“ a jednalo se zejména o nápisy a monogramy.

Ve třicátých a čtyřicátých letech došlo v Novém Světě (oproti období počátků produkce) ke značnému rozšíření motivů zatavovaných past, které lze rozdělit do několika skupin.¹⁰⁹³

Na prvním místě je třeba zmínit náměty sakrální, které byly v oblibě již ve dvacátých letech (viz výše). Pasty s vyobrazením Panny Marie v různých velikostech a podobách (celá postava, poprsí, Madona s Ježíškem, Madonna della Sedia podle Raffaella, atp.) se vyskytovaly v produkci sklárny po celé období biedermeieru a druhého rokoka. Stejně tomu bylo i s keramickými inkrustacemi zpodobňujícími Krista, respektive výjevy z jeho života (Kristus na hoře Olivetské, Kristus nesoucí kříž, Ukřižování, Snímání z kříže, Kladení do hrobu, Zmrtvýchvstání atp.). Do této skupiny past patří i zobrazení světců (sv. Anny, sv. Jana Evangelisty, sv. Josefa, sv. Jana Křtitele, sv. Ondřeje, sv. Januaria či sv. Jana Nepomuckého, který patřil k nejoblíbenějším).¹⁰⁹⁴

Mezi portréty státníků a monarchů měl co do četnosti prvenství císař Napoleon I., a to po celé období třicátých a čtyřicátých let. Velmi vyhledávaná a tudíž i objednávaná byla ve třicátých letech skla se zatavenými pastami s portréty ruských carů Alexandra a Mikuláše. Mezi novosvětskými artefakty samozřejmě nechyběly ani portréty rakouských císařů – Františka I. a Ferdinanda I. a představitelů sousedních států Saska, Bavorska, Pruska. Ojediněle byly ve třicátých letech zatavovány pasty s portrétem vévody nassavského (1831), krále holandského (1830–1831), excísaře a

---

¹⁰⁹³ Rozdělení námětů zatavovaných past do skla v Novém Světě za využití archivních pramenů podrobně provedla Jarmila Brožová. – BROŽOVÁ 1980, 65-66.

¹⁰⁹⁴ Ibidem 56.

excísařovny brazilské (1830–1832), prvního prezidenta USA G. Washingtona (1833) nebo papeže Řehoře XVI. (1833).¹⁰⁹⁵

Z významných osobností byly ve třicátých letech v novosvětské sklárně jako pasty do skla zatavovány též podobizny Johanna Wolfganga Goetha, Friedricha Schillera, Wolfganga Amadea Mozarta, Josepha Haydna atd. Ve čtyřicátých letech se velké oblibě těšil zatavený portrét významného švédského chemika Jönse Jakoba Berzeliuse, jehož dodání v podobě pasty do Nového Světa zařídil u Despreze v Paříži Václav Batka, význačný pražský výrobce chemikálií, který posléze u Pohla tímto portrétem dekorovaná skla objednal.¹⁰⁹⁶

Vedle figurálních námětů byly do skla zatavovány i znaky šlechtických rodů (Harrachů, Dietrichsteinů, Esterhazyů, Lobkoviců, Liechtensteinů, Schwarzenbergů atd.) a na konci dvacátých let řády (zlaté rouno, rakouský řád sv. Leopolda, ruský vladimirský řád atd.).

Velké zastoupení měly i symboly (amor, kytice, váza s květy, kardinálský klobouk) a nápisy („Zum Andenken“, „Guten Morgen“, „Na památku“ atp.). Po celou dobu produkce skel s pastami v harrachovské sklárně byla též do skla zatavována různá (zejména křestní) jména a iniciály (monogramy), což byly již shora vzpomenuté „Einglasungen“.¹⁰⁹⁷

Kromě těchto klasických inkrustací se ve Francii a v Novém Světě vyráběla i jejich luxusnější verze z tenké zlaté fólie, která byla bíle nebo barevně smaltovaná. Tyto předměty v letech 1835–1837 Johann Pohl dodával vídeňskému obchodníkovi sklem Josefu Lobmeyerovi.¹⁰⁹⁸ Příkladem takového typu artefaktu je čtyřboká láhev z čirého skla se zlacenou mosaznou montáží ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [27], na jejíž přední straně je kruhový medailon s profilem ženské hlavy v bílé barvě na světle modrém pozadí. Jiný předmět z téže sbírky – číška z uranového skla (kolem 1830–1840) – je dekorován kruhovým medailonem s postavou Aesculapa [28], což byl typický sujet těchto hodnotných inkrustací, jak již postřehla Jarmila

---

¹⁰⁹⁵ BROŽOVÁ 1972, 254-256. – Idem 1980, 56.

¹⁰⁹⁶ Ibidem 55.

¹⁰⁹⁷ Ibidem 65-66.

¹⁰⁹⁸ Ibidem 58.

Samotné předměty se zatavenými pastami novosvětské provenience se stejně jako všechny ostatní druhy skel vyznačují dokonalou sklovinou a náročnou rafinací brusem. Sklovina byla nejčastěji volena čirá, pouze v menší míře se vyskytují barevné odstíny skla. Důležitým zdrojem informací o harrachovské produkci (tedy i o zatavených pastách) třicátých a čtyřicátých let jsou knihy faktur, které, ač se dochovaly v ne zcela kompletní podobě, poskytují díky drobným, ale přesto přesným kresbám vynikající přehled o výrobcích sklárny.

Nejpočetnějšími artefakty se zatavenými inkrustacemi byly kropenky a stojánky se sakrálními motivy. Tyto stojánky byly de facto devočními předměty, které typově vycházely z barokních relikviářů, monstrancí a pacifikálů. Tvar horních částí stojánků byl v zásadě dvojí. Za prvé to byly ploché obdélné destičky ukončené ve vrcholu křížkem, kde byla zatavena pasta, a za druhé kříže (často jetelové). Vlastní podstavec (sokl) architektonického charakteru byl přibližně stejně vysoký jako horní partie předmětu. Celý výrobek byl dekorován precizně provedeným brusem. Kropenky byly morfologicky podobné hornímu dílu stojánků (křížek, nebo destička obdélného či kruhového tvaru). Namísto podstavce zde byla umístěna miska povětšinou s radiálně uspořádanými žebry na vnějším plášti evokujícími mušli.¹¹⁰⁰

Kropenky, patřící mezi nejčastěji vyráběné artefakty, se bohužel (pravděpodobně vzhledem k jejich každodennímu užívání) nedochovaly, takže jejich podoba je známa pouze z nákrešů v knihách faktur. Takovým případem je záznam o fakturaci kropenky popsané jako „*muschelformig mit eingeglaste Madonna*“ [29]. V téže knize faktur je uvedeno i vyúčtování další kropenky podobného tvaru (mušlová miska s připojeným oválným polem, které obepíná věnec drobných, broušených listovitých útvarů; zv. též vějířky) se zatavenou pastou poprsí Krista a Madony (*Weihbrunnkassel mit Christus u Madonna Brustbild*) [30]. Jiná kropenka s miskou tvaru mušle, ale s křížem namísto plochého pole byla stejně, jako právě zmiňované artefakty vyrobena v letech 1832–

---

¹⁰⁹⁹ Ibidem.

¹¹⁰⁰ Ibidem. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 3, s. 22, s. 51. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1836-1837), inv. č. 1203, kniha č. 1150, s.339.

1833. Její horní partie – korpus skleněného kříže jetelového typu typově připomíná pacifikály druhé pol. 18. stol. Tento kříž byl na versální straně dekorován hustým kaménkovým brusem. Uvnitř byl zataven malý keramický křížek (*mit eingeglaste Kreuz*).¹¹⁰¹ V třicátých letech byly v Novém Světě taktéž vyráběny kropenky se zatavenými pastami, jejichž morfologie byla komplikovanější a velmi připomínala barokní ostensoria a relikviáře slunečního typu. Tvar misky připomínající mušli zůstal zachován [31, 32]. Kropenky s nástavci se samozřejmě vyráběly nadále (v druhé polovině třicátých let a v letech čtyřicátých), ale vesměs se již jednalo o předměty dekorované pouze brusem a nikoliv zatavenými pastami.¹¹⁰²

Podobná situace jako v případě dochovanosti kropenek je i v případě stojánků z doby před rokem 1838, kdy je jejich podoba známa pouze ze schematických kreseb v harrachovských účetních knihách. Skleněná destička obdélného tvaru (připomínající „kapličku“),¹¹⁰³ někdy segmentově zakončená, s pastou, v níž byl zataven keramický reliéf Madony s dítětkem bývala dekorována broušeným dekorem, který byl tvořen drobnými kaménky a v některých případech i broušenými volutami při dolní partii destičky. Samotný podstavec válcovitého nebo hranolovitého tvaru pravděpodobně brusem dekorován nebyl. V případě, že podstavec byl ve formě vyššího dřívku, mohl být torčován.

Výjimkou mezi dochovanými předměty z doby před rokem 1838 je stojánek z čirého, topasově lazurovaného skla ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [33]. Na čtyřhranné podstavě je válcový dřív tvořený za sebou hustě jdoucími broušenými prstenci, na něm je umístěna oválná destička, jejíž kraje jsou vybroušeny do tvaru stylizovaných vavřínových ratolestí, které obepínají zatavenou pastu s portrétem císaře Františka I. Předmět byl sklárnou vystaven na pražské průmyslové výstavě v roce 1831.¹¹⁰⁴ Tektonická jednoduchost i užití vavřínových listů odkazují ještě k empirovému stylu, kterého zde bylo pravděpodobně záměrně užito vzhledem k ikonografii předmětu – portrétu imperátora. Biedermeier v tomto případě zastupuje

¹¹⁰¹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 51.

¹¹⁰² SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1840-1841), inv. č. 1205, kniha č. 1152, s. 52, 62.

¹¹⁰³ BROŽOVÁ 1980, 59.

¹¹⁰⁴ PAZAUREK 1923, 306, - BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 19. – V knize faktur sklárny je vyobrazen podobný předmět. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 196.

především barevnost skla, která měla dozajista podtrhnou důležitost zobrazené osoby.

Zcela jiný stav dochovanosti artefaktů – stojánků – je z doby rozmezí let 1838–1842. Předmětů s obdélnou destičkou se zachovalo hned několik, a to jak v českých, tak i zahraničních sbírkách. Jedním z typických dochovaných příkladů je stojánek z Uměleckoprůmyslového musea v Praze z doby 1838–1839 [34] vyrobený z čirého, křišťálového skla se zatavenou figurou Madony s Ježíškem. Poměrně kvalitně provedený, nízký reliéf je pravděpodobně francouzského původu. Keramická inkrustace je instalována v obdélné destičce, v horní partii segmentově tvarované, k níž je v samém vrcholu umístěn rovnoramenný křížek. Po stranách destičky a na její spodní straně jsou broušené vějířky, které se na výrobcích sklárny v Novém Světě začaly prvně objevovat již v době kolem nebo krátce po roce 1830.¹¹⁰⁵ Válcovitý podstavec s prstěncem stojí na kruhové, silné patce. Celý povrch tohoto artefaktu doplňuje dekorace broušenými, více či méně plastickými čtyřhránky.

Morfologicky velmi podobný je další, stejně datovaný stojánek z čirého skla se zatavenou pastou Matky Boží s Ježíškem z téže sbírky [35]. Oproti tomu mírně tvarově pozměněné jsou dva stojánky z Passauer Glasmuseu, jejichž horní partie – obdélná destička – není dekorována broušenými vějířky, ale pouze klínovými řezy a drobným kaménkovým brusem. První z nich vznikl v rozmezí let 1838–1839, a je opatřen reliéfem představujícím sv. Josefa jako tesaře při práci [36]. Podstavec však nemá přísně válcovitý tvar a striktně oddělenou patku, nýbrž je v dolní části konkávně tvarovaný. Namísto hustého dekoru broušených kamének jsou zde široké fasety přecházející i ve vlastní dřív stojánku. Druhý předmět z passovského muzea dekoruje pasta s Madonou a Ježíškem [37]. Podstavec připomíná pražské artefakty, ale namísto válce je zde coby základní modus uplatněn hranol.¹¹⁰⁶

Odišným typem stojánků vesměs z první poloviny čtyřicátých let jsou předměty, jejichž horní polovina nemá formu výše zmíněných obdélných „kapliček“, ale je oválná či kruhová. Ze středu, kde je umístěna pasta, často vycházejí radiálně

---

¹¹⁰⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s.18.

¹¹⁰⁶ BROŽOVÁ 1995i, kat. č. II.274, II. 275.

uspořádané klínové řezy evokující paprsky glorioly. Tvarová afinita s monstrancemi z 18. věku je v těchto případech zcela nepřehlédnutelná. Několik typů těchto „monstrancí“ je zaznamenáno v knihách faktur Novosvětské továrny,¹¹⁰⁷ nicméně žádný z nich, podobně jako u shora zmíněných předmětů se zatavenými pastami, se (až na výjimky) zcela neshoduje s dochovanými skly. Tato skutečnost byla nepochybně dána tím, že *„Pohl si předem vyžádal volnost při realizaci objednávky, aby mohl odeslat i ta skla, jež bylo nutno pro menší poškození brusem poněkud pozměnit oproti původnímu přání zákazníka“*.¹¹⁰⁸

Stojánek s oválným polem, v němž je zatavena pasta zobrazující Matku Boží s dítětem, je ve sbírce Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou [38]. Téměř identickou formu horní partie má i předmět Uměleckoprůmyslového musea v Praze [39]. Na rozdíl od jabloneckého zde ale byla zatavena pasta s pašijovým motivem – Kristus nesoucí kříž, a namísto fasetování byl podstavec dekorován kaménkovým brusem. Kruhový tvar s broušenými vějířky po obvodu má horní díl stojánku se zatavenou pastou zobrazující neznámého světce z pražského Uměleckoprůmyslového musea [40], umístěný na nižším podstavci se čtvercovou základnou.

V ploché destičce z majetku Passauer Glasmuseum [41] tvaru rovnoramenného trojúhelníku, umístěné na fasetovaném podstavci je zatavena pasta znázorňující hlavu Krista z levého profilu na světle modrém fondu. Ke stranám trojúhelníku jsou připojeny obligátní vějířky. Ve vrcholu je pak méně typická hvězda. Trojúhelníkový tvar i umístění medailonu s Kristem v jeho středu je nepochybně aluzí na Trojici Boží. Tento typ zdaleka nepatřil mezi běžně nabízené novosvětské zboží, a to jak pro svůj neobvyklý tvar, tak i pro užití pasty na barevném pozadí, což bylo technologicky mnohem obtížněji zvládnutelné. Vzhledem k tomu, že tento předmět není zaznamenán v archivních dokumentech sklárny, není možno zjistit jeho objednavatele. Vznik tohoto artefaktu klade Jarmila Brožová na základě provedené formální analýzy do období mezi roky 1838–1839.¹¹⁰⁹ Použití světle modré barvy je

---

¹¹⁰⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1840-1841), inv. č. 1205, kniha č. 1152, s. 442. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1844-1845), inv. č. 1207, kniha č. 1154, s. 185, 458.

¹¹⁰⁸ BROŽOVÁ 1980, cit. 59.

¹¹⁰⁹ Idem 1995i, kat. č. II. 276.

již anticipací nastupujícího nového stylu – druhého rokoka, které se, co se sklářství týče vyznačovalo zálibou ve studených barevných tónech.

Dalším druhem „Postamentu“¹¹¹⁰ vyráběného ve třicátých a čtyřicátých letech harrachovskou továrnou, do něhož se zatavovaly pasty s církevními náměty, byly skleněné kříže na podstavci. Z archivních dokumentů není bohužel zřejmé, o jaké náměty se přesně jednalo, ale nejspíše vzhledem ke tvaru předmětů lze usuzovat na menší křížek s korpusem Krista. Tyto předměty se, bohužel, stejně jako kroupky nedochovaly. Jejich podoba je ale známa z drobných kreseb v knihách faktur. Horní díly měl tvar latinského či jetelového kříže a byly umístěny na podstavcích, které byly, stejně tak jako v případě shora zmíněných „kapliček“, buď fasetované s konkávně tvarovaným pláštěm při dolní hraně [42] nebo architektonicky pojaté, tj. válcovitého či hranolovitého tvaru s povrchem dekorovaným složitým brusem. Kříže na podstavcích však sklárna produkovala i bez past, jak například dokazuje záznam v knize faktur z roku 1845: *kristall Kreuz auf Posatament, brillantiert* [43]. Takřka v každém případě, a to platí pro harrachovské produkty z třicátých a čtyřicátých let obecně, byla spodní strana předmětu, ač na první pohled neviditelná, opatřena složitým broušeným dekorem. Pověštinou se jednalo o méně či více hustou síť plochých kaménků nebo hvězdici. Tento znak byl signifikantním výrazem Pohlovy pečlivosti a perfekcionalismu.

Vyobrazení čtyř těchto předmětů obsahuje záznam objednávky, kterou v roce 1844 v Novém Světě učinil *Hochwurden Herr Spiritual Vater in Leitmeritz*. Tento kněz, nepochybně činný při litoměřickém biskupství, objednal čtyři druhy křížů (každý po dvou kusech) na podstavcích se zatavenými pastami z čirého skla v ceně od 13,30 do 19 zlatých. Nejdražší byly kříže s podstavci dekorovanými brusem v gotickém stylu (*Postament mit gotischen Schliff*) [44]. Vzhledem k osobě objednavatele je možno usuzovat, že objednané předměty sloužily k liturgickým účelům, snad jako pacifikály. Shora zmíněné stojánky s obdélnými či oválnými a kruhovými destičkami byly nejspíše (podobně jako „kapličky“) devocionáliemi.

Pozdní příklad kříže se zatavenou pastou představuje objednávka Wilhelma

---

¹¹¹⁰ Tento termín pro označení stojánku je běžně používán v knihách faktur sklárny v Novém Světě.

Hofmanna z roku 1847, který objednal celkem šest těchto předmětů, a to vždy po dvou ve třech různých velikostech. Bohužel, ani v tomto případě není možno ztotožnit kresbu v knize faktur [45] s konkrétním předmětem. Ze schematické kresby je však dobře patrné umístění menšího keramického křížku ve středu vlastního předmětu.

Novosvětské stojánky se zatavenými pastami jsou z hlediska vývoje stylu nejdůležitější skupinou mezi předměty rafinovanými zatavenými inkrustacemi, neboť k nim neexistují v oblasti skla žádné předstupy a morfologická východiska k nim je třeba hledat v pracích z kovu z 18. věku. Inspirací pro jejich tvary mohla být též soudobá i dřívější architektura, jak napovídá užití architektonického tvarosloví. Při utváření jejich morfologie hrál primární úlohu brus, který spoluvytvářel celkový tvar a v nemenší míře i dekoraci těchto děl. Obecně lze konstatovat, že ač to nemusí být na první pohled úplně zřetelné, je možno zaznamenat vývoj od jednodušších, usedlejších forem užívaných v první polovině třicátých let 19. věku až po tvarově složitější, dynamické formy včetně aplikace konvexně-konkávě tvarovaných plášťů předmětů. Tato proměna morfologie artefaktů nebyla však pro proměnu stylu esencionální. Spíše se jednalo o rozvíjení variant „postamentu“, neboť základní hmotový rastr těchto výrobků zůstal po celou dobu de facto nezměněn. Totéž platí i o užití brusu, který s postupem doby pokrýval stále větší plochu předmětů. Mimo fasetování došel v této době velkého rozvinutí modus kaménku, který byl prováděn v různých velikostech a podobách. Velká variabilita panovala i při sestavování kamének do rozličných struktur.

Rafinace zatavenými pastami hrála stejně důležitou úlohu i v případě dutého a užitkového skla. Z této oblasti se ponejvíce jednalo o číšky a poháry, v menší míře pak o flakony, těžítka, pečetítka atp. Oproti užitkovým předmětům ze dvacátých let došlo v době vrcholného biedermeieru k opravdové explozi tvarů artefaktů, zrovna tak jako nesčetných variant broušeného dekoru. Ačkoliv i v případě dutého skla bylo k zatavení past nejčastěji voleno sklo čiré, barevné odstíny skloviny již tak výjimečné (jako v případě stojánek a kropek) nebyly.

Na rozdíl od kropek a „postamentů“, do nichž byly ve většině případů zatavovovány pasty se sakrálními náměty, byly užití předměty dekorovány

inkrustacemi s motivy světskými i církevními. Nejčastěji se jednalo o portréty významných osobností a státníků, Krucifixy, Madony a v nemalé míře o heraldické znaky. Pasty byly nejčastěji umístěny na čelní straně pláště předmětu nebo – v první polovině třicátých let – v jeho dnu, podobně jako zatavené mince.

Typ brusu užívaný k dekoraci užitkových artefaktů se zatavenými keramickými inkrustacemi z novosvětové sklárny je podobný dekoru užívaném při výzdobě soklů stojánků, tzn. fasetování a kaménkovému brusu. Nejbohatším brusem, jak zaznamenala již Jarmila Brožová,¹¹¹¹ byly dekorovány číšky z období první poloviny třicátých let objednávané jednotlivými členy Harrachovského rodu. „*Na jednotlivých fasetách, členících povrch nádob, byly vybrušovány řady vystupujících rozet, kosočtverců, oválných nebo kruhových ‚kamenů‘, povrch těchto výzdobných motivů byl dále členěn drobnými karé, anglickými, později ruskými kaménky, vějířky, hvězdicemi.*“¹¹¹² Typickým příkladem tohoto druhu brusu je objednávka čtyř číšek od matky hraběte Harracha z 25. 2. 1831 [46].¹¹¹³ V číškách byla pasta zatavena ve dně, neboť povrch nádob zdobil komplikovaný brus. První předmět byl opatřen „... *in Boden eingeglasten Fürst Liechtenstein Wappen unter Kreuz; und Strahlsteinegatter oben erhabene Kugeln.* Dno druhého předmětu zdobil „... *Fürst Liechtenstein und Fürst Khevenhüllerschen (?) Doppelwappen mit Brunnleisten darauf Hohlspieg.*“ Znak hraběte z Vrby byl na třetí číšce, na jejímž plášti byl vybroušen nápis „*Pfauenfedern oben Strahlsteine*“. Čtvrtý artefakt – holbička s víkem – měl pastu zatavenou v úchytce. Jednalo se o blíže nespecifikovaný znak a jméno „Pepy“. Důležitost archivního zápisu objednávky těchto předmětů netkví jenom v dokonale provedených kresbách, ale i v zaznamenání jmen brusičů, kteří předměty dekorovali. Byli to: Johann Posselt, Alois Schier a Kasper.¹¹¹⁴

Dalším významným broušeným prvkem výzdoby byl kaménkový brus umístěvaný na vyvýšené kameny různých tvarů,¹¹¹⁵ jak je například patrné z objednávky ředitele hraběcí kanceláře ve Vídni na číšku se zatavenou pastou znázorňující kardinálský

---

¹¹¹¹ BROŽOVÁ 1980, 59.

¹¹¹² Ibidem, cit. 59.

¹¹¹³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s. 32.

¹¹¹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s. 32.

¹¹¹⁵ BROŽOVÁ 1980, 60.

klobouk [47]. Morfologicky příbuzná číška z počátku třicátých let 19. století, ovšem s keramickou inkrustací zpodobňující rakouského císaře Františka I., je ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze [48]. Namísto rozet je však plášť předmětu opatřen řadou zašpičatělých „oken“, která jsou vyplněna kaménkovým brusem. Podobný dekor je i na plášti poháru z čířého skla se zatavenou pastou znázorňující básníka Johanna Wolfganga Goetha z Passauer Glasmuseum. Tento pohár byl Jarmilou Brožovou datován do období druhé poloviny třicátých let.¹¹¹⁶ Drobná karé jsou i na vyvýšených částech číšky vzniklé po roce 1830 z pražského Uměleckoprůmyslového musea, na jejíž čelní straně je v oválném poli zatavena pasta ruského cara Alexandra [49]. Tyto předměty nepochybně nebyly určeny k běžnému užívání, nýbrž sloužily coby dekorace či suvenýr.

Keramické inkrustace byly však zatavovány i do předmětů zdobených jen užšími nebo širšími fasetami. Ve většině případů se jednalo o mnohadílné nápojové soupravy produkované zejména v druhé polovině třicátých a v první polovině čtyřicátých let, které byly více či méně užívány při stolování. Ve sbírce Passauer Glasmuseum jsou dva předměty tohoto typu – zvonovitá číška a pohár na víno, v jejichž fasetovaných pláštích je zataven harrachovský znak [50, 51]. Jejich elegantní, jednoduchý a vyvážený tvar odpovídá estetice vrcholného biedermeieru. Poháry podobných tvarů jsou zachyceny na kresbách v knize faktur z let 1840–1841. To, že tyto předměty byly skutečně určeny ke stolování, dokládá i připojený zápis:

1 Bordeauxglas geschieht nebst eingeglaste Wappen [52].

Kombinace fasetování a kaménkového brusu byla použita při rafinaci dvou číšek vyrobených na počátku roku 1834 pro hraběte Czakyho [53]. Na přední straně byl zatavený heraldický znak (nepochybně se jednalo o rod Czaky) v kruhovém poli. Zbývající prostor pláště vyplňovaly v dolní polovině fasety a v horní kaménkový brus, takže umístění pasty připomínalo kámen zasazený do širokého náramku. Podobná *Strahlsteinbordur* byla uplatněna na číšce se zatavenou keramickou podobiznou císaře Ferdinanda [54].

Dutého skla a zejména číšek se zatavenými pastami bylo v Novém Světě v období

---

¹¹¹⁶ Idem 1995i, kat. č. II. 271.

třicátých a první poloviny čtyřicátých let 19. věku vyráběno poměrně velké množství. Tomuto počtu odpovídalo i užití rozličných variant brusu. Mimo shora uvedené možnosti, které reprezentují základní typy se například vyskytují i předměty dekorované reliéfně vystupujícími kameny někdy doplněné prstěncem tvořeným řadou plasticky vystupujících pásků, jako tomu je na číškách z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [55, 56] nebo dynamicky pojatým broušeným dekorem rotujících kapek [57], jako tomu je na poháru z částečně žlutě lazurovaného skla ze stejné kolekce,¹¹¹⁷ v jehož zvonovité kupě je zatavena portrétní pasta. Tyto rotující kapky (či plaménky) se na harrachovském skle začaly objevovat již z kraje třicátých let (jak dokládají kresby v knihách faktur [58], takže lze usuzovat na vznik tohoto předmětu právě v této době. Jiným příkladem brusu třicátých let byly stáčené klínové řezy v kombinaci s fasetami evokující svým uspořádáním a formou listy rostlin.

Ze skupiny reprezentantů dutého skla se zatavenými pastami, vyrobených harrachovskou sklárnou v době biedermeieru je možno za vrcholného představitele stylu považovat pohár s víkem z čirého skla se zatavenou keramickou inkrustací znázorňující sv. Jana Nepomuckého, z doby kolem roku 1835, který je dnes ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze.¹¹¹⁸ Tradičně pojatá figura světce zpodobněná v reliéfu typově vychází z tradičního zobrazování známého v 18. století. Vzhledem k regionálnímu významu tohoto patrona je možno předpokládat, že pasta není francouzského původu, jako většina v Novém Světě používaných past, nýbrž, je její provenience střeoevropská. Zda se jedná o výrobek porcelánky ve Vídni, či některé české porcelánové manufaktury, je dnes již ale pravděpodobně nezjistitelné. To, že byl pohár určen střeoevropským objednavatelům, je možno dovozovat z nápisů na dně a zadní straně poháru: „O E Wolf“ a „Franz Braunhofer, Theresia Schaden“. Tento předpoklad podporuje i fakt, že artefakt byl do sbírek pražského musea zakoupen (v roce 1941) ve Vídni na aukci firmy Dorotheum.

Podobně výjimečně kvalitní je i pohár se zataveným portrétem Martina Luthera v broušeném medailonu na čelní straně ze sbírek jabloneckého Muzea skla a bižuterie, vyrobený kolem roku 1835. Na rozdíl od pražského artefaktu je však tento

---

¹¹¹⁷ Pohár ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea, inv. č. 16791

¹¹¹⁸ Idem 1977a, kat. č. 21

pohár vyroben z rosalinového skla. Mimo fasetování je jeho povrch ozdoben pro vrcholný biedermeier typickou malbou rozvilin, provedenou zlatem.¹¹¹⁹

Zcela výjimečné je i uplatnění mnoha rozličných druhů brusu na tomto poháru charakteristických pro novosvětskou produkci třicátých let, jako jsou například radiálně uspořádané řezy na spodní straně patky, hranovaná noha s prstěncem (nodem) s jemnými torsálními řezy, hranování kupy s pásem obdélných polí ukončených gotizujícími lomenými oblouky. Podobně charakteristické je užití komolých čtyřhránek a broušených rozet. Konečně pak i úchytka víka vybroušená do mnohapatrsčité hvězdy je signifikantním znakem produktů sklárny hraběte Harracha. S podobně kongeniální a sofistikovanou aplikací brusu a zatavené pasty je možno se v této skupině skel setkat pouze na shora uvedených stojáncích.

Vedle stojánek a dutého skla (tj. číšek a pohárů) byly keramické inkrustace novosvětskými skláři zatavovány i do dalších užitných předmětů, jakými byly například flakony, dózy, těžítka či pečetítka. Náměty zatavovaných past do těchto předmětů nebyly pouze profánní (hl. amorci), ale i církevní, jak dokládá objednávka třech plochých, broušených flakonů z 20. dubna 1833: *3 Flacons mit eingeglaste Madonna mit Kind* [59]. Jiné dva tvary flakonů z rosalinového skla (*Rosa Flacons mit Cameí*) se zatavenými pastami jsou vyobrazeny v knize faktur z roku 1835 [60].

Přestože se dóz ani flakonů se zatavenými pastami nazachovalo mnoho, je na místě zmínit dvě dózy z čirého skla ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze, jejichž vznik lze předpokládat ve třicátých letech [61, 62] a jeden flakon z Passauer Glasmuseum [63]. Pláště obou pražských artefaktů jsou cele dekorovány brusem, neboť pasty jsou zataveny v jejich víčkách. V prvním případě se jedná o portrét neznámého muže a v případě druhém je to podobizna Wolfganga Amadea Mozarta. Pasovský flakon (či dóza na čaj), datovaný Jarmilou Brožovou dle archivních dokumentů do roku 1834, byl, jak dále uvádí Jarmila Brožová, vyroben, dle porcelánových toaletních flakonů pařížského výrobce Jacoba Petita, které měla harrachovská sklárna k dispozici.¹¹²⁰ Poprsí Bolestného Krista, které je zataveno v čelní straně flakonu obklopují dvě řady klínových řezů kopírující konvexní plášť

---

¹¹¹⁹ Idem 1980, obr. 1.

¹¹²⁰ Idem 1995i, kat. č. II 269.

předmětu, takže kolem pasty vytvářejí jakousi mandorlu.

Zachovaná těžítka s inkrustacemi nejsou, až na těžítka s portrétem J. W. Goetha, zmíněné již dříve, dosud známa, takže jejich podoba je dovozována pouze z nákrešů v novosvětských knihách faktur. Těžítka byla tvořena obdélnou destičkou s bohatě broušeným dnem. Pasta bývala zatavena do úchytky nebo do malé natavené destičky na vrchní straně předmětu. Bohatým broušeným dekorem bývala dekorována i pečetítka. Do současnosti však není znám žádný artefakt tohoto typu, který by bylo možno pokládat za produkt sklárny v Novém Světě.

Mezi skly se zatavenými keramickými inkrustacemi nechyběly ani ploché destičky (kruhového, oválného nebo čtyřhranného tvaru) připomínající těžítka, s bohatě broušenou spodní stranou, se zatavenými portréty významných osobností či s církevními náměty (zvl. s výjevy ze života Krista). Tyto předměty byly stejně jako ve Francii často montovány do pozlacených kovových rámu.¹¹²¹

Přestože na konci čtyřicátých let 19. století výroba skel se zatavenými inkrustacemi v Novém Světě odeznívala, nezanikla úplně, jak dokládají příklady tímto způsobem dekorovaných kroupenek a stojánků z padesátých let zaznamenané v knihách faktur. Překvapující je jistě skutečnost, že tvar a základní hmotový rastr těchto předmětů zůstal i v této době de facto týž jako v letech třicátých a čtyřicátých, jak je například zřejmé z kreseb tří stojánků z roku 1858 [64].

Příkladem dutého skla se zatavenými pastami z pozdního období jsou dvě číšky vyrobené v rozmezí let 1853–1854 z čirého skla vrstveného měďnatým rubínem, respektive kobaltem se zatavenými pastami – podobiznami Justuse von Liebig, ze sbírky Passauer Glasmuseum.¹¹²² Tvar obou předmětů a použitý typ brusu (probrušované olivky, kuličky atp.) již zcela odpovídají stylu druhého rokoka.

V novosvětské továrně se do skla nezatavovaly pouze keramické pasty, ale i mince. Předměty byly vždy číšky, a mince byly zatavovány do prostoru dna, které bylo dvojité. Mimo rakouské, české a pruské mince byly do skla zatavovány například i

---

¹¹²¹ Idem 1980, 60.

¹¹²² Idem 1995i, kat. č. II. 280.

mince holandské. Skutečnost, že se jednalo o dobově velmi oblíbený suvenýr, dokládá značné množství těchto předmětů vyrobených v harrachovské huti. Typickým příkladem je číška z čirého skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze, v jejímž dně je zataven pruský tolar z roku 1827 [65].¹¹²³ Uprostřed dna je řezaný nápis: „Nie ohne dieses“. Pláště těchto artefaktů bývaly dekorovány nejčastěji brusem, který se ve svých formách nijak nelišil od broušeného dekoru užívaného na ostatních výrobcích sklárny.

Novosvětské artefakty se zatavenými keramickými inkrustacemi se v podstatě staly jedním ze symbolů dekorace skla ve střední a západní Evropě období biedermeieru. Jejich výtvarná a technologická kvalita byla tak vysoká, že nejenom snesla srovnání se soudobými výrobky francouzskými a anglickými, ale v mnoha případech je i převyšovala.¹¹²⁴ Tento fakt je dán zejména obrovskou kvalitou brusů, který spoluutvářel tvar a charakter celého předmětu.

Západoevropské výrobky se od harrachovských lišily použitím brusů v méně sofistikovaných variantách, což se týkalo zejména kaménku. Dalším rozdílem bylo i to, že francouzští skláři při výrobě skla užívali v mnohem větší míře techniky lisování, která v Novém Světě stála na okraji zájmu, nepochybně pro svůj rustikální charakter, který byl Pohlovi cizí.¹¹²⁵

6.2.4 - Tvary a brus novosvětského skla v období biedermeieru

*„Jedes Glas von Qualität mußte in der Empire- und Biedermeierzeit geschliffen sein, gleichgültig, ob es nachher etwa Schnitt oder Malerei oder schon vorher, wie bei den eingelassenen Pasten, noch andere Schmuckmöglichkeiten heranzog oder ob es sich zum Unterschiede von früheren Zeiten mit schönem Schliff allein begnügte. Ungeschliffene Gläser, ... hätten sich nicht behaupten können.“*¹¹²⁶ Tato slova Gustava E. Pazaurka, ač byla vyslovena již před osmdesáti šesti lety, neměně ingeniózně vystihují kvintesenci skleněných artefaktů vzniklých v době první poloviny

---

¹¹²³ Idem 1977a, kat. č. 17.

¹¹²⁴ TOULGOËT – TRÉANNA 1968.

¹¹²⁵ Ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze je několik předmětů se zatavenými pastami francouzské proveniencie, které jsou z převážné části lisovány.

¹¹²⁶ PAZAUREK 1923, cit. 19.

19. věku. Brus, jak dále dodává Pazaurek, se v této době stal všeobecně uplatňovaným dekoračním principem (*algemeines Schmuckprinzip*).¹¹²⁷ Tomuto tvrzení odpovídá i množství nejrůznějších typů broušených dekorů, kterého bylo v době *biedermeieru* (a druhého rokoka) k výzdobě skla užíváno (jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole o novosvětských zatavených inkrustacích).

Rozvinutí broušeného dekoru v éře *biedermeieru* napomohla též změna preference tvarů dutého skla, kdy elementární válcové formy byly nahrazeny silnostěnnými tvary zvonovitými, trychtýřovitými, aj. Mimo to se objevila i celá řada nových, dosud neznámých (často monumentálních) forem užitkového skla, které tehdejší brusiče přímo vybízely k jejich další tvarové precizaci. Důkazem tohoto je časté uplatnění principů stereometrie či zhybnění povrchů artefaktů pomocí reliéfních medailonů, prstěnců, čoček nebo vegetabilních útvarů. Nepostradatelnou složkou dekorace byl (zejména v době 1825–1835) podobně jako v období *empiru kaménkovy* brus. Kongenialita tvaru a brusu se pravděpodobně nejvíce projevila na tehdy se objevivších monumentálních, balustrových pohárech, jejichž podoba, vycházející z předmětů vzniklých v období *baroka* a *rokoka*, se (s menšími změnami) udržela po celé 19. století.¹¹²⁸ Skvělá kombinace formy a dekoru byla ovšem v novosvětské sklárně obecně uplatňovaným principem, který byl aplikován na všechny typy produkovaných výrobků.

Důležitou skutečností, která sehrála podstatnou úlohu při rozšíření brusu coby hlavní rafinační techniky ve druhé čtvrtině 19. století, byla obliba barevných skel. Vedle jednobarevných předmětů byly produkovány i artefakty z vrstveného skla (čiré sklo bylo přejímáno nebo podjímáno sklem barevným). Vrchní vrstva skloviny byla probušována do podoby komplikovaných vzorů, čímž bylo docíleno nezaměnitelného estetického účinku.¹¹²⁹

Význam přikládání zušlechťování harrachovských produktů brusem, dokládá i pozornost, jaké se dostávalo brusičům skla v knihách faktur, kde při vyúčtování náročných objednávek jsou často uvedena jejich jména. Ve třicátých letech to byl

---

¹¹²⁷ Ibidem.

¹¹²⁸ BROŽOVÁ 1995k, 96.

¹¹²⁹ Ibidem.

zejména Johann Posselt st., Joseph Thomas, Johann Schmidt, Franz Pohl ml. a Karl Knappe, který byl i zručným řezáčem skla; ve čtyřicátých letech Joseph Pfohl a v polovině 19. století Franz Kasper, specialista na složitý způsob probušování vrstveného, druhorokokového skla ve stylu romantické gotiky, stejně jako Wenzel Sacher, W. Mallin a W. Thomas. Dostatečný počet kvalitních brusičů činných v českých hutích, tedy i v Novém Světě byl pravděpodobně (jak již bylo řečeno) důvodem malého rozvinutí výroby lisovaného skla,¹¹³⁰ která se od druhé poloviny dvacátých let stále ve větší míře prosazovala v Anglii, Irsku a Francii.¹¹³¹

Rozsáhlá aplikace broušeného dekoru na harrachovském skle ve čtvrté a páté dekádě 19. století nepochybně souvisela s již několikrát zmiňovanou širší sortimentu vyráběného zboží. Vedle stolního skla (často se jednalo o mnohočetné soupravy) továrna produkovala i sklo dekorativní a užitkové (jako například svícny, kalamáře, dózy, vázy, atp.). Takřka všechny tyto předměty dekoroval brus, a co více – spoluvytvářel jejich tektoniku – jak již v obecné rovině podotkl shora citovaný G. E. Pazaurek. Broušená výzdoba však nebyla aplikována výhradně pouze samostatně, nýbrž bývala užívána i ve spojení s jinými rafinačními technikami (například řezbou, malbou či zatavenými pastami). Jedinečná kvalita harrachovského broušeného dekoru ovšem nejvíce vynikla na barevných sklech, respektive na sklech vyrobených ze skla vrstveného. Novosvětská sklárna v této oblasti výroby byla díky vyspělé technologii opravdovým leaderem v celé Evropě, takže plocha plášťů jejích předmětů poskytovala ideální prostor pro rozvinutí broušené výzdoby, která dokonale využívala kombinace dvou (později, v době druhého rokoka, i tří) barevných vrstev skla.

Oproti období empiru se v době vrcholného biedermeieru dosud aplikované typy brusů nejenom podstatně rozvinuly, ale byly vytvářeny i zcela nové, dosud neznámé druhy dekoru.

Období konce dvacátých let a první poloviny let třicátých 19. století bylo periodou, kdy koncentrace a rozmanité kombinace broušené dekorace novosvětského skla dosáhly velkého uplatnění. Nadále (podobně jako na počátku dvacátých let) se velké přízni těšil kaménkový brus, který často pokrýval v rozličných variacích nemalou část

---

¹¹³⁰ BROŽOVÁ 1982b, 11-12.

¹¹³¹ SPIEGL 1986c, 929.

povrchu předmětů nebo dotvářel jiné broušené dekory, jako například horizontální pásy, kruhová a pravouhlá pole nebo kvazigotické „arkády“ a „okna“. Typem „okna“ byly i již výše zmíněné obdélné útvary vyplněné plochými čtyřhranky s trojúhelníkovým štítem. Okraje nádob byly často opatřeny broušenými vějířky, mušlemi či prolamováním v podobě konvexních nebo konkávních „vlnek“. Podobně jako v případě brusu užitého při rafinaci artefaktů se zatavenými keramickými inkrustacemi doznalo i na jiných artefaktech uplatnění fasetování, které svou vertikální geometrií přispívalo k lepší recepci tektoniky výrobků. Jiným často aplikovaným druhem brusu byly více či méně široké, dynamicky se stáčeující (torzní) plastické kapkovité či listovité útvary, jež byly v naprosté většině případů umístěné ve směru proti chodu hodinových ručiček. Do povrchu předmětů byly též vybroušeny plastické výpustky, dynamicky pojaté zářezy vytvářející spirály nebo vlny či závěsy. Rosety byly dalším ornamentálním prvkem. Dna artefaktů, jak již bylo dříve uvedeno, byla opatřována nejčastěji sítí z plochých kamének (jejichž povrch ještě někdy zdobily miniaturní kaménky mnohdy ne větší než jeden milimetr nebo později muřiny) či radiálně uspořádaných klínových řezů různých velikostí. Důraz na dekoraci těchto ploch dokládají jejich častá (a precizní) zobrazení v knihách faktur a v knihách objednávek.

V druhé polovině třicátých let došlo při rafinaci novosvětských artefaktů k jistému ústupu kaménkového brusu, který již neměl tak dominantní úlohu, jako tomu bylo v letech předchozích. Pověštinou geometricky uspořádané kaménky sloužily především jako výplň rozličných geometrických útvarů (například listů, mušliček, horizontálních a vertikálních pásů apod.) na pláštích předmětů. Původní, tektonická úloha brilantového výbrusu nyní připadla zejména fasetám, které byly často aplikovány na celý korpus předmětu. Výjimku představují čtyřhranky umístěné na pláště (polo)kulovitých partií váz a číšek, které novosvětská továrna vyráběla. Totéž platí i pro nadále (od počátku třicátých let) se vyskytující artefakty (vázy, mísy apod.) na válcových či hranolových soklech. Stále se též k dekoraci plášťů nádob užívaly listové a kapkovité útvary (často dynamicky stočené), vějířky či plastické výpustky. Nově se uplatnily tzv. muřiny (což byly drobné, broušené hvězdice), pletenec (jednoduchý i duplicitní) či prostá vlnovka.

Oproti první polovině třicátých let nastal posun k větší plasticitě samotných tvarů

předmětů, která nebyla již zkruslována masivním použitím broušených kaménků. Vně ohýbané či prolamované a zvlněné okraje a plastické útvary již v mnoha případech nepůsobily dojmem reliéfu, nýbrž spíše samostatných prvků, které jako by byly k plášti artefaktu sekundárně přilepeny. Prakticky se jednalo o důkladnější využití hutního tvarování skla s následnou úpravou broušením.

Jednou z hlavních oblastí výroby sklárny v Novém Světě bylo nápojové sklo, které bylo produkováno v souborech pro šest ale i padesát osob. Sestavy souborů se lišily podle zvyklostí pití různých nápojů při stolování a jejich druhy se obvykle lišily podle regionu, pro něž bylo sklo určeno. Servis tak mohl obsahovat holby na pivo se džbánem, poháry a karafy na rozličná vína (kyperské, bordó, šampaňské, burgundské, malaga atp.).¹¹³² Nechyběly ani karafy na vodu s číškami. Samostatně bývaly dodávány soupravy na „cukrovou vodu“, které se skládaly z karafy na vodu, na arak, z cukřenky a jednoho či dvou pohárků. Nebylo výjimkou, že tyto sestavy byly doplněny podnosem vyrobeným ve stejném stylu. Samostatně byly též fakturovány römery na rýnské víno. Kromě těchto typů nápojového skla harrachovská manufaktura produkovala též kávové a čajové servisy a soupravy na bowli.¹¹³³

Harrachovské nápojové sklo bylo vyráběno nejenom z čirého skla, ale i z barevných sklovin. Předměty byly dekorovány vedle brusu, který dominoval, i například řezbou, malbou, nebo zlacením.

Formu nápojového skla měly i honosně zdobené číšky a poháry, které však nebyly určeny k používání, ale měly funkci veskrze dekorativní, nebo sloužily coby upomínkové předměty či dary. Což potvrzuje i skutečnost, že jejich výroba nebyla uskutečňována ve velkém množství, ale pouze v jednom či několika málo exemplářích.

Novosvětská sklárna vyráběla sklo určené ke konzumaci nápojů v hojné míře již v druhé polovině dvacátých let, jak dokládají archivní záznamy. Morfologie i dekor

---

¹¹³² Jednotlivé druhy nápojového skla určeného ke konzumaci vína jsou uváděny v archivních dokumentech (knihy objednávek, knihy faktur). Ze schematických kreseb, které záznamy doplňovaly, je zřejmé, že v této době v oblasti nápojového skla převládalo ještě empirové cítění. Jak dokládají jednoduché válcovité tvary a dekor skládající se převážně z kaménkového brusu.

¹¹³³ BROŽOVÁ 1978c.

byly ještě v mnoha případech poplatné empirovému cítění. Tvary pohárů a číšek byly povětšinou válcové, s rozšířeným horním okrajem. Rafinace brusem byla často provedena „po anglickém způsobu“, tj. brilantováním. Vedle těchto předmětů se však již v této době začínají objevovat (mimo jiné též na nápojovém skle) i prebiedermeierovské broušené prvky.

Již v této době (v druhé polovině dvacátých let 19. století) je zřejmá skutečnost, že čím byl nápojový soubor početnější, tím méně byl rafinován, a vice versa. Tento princip, který samozřejmě neplatí absolutně,¹¹³⁴ se udržel i v následujících letech. Předměty pro běžné (každodenní) užívání nebyly obvykle dekorovány vůbec. Takovým případem byla například objednávka Antonia Guisaniho z Milána, který v roce 1828 objednal sto padesát karaf na víno a několik set číšek. Všechny tyto předměty byly bez rafinace, jak dokládá označení „glatt“.¹¹³⁵

Masová produkce „hladkých“ (*glatt*) číšek, pohárků i koflíků pokračovala i po celá třicátá léta. V první polovině tohoto desetiletí byl tvar číšek povětšinou zvonovitý či válcový s kónickým rozšířením [66]. Výjimečný nebyl ani soudkovitý, či vejčitý profil pláště číšek [67].

Koflíky určené ke konzumaci kávy často kopírovaly tehdejší *biedermeierovské* tvarosloví porcelánových výrobků, a to včetně převýšeného esovitého ucha, jak je zřejmé ze schematické kresby těchto předmětů vyrobených z hyalithového skla, dekorovaných malbou chinoiserií provedenou zlatem [68]. Velmi podobný předmět je ve sbírce Passauer Glasmuseum [69], který byl Margarete Buquoy označen jako produkt jihočeských buquoyových hutí.¹¹³⁶ Tato atribuce je nepochybně možná, vzhledem k tomu, že jednotlivé hutě v Čechách své výrobky v rámci konkurenčního boje napodobovaly, nicméně je stejně tak pravděpodobné, že se jedná o produkt hutě harrachovské. Tento fakt nevylučují ani zlatem malované chinoiserie na plášti předmětů, neboť tento druh motivu se poměrně často vyskytuje v záznamech o

---

¹¹³⁴ Takovou výjimkou je například brusem náročně dekorovaná souprava osmnácti karaf a několika desítek kusů různých druhů nápojového skla, kterou sklárna v Novém Světě vyrobila v roce 1833. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 261.

¹¹³⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha objednávek na různé sklářské zboží (1827 – 1828), inv. č. 1113, č. knihy 1060.

¹¹³⁶ BUQUOY 1995, kat. č. II. 52.

fakturovaných předmětech krkonošské sklárny, a to zejména v případech hyalithového skla.

Specifickým, dnes již neznámým typem předmětu, byly tzv. *Mundschalén*, což byly číšky s miskou, používané k vyplachování úst během konzumace jídla. Tyto artefakty bývaly vyráběny na počátku třicátých let z tmavých druhů skel, což lépe vyhovovalo účelu, ke kterému sloužily, jak dokládá souprava z kobaltového skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze vyrobená v Novém Světě v době kolem roku 1831.¹¹³⁷ Přesnou dataci předmětu umožňuje záznam z roku 1831 v novosvětských fakturačních knihách, ke kterému je připojena i schematická kresba, jenž se vztahuje k výrobě dvaceti kusů těchto artefaktů [70]. Jiný, tvarově jednodušší typ - *Hyalithmundschale* je vyobrazen v téže knize při záznamu z roku 1830 [71]. Tvarově podobný předmět ze sbírky Passauer Glasmuseum [72] popsala Margarete Buquoy opět jako výrobek buquoyských skláren.¹¹³⁸

Zvonovité a válcové „hladké“ číšky se v programu výroby sklárny udržely i v druhé polovině třicátých let a na počátku let čtyřicátých, jak například ukazuje nákres číšky na stolní víno, kterých bylo v roce 1840 objednáno sto dvacet kusů [73].

Stále více se však prosazovalo objemnější zpracování patek, které byly dekorovány nejčastěji fasetováním či kaménkovým brusem, jak dosvědčují kresby připojené k záznamu fakturace nápojového skla pro B. Sordelliho z roku 1834 [74]. Stále častěji byl v této době elementárním broušeným dekorem (zejména se jednalo o fasety) rafinován i celý povrch pláštíků číšek. Tento přístup anticipoval následný vývoj dekoru v letech čtyřicátých – v době druhého rokoka, kdy se „hladké“ nápojové sklo vyskytovalo mezi produkty hutě méně. Ve sbírkách Uměleckoprůmyslového musea v Praze je uchovávána číška z čirého skla, které z části kryje fialový listr [75]. Šestiboké, fasetované tělo (zčásti zdobené řezbou květin a geometrickým ornamentem) je se základnou spojeno též šestibokým, plastickým prstěncem. Z morfologického hlediska prakticky stejný předmět je vyobrazen v knihách faktur z roku 1834 [76], což jenom potvrzuje správnost vročení vzniku pražské číšky do

---

¹¹³⁷ BIEDERMEIER 2008, kat. č. 149.

¹¹³⁸ BUQUOY 1995, kat. č. II. 51.

doby kolem roku 1835.¹¹³⁹

Číšky určené k běžnému používání z počátku čtyřicátých let 19. věku již anticipují nástup nového stylu, druhého rokoka, jak je patrné z kreseb těchto artefaktů zaznamenaných v knihách faktur sklárny [77, 78].

Poháry na rozličná vína a likéry představovaly ve čtvrtém desetiletí (1830–1840) vedle číšek¹¹⁴⁰ neméně významnou část produkce nápojového skla. Vedle vysokých, vzhůru se rozšiřujících pohárů na sekt [79, 80], kterýžto tvar se objevuje již na počátku 19. století,¹¹⁴¹ sklárna produkovala i poháry s „klasickou“ polokulovitou (nebo válcovou) kupou. [81]. Na počátku čtyřicátých let se ve výrobě začíná vyskytovat zvonovitý tvar kupy [82].

„Hladké“ poháry mohly být i částečně rafinovány jednoduchým brusem, například fasetováním na noze, jak dokazuje kresba poháru, který byl vyroben v šedesáti čtyřech exemplářích (v rámci velkého nápojového souboru) v roce 1832 [83]. Někdy byla brusem oživena i kupa. Jednalo se o řady čoček či faset [84], pás kaménků po obvodu kupy [85, 86] nebo vertikální a horizontální řezy [87].

Dochovaným příkladem střídým brusem rafinovaného dutého skla je kostra nápojového souboru z čírého skla z pražského Uměleckoprůmyslového musea [88], která se skládá z pěti různě rozměrných pohárků na nožce, jejichž fasetovaná, zvonovitá kupa je v dolní partii dekorována řadou útvarů připomínajících štíhlý gotický oblouk. Plocha „oblouků“ je vyplněna kaménkovým brusem. Vzhledem k tvaru i uvedenému dekoru je možno tyto artefakty považovat za produkty sklárny v Novém Světě doby po roce 1835.

Römery s hutně zdobenými dříky (plastické nálepy), určené k servírování rýnského vína imitovaly svým hutním tvarováním renesanční výrobky [89, 90, 91].

---

¹¹³⁹ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 106.

¹¹⁴⁰ Číšky se však pochopitelně nepoužívaly pouze ke konzumaci vody, ale i vína, jak například dokládá záznam s kresbou o výrobě 183 *Tischweingläser* z roku 1834. – SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1834-1835), inv. č. 1202, kniha č. 1149, s. 6.

¹¹⁴¹ BROŽOVÁ 1995j, kat. č. II. 299, II. 301, II. 305.

Obecně lze konstatovat, že ve třicátých letech došlo k rozvinutí jednotlivých typů moderního nápojového skla tak, jak je známe dnes, a jejichž základní formy se konstituovaly již v období baroka, klasicismu a empiru. Vzhledem k tomu, že tehdy produkované formy jsou ve své podstatě do dnešní doby universálně přijatelné, jak například dokládá skvělý soubor nápojového skla *Vicenza* navržený v nedávné době předním českým designérem Jiřím Pelclem. Docházelo v budoucnosti již jen k dílčím úpravám a modifikacím tvarů těchto skel.

Přestože užitkové, nápojové sklo bylo harrachovskou sklárnou v období *biedermeieru* produkováno ve stovkách, ba tisících kusech, je jeho dochovanost nízká. Bezpochyby hlavní důvod tohoto stavu je třeba hledat v každodennosti používání těchto výrobků, kdy jich velké množství vzalo zaslou. Tyto předměty nebyly v četných záznamech o jejich výrobě ani nikterak často kresebně dokumentovány, neboť vzhledem k jejich běžnosti byl slovní popis pokládán za dostačující.

Novosvětská sklárna vedle běžných typů nápojového skla vyráběla v době *biedermeieru* i číšky a pohárky bohatě rafinované, které byly určeny pro nejzámožnější klientelu.¹¹⁴² Jak často, a zda vůbec se tyto předměty užívaly, k servírování nápojů, se dnes můžeme pouze dohadovat. Jisté však je, že jejich produkce se pohybovala v počtech o řády nižších, než tomu bylo u shora popsaných běžných, tj. ke každodennímu užívání určených druhů.

Tyto luxusní předměty byly mnohdy kromě náročné rafinace brusem dekorovány například i řezbou či zatavenými pastami, jak dokládá již dříve uvedený soubor třech číšek se zatavenými keramickými inkrustacemi ve dnech, které objednala choť hraběte Harracha [92]. Broušený dekor, který provedli brusiči Josef Posselt, Alois Schier a Kasper na jejich válcových pláštích, je excelentní ukázkou rozmanitosti tohoto typu rafinace počátku třicátých let. Ačkoliv to nemusí být na první pohled zřejmé, byla jejich výzdoba z hlediska rozvržení kompozice brusu prováděna v jednotném stylu. Všechny tři předměty měly vertikálně hranované pláště. Na spodní polovině korpusu byl umístěn plasticky pojatý dekor složený z vystupujících kamének, plastických oblouků či dynamicky stáčených spirál doplněných vějířky. Tyto

---

¹¹⁴² Důležitost, jakou vedení sklárny přičítalo těmto artefaktům, dokládá i časté uvádění jmen brusičských mistrů, kteří dekor prováděli.

prvky však nebyly rozmístěny na plášti nijak nahodile, nýbrž „nenápadně“ respektovaly již zmíněné fasetování. Horní polovina byla poté dekorována více či méně rozsáhlým pruhem sestaveným z kaménků uspořádaných pokaždé v jinou sestavu. Právě tento posledně jmenovaný výzdobný prvek se stal signifikantním markerem pro luxusní nápojové sklo novosvětské provenience ve třicátých letech a v první polovině let čtyřicátých, jak již poznamenala Jarmila Brožová.¹¹⁴³

Podobný pás měla též jiná číška se zatavenou pastou, fakturovaná pro tutéž kněžnu ve stejné době. Ve středu faset při dolním okraji byly vybroušeny plasticky pojaté kruhové terče s radiálně uspořádanými řezy. Významná pozornost byla samozřejmě věnována i dnu, kde se kromě kaménkového brusu objevují i radiálně seřazené stylizované listy [93].

Příbuzný dekor měla i další předmět – číška, jejíž dekor realizoval brusič Josef Thomas [94], či číška zvonovitého tvaru určená řediteli harrachovské kanceláře ve Vídni Gorgoschovi, popsaná jako *1 Glas mit im Schild enigeglachten Kardinalshut. Gotisch. Buchstaben und Lorber und Eifassung, geschliffen mit Brunenrosseten in Steifeldern* [95]. Podobně pojaté rosety s radiálními paprsky se na počátku třicátých let objevovaly i na méně honosně rafinovaných sklech, jak osvědčuje kresba číšky ve fakturační knize s přípisem: *mit erhabenen Rosetten* [96].

Ještě sofistikovaněji pojednané rozety zdobily fasetovaný plášť holby s víkem (jak ukazuje jejich detailní rozkreslení), kde korespondovaly s vějířky rozmístěnými po obvodu dna (též detailně rozkresleného) i horního okraje [97]. Exklusivitu artefaktu, jehož broušený dekor provedl Josef Posselt, kromě zmíněných detailních vyobrazení dokládá i jeho cena, která činila 13,25 zlatých. Rosety jsou součástí broušeného dekoru i u třech nádob na limonádu s víky (*Limonadegläser mit Dekl*), kde se uplatnily plastické vlny, závěsy a kaménkový brus v pásech [98].

Obdobně pojednaná řada plastických vln obtáčejících kruhové medailony zdobí plášť číšky z čírého skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [99]. Žlutě lazurované vlny ovšem nedoplňuje kaménkový brus, nýbrž jemně pojednaná řezba drobných

---

¹¹⁴³ BROŽOVÁ 1978c.

kvítků. Pohyb vln v horizontálním směru vyvažuje konvexně-konkávní silueta číšky a její vysoká, laločnatá patka. Tento předmět vznikl pravděpodobně kolem roku 1835.

Kongenialitu tvaru a broušeného dekoru reprezentuje i další kresba číšky ze stejného období, jejíž zvonovité tělo je v horní partii pokryto pásem dokonale diagonálně uspořádaných kamének a hvězdic. Spodní díl pak plastickými oválnými poli s rosetami ve středu **[100]**. Podobné plastické útvary dekorují i číšku z rubínového skla z pražského Uměleckoprůmyslového musea, kterou Jarmila Brožová datovala do doby kolem roku 1830 **[101]**.¹¹⁴⁴ Korpus je hranován šesticí faset, v jejichž středu jsou lokalizovány mohutné reliéfní medailony se zmenšovací čočkou ve středu. S pláštěm koresponduje i vysoká patka, jejíž okraj je rozčleněn (opět) do šesti laloků, jejichž horní strana je konkávně tvarovaná, čímž podtrhuje vertikální linii faset. Vybroušené čočky svým konkávním pojetím nevytvářely pouze kontrast k rovné ploše faset, nýbrž měly i funkci vysloveně optickou, jelikož při pohledu skrz ně docházelo k prostorovému zkreslení. Právě tento zde explicitně aplikovaný moment hravosti a fantazie vyjadřuje esenci skla období biedermeieru, jehož klimax se odehrál právě v první polovině třicátých let.

V téže sbírce je uložena i další, pravděpodobně „harrachovská“ číška, jejíž zvonovitý, fasetovaný plášť ve střední partii dekorují obdobně pojednané plasticky vystupující oválné medailony **[102]**. Její vznik je ovšem třeba předpokládat vzhledem k její morfologii až ve druhé polovině třicátých let 19. století.

Podobná síť diagonálně uspořádaných kamének, které jsou od sebe odděleny poměrně hlubokými klínovými řezy, se vyskytuje i na dvou číškách novosvětské proveniencce ze sbírky skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze **[103, 104]**. Obě jsou vyrobeny z čirého skla, které je vrstveno rubínem, respektive kobaltem. Typ použitého dekoru opravňuje ke vřočení těchto artefaktů do doby po roce 1830.

Dalším častým typem broušeného dekoru, který se vyskytuje na novosvětském dutém skle, je již výše zmiňovaný (viz výše) historizující „gotický brus“, který měl nejčastěji formu gotických oken či arkád doplňovaných též „gotickými“ trojlisty. Velmi

---

¹¹⁴⁴ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. č. 31.

efektní byla jeho aplikace na předmětech z čirého skla, které bylo vrstvené sklem barevným. Výjimečnost těchto prací samozřejmě opět potvrzovala jejich cena, jak je například zřejmé ze záznamu o výrobě dvou číšek z čirého skla vrstveného zeleným, respektive modrým (kobaltovým) sklem, jejichž hodnota byla za jeden kus (sic) 24,33, respektive 23,45 zlatých [105]. Zhruba o polovinu levnější byla v témže období fakturovaná číška: *1 Glas roth plattiert mit gotischen fenstern...* [106]. Na číškách se též vyskytovaly i trojlisty bez „oken“, pouze v kombinaci s brilantovým brusem [107]. Inspiraci gotickým slohem je cítit i ze změní lomených klínových řezů doplněných muřinami a kaménky, které pokrývají plášť číšky na nožce z čirého skla vrstveného kobaltem ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea [108]. Totéž platí i o dalších dvou číškách ze stejné kolekce, které byly obě vyrobeny z kompozitní skloviny (zlatý rubín) [109, 110].

Ani na tomto druhu harrachovských výrobků samozřejmě nechyběla typická novosvětská „okna“ tvaru obdélníku ukončená při horním okraji trojúhelníkem nebo segmentem, umístěná ve fasetách a doplňovaná kaménkem, broušenými čočkami, apod. [111, 112, 113].

Jiným typem brusu byly stylizované listy doplněné kaménkem nebo rosetami [114]. Jejich dynamická, rozpořbovaná varianta se nazývala *Brunnen Blättern*, jak je zřejmé ze záznamu o fakturaci číšky na fasetované, nízké nožce, jejíž vejcovitá kupa je „obtočena“ těmito útvary [115]. Právě přítomnost tohoto prvku dovoluje jako novosvětský produkt označit číšku z čirého skla soudkovitého tvaru, který přechází ve válcové, mírně se rozevírající ústí [116]. Zda se jednalo o práci Johanna Pohla, jak předpokládal G. E. Pazaurek, není možné doložit.¹¹⁴⁵ Podobné, velmi plasticky vybroušené „listy“ jsou i na plášti číšky z rubínového skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [117]. Oproti číšce publikované G. E. Pazaurekem však nejsou doplněny žádným dalším dekorem, protože o to více vynikne elementární dynamická forma brusu, typická pro české sklo období *biedermeieru*.

Již v první polovině třicátých let se, vedle nejčastěji se vyskytujících válcových či kónických tvarů začínaly objevovat i artefakty – číšky jejichž morfologie byla více či

---

¹¹⁴⁵ PAZAUREK 1923, 23.

méně spoluutvářena broušeným dekorem. Analogicky ke tvarům váz s kulovitým útvarem (viz níže) lze přiřadit číšky, jejichž patka se též svým tvarem blížila kouli a byla dekorována kaménkovým brusem, jak dokládá i kresba k objednávce na *12 Tischweingläser* [118]. Vzhledem k tomu, že těchto dvanáct předmětů bylo pouze jedním z mnoha druhů mnohačetných nápojových souprav zaznamenaných v objednávce B. Sordelliho z Milána, je možné se domnívat, že i ostatní číšky a pohárky měly podobnou formu.¹¹⁴⁶

Tento (polo)kulovitý útvar se na výrobcích novosvětské hutě v první půli třicátých let 19. století rovněž objevoval v redukované, respektive zploštělé podobě, jak je jasné z kresebného záznamu číšky s uchem z roku 1833, jejíž konkávně projmuté, fasetované tělo dekorují obdobné oválné medailonky jako na shora popsaných předmětech z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [119]. Namísto kaménku se na tomto typu patky vyskytovaly též plastické, torzně rozpohybované pásky s nimiž korespondovaly fasety a kaménkový brus na kónicky rozšířeném válcovém těle [120],¹¹⁴⁷ nebo byla tato partie fasetovaná stejně jako nálevkovitě rozevřený plášť [121]. Namísto faset byly na této mohutně pojednané patce rovněž umístovány stylizované plastické broušené kapky [122] nebo schematické listy, jak ukazuje kresba číšky fakturované veronskému obchodníkovi sklem Giuseppemu Bressovi, k níž se váže popis: *1 Ingl.[eichen] [Glas] geschält unten Steinblätternkrozl.* (sic) [123].

Kresba tohoto předmětu je blízká číšce z čirého skla z Passauer Glasmuseum, jejíž patka je po obvodu osázena stylizovanými zašpičatělými listy, které vyplňuje jemný kaménkový brus přecházející sem plynule ze dna. Na nálevkovitě rozevřeném hladkém plášti je provedena řezba stojícího muže, jenž drží za uzdu koně [124]. Vzhledem k nadprůměrné kvalitě tohoto řezaného výjevu lze předpoklad W. Spiegla, že se jedná o práci dílny Franze Pohla, pokládat za pravděpodobný. Spieglovo vročení této práce do druhé poloviny dvacátých let se však jeví jako příliš časný.¹¹⁴⁸

---

¹¹⁴⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 22.

¹¹⁴⁷ Typologicky příbuzná je číška z Uměleckoprůmyslového musea v Praze z rosalinového skla (inv. č. 86569).

¹¹⁴⁸ SPIEG 1995b, kat. č. II. 160.

Před rokem 1835 měly korpusy číšek též často tvar, z doby empiru známého, Ranfbecheru. Na kónických, často fasetovaných pláštích těchto předmětů bývaly mnohdy vybroušeny velmi plasticky pojaté medailony [125], plastické „kameny“ nebo pás kamének obvykle doplněný kruhovým medailonem na čelní straně, ve kterém mohla být umístěna pasta nebo byl určen jako plocha pro řezbu.

Takto (z hlediska kompozice) pojednané pláště číšek a pohárků různých tvarů byly pro novosvětskou továrnu typické a byly produkovány po celá třicátá léta [126, 127, 128, 129, 130]. Exemplem zmíněného typu je, číška z čirého skla, kónického tvaru, na jejíž čelní straně je v širokém pásu z drobných kamének umístěn žlutě lazurovaný medailon, uchovávána ve sbírce pražského Uměleckoprůmyslového musea. Stejně lazurovány jsou i masivní výpusťky, které obepínají masivní patku [131]. Identická kolekce obsahuje i číšku z čirého skla, na jejímž povrchu je v pásu čtyřhránek umístěno osmiboké, plasticky vystupující pole kryté růžovým listrem, v němž je provedena jemná řezba kytice a nápis: *Andenken der Freundschaft*, a iniciály *BH*. [132].

Před polovinou třicátých let je díky nákresům v knihách faktur též zaznamenána i výroba oblíbených konkávně prohnutých číšek na zkosené patce, známých již z doby kolem poloviny dvacátých let [133, 134].

Poměrně častá byla i produkce válcových kónických číšek s kosočtverečně uspořádanými kaménky, které někdy doplňovaly muřiny a šrafování [135] nebo rotující kapky či plastické pruhy [136].

V poslední třetině čtvrtého desetiletí huť mimo právě popsané typy produkovala číšky, jejichž patku nebo korpus dekorovala broušená vlnovka. Z nových tvarů v této době doznaly rozšíření číšky s výrazným konkávním prohnutím ve spodní třetině pláště [137, 138].¹¹⁴⁹ V tomto čase se též ze všech broušených dekorů nejvíce vyskytují fasety, jejichž šířka je v přímé úměře k šířce předmětu, tzn., že v zúžení jsou fasety užší a opačně.

---

¹¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že sklárna v Novém Světě vyráběla nesmírné množství nápojového skla, a to jak běžného („hladkého“) tak i luxusně dekorovaného, není možno v této práci prezentovat veškeré tyto typy, nýbrž pouze druhy předmětů, které reprezentují hlavní proud výtvarného vývoje harrachovského skla.

Přestože tyto předměty – číšky pro svůj luxusní charakter pravděpodobně nebyly při stolování užívány, a když tak nejspíše jenom při významných příležitostech, nelze, a to ve většině případů ani hypoteticky, předpokládat, že by náročně rafinované poháry (často doplněné víkem) sloužily k jiným než dekorativním, respektive reprezentativním účelům.

Z počátku třicátých let pochází pohár s víkem z čirého skla ze sbírky Passauer Glasmuseum [139],¹¹⁵⁰ na jehož povrchu bylo užito hned několik rozličných typů brusu: fasetování na noze, hrotité oblouky a olivky na spodní partii kupy, které plynule přecházely v síť velkých plochých kaménků, jež se v tomto období objevovaly i na jiných harrachovských výrobcích¹¹⁵¹. Ploché víko mimo hranování dekorovaly vějířky, klínové řezy atd. Tento typ výzdoby byl v novosvětské huti nazýván „*vermisch*“ nebo „*vermischter Schliff*“, jak uvádí Jarmila Brožová.¹¹⁵² Toto označení ale v žádném případě neanticipuje chaotické pojetí brusu. Právě naopak. Harmonie, elegance a zároveň i fantazie, s jakou byly jednotlivé broušené prvky aplikovány na povrch korpusu poháru, je příkladná a vyjadřuje tak vrcholnou polohu biedermeierovského skla.

Toto byl nepochybně i případ monumentálního, úctyhodně zdobeného poháru s víkem, který byl v novosvětské huti v roce 1833 objednan Václavem Michalem Pešinou z Čechorodu, kanovníkem u sv. Víta v Praze, zakladatelem Jednoty pro dostavění katedrály na Pražském hradě. Pešina byl též horlivým vlastencem, což (mimo jiné) dokazoval svou literární činností a podporou českého jazyka. Toto jeho zaměření dokládá i obsáhlý popis fakturovaného poháru, ke kterému je připojena velmi precizní kresba: „*1 Pokal samt Dekl mit Reichsapfel u. Kreuz, am Pokal 4 Schildern mit geschnitt. Böh. Löwen gegenüber der Kais. Adler, in den beiden Anderen Schildern böhmische Schrift so auch am Fuße, der Kopf des Pokals mit unterschritten Blättern darauf Strahl u Dysty*“¹¹⁵³ [140]. Z kresby bohužel není patrná kompozice řezby, natož český nápis, který je naznačen v podobě vlnovek. Přestože úvaha o jeho obsahu je čistou spekulací lze se domnívat, že vzhledem k ikonografii

---

¹¹⁵⁰ BROŽOVÁ 1995k, kat. č. II. 126.

¹¹⁵¹ Ibidem, kat. č. II 129.

¹¹⁵² Ibidem, kat. č. II. 126.

¹¹⁵³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 369.

řezeb a přítomnosti říšského jablka coby úchytky víka, se jednalo o apoteózu Čech v rámci habsburské monarchie. Z nákresu je však jasně patrný tvar poháru, který měl válcovitou směrem vzhůru se rozevírající kupu, která byla umístěna na polokulovitém útvaru (podobném tomu, jež se vyskytoval na vázách z tohoto období – viz níže), na jehož povrchu byly umístěny plastické listy vyplněné poměrně velkým kaménkovým brusem. Identický typ brusů, ovšem v minuciézním provedení pokrýval plochu mezi medailony, které byly od sebe odděleny nepochybně též plasticky pojednanými vertikálně situovanými útvary. Noha, laločnatá patka a okraj víka dekorovaly v tomto čase běžné, úzké fasety. Vlastní víko tvaru nízkého jehlanu pravděpodobně též zdobil kaménkový brus. Tento pohár, přestože se pravděpodobně nezachoval, bez jakékoliv pochybnosti patřil k tomu nejlepšímu, co továrna hrabat Harrachů na poli broušeného a řezaného skla ve třicátých letech vyrobila. Jeho význam však tkví i v tom, že se jedná o artefakt určený pro významnou soudobou osobnost, a v nemenší míře též ve skutečnosti, že byl jedním z mála reprezentantů výtvarných děl uměleckořemeslného charakteru, které se váží k „české myšlence“, což jeho ztrátu činí ještě těžší.

Dalšímu vlastenci – Josefu Jungmannovi – byl určen pohár s víkem z čirého skla, který je dnes ve vlastnictví Národního muzea v Praze [141].¹¹⁵⁴ Zhotovení poháru objednal v Novém Světě František Poličanský, učitel v Jilemnici a člen tamní vlastenecké společnosti, coby dar Jungmannovi, zakladateli moderní češtiny a autoru Slovníku česko-německého, který vyšel v letech 1835–1839. Na výraz úcty k významnému jazykozpytci byly na kupě poháru umístěny oslavné české nápisy. Na čelní straně v oválném poli je řezaný nápis *A první písmeno české abecedy*, umístěný v otevřené knize. Pod ní je uvedeno: *Vlasti miláčku, mladoni drahý ctí Tebe vroucně Čechie vděčná*, a na druhé straně kupy: *V Krkonoších vřelé srdce*.

Tento pohár lze bez nadsázky označit jako jeden z nejexkluzivnějších zachovaných artefaktů novosvětského původu, a to především díky náročně pojednanému brusů, který se zde objevuje ve své nejnáročnější formě. Laločnatá patka je na spodní straně dekorována precizním kaménkovým brusem, který se jako doplněk objevuje i

---

¹¹⁵⁴ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. č. 26. – DROBNÁ 1978. – KOČÍ / VONDRUŠKA 1989, kat. č. 880. – BIEDERMEIER 2008, 228.

na konkávně tvarované kupě, která je ve spodní partii bochníkovitě vydutá.¹¹⁵⁵ Broušená výzdoba se ovšem nejvíce uplatnila při zpracování víka v podobě koruny, které je složeno ze dvou částí: dolní klenuté, prolamované partie a odjímatelné úchytky v podobě koule s křížkem. Použitím prolamování,¹¹⁵⁶ které patřilo k absolutně nejnáročnějším brusičským technikám, se sklárna v Novém Světě zařadila na čelo mezi evropskými producenty dekorovaného skla.

V období před a kolem poloviny třicátých let v novosvětské továrně vznikaly i poháry s kupami, jejichž spodní partie byla, podobně jako u květinových váz, vytvořena z polokulovitého útvaru. Uměleckoprůmyslové museum v Praze vlastní dva poháry tohoto typu, oba z čirého skla [142, 143], z nichž jeden (mimo brusu) dekoruje řezba na čelní straně kupy – v oválném medailonu umístěná postava ženy oděná v antikizující šat a sedící na trůnu, pod níž je lev.¹¹⁵⁷ Jedná se nejspíše o znázornění alegorie Čechie, vyšlé snad z ruky Dominika Biemanna.

V polovině třicátých let novosvětská huť fakturovala jiné náročně brusem rafinované poháry s víkem z pravděpodobně čirého skla (záznamy druh skloviny neuvádějí, takže se pravděpodobně jednalo o sklo bezbarvé). První z nich [144], vyrobený ve dvou exemplářích, měl vejčitou poměrně širokými fasetami dekorovanou kupu umístěnou na ploché, též fasetované podložce, na kterou navazovala konkávně tvarovaná noha s plochým ořechem uprostřed. Pravděpodobně laločnatá patka (z kresby není zcela zřetelné) korespondovala s fasetováním nohy i segmentově klenutého víka, jehož vně mírně prohnutý okraj zdobilo jemné zoubkování. Nejviditelnější výzdobný element byl ovšem umístěn ve středu kupy. Jednalo se o plastický, velmi dynamicky pojatý pás vlnovek (pletenec) ve tvaru písmene „S“, které díky svému důmyslnému uspořádání vytvářely mezi sebou další řadu, tentokrát oválek. Takto pojednaná *Brunnen Bordur*¹¹⁵⁸ nesla všechny signifikantní markery biedermeierovského brusu aplikovaného v Novém Světě, jako byla dokonale vyvážená lokace na plášti poháru, dále velká fantazie a hybnost a v neposlední řadě

¹¹⁵⁵ Horní okraj kupy byl vzhledem k poškození doplněn kovovým páskem. Poháry byly totiž vyrobeny dva. Druhý, nepoškozený, který byl odeslán Josefu Jungmannovi, je dodnes ve vlastnictví Jungmannových potomků. Poškozený pohár zůstal ve vlastnictví Poličanského, jehož syn jej roku 1885 předal Janu K. Hrašemu, který ho roku 1889 věnoval Národnímu muzeu v Praze.

¹¹⁵⁶ Prolamování pláště předmětů se objevuje i na flakonech ve tvaru koruny.

¹¹⁵⁷ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 50. – BIEDERMEIER 2008, 227.

¹¹⁵⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1834-1835), inv. č. 1202, kniha č. 1149, s. 341.

i sofistikovanost, neboť lze předpokládat, že oválky ve středu vlnovek fungovaly jako zmenšovací čočky.

Druhý pohár [145], jak je patrné z nákresu, měl z hlediska morfologie velmi zajímavou kupu, která měla tvar vzhůru se rozšiřujícího válce. Ve spodní části však její výrazné konkávně-konvexní modelování vytvářelo jakýsi plastický prstěnc s mírně převislou hranou, která korespondovala se spodním, částečně půdorys poháru přesahujícím okrajem plochého zvonovitého víka. Tato prostorová konfigurace spolu s fasetováním celého předmětu vytvářela výjimečně harmonický, vyvážený dojem, který byl ještě umocněn řadou plastických oválek ve středu kupy.

Pláště válcových, vzhůru se rozevírajících kup, dalších dvou pohárů dekorovaly spolu s obligátními fasetami stereometricky pojaté broušené geometrické útvary. V jednom případě to byly ovály s plastickou bobulí ve středu a v druhém pak nepravidelná šestistranná pole. Všechna víka právě uvedených předmětů měla úchytku tvaru drobné stylizované šišky připomínající čuček známý z renesanční architektury [146].

Plastická bordura z esovitých komponentů a čoček se uplatnila i na vejčité kupě poháru, který byl roku 1836 vyroben *für Ir Erlaeucht Heren Grafen Franz*. Oproti shora uvedenému výrobku byla bordura pojednána monumentálněji, takže korespondovala s extensivně pojatým fasetováním na plášti kupy i na klenutém víku s kónickou úchytkou. Extrovertní charakter artefaktu potvrzovala i zatavená pasta císařské orlice (*keiserl. Adler*),¹¹⁵⁹ umístěná v čočce na čelní straně. Značná pozornost byla věnována i spodní straně laločnaté patky, která byla vytvořena z radiálně uspořádaných kapek, vyplněných drobným kaménkovým brusem [147].

Pasta s císařskou orlicí byla situována i v (nejspíše) kruhovém medailonu na široce fasetované kupě monumentálního poháru¹¹⁶⁰ objednaného stejnou osobou – hrabětem Františkem [148]. Kromě pasty byl kónický plášť kupy zdoben pásem

---

¹¹⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1836-1837), inv. č. 1203, kniha č. 1150, s. 3.

¹¹⁶⁰ Rozměry předmětu nejsou v knize faktur zaznamenány. Nicméně na značnou velikost poháru lze usuzovat z dosti velké, detailně provedené kresby.- SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1836-1837), inv. č. 1203, kniha č. 1150, s. 3.

mohutných plastických čtyřhranů umístěných ve stejné linii jako medailon. Nad a pod tímto pásem byly situovány horizontální řezy. Kupa nasedala na čtyři prostorově vyvedené laločnaté útvary, které plynule přecházely v balustrovou, fasetovanou nohu, kterou nesla též fasetovaná osmiboká patka. Tento předmět, jehož tvar je na dobu jeho vzniku velmi progresivní, je dokonalou ukázkou snahy tehdejších novosvětských sklářů o dokonalé proporční vyvážení jednotlivých částí. Z hlediska matematiky a geometrie bylo pohlíženo i na počet, respektive hustotu faset na jednotlivých komponentech. Východiskem byla osmiboká patka, na kterou navazoval nízký, šestnáctistranný prstěnek nesoucí šestnáctibokou nohu, která nad plochým ořechem přecházela v již zmiňovaný čtyřdílný laločnatý prvek. Kupa měla opět (jako noha) plášť dělený šestnácti fasetami, stejně jako zvonovité víko s vzhůru přehnutým okrajem, který byl zvlněn. Šestnáctihránná byla pravděpodobně i úchytka. Celý rastr faset byl tedy násobkem nebo zlomkem číslíce osm. Jediné, ovšem žádoucí, narušení tohoto řádu představoval medailon s pastou, který zabíral místo na dvou fasetách, takže čtyřbokých kamenů bylo pouze čtrnáct.

Tento detailnější rozbor morfologie byl u tohoto artefaktu možný pouze díky velmi dobře vyvedené a zároveň i dostatečně velké kresbě v knihách faktur, což bylo nejspíše dáno osobou objednavatele. Logicky je ovšem možné usuzovat (a kresby v archivu sklárny tomu nechávají tušit), že se stejnými nároky na dokonalé sladění proporcí a (zejména) broušeného dekoru bylo v Novém Světě přistupováno k většině tamějších produktů.

Passauer Glasmuseum ve svých sbírkách uchovává podobně hmotově rozvržený pohár s víkem z transparentního zelenomodrého skla (noha, úchytka) a růžového kompozitního skla vrstveného křišťálem [149].¹¹⁶¹ Kromě proporční afinity s právě shora uvedeným předmětem pro novosvětský původ svědčí i vysoká kvalita skloviny a v neposlední řadě skvělá rafinace typicky harrachovským brusem (fasetování, kaménky atd.) a malbou zlatem (vegetabilní ornament). Kongeniální spojení rafinace s technologií mělo v tomto případě za následek vznik nemírně esteticky hodnotného artefaktu, který je nepochybně ingeniózní ilustrací biedermeierovského stylu novosvětského skla období před rokem 1840.

---

¹¹⁶¹ BROŽOVÁ 1995l. – Idem 1995h, kat. č. II. 107.

Ke konci třicátých a na počátku čtyřicátých let se tvary, respektive proporce luxusně rafinovaných pohárů začínají proměňovat. Kupy vejčitých, zvonovitých a zejména kónických tvarů působí hmotnějším dojmem. Noha bývá kratší a silnější. Zmenšil se i průměr patky, která již, na rozdíl od první poloviny třicátých let, nekopíruje šíři kupy. Z typů používaného brusu se ponejvíce uplatnilo široké fasetování a kamének uspořádaný do horizontálních pásů, či používaný jako výplň reliéfních geometrických útvarů („oken“, kosočtverců, čtverců apod.) Samozřejmě zůstávala dekorace spodních stran patek, a to buď sítí z plochých kaménků nebo radiálně uspořádanými řezy klínového profilu. Ukázkový příklad produkce tohoto typu poskytují kresby několika již v podstatě druhorokokových pohárů fakturovaných sklárnou v roce 1840 [150, 151].

Za ilustraci tohoto typu lze považovat i pohár s víkem z rosalinového skla vrstveného křišťálem ze sbírky skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze [152]. Na laločnaté noze (každý z laloků je ještě opatřen třemi oblými zuby) je umístěna krátká, poměrně silná fasetovaná noha, která vynáší vejčitou kupu s oválným medailonem na přední straně, ve kterém je umístěna řezaná polopostava z mrtvých vstalého Krista. Zbytek pláště kryje pravouhle uspořádaná síť z plochých kaménků. Stejný brus dekoruje i ploché víko s mohutnou fasetovanou úchytkou tvaru lískového ořechu z čírého skla.

Jinou skupinu tvarů představovaly poháry zdobené širokými fasetami, jejichž forma je díky tomu snadněji „čitelná“ a předjímá morfologii novosvětských pohárů doby kolem a po polovině čtyřicátých let. Tyto předměty bývaly nezdědka opatřeny zatavenou pastou či řezbou, jež bývala lokalizována v medailonu na přední straně kupy [153], jako tomu bylo například u poháru z pražského Uměleckoprůmyslového musea. Tento předmět, datovaný 1836, je vyroben z čírého skla vrstveného rubínem [154].¹¹⁶² Na čelní straně jeho kupy je oválný medailon s řezbou levého profilu portrétu císaře Ferdinanda I. Jiný morfologicky příbuzný pohár z kolekce Severočeského muzea v Liberci je taktéž vyroben z čírého skla, které je tentokrát přejímáno kobaltem [155].¹¹⁶³ V kruhovém medailonu na kupě je zlatem vyvedený monogram AK ohraničený malovanými rostlinnými úponky.

---

¹¹⁶² Idem 1977a, kat. č. 49.

¹¹⁶³ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. č. 30.

Oba tyto výrobky (a především pak pražský pohár) představují první příklady aplikace druhorokokového tvarosloví a dekoru nikoliv pouze v novosvětské produkci, ale v rámci celé české sklářské výroby.

Nedílnou součástí nápojových setů doby *biedermeieru* byly karafy a lahve,¹¹⁶⁴ jejichž hmotový rastr – baňaté tělo a vysoké, úzké hrdlo – byl podobně jako v případě nápojového skla odvozen z produktů předešlých desetiletí. Nově se ve výrobním programu hutě hrabat z Harrachu již v druhé polovině dvacátých let objevily na hrdle nad sebou umístěné prsténce (nejčastěji tři), které svým plochým tvarem korespondovaly se zátkou, která byla též často ploché či mírně vypouklé formy (houbovitá zátka). Mimo to bývaly zátky též tvaru švestky, ale i žaludu, kapky atp.

Kromě „hladkých“, tj. nerafinovaných lahví (vyráběných v mnoha kusech) **[156]** sklárna ve třicátých letech produkovala i karafy, jejichž pláště zdobil precizně pojatý brus, jehož charakter recipoval *biedermeierovský* sloh.¹¹⁶⁵ Typy aplikovaného brusu korespondovaly s broušenými prvky, které zdobily i další výrobky (vázy, podnosy, cukřenky atp.). Jednalo se zejména o kamének rozličných velikostí a sestav, dále pak o „okna“, závěsy, rozety **[157]** a dynamicky stáčené kapky, které zdobí i spodní partii fasetovaného, částečně žlutě lazurovaného pláště karafy z pražského Uměleckoprůmyslového musea, ke které náleží dvě obdobně zdobené číšky **[158]**, vyrobené kolem roku 1835. Podobný typ broušeného dekoru je zachycen na kresbě k faktuře na *1 Arakboutellin* **[159]**. Pražská souprava je jedním z nemnoha zachovaných artefaktů z této doby a je příkladnou ukázkou hybně pojímaného a plasticky provedeného brusu, který novosvětská sklárna aplikovala v době kolem poloviny třicátých let 19. věku.

Oblíbeným typem broušeného dekoru byly i vertikálně uspořádané řezy, které zdobily předměty tohoto typu již v době kolem roku 1800 (viz výše) **[160]**.

V druhé polovině čtvrtého desetiletí byly komplikované broušené sestavy postupně nahrazovány širšími vertikálně uspořádanými fasetami, jejichž aplikace „zčítelnila“

---

¹¹⁶⁴ Karafy (zv. *Boutelain*) bývaly ve většině případů v knihách faktur sklárny účtovány samostatně, takže není možné je přiřadit k sadám číšek či pohárů.

¹¹⁶⁵ Rozdíl mezi „hladkou“ a brusem dekorovanou karafou byl pochopitelně i v ceně. Zatímco obyčejná láhev stála přibližně od 1 do 2 zlatých, cena rafinované byla kolem 9 zlatých.

tvary lahví, který se postupně proměňoval z baňatého ve válcový, respektive kónický, jak je například zřejmé z fakturace dvou lahví z roku 1837 (*2 Bouteillen geschält in 6 Kt...*) [161]. Podobnou morfologii vykazuje i lahev se zátkou z Passauer Glasmuseum z rosalinového skla vrstveného křišťálem [162].¹¹⁶⁶ Spodní partie korpusu předmětu je po obvodu členěna vertikálně uspořádanými arkádami, nad kterými je umístěn obloučkový vlys a následně fasetování vyplněné jemně zlatem malovanými rozvilinami. Štíhlé hranované hrdlo lahve s rozšířeným, plochým ústím je přetato dvěma plochými hranovanými prstenci. K lahvi náleží i dvě stejně dekorované číšky s konkávně tvarovaným pláštěm. Tato luxusní souprava je z hlediska tvaru i dekoru charakteristickým reprezentantem novosvětské produkce doby před rokem 1840, pro kterou je signifikantní odklon od složitě brusem dekorovaných plášťů k jednodušším, snadněji recipovatelným dekorům.

Fasety na pláštích karaf byly někdy též doplňovány horizontálně uspořádanými zářezy [163] či plastickými kapkami [164]. Ačkoliv v archivních dokumentech nejsou až na ojedinělé případy [165] zakreslena dna karaf, lze se domnívat, že i tato část byla (typicky novosvětsky) dekorována (nejčastěji radiálně uspořádanými klínovými řezy).

V době po roce 1840 docházelo k pozvolné změně tvaru lahví [166], kdy se vedle základního typu s baňatým tělem objevují i tvary jiné, které si ovšem stále zachovávaly proporce známé z let třicátých. Na místo geometrického a stereometrického pojetí se však více (z morfologického hlediska) uplatňoval důraz na vlastní primární formu, kdy rafinace brusem se již v tak velké míře (oproti první polovině třicátých let) nepodílela na vytváření tvaru předmětu, nýbrž se uplatňovala jako složka dekorativní.

Jednalo se například o lahve, jejichž spodní část dostala namísto baňky tvar více či méně zploštělé „cibule“. Jako názorné exemplum tohoto vzoru skvěle poslouží dvě kresby lahví, které byly v roce 1840 vyrobeny pro *Ihro Erlaucht frau (sic) Gräfin Anna*. Na první z nich je zachycena karafa se štíhlým dlouhým hrdlem, které přetínají čtyři prstence, z nichž horní tvoří ústí lahve. Spodní partie svým tvarem připomíná cibuli.

---

¹¹⁶⁶ BROŽOVÁ 1995h, kat. č. II. 105.

Její povrch dekorují vertikálně uspořádaná natavená žebra, mezi nimiž je řezaný dekor [167]. Druhá zakreslená láhev má identické hrdlo i houbovitou, fasetovanou zátku. Její spodní, ještě plošší, část je horizontálně rozdělena na dvě poloviny. Horní, hladká jakoby „nasedá“ na spodní fasetovanou, která připomíná lasturu [168]. Tyto artefakty, respektive jejich kresby lze považovat za vysoce reprezentativní vzorky produkce novosvětské huře, neboť jejich objednavatelem byla sama členka hraběcí rodiny.

Podobný tvar má i karafa z čirého, částečně matovaného skla ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze [169], na jejímž baňatém těle je pomocí brusu naturalisticky proveden úponek s listy.¹¹⁶⁷ Leštěný povrch listů vyniká díky tmavšímu, matovanému pozadí. Identický dekor je i na plášti válcové číšky, která ke karafě přísluší. Jak dokládá jejich tvar a dekor, oba předměty vznikly někdy v době kolem roku 1840.

Zploštění dolní části těchto předmětů však mohlo být ještě výraznější, jak ukazuje náčrt z roku 1841 vztahující se k fakturaci džbánů (karafy s uchem)¹¹⁶⁸: *1 Krug, matt mit feller schnitt* [170].

Vedle lahví, respektive karaf právě zmíněné formy produkovala sklárna hraběte Harracha na počátku pátého desetiletí 19. věku mnoho dalších, často velmi rozdílných tvarových subvariant odvozených od základního typu, jak například dokazuje kresba lahve s válcovou hranovanou spodní partií umístěné na masivním laločnatém soklu [171] či karafa s kulovitým, hladkým tělem plynule přecházejícím v úzké hrdlo s širokým ústím, umístěná na hutně tvarované patce [172]. Kulovitý tvar dolní části měly i dvě fasetované karafy na vodu (*2 Wasserflaschen mit Knopf, geschält*), které byly součástí mnohadílné stolní soupravy, jež byla vyfakturována v roce 1841 [173].

Příkladem dalšího z mnoha typů je i luxusní karafa z rosalinového skla vrstveného křišťálem z Passauer Glasmuseum, vyrobená v první polovině čtyřicátých let. Její

---

¹¹⁶⁷ Idem 1984, obr. 6.

¹¹⁶⁸ Rozdíl mezi lahví a džbánem byl v tomto případě pouze v přítomnosti hutně tvarovaného, subtilního ucha a hubičky.

tělo tvoří střední nízký válec s vertikálními broušenými válečky po obvodu. K němu se po obou stranách pojí kónicky tvarované, hranované útvary, z nichž spodní přechází v podstavu zdobenou vystupujícími „kameny“ po obvodu. Horní plynule přechází v štíhlé hrdlo přetáté dvěma prstenci. S „kameny“ na patce koresponduje tentýž dekorační prvek na obvodu ploché zátky. Typ passovské karafy není sice přímo vyobrazen v archivních dokumentech, přesto však lze dataci provedenou Jarmilou Brožovou¹¹⁶⁹ podepřít schematickou kresbou flakonu, zaznamenanou v knihách faktur roku 1843 vykazující s karafou značné tvarové afinity [174].

Z identické skloviny a ve stejné době byla vyrobena i karafa ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea [175],¹¹⁷⁰ jejíž kulovité tělo je umístěno na nízkém válcovém soklu. Podobný typ lahve se soklem je zachycen v knihách faktur roku 1841 [176]. Povrch dolní partie dekorují broušené, stylizované, dynamicky se vzpínající stylizované listy. Horní část – úzké hrdlo – je fasetované a dělené dvěma nízkými prstenci. Pozornost si zaslouží i původní fasetovaná zátka, která již nemá houbovitý tvar známý z první poloviny třicátých let, ale je mnohaúhelného půdorysu.

Stejně jako karafy, respektive lahve byly součástí nápojových souborů i konvice a džbány, které sloužily k servírování vína, vody, pravděpodobně i piva a v neposlední řadě (konvičky menších rozměrů) čaje, kávy a zejména mléka. Džbány větších velikostí byly též nepochybně používány jako součást toaletních souprav.

Během první poloviny třicátých let baňatá těla konvic zdobilo fasetování v kombinaci s kaménkovým brusem, který býval uspořádán do formy diagonální sítě a pokrýval celou spodní část korpusu předmětu či byl uspořádán do typické novosvětské formy oken, jak dokládá kresba připojená k objednávce z roku 1830: *4 Milchkannele grose mit dopelsteine, Steinfenster* [177]. Jinou variantu představovalo uspořádání kaménkového brusku do širokého pásu, jako tomu je v případě džbánu z čirého skla z pražského Uměleckoprůmyslového musea.¹¹⁷¹ Podobný typ je zachycen v knihách faktur [178]. Výjimečná nebyla ani výroba brusem nerafinovaných („hladkých“) artefaktů tohoto druhu, jak dokládá záznam o výrobě džbánu a pěti konviček na

¹¹⁶⁹ BROŽOVÁ 1995h, kat. č. II.102.

¹¹⁷⁰ Idem 1984, obr. 10.

¹¹⁷¹ Džbán ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze, inv. č. 92779

mléko z hyalithového skla z roku 1830. Jejich povrch však dekorovala malba chinoiserií provedená zlatem (*mit chin. Vergoldung*) [179].

V době před polovinou století nejspíše vznikl i džbán z rubínového kompozitního skla z majetku Passauer Glasmuseum [180],¹¹⁷² jehož hruškovité tělo je ozdobeno elegantním fasetováním, jehož rozšíření ve spodní partii ještě více zdůrazňuje tvar džbánu. Pod ústím je decentní horizontální pás složený z drobných kaménků. Esovitě ucho džbánu je tvarováno hutně. Vznik pasovského artefaktu je možno klást do doby před rokem 1835, a to na základě záznamu kresby obdobného předmětu z roku 1830, který byl též vyroben z rubínové komposice [181].

Morfologicky příbuzné pasovskému artefaktu jsou dva džbány z čirého skla ze sbírky skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze [182]. Jejich baňatá, fasetovaná těla jsou ovšem umístěna na kruhové patce. Jiná je i hubice, jež je v případě pražských předmětů pojata jako stylizovaná mušle. Tyto džbány vznikly pravděpodobně v druhé polovině třicátých let 19. století.

Kolem roku 1835 se broušený dekor uplatňovaný při dekoraci tohoto typu předmětů proměňuje. Vedle stále užívaného kaménku a faset se objevují plasticky pojaté oblouky [183], či „gotické arkády“ [184]. Brus dostává dynamický charakter, což se zejména projevilo rozpohybováním plastických prvků a faset, které bývají nyní uspořádány diagonálně, čímž dochází k vyvolání dojmu rotace (*torse*) [185].

V druhé polovině třicátých let nastala též transformace tvarů konvic a džbánů, kdy vedle klasického hruškovitého či kulovitého typu ve výrobě čím dál více prosazovaly štíhlé tvary korpusů, umístěné na konkávně tvarovaných nohách a nízké kruhové patce. Příkladem tohoto typu jsou dvě konvice z čirého skla vrstveného rubínem, zakreslené v knihách faktur v roce 1837 [186]. Povrch jedné z nich byl vedle obligátního fasetování dekorován řezbou dubových listů.

Dalším typem tvaru byl například válec s rozšířenou spodní partií, jak dokládá kresebný záznam džbánu s víkem (*Krug und Dekl*) [187] z rubínového skla z roku

---

¹¹⁷² BROŽOVÁ 1995h, kat. č. II.100.

1839, jehož povrch byl rozčleněn do několika horizontálních pásů, členěných protáhlými půloblouky diagonálně uspořádaných kaménků. Na čelní straně byl vybroušen kruhový medailon.

Po roce 1840 tendence k prodlužování těl džbánů a konvic ještě více zesílila. K nejčastějším výrobkům patřily vysoké konvice s konkávně projmutou nohou na nízké patce, kulovitým či vejčitým tělem (střední partií) a vysokým úzkým hrdlem, k němuž se pojila široká převýšená hubice (někdy se zátkou). Hutně tvarované ucho mělo tvar písmene „S“ nebo bylo částí elipsy. Co se brusu týče, nejvíce se užívaly fasety a horizontální řezy [188, 189, 190, 191]. Dochovaným příkladem tohoto typu je džbán z bílého opálového skla z Passauer Glasmuseum, jehož fasetovaný povrch dekoruje malba rostlinných úponků promísená s geometrickými prvky a drobnými kvítky, provedená zlatem a pestrými emaily [192].¹¹⁷³ Styl dekorace i typ použité skloviny zcela odpovídají druhorokovému cítění, které se v této době začalo v oblasti sklářské výroby vehementně prosazovat.

Později se tento právě zmíněný typ přetransformoval tím způsobem, že namísto koule byl střed konvice tvořen útvarem v siluetě připomínajícím jakýsi trojlalok, jak je zřejmé z kresby z roku 1841, na níž je zaznamenána výroba *4 Crystall groÙe antike Krüge mattiert* [193]. Tato forma se poté udržela po celá čtyřicátá léta.

Vedle nápojového skla novosvětská huť produkovala i nemalé množství skla, které, přestože mělo i užitou funkci, bylo používáno zejména k dekoraci interiérů šlechty i měšťanstva.

V první řadě je třeba zmínit mísy na ovoce, cukřenky, misky, podnosy, stolní nástavce atp., které byly umístěny na podstavcích architektonické povahy, jejichž forma připomínala podstavce již dříve uvedených stojánků se zatavenými keramickými inkrustacemi.

Stejně jako v případě váz z třicátých let nejsou známy dochované příklady těchto předmětů. Představu o jejich vzezření si je tedy možné utvořit pouze na základě

---

¹¹⁷³ Idem 1995m, kat. č. II. 228.

dochovaných nákresů v archivních dokumentech hutě (knihy faktur).

Typickou ukázkou je například fakturace šestnácti kusů *Fruchtschalen auf Seulenfuß* pro obchodníka sklem B. Sordelliho z Milána z roku 1833 [194]. Poměrně nízká miska má po obvodu svého pláště vybroušeny plastické útvary tvaru vejce (či šišky), které jsou pokryty hustým kaménkovým brusem. Vejčitá pole zároveň tvarují i horní okraj předmětu, takže je zvlněn. Tentýž brus se objevil i na plášti válcového soklu, jehož patka a horní okraj jsou fasetovány. Dno bylo dekorováno hustou sítí plochých kaménků.

Identický sokl měly i dva *Aufsätze mit Sulenfuß* [195] vyrobené v téže době, sestávající z ploché spodní, radiálně žebrované misky, na níž byla postavena válcová vázička s kulovitou, kaménky posetou spodní partií, válcovým tělem s broušenými horizontálními řezy a fasetovaným, vně se rozvírajícím hrdlem.

Květinové vázy a mísy (podobně jako shora zmíněné vázy) na soklech, které by byly namísto kaménku opatřeny pouze fasetováním, se vyskytují ve třicátých letech jenom zřídka, a to až na konci tohoto desetiletí [196].

Stolní nástavce (spolu s rozměrnými kandelabry z let čtyřicátých), které sklárna též ve třicátých letech rovněž produkovala, patří k jejím nejsostikovanějším výrobkům vůbec. Jednalo se o kombinaci dvou nebo více mís, vázy a někdy i několikaramenného svícnu. Celá tato komplikovaná sestava byla situována na (často mohutném) podstavci, na kterém byly jednotlivé prvky sestaveny (pyramidálně) nad sebou. Druhou variantou byl středový dřík, k němuž byly části podnosu připevněny.

Jedny z prvních stolních nástavců vyrobila harrachovská továrna roku 1829, jak je patrné ze záznamů v knihách objednávek. Oba nástavce bývaly podloženy velkou kruhovou mísou. Následoval válcový *Piedestal*, nesoucí soustavu mís a váz.

Z počátku třicátých let (kolem roku 1832) pochází stolní nástavec – trojdílný podnos ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea z čirého skla [197]. Tento artefakt je reprezentantem jednoduššího typu. Nicméně i tak je jeho výška – 54 cm úctyhodná. Jedná se o sestavu dvou podnosů a jedné hlubší misky (či vázy)

upevněné ke středovému dřívku, který je na povrchu dekorován šikmo stáčenými broušenými válci. Vázovitý charakter má i mohutná noha kónického tvaru, zdobená svislým kanelováním z oblých válečků. Obě mísy mají půlobloučky ukončené okraje, pod nimiž je pás plochých zkosených čtyřhránek. Dna podnosů (mis) jsou opatřena radiálně uspořádanými řezy. Horní nálevkovitě rozevřená miska je při okraji opatřena broušenými vějířky. Morfologicky i dekorem je tento předmět značně podobný předmětu, který byl sklárnou vyfakturován v roce 1832 [198].

Vedle těchto jednodušších sestav¹¹⁷⁴ sklárna během třicátých let produkovala i mnohem komplikovanější předměty tohoto druhu, které se staly vrcholnými reprezentanty doby biedermeieru v oblasti užitého umění. Jejich sofistikovaná morfologie, vyvážené proporce a do detailů propracovaný broušený dekor jsou toho důkazem.

Takovým objektem byl i *Tischaufsatz*, vyrobený na počátku třicátých let pro litoměřického biskupa, který byl sestaven z deseti (sic) dílů (10 Stk.) [199]. Bohužel archivní záznam neuvádí jeho velikost. Představu o jeho imposantních rozměrech si lze však udělat z (neméně imposantní) ceny, která činila závratných 140 zlatých. Ze schematické kresby je zřetelné, že na (pravděpodobně) válcovém, kanelovaném podstavci s mohutnou patkou byla umístěna velká mísa, na ní pak váza, která podpírala další, menší mísu. Ve vrcholu byly vázy dvě. Výzdobu tvořily fasety, kaménkový brus rozličných typů a masivní broušené závěsy, situované na soklu a plášti spodní vázy. Složitou broušenou rafinaci provedl brusič *Fr. Pohl jr.*, jak je u kresby uvedeno.¹¹⁷⁵

Stejně honosný byl i „*Tafelaufsatz mit Seulenfuß, Mantel, Teller, Vase am Einhang, dann Mitlstük mit 6 Armen samt Confectschälchen und und Kerzentillen, nebst mattirten Lichtschir u ... Arbeit in Vaase u Dekl nebst ausgeroizten Baunenkronnen mit Kugeln*“,¹¹⁷⁶ který byl fakturován Antoniu Giussanymu z Milána, a ve kterém, jak je z popisu (i schematické ilustrace) zřejmé, byla spojena funkce užitkového stolního

---

¹¹⁷⁴ Primárnost forem těchto artefaktů však ještě automaticky neznamenalala jednoduchost jejich dekorace.

¹¹⁷⁵ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1832-1833), inv. č. 1201, kniha č. 1148, s. 395.

¹¹⁷⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1834-1835), inv. č. 1202, kniha č. 1149, s. 96.

předmětu s osvětlovačem [200].

Exklusivita těchto stolních nástavců byla v některých případech ještě artikulována použitím bronzové montáže (*mit Bronzefassung*), jak například dosvědčuje nástavec se sedmiramenným svícem [201]. Hlavními typy brusu, které ho zdobily, bylo fasetování a kaménkový brus.

Příkladem též monumentálním, ale již z konce třicátých let, je *Cristall Taffelaufsatz*, odebraný v roce 1838 milánským obchodníkem L. Sordellim [202]. Nástavec byl opět umístěn na válcovém, fasetovaném soklu se širokým pásem kamének obepínajícím jeho horní polovinu. K němu se pojila mohutná, fasetovaná mísa s řadou oválných výpustků po obvodu pláště a se šesti rameny svícnu upevněnými k jejímu okraji. Horní partie byla sestavena ze dvou váz (s typickým brilantově broušeným kulovitým útvarem - základnou) a plochého podnosu s „roztřepeným“ okrajem z broušených stylizovaných lístků. Tento předmět mohl být užit vcelku, nebo v rozložené podobě.¹¹⁷⁷

Po roce 1835, stejně jako v první polovině tohoto desetiletí, se v Novém Světě vyráběly i jednodušší typy stolních nástavců, jak například ukazuje kresba, zanesená do fakturační knihy v roce 1838. Jednalo se o třídílný etažér (*3 telleige Etager*) jednoduché pyramidální kompozice [203]. Tyto předměty byly v podstatě týchž forem jako na počátku čtvrté dekády 19. století.

U stolních podnosů je stejně tak jako u ostatních typů vyráběných předmětů možné pozorovat posun od složitějších forem dekoru k jednodušším, který vzhledem ke komplikovanosti tohoto typu výrobků není na první pohled zcela zřejmý. Novosvětské stolní nástavce, jak již bylo shora naznačeno, představovaly, absolutní vrchol v hierarchii výroby sklárny v Novém Světě. Rovněž uvedené ceny tohoto druhu zboží anticipují exklusivitu a unikátnost těchto artefaktů, na nichž novosvětská huť dokonale demonstrovala svou technologickou vyspělost a v míře nemenší i skvělou úroveň svých rafinérů – brusičů. Bohužel současná lokace (je-li nějaká) ani jednoho z uvedených produktů není známa.

---

¹¹⁷⁷ Ani u těchto předmětů se nepodařilo zjistit jejich současnou lokaci. Je však možné, že byly zničeny.

Vázy, mísy na ovoce, cukřenky apod. se však v druhé polovině dvacátých let a ve třicátých letech v novosvětské sklárně vyráběly i v „konvenčních“ formách (tj. bez „pedestalů“), jak opět dokládají jejich nákresy ve fakturačních knihách. Potěšující je skutečnost, že některé z těchto druhů výrobků se do dnešních dnů zachovaly (viz níže).

Podnosy na ovoce, cukřenky, mísy na kompot atp. jsou dalšími typy předmětů vyráběných harrachovskou sklárnou ve třicátých letech 19. století, jejichž spodní partie mohla mít „klasickou“ nohu a jejíž tvar byl v podstatě velmi blízký nohám u zmíněných váz, s tím rozdílem, že zde byl téměř vždy z důvodu hmotové vyváženosti přítomen nodus. Podobné byly i užívané druhy broušeného dekoru. Oproti vázám, které byly převážně vyráběny z čirého skla, bylo pro tyto typy stolního skla užíváno i sklo barevné. Zejména to bylo sklo červeně vrstvené, zelené, rubínové a rosalinové. Další odlišností je skutečnost, že se podařilo identifikovat více zachovaných artefaktů z této skupiny. Určitá potíž je však spojena s přesným určením funkce těchto předmětů, neboť prakticky nelze od sebe odlišit mísu (košík) na ovoce (*Fruchtkorb, Fruchtschale*), podnos na sladké pečivo (*Bisquittteler*), cukřenku (*Zuckerschalen*) a mísu na kompot (*Compotier*). Logicky se dá pouze usuzovat, že předměty drobnějších rozměrů byly určeny spíše k servírování cukru, respektive cukrovinek než ovoce (a vice versa). Nádoby na kompot byly o něco hlubší a mívaly v některých případech víko s houbovitou či kulovitou úchytkou na nízké nožce. Z hlediska elementární morfologie lze vystopovat větší či menší implicitní afinitu u těchto artefaktů s antickými kylixy [204].

V období těsně po roce 1830 se při výzdobě brusem u tohoto druhu mís či cukřenek (jako u váz) hojně uplatňuje vějířek s paprscitě uspořádanými řezy, který bývá umístěn při okraji ústí předmětu, jež je buď rovné, nebo směrem ven ohnuté [205, 206]. Noha artefaktů je hladká či fasetovaná. Spodní strana patky je obvykle ozdobena kaménkovým brusem, který se též objevuje na plášti coby artikulátor geometrických prvků, jakými byly například šachovnicově uspořádané kosočtverce nebo obdélná, radiálně uspořádaná pole, oddělená od sebe úzkými plochami, jako je tomu v případě košíku na ovoce s dvěma uchy z čirého skla, fakturovaného sklárnou v roce 1831 [207]. Povrch pláště však mohl být též pokryt kaménkovým brusem celý [208]. Vedle vějířků se též objevují drobné, plastické výpusťky kruhového tvaru,

vyplněné broušenými paprsky (*Sonnekugeln*), které bývaly umístěny buď v pásu na plášti objektu [209], nebo při jeho horním okraji [210].

K pozvolné změně tvarosloví a dekoru u této skupiny artefaktů docházelo již před polovinou třicátých let. V té době se přechodně vedle klasických, konkávně tvarovaných noh objevují v produkci továrny mísy, podnosy atp., jejichž sloupkovitá noha připomínající dříví svícnu byla vyšší, takže vyžadovala přítomnost dvou nodů, jako tomu například bylo u dvou podnosů na ovoce z čirého skla, jak je zřejmé z jejich kreseb v knize faktur [211, 212]. Tento typ dřívku se následně objevil až po roce 1840, ovšem v modifikované podobě.

V období kolem roku 1835 se stejně jako v případě váz na květiny začíná vedle kaménkového brusu stále více prosazovat dekorování povrchu nádob pomocí faset. Za jejich předstupeň je možno považovat vertikálně uspořádaná obdélná pole, obloukovitě nebo segmentově zakončená. Tento typ dekoru byl aplikován na cukřence z čirého skla ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze, která byla v Novém Světě vyrobena v době kolem poloviny třicátých let 19. století.¹¹⁷⁸ Její novosvětský původ potvrzuje bohatě zdobené dno osmiboké patky (ruské kaménky, osmihránký, matovaná hvězdice).

Jiným typickým předmětem z třicátých let 19. století je opět cukřenka, tentokrát z rosalinového skla vrstveného křišťálem (*Goldrosé*) z Passauer Glasmuseum [213] ze stejné doby. Její zvonovitá, fasetovaná „kupa“ s konvexně tvarovaným spodním dílem, jenž dekoruje pás drobných čtyřhránek, připomíná vázy z téže doby. Fasetovaná je i noha včetně ořechu. Osmiboká patka není vypouklá, ale vydutá, čímž anticipuje pozdější tvary patek z první poloviny čtyřicátých let 19. století. Typické je i ozdobení okraje, které je realizováno ze segmentových útvarů ozdobených drobným, paprscitým brusem (*Rosetten Einfassung*).¹¹⁷⁹ Podobné zakončení je vyobrazeno na kresbě morfologicky blízké mísy na ovoce (*Große Fruchtschale*), která byla fakturována Guiseppemu Bressovi, obchodníku sklem z Verony [214].

---

¹¹⁷⁸ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 10.

¹¹⁷⁹ Idem 1995h, kat. č. II. 101.

Navzdory skutečnosti, že používání kaménkového brusu coby krytu velkých partií na pláštích předmětů bylo v této době již za svým zenitem, se však takto rafinované artefakty ve výrobním programu harrachovského podniku objevují. Tento fakt byl pravděpodobně dán přáním objednavatele, respektive objednavatelů, kteří sklárně v některých případech dodávaly i vzory (například kresby) pro výrobu jimi požadovaných skel.

Příkladem výrobků dekorovaných v maximální míře kaménkovým brusem jsou dvě mísy na cukroví s víkem z čirého skla, vyrobené v době kolem roku 1835. První z nich, je ve vlastnictví Uměleckoprůmyslového musea v Praze [215], druhá se nachází v Passauer Glasmuseum.¹¹⁸⁰ Oba předměty si jsou velmi podobné, a to jak tvarem, tak i dekorem. Jejich mísy jsou polokulovité a stojí na poměrně krátké noze opatřené ořechem. Patky jsou masivní, čtyřboké. Rozdíly markantnějšího charakteru jsou především v případě klenutého víka s plochou úchytkou, kdy pasovské je „třístupňovité“ a pražské má „stupně“ pouze dva. Je zcela jasné, že víko mělo v obou případech kromě praktické funkce i významnou funkci dekorativní, jak nasvědčuje jeho rozměr. Harrachovský původ obou artefaktů potvrzuje objednávka tvarem i dekorem velmi shodných „4 Confectvasen nach Nat. Mstr mit 4kt Fss“ z roku 1835 [216].

Tvarově příbuzný této kresbě ve fakturačních knihách je i další předmět – cukřenka s víkem z čirého skla z Passauer Glasmuseum [217].¹¹⁸¹ Broušený dekor je však již jiný. Namísto hustých kamének se uplatňuje široké fasetování a horizontálně poskládané řezy, tedy výzdoba, která byla charakteristická pro dobu po roce 1836. Okraj víka dekoruje řada obloučků a vějířků.

Analogie k broušenému dekoru používanému na vázách na květiny se vyskytují i v případě „podnosů“ z období let 1836–1839, kdy plášť nádob je obepnut širšími vertikálně uspořádanými fasetami, které při okraji plynule přecházejí v polokruh či segment. Fasetovaná bývá noha, případně i ořech (je-li přítomen) [218, 219, 220, 221]. Kamének se objevuje již pouze sporadicky, zejména coby drobný doplněk broušených geometrických vzorů. Při zdobení okrajů se namísto vějířků, vyskytují

---

¹¹⁸⁰ Idem 1977a, kat. č. 9. – Idem 1995h, kat. č. II. 128.

¹¹⁸¹ Ibidem kat. č. II. 127.

zašpičatělé, vztyčené listy, jako tomu je na kresbě misky na ovoce [222].

Podobně „ostrou“, prolamovanou konturu okraje má i miska na noze z majetku Passauer Glasmuseum [223], vyrobená z křišťálového skla se světle zeleným přetahem.¹¹⁸² Okraj však není vybroušen do stylizovaných listů, nýbrž do tvaru siluet tulipánových květů, které jsou zčásti vyplněny jemným kaménkovým brusem. „Tulipány“ tvoří vrchol širokých faset dekorujících zvonovitý korpus misky, který je k mohutné noze připojen skrz masivní konvexně tvarovaný prstěnek. Kompozičně se k „tulipánovým květům“ váže i mohutná, laločnatá patka. Tento předmět díky své dynamicky pojaté tektonice, velice progresivní stylizaci rostlinných prvků a obdivuhodné snaze po monumentalitě celku i detailu představuje charakteristickou ukázkou produkce sklárny období biedermeieru, respektive doby po roce 1835. Technologickou vyspělost výroby dokládá dokonalé zvládnutí barevného odstínu, který je vytvořen spojením dvou druhů skloviny (čiré a zelené).

Novosvětská továrna v době biedermeieru produkovala ve značném množství též mísy na kompot, cukřenky, dózy na máslo atp.¹¹⁸³ bez nohy. Z hlediska morfologie lze nalézt předměty podobné těm s nohou, ale i modifikované, či zcela nové formy tvarů výrobků, jako byly například nádoby na kompot (Compotiers) formy koule, jejíž horní výseč sloužila coby víko a byla opatřena úchytkou tvaru stopky, která měla spolu evokovat s nádobou tvar ovoce. Aby byla tato afinita se servírovaným plodem ještě více zdůrazněna, bývaly tyto artefakty podloženy plochým talířem. Ovoce, konkrétně ananas měl připomínat i často používaný dekor – síť velkých kaméneků. Tomu odpovídalo i označení v knihách faktur, jako tomu bylo například u čtyřech *Ananas compotier's sammt Teller*, které byly vyrobeny pro zákazníka v Itálii [224], kde konzumace exotického ovoce byla nepochybně více rozšířena než ve střední Evropě. Mísy na kompot stejného tvaru i dekoru sklárna produkovala až do první poloviny čtyřicátých let [225, 226], což svědčí o jejich velké oblibě.

Nádobám na kompot byly podobné svým tvarem *Confetschalen*, fakturované v roce 1833 [227]. Neměly však na víku úchytku a jiný byl i aplikovaný dekor, sestávající se z kaméneků, roset a fasetování, tak jak bylo v té době zcela obvyklé.

---

¹¹⁸² BROŽOVÁ 1995k, kat. č. II 132.

¹¹⁸³ Vzhledem k multifunkčnímu charakteru předmětů nelze přesně určit jediný způsob jejich použití.

Broušené *Compotiérs* však neměly pouze tvar koule, ale například i válce, jehož plášť i nízké ploché víko byly dekorovány fasetovým brusem, jak demonstruje kresba tohoto předmětu v knize faktur z roku 1832 [228]. Je zřejmé, že jednoduchostí válcové formy i úzkými fasetami po obvodu těla, na víku i na podložené misce v sobě tento artefakt nese ještě reminiscence empirového cítění. Morfologicky příbuzná je dóza (cukřenka) s miskou z čirého skla z Uměleckoprůmyslového musea v Praze, datovaná Jarmilou Brožovou do roku 1835 [229].¹¹⁸⁴

V zásadě velmi morfologicky podobná byla nádobka na cukr (*Zukerbüchsen mit Dekl & Teller*) vyrobená v novosvětské továrně roku 1837 [230]. Její tvar však již nemá podobu čistého válce, nýbrž válce s konkávně tvarovaným pláštěm, který je obepnut řadou vertikálně uspořádaných faset s obloučkovitým ukončením. Ve středu je umístěn široký vertikální pás, vyplněný plasticky broušenými kruhovými medailony s broušenými hvězdicemi. Všechny tyto užité prvky spolu v kombinaci s formou předmětu vytvářejí dojem dynamické vertikální hybnosti umocněné uplatněním stereometrie (medailony ve středu). Tyto dva právě zmíněné výrobky jasně demonstrují, jak v podstatě nevelká změna dekoru a tvaru může posunout stylovou recepci daného artefaktu. V tomto případě od pozdního empiru k vrcholnému biedermeieru.

Další, snad ještě markantnější posun, ale již k druhorokovému cítění je patrný na obdobném artefaktu – dóze na máslo (*Butterschalen samt Untertassen weiß geschält*) vyrobené roku 1842 [231]. Druhorokový styl není pouze ve formě, ale i v použité sklovině – bílém emailovém skle vrstveném rosalinem (*Rosa auf Email*).

Dalším předmětem, který nebyl dosud zmíněn, jsou skleněné košíčky s uchy, které sloužily k servírování ovoce či cukroví, respektive cukru. Representantem období počátku třicátých let je objednávka *4 Zukerkörbe große (Ingl. kleinen) mit ruischen Bodensch.* od teplického odběratele Franze Haueisena [232]. Obvod pláště košíku je ozdoben v Novém Světě tehdy hojně užívaným brusem stylizovaných oken, k nimž se ve vrcholu pojí neméně často aplikované vějířky. Ucho je obloukovitého tvaru, stejně jako u jednodušší varianty košíku (bez náročného brusu), který objednal Franz

---

¹¹⁸⁴ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 11.

Steigerwald z Würzburgu [233].

Velmi elegantní tvar měl košík s hutnicky tvarovaným (pleteným) držadlem nálevkovité formy, vyrobený v roce 1835 [234]. Jeho plášť je tvořen broušenými fasetami, jejichž vrchol je zašpičatěn. Tento dekor již anticipuje formy dekoru užívaného v druhé polovině třicátých a v první polovině čtyřicátých let, kdy i u těchto předmětů byl kaménkový brus nahrazován čitelnějšími, jednoduššími fasetami a hranováním. Obdobný tvar i dekor měla cukřenka vyfakturovaná v témže roce, s tím rozdílem, že byla podložena miskou morfologicky korespondující s košíkem, jejíž plášť byl pokryt drobnými kaménky [235].

Tvar těchto předmětů se nijak výrazně neproměnil ani v samém závěru třicátých let, jak dokládá košíček – cukřenka (*Zukerkörbel kleiner mit Bügel...*) z kobaltového skla, jejíž horní okraj dekorovaly stále oblíbené, pro biedermeier typické, broušené vějířky. Hladký plášť byl ozdoben malbou zlatem nspecifikovaného vzoru [236].

Velkou skupinu stolního nádobí v produkci sklárny tvořily též mísy a podnosy na ovoce a cukroví, misky na salát, slánky atp., které neměly žádný podstavec ani nohu a které poskytovaly ideální prostor k rafinaci brusem nejenom na svých pláštích, ale i (často rozměrných) dnech, která dekoroval zejména kaménkový brus v rozličných sestavách nebo radiálně uspořádané řezy či stylizované listy.

Exemplérem tohoto druhu výrobků z první poloviny třicátých let 19. století je rozměrný kruhový talíř (Ø 28,2 cm) z čirého skla ze sbírky Passauer Glasmuseum [237].¹¹⁸⁵ Dno (zrcadlo) předmětu je ozdobeno velkou rozetou složenou z dvanácti radiálně upořádaných stylizovaných listů, jejichž kontura je utvořena z hlubokých řezů. S nimi koresponduje stejný počet lomených oblouků na okraji talíře. Plochu vně i uvnitř těchto „arkád“ vyplňuje jemný kaménkový brus (*Sternsteine*). Vnější kontura talíře je složená z dvaceti čtyř obloučků, které jsou ještě při krajích jemně roztřepené, čímž předjímají „ostře“ broušené stylizované listy při okrajích harrachovských artefaktů z druhé poloviny třicátých a z počátku čtyřicátých let. Tento předmět díky kongenialitě jednoduchého, elementárního tvaru a skvěle komponovaného brusu je

---

¹¹⁸⁵ BROŽOVÁ 1995k, kat. č. II.131.

charakteristickým reprezentantem produkce továrny v Novém Světě. Podobně rafinované dno měl desertní talíř vyrobený v roce 1834 [238].

Kaménkový brus byl v první polovině třicátých let dominantním ornamentálním prvkem i při dekoraci mís a misek rozličných velikostí a tvarů, stejně jako u již shora uvedených artefaktů. Preferenci kaménkového brusu artikuluji i detailní kresby jeho variant a různých sestav v knihách faktur.

Jednou z nich byla i sestava „oken“ na pláštích nádob, jako je tomu například na lavabu s konvicí (*Lavoar samt Kanne*), které sklárna fakturovala v roce 1831 [239] nebo na desertním talíři (*Desertteller mit feinem Kreuzsteinschlif*) [240]. Okraje obou předmětů zdobily obligátní vějířky. Dno lavaba bylo navíc poseto drobnými kaménky uspořádanými v pravoúhlou síť.

Složité kaménkový brus v kombinaci s vějířky či půlobloučky se však uplatnil i na předmětech drobnějších rozměrů. Složitost brusu a jeho četnost nebyla totiž dána ani tak rozměrem předmětů, nýbrž přáním objednavatele a ochotou za náročnou rafinaci zaplatit, jak je patrné ze záznamu objednávky čtyř typů misek (přibližně stejných rozměrů) z roku 1830 [241]. První předmět měl plášť dekorovaný velmi sofistikovanou sítí brilantového brusu, který se skládal ze sestavy dvou různě pojatých kosočtverců, které geometricky přesně korespondovaly s řadou vějířků při horním okraji. Další dvě misky zdobily podobně uspořádaný rastr kosočtverců, jenže v redukované formě. Poslední, čtvrtá miska, měla na plášti pouze jednoduchá pole tvaru heraldického štítku vyplněná pravoúhle uspořádanými klínovými řezy. Náročnosti broušeného dekoru odpovídala i požadovaná cena. Zatímco první předmět byl prodán za 20,45 zlatých, druhý a třetí za 16,57 zlatých, respektive 14,42 zlatých, tak poslední, nejjednodušší miska „pouze“ za 12,30 zlatých.

Z roku 1832 pocházejí kresby dalších misek, na kterých se uplatnil komplikovaný brilantový brus společně s tehdy oblíbenými „gotickými“ arkádami, provazcem, který ukončoval nádoby při horním a dolním okraji, a pletencem, jenž se podobně jako arkády rozvinul po celém vnějším korpusu předmětů [242]. Tyto předměty, objednané Antonem Giussanym z Milána, měly na svých dnech namísto sítě z kaménků broušené hvězdice.

Mnohočetnost vzorů, které byly vytvořeny pomocí kaménků na artefaktech tohoto typu během první poloviny třicátých let, dokládá i velmi precizně provedená kresba *Fruchtschale ohne Fuß mit Kreuz und Strahlsteinen* [243] nebo neméně přesně vyvedený nákres mísy z roku 1833 [244].

Ve stejné době jako právě uvedená mísa se však ve výrobním programu hutě začínají vedle kaménku prosazovat dekorace pláštíů předmětů pomocí horizontálně a vertikálně umístěných faset a klínových řezů, které v nemálo případech spoluutvářejí samotný tvar předmětu. Exemplárním příkladem jsou misky ve tvaru mušle, jejichž plášť je „sestaven“ z diagonálně poskládaných protáhlých kapek. Tak tomu je například u lavaba se džbánem zaznamenaného ve fakturačních knihách sklárny v roce 1832 [245]. Podobný tvar, připomínající mušli měly, i drobnější misky a slánky [246].

Dochovaným předmětem této formy je miska tvaru mušle z čirého skla z Moravské galerie v Brně [247], dekorovaná klínovým řezem uspořádaným do větších kosočtverců a vějířky tvořícími okraj.¹¹⁸⁶ Vzhledem k analogickým artefaktům zaznamenaným v knihách faktur je její vznik možné předpokládat během první poloviny třicátých let 19. století.

Mušlovité formy misek přetrvaly v programu výroby sklárny až do doby kolem poloviny 19. století, jak dokazuje mísa tohoto tvaru z Passauer Glasmuseum [248].¹¹⁸⁷ Použitá sklovina, malovaný dekor i tvar však již plně odrážejí styl druhého rokoka.

Jiným typem misky produkovaným před polovinou třicátých let byla (například) oválná nádoba (miska) s kruhovým medailonem na čelní straně ve středu, od něž se odvíjela hybná řada vertikálně nebo horizontálně uspořádaných pásků [249].

Ani kolem roku 1835 se kamének ze škály broušených dekorů nevytratil, nicméně byl používán již v pozměněné formě. Základní rastr sítě býval řidší, takže vytvořený vzor byl „čitelnější“, a to i díky tomu, že kaménky zvýrazňovaly jednotlivé partie předmětů

---

¹¹⁸⁶ BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970, kat. č. 29.

¹¹⁸⁷ BROŽOVÁ 1995j, kat. č. II. 314.

[250, 251] či doplňovaly jiné broušené (geometrické) vzory [252]. K akcentaci tvaru přispívaly (stejně jako v případě váz, podnosů na noze atp.) i „ostře“ broušené okraje podnosů a mís ve formě stylizovaných listů. Uměleckoprůmyslové museum v Praze chová ve svých sbírkách podnos z čirého skla s tímto typem okraje [253].¹¹⁸⁸ Zrcadlo (dno) ve tvaru osmiúhelníku dekoruje síť pravoúhlých kamének. Podobný předmět (talíř z modrého skla) je zachycen v knize faktur [254].

V druhé polovině třicátých let tyto tendence ještě zesílily, neboť docházelo k pozvolné změně tvaru mís (misek), podnosů atp. Jejich profil není již mírně konvexní, jak tomu převážně bylo dříve, ale lehce zvonovitý, respektive konvexně konkávní. Tato změna byla dána již dříve zmíněným upřednostňováním faset či jejich derivací, jejichž „skládání“ k proměně forem vysloveně vybízelo [255, 256].

Kolem roku 1840 již tyto nové tendence v morfologii i dekoru zcela dominovaly, jak je například zřejmé z nákresů cukřenek, které harrachovská sklárna vyrobila z rosalinového a kobaltového skla v roce 1839 [257]. Jejich zvonovité korpusy jsou obepnuty širokými fasetami, které jsou při horním okraji zakončeny oslím hřbetem. Tyto předměty jsou již anticipací druhorokového stylu, který se plně rozvinul v produkci hutě až po roce 1845.

Vedle těchto nových, stylově progresivních tvarů však továrna v Novém Světě nadále (i když v nevelké míře) vyráběla mísy, jejichž tvar i dekor byly reminiscencí první poloviny třicátých let [258]. Tento fakt byl nejspíše dán přáním objednavatele, kterému se sklárna, v duchu své obchodní politiky, snažila vyhovět.

K typickým předmětům bohatě dekorovaných brusem, které sklárna ve značném množství v první polovině třicátých let 19. století vyráběla, patřily vázy na květiny. Jejich obliba mezi odběrateli nepochybně souvisela s „kultem“ útulné domácnosti, který se v této době prosadil.¹¹⁸⁹

Typem tohoto předmětu, který svou morfologií připomínal již shora uvedené stojánky

---

¹¹⁸⁸ Idem 1984, obr. 3.

¹¹⁸⁹ Vázy ze skla se v předchozích stoletích takřka nevyráběly. Jinak tomu bylo v případě ostatních materiálů (kámen, bronz, keramika, porcelán atp.). Tyto předměty však nesloužily pro instalaci květin, nýbrž pouze jako dekorace či doplněk interiéru (i exteriéru).

se zatavenými pastami, byly vázy na architektonických podstavcích. Jejich proporce byly stojánkům podobné – přibližně polovinu výšky předmětu tvořil „*Pidestal*“¹¹⁹⁰ s širší, nízkou patkou. Korpus vlastní vázy býval povětšinou konkávně tvarovaný, fasetovaný a též při spodním či horním okraji doplněný kaménkovým brusem.¹¹⁹¹ Tento typ váz se pravděpodobně z tohoto období nedochoval.¹¹⁹² Jejich podobu je možno rekonstruovat na základě schematických kreseb v zachovaných knihách faktur novosvětské sklárny.

První vázy tohoto druhu vznikaly již na přelomu dvacátých a třicátých let, jak dokládá například objednávka milánského obchodníka sklem B. Sordelliho z prosince roku 1831 [259]. Sordellim objednané *Grose Blumenwasen* měly válcové sokly s patkami, dekorované broušenými čtyřhránky (*runden und gepunkten Pidalst*), které vynášely konkávně nebo válcovitě tvarovanou horní partii – vlastní vázu. Tuto část dekoroval kaménkový brus, fasety a horizontální klínové řezy. Horní, rozevírající se okraj zdobily stylizované vinné listy s brilantováním nebo stáčené, plasticky broušené kapky.

Podobně jako v případě stojánků s keramickými inkrustacemi mohl mít sokl těchto artefaktů vedle válce i formu hranolu, jako tomu bylo u dvou váz vyfakturovaných v roce 1832 (*Blumenwasen auf 4^{kt} Postament*) [260]. Sokl byl navíc umístěn na čtyřech malých, brilantovaných, vně vytočených nožkách. Vlastní tělo vázy dekorovala v dolní polovině broušená pole tvaru kapek či šišek (*Baum zapfen*). Horní okraj tvořily vějířkovité, do prostoru vytočené útvary.

Malé, stáčené mušle s radiálními řezy byly umístěny při ústí jiných dvou podobných váz vyrobených v Novém světě v téže době. S tímto rotačním, pro dobu *biedermeieru* typickým pohybem korespondovaly i hladké, plastické kapky, které

---

¹¹⁹⁰ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s. 59.

¹¹⁹¹ Sokl a vlastní váza byly dvě samostatné části, které byly k sobě teprve sekundárně (tj. „za studena“) připojeny (pravděpodobně šroubem nebo čepem).

¹¹⁹² Předkladateli této disertační práce není známa existence tohoto typu artefaktu z deklarovaného období. Tento fakt však samozřejmě existenci těchto předmětů (například v nějaké soukromé sbírce) nemůže vyloučit. Jiným důvodem, pro který dosud nebyly tyto předměty nalezeny, je skutečnost, že novosvětská sklárna naprostou většinu svých výrobků exportovala do zahraničí. Odběrateli byli obchodníci sklem, kteří harrachovské produkty dále prodávali. Je tedy velmi obtížné určit další pohyb těchto artefaktů.

obepínají spodní partii předmětu [261].

Morfologicky (konkávně tvarovaný korpus) i ornamentálně (dominující kaménkový brus) značně podobné květinové vázy na podstavcích se v produkci sklárny hrabat z Harrachu vyskytují i v druhé polovině třicátých let [262].

Mimo tento základní, nejfrekventovanější typ však sklárna vyráběla i jeho varianty, které byly jiné jak z hlediska tvaru, tak i dekoru, jak je například patrné z kreseb dvou váz fakturovaných v červnu roku 1834 [263], kdy nezměněna zůstala podoba soklu. Toto ale neplatí o vlastním těle předmětů, jehož silueta již není konkávní, nýbrž kónická, respektive konvexní. Odlišný je i použitý brus, který sice stále tvoří oblíbený kamének, ovšem se zploštělým vrcholem. Na podstavcích bývaly umístěny i vázy dalšího typu jednoduchých, antikizujících tvarů, které byly zdobeny pouze střídme pojatým brusem (fasetováním) [264].

Květinové vázy a mísy na soklech, které byly, namísto kaménku opatřeny pouze fasetováním, se vyskytují pouze ojediněle, a to ke konci třicátých let devatenáctého století.

Spodní partii „klasických“ váz na květiny ve většině případů tvořila nízká, plochá patka kruhového či čtvercového tvaru, k níž se pojila kratší, směrem vzhůru se zužující noha, která byla konkávně tvarovaná. Noha byla povětšinou opatřena fasetováním, které korespondovalo se stejně pojatým brusem okraje patky, pakliže nebyl (například) dekorován řadou kamének.

Zatímco nohy a patky předmětů nedoznaly ve své morfologii po celá třicátá léta u tohoto typu předmětů nijaké závažnější proměny, v případě tvaru vlastního korpusu vázy tomu bylo přesně naopak.

Před a těsně po roce 1830 byly produkovány květinové vázy převážně antikizujících forem. Střední partie korpusu bývala tvaru směrem vzhůru se rozšiřujícího válce [265] nebo baňatá (tj. konvexně utvářená) [266]. Hrdla měla nálevkovitý tvar. Podobně jako na plášťích váz s podstavci se i při dekoraci této skupiny artefaktů uplatňoval kaménkový brus rozličných velikostí a typů. Rozměrnější kaménky bývaly

užívány pro pokrytí větších ploch, menší potom k výplni dalšího broušeného dekoru, jako například gotických arkád, stylizovaných listů atp. Vedle vertikálních faset používali novosvětští brusiči, zejména k oddělení jednotlivých partií předmětů, horizontální broušené řezy. Běžným prvkem broušené dekorace bývaly i plastické výpustky, někdy vyplněné broušenými hvězdami. V této době (tj. po roce 1830) se prvně objevuje (již výše zmíněný) charakteristický broušený prvek novosvětského skla třicátých let a počátku čtyřicátých let – vějířky, umístěné při horním okraji váz [267]. Tyto elementy byly (v řadě) buď ve vztyčené formě připojeny k okraji vázy, nebo byly umístěny na okraji, který byl vně přehnutý.

Vně přehnutý je i okraj vázy antikizujícího tvaru z čirého skla z Passauer Glasmuseum [268], která byla vyrobena krátce po roce 1830. Její plášť je pokryt poměrně hlubokými řezy, které vytvářejí kosočtverečnou síť vyplněnou minimalisticky pojednaným kaménkovým brusem, jež je ve střední partii vázy přetransformována v pás zašpičatělých, horizontálně umístěných oválů majících ve svém středu vybroušenou kuličku (zmenšovací čočku). Tyto „špičaté“ ovály jsou jakousi variací na „*gotischen Bogen*“, které se coby broušený dekor v období *biedermeieru* hojně objevují, zejména na číškách a pohárech. Řada gotizujících oblouků (arkád), vyplněných jemnými čtyřhránky, zdobí i válcovité hrdlo vázy. Artefakt jako celek působí velmi dynamickým, hybným dojmem typickým pro dobu vrcholného *biedermeieru*, což je způsobeno jednak samotným konvexně-konkávě tvarovaným pláštěm předmětu, jednak použitým a dokonale kompozičně rozvrženým brusem, který vzestupný pohyb ještě více umocňuje. Důležitou roli při získání tohoto dojmu jistě hraje i dokonalá hmotová vyváženost předmětu, které bylo docíleno správným rozvržením šířky a výšky předmětu, jak je například zřejmé z menšího průměru laločnaté, silné patky a širšího, ale mnohem subtilnějšího horního okraje. Přestože na první pohled tyto vztahy nemusí být zcela čitelné, je patrné, že právě ony jsou předpokladem k požadované recepci výrobku. Pozornost, kterou rozměrům a správným (tj. vyváženým) proporcím věnoval Johann Pohl (nejen v případě květinových váz), nebyla vůbec marginální, ba právě naopak.

Jasně členění jednotlivých partií váz pomocí broušeného dekoru akcentovalo pro *biedermeier* tak typické využití stereometrických principů při stavbě artefaktu. Skvělým příkladem je například váza fakturovaná v říjnu 1831 [269]. Na kruhové

laločnaté patce je umístěno kalichovité tělo ozdobené pásem čtyřhránek a nad nimi umístěnými gotickými oblouky s plastickými výpustky v jejich středu. Nálevkovitě se rozevírající, hranované ústí vázy je do spodní části jakoby zaraženo, čímž vzniká dojem průniku jednoho geometrického tělesa do druhého. Výjimečnost dokládá neobyčejně vysoká cena – 46,10 zlatých.¹¹⁹³

Na počátku třicátých let se v Novém Světě kromě váz na květiny vyráběly i nádoby na led (tzv. *Eisvasen*).¹¹⁹⁴ Rozdíl oproti květinovým vázám byl v tom, že tyto artefakty měly (z praktických důvodů) víko. Kresby dvou takovýchto rezervoárů se dochovaly v knihách faktur.

V prvním případě se jedná o „vázu“ z čirého skla válcového tvaru **[270]**. Korpus umístěný na osmiboké, fasetované noze byl rozčleněn do třech horizontálních pásů. Dolní a horní byl tvořen mohutnými, typicky biedermeirovsky dynamicky stáčenými kapkami, střed vyplňovaly ploché čtyřhránky, které dekorovaly i klenuté víko s kruhovou, plochou úchytkou.

Druhá, v knihách faktur vyobrazená nádoba na led byla též zhotovena z čirého skla **[271]**. Její tvar i broušený dekor byl však více rozvinutý, respektive složitější. Na noze obvyklé formy se nalézalo vlastní tělo nádoby, které mělo v dolní partii tvar polokoule, kterou zdobila po obvodu řada vertikálně uspořádaných jemně provedených řezů spolu s masivními („těžkými“) zdvojenými závěsy nad nimi. Střední část pláště měla válcový tvar a byla opatřena fasetováním a kaménkovým brusem. Hmotové i proporční vyvážení těžce působícímu spodku vázy tvořil její mohutný, přehnutý horní okraj vytvořený z řady plastických listů a klenuté polokulovité víko s plochou úchytkou. Tento předmět je typickým příkladem kongeniality tvaru a dekoru, a zároveň i ukázkovým výrobkem harrachovské sklárny z tohoto období. Fakt, že se jednalo o výrobek, kterému, byla věnována velká pozornost, opět potvrzuje i jeho cena stanovená na 39,90 zlatých.¹¹⁹⁵

---

¹¹⁹³ Běžná cena obdobně rozměrné vázy na květiny byla v této době kolem 15 zlatých.

¹¹⁹⁴ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s. 261.

¹¹⁹⁵ „Vázy na led“ patří bohužel též mezi druh artefaktů, které nebyly dosud v žádné dostupné kolekci identifikovány.

Těsně po roce 1830 započala huť v Novém Světě s produkcí váz, jejichž podoba připomínala roh hojnosti, jak osvědčuje kresba jednoho z prvních předmětů tohoto druhu ve fakturační knize z roku 1831 [272]. Elementární forma se v druhé polovině třicátých let, tj. v době, kdy byla výroba těchto váz nejintezivnější, vyvinula do podoby ušlechtilého elegantního tvaru, který zdůrazňovaly fasety kopírující tělo vázy, umístěné na klasické noze nebo na architektonickém (též fasetovaném) podstavci. Horní okraj byl konvexně-konkávně zvlněn; někdy též opatřen „ostrými“ stylizovanými listy [273, 274].

V následujících letech (1832–1833) novosvětská továrna vedle již výše zmíněných váz klasicizujících tvarů vyráběla v nemalém množství vázy na květiny, jejichž tvar byl dalším rozvinutím shora zmíněné nádoby na led – k fasetované noze bylo připojeno těleso tvaru koule, na které nasedal povětšinou štíhlý korpus tvaru nálevky.¹¹⁹⁶ Horní okraj (rovný nebo přehnutý) byl někdy dále zdoben broušenými vějířky. Kaménkový brus nacházel své užití na povrchu koule, fasety pak většinou na zbývající ploše pláště. K artikulaci dynamiky a prostorové geometrie sloužily například prsténce složené z tordovaných kapek či vodorovně ložených klínových řezů [275, 276].

Kulovitý útvar mezi nohou a štíhlým trychtýřovitým tvarem horní, fasetované partie s široce rozevřeným ústím s vějířky měla i váza z čírého skla objednaná Guiseppem Bressou z Verony [277]. Tento artefakt je demonstrací rozmanitosti tohoto typu. Otázkou zůstává, zda tyto kulovité útvary byla duté či zda byly vytvořené z hmoty skla. Jako pravděpodobnější se jeví možnost druhá, neboť vyfouknutí takto složitě členěného tvaru (jako celku) by bylo pravděpodobně velmi obtížné.

V této době (v roce 1832) Novosvětská sklárna vyrobila též vázu z čírého skla, která se vymyká běžně produkovaným typům (z Moravské galerie v Brně). V případě způsobu zpracování, respektive brusu, který provedl Wenzel Rieger, je pravděpodobné, že příkladem bylo reliéfně řezané slezské sklo přelomu 17. a 18. století, které bylo novosvětským rafinérům nepochybně známé.

---

¹¹⁹⁶ Poprvé se tento typ váz objevil již na konci dvacátých let.

Tento předmět byl objednan prostřednictvím brněnských obchodníků sklem, bratří Telzerů,¹¹⁹⁷ pro tamější okresní úřad, o čemž svědčí věnovací nápis (*Vom brünner k.k. Kreisamte, 1831, Aus Liebe und Hochverehrung*) umístěný na vejčité kupě pod čtyřmi plastickými závěsy na horní polovině korpusu, které jsou dekorovány reliéfní řezbou matných dubových listů. Dolní partie těla vázy je pokryta dvěma řadami čoček, ve kterých jsou vyřezána jména dárců – úředníků. Pod závěsy, na čelní straně je též umístěn znak, jehož štítek je dělen do čtyř polí, v nichž se nachází střídavě žaludy v trojúhelníkovém útvaru a blíže neurčitelné symboly sdružených kotev. Nad štítkem se nalézá hraběcí korunka, z níž splývají girlandy. Tato heraldika, jak zjistila Jarmila Brožová,¹¹⁹⁸ ukazuje k rodu Münch-Bellinghausenů. Lze se tedy domnívat, že objednaná váza byla určena některému z členů rodu. Podobný předmět je zaznamenán i v knihách faktur **[278]**.

Kolem poloviny třicátých let se stejně jako v předešlých letech ve výrobním programu hutě objevují nádoby na květiny podobné svým tvarem tehdy paralelně produkovaným vázám na architektonických podstavcích, respektive jejich horní partii. Takovým příkladem je předmět vyfakturovaný sklárnou v roce 1835 **[279]**. Široké, konkávně tvarované tělo vázy s přehnutým okrajem s vějířky je umístěno na mohutné fasetované noze. Čtvercová patka je dekorována složitým kaménkovým brusem. Tvar tohoto předmětu byl, stejně jako v mnoha ostatních případech, dán požadavkem objednavatele.

Ve stejné době (tj. kolem roku 1835) se však objevuje tvar nový. Jednalo se o předměty, jejichž morfologii nespoluvytvářela koule, nýbrž polo- či tříčtvrtě koule, takže jejich plášť měl zřetelně konvexně-konkávni profil **[280]**

Namísto koule či jejich derivací se po roce 1835 rovněž vyskytují vázy s plochým prstěncem, který vytváří jakousi druhou patku pod hlavní partií vázy **[281, 282]**. V témže období došlo též k vývoji dekoru při horním okraji váz. Vedle vějířků a přehýbaných okrajů se objevily stylizované, vztyčené, špičaté (rozeklané) listy.

---

¹¹⁹⁷ BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979, kat. č. 60.

¹¹⁹⁸ Ibidem.

Důkazem toho, že se tento ornamentální prvek udržel až do první poloviny let čtyřicátých, je váza ze zeleného uranového skla ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [283]. Její rozevřený tvar a rozeklaný okraj a patka jsou typické pro novosvětskou produkci přelomu třicátých a čtyřicátých let 19. století. Povrch pláště je členěn vertikálními obdélnými poli s vějířky a válečky. Naspodu rozšířeného těla vystupují vysoké kameny, na nichž jsou vyřezány iniciály *JK* a letopočet 1842. Přestože tehdy vyráběné vázy sloužily coby doplněk interiérů a nikoliv jako předměty upomínkové, je tento artefakt výjimkou, neboť byl darem k třicátým narozeninám pro právníka Josefa Křikavu působícího ve Vrchlabí.¹¹⁹⁹ Tato váza je zároveň ojedinělá i tím, že představuje jeden z mála známých novosvětských produktů tohoto typu z deklarovaného období. Hmotovým rozložením i užitím podobného tvarosloví je váza z pražského Uměleckoprůmyslového musea velmi podobná váze na květiny vyobrazené v knize faktur z roku 1836 [284].

Podobná pražské je i váza z čirého skla vrstveného sklem modrým ze sbírky Moravské galerie v Brně,¹²⁰⁰ která byla v Novém Světě vyrobena roku 1837, jak dosvědčuje záznam o její fakturaci [285].

Na samém sklonku třicátých let jsou v knihách faktur zaznamenány dva předměty – květinové vázy, které svým tvarem a typem brusu již předznamenávají produkci z první poloviny čtyřicátých let. První z nich [286] representovala stále oblíbený typ s válcovým, směrem vzhůru se rozšiřujícím fasetovaným tělem, s rozšířeným a jemně prolamovaným okrajem. Spodní partie předmětu byla tvořena polokulovitým, fasetami dekorovaným mezičlánkem mezi tělem a nohou. Druhý předmět [287], měl baňaté, konvexně tvarované tělo, kalichovité ústí a standardní, po celá třicátá léta běžnou nohu a patku. Celý plášť byl fasetovaný a dále dekorovaný malbou arabesek.

Pro oba předměty je typická lepší čitelnost, respektive jednoduchost užitého dekoru – faset, které byly v této době již širší. Totéž platí i o recepci hmotového rastru, respektive o tvarech obou váz, které ač jasně navazují na artefakty z první poloviny třicátých let, jsou jednodušeji pojaté. Tyto charakteristické znaky anticipují pojetí

---

¹¹⁹⁹ PŘÍRŮSTKY 2003, kat. č. 39.

¹²⁰⁰ BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979, kat. č. 155.

nádob na květiny v první polovině čtyřicátých let (viz níže), kdy došlo v oblasti broušeného dekoru k preferenci větších broušených prvků, čímž logicky nastalo určité zjednodušení tvarů, takže jejich recepce nabyla narušena množstvím drobné broušené výzdoby, která byla pojímaná monumentálněji.

Další významnou skupinou výrobků, kterou sklárna v Novém Světě produkovala, tvořily předměty sloužící jako toaletní potřeby, jako například lavaba a džbány (viz výše), dózy na mýdlo, hřebeny a pomády či nádobky na čistící zubní prášek. K zdaleka nejpočetnějším a také nejlépe kresebně v archivu sklárny zdokumentovaným výrobkům, patřily flakony na parfémy, kolínskou vodu atp., které vedle své užití funkce měly i funkci dekorativní, jak lze tušit z jejich často náročné rafinace. Nelze ani vyloučit, že některé výrobky tohoto typu sloužily jako předměty upomínkové, jak uvedla již Jarmila Brožová.¹²⁰¹ Oblibu skleněných flakonů v době biedermeieru, lze dle Pazaurka analogicky (který je označuje jako *Lieblingsartikel*),¹²⁰² srovnat s přízní, které se těšily porcelánové nádobky (dózy) v 18. věku.

Novosvětské flakony byly v období druhé poloviny let dvacátých a během třicátých let zhotovovány z čirého skla, ale i z černého a červeného hyalithu, kompozitního rubínu, Kunkelova rubínu, skla rosé, uranového skla, či (kolem roku 1840) opakních skel. Vedle rafinace brusem, která byla nejčastější, se uplatnila i malba zlatem (zejména v případě použití hyalithové skloviny).

Morfologie flakonů vyráběných v novosvětské sklárně byla již v druhé polovině dvacátých let (tj. v době „prebiedermeieru“) poměrně diversifikovaná. Vedle flakonů s kulovitým tělem lze v archivních záznamech sklárny nalézt kresby flakonů, jejichž korpus měl baňatý či kónický tvar. Jiným typem byly předměty tvaru krychle či hranolu. Na kolínskou vodu byly produkovány flakony štíhlého tvaru s užším ústím. Zátky uzavírající zpravidla krátké hrdlo byly ploché, mírně vypouklé (*tzv. Pilzstöppeln*).

Dekorace flakonů v této době sestávala převážně z kaménkového brusu, který buď

---

¹²⁰¹ BROŽOVÁ 1995j, 201.

¹²⁰² PAZAUREK 1923, 27.

pokrýval celý korpus nebo byl uspořádán do vertikálních či diagonálních pásů. Výjimečné nebylo ani fasetování či dynamicky uspořádané, plastické stylizované listy a plastické medailony (zv. *erhab. Knöpfen*), které též kaménky někdy vyplňovaly [288]. Kromě brusu byla k rafinaci používána i již výše zmíněná malba zlatem.

Po roce 1830, respektive v první polovině třicátých let 19. století se tvarová rozmanitost těchto předmětů ještě rozšířila. Kromě již zmiňovaných typů (u kterých došlo k větší precizaci [289, 290] se vyráběly například flakony s polokulovitou (bochníkovou) kaménky zdobenou základnou a kónickým, fasetovaným tělem [291]. Jinou variantou byly flakony připomínající malé lahvičky, jak například dokládá drobná kresba vztahující se k objednávce dvou fasetovaných *Toiletflasch bottellienform* (sic) z hyalithového skla, které byly dekorovány malbou zlatem (*mit Chinos. Vergoldung*)¹²⁰³ [292]. Tyto flakony – lahvičky – mívaly i složité tvary, respektive broušený dekor, který kromě faset tvořily i plastické medailony, či čočky [293, 294]. Ilustrativní příklad tohoto typu – flakon z černého hyalithového skla dekorovaný malbou zlatem se nalézá ve sbírce Passauer Glasmuseum [295].¹²⁰⁴ Jeho tvar vykazuje značnou afinitu s kresbou (též hyalithového) flakonu v novosvětských fakturačních knihách [296]. Tento fakt dovoluje pasovský předmět datovat do doby kolem roku 1835.

V nezanedbatelném množství sklárna produkovala i ploché flakony tvaru oválu či kruhu s hrdlem na straně, jejichž plochy zdobily broušený dekor [297, 298] někdy doplněný zatavenou keramickou inkrustací [299, 300]. Rozvinutou variantou tohoto typu je flakon ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea, jehož korpus tvoří spirálovitě stočená trubice dekorovaná na povrchu plastickými čtyřhránky. Ve středu spirály je umístěna zvětšovací čočka v kovovém plášti s vysouvacím tubusem. Jedná se tedy o kombinaci schránky na parfém s miniaturním dalekohledem [301].¹²⁰⁵ Podobné výrobky vystavovala sklárna na průmyslové výstavě v roce 1831,¹²⁰⁶ z čehož lze usuzovat, že tento předmět vznikl někdy v době po roce 1830.

---

¹²⁰³ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1830-1831), inv. č. 1200, kniha č. 1147, s. 7.

¹²⁰⁴ BUQUOY 1995, kat. č. II. 48.

¹²⁰⁵ PAZAUREK 1923, 26. - BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 6.

¹²⁰⁶ BERICHT 1833, 40.

Tyto flakóny-dalekohledy jsou pregnantní ukázkou biedermeierovské fantazie a hravosti, přestože „... nach unseren heutigen Anschauungen [sind es] keine großartigen optischen Instrumente, aber immerhin doch liebenswürdigen Spielereien, die ein Gegenstück zu den älteren Perspektiv-Tabatiéren aus verschiedenen Materialien bilden“. ¹²⁰⁷

Tvar císařské koruny coby oblíbeného motivu, který se v průběhu třicátých let používal jako úchytka reprezentativních pohárů (jako u výše uvedeného poháru Jungmannova) se uplatnil i jako forma flakonů v Novém Světě.¹²⁰⁸ V knihách objednávek i faktur je z kraje třicátých let záznam hned o několika těchto předmětech. Jeden z těchto harrachovských flakonů se nachází v kolekci skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Jedná se o předmět z čirého skla, jehož tělo je umístěno na kruhové, zoubkované podstavě a je vytvořeno ze čtyř plochých pásků dekorovaných kaménkovým brusem, spojených ve vrcholu, kde se nachází nízké válcové hrdlo uzavřené zátkou ve tvaru maltézského kříže **[302]**.¹²⁰⁹

Dalšími čteněji produkovanými typy v první polovině třicátých let byly flakony, jejichž tvar, vzhledem k válcovému nebo kubusovitému tělu připomínal dózu. Tělo zdobily fasety **[303]**, kaménkový brus (někdy uspořádaný do charakteristických „oken“) **[304]**, plastické ovály, výpustky či pásy **[305, 306]** atp. Tyto předměty bývaly někdy složeny ze dvou částí – flakonu a misky, což je i případ artefaktu z Uměleckoprůmyslového musea v Praze **[307]**, který byl vyroben z čirého skla v době kolem roku 1835. Jeho válcovité hranované tělo ve spodní polovině dekoruje osm listových polí vyplněných prořezávanými čtyřhránky, které korespondují s horní částí připomínající svým tvarem i dekorem (laločnatý okraj, trojúhelníková pole s kaménky) víko poháru. Oble ukončené listy kryté taktéž prořezávanými kaménky jsou na přehnutém okraji misky. Díky právě popsané výzdobě, zejména pak listům s brilantováním, je možné, jak již postřehla Jarmila Brožová, označit tento předmět jako výrobek sklárny v Novém Světě, která ve svých záznamech tento typ brusu označovala jako „Steinblätter“.

---

¹²⁰⁷ PAZAUREK 1923, cit. 27.

¹²⁰⁸ Ibidem 25-26.

¹²⁰⁹ Ibidem 25. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 7.

Jako typické harrachovské výrobky lze označit flakony s nízkým, plochým tělem tvaru zploštělé koule či nízkého hranolu, které přecházelo ve vysoké či krátké hrdlo [308, 309, 310], jehož okraj často býval někdy zvlněn takovým způsobem, že vzdáleně připomínal tvar drapériových či hvězdových oblouků užívaných v pozdním středověku.¹²¹⁰ Toto je případ i tzv. „těžítkového“ flakonu ze sbírek pražského Uměleckoprůmyslového musea [311], který je vyroben z černého hyalithového skla. Jeho korpus má podobu nízkého hranolu o čtvercové základně, se zkosenými rohy a profilovaným okrajem. V krátkém, miskovitém ústí flakonu, které má „drapériově“ zvlněný okraj, je zasunuta zátka tvaru protáhlé hranované šišky. Povrch flakonu pokrývá (pro hyalithové sklo typická) malba zlatem (vegetabilní ornament). Vzhledem k archivním záznamům, které uvádí Jarmila Brožová, lze tento předmět datovat do doby kolem roku 1832.^{1211 1212}

V období 1835–1840 sklárna vyráběla flakony všech dosud zmíněných typů. Používaný broušený dekor se postupně „zprehledňoval“, a to v tom smyslu že došlo k výraznější aplikaci stále širších faset, které artikulovaly tvar flakonů. Ilustrativním příkladem flakonu z tohoto období je kresebně zdokumentovaná *Toiletflasche mit 4 eingeglasten Emailblum* z roku 1837 [312]. Forma tohoto flakonu explicitně vyjadřuje principy biedermeierovského chápání forem skla projevující se přesně definovanými proporcemi a uplatněním principů stereometrie za přispění brusů. Podobné chápání forem je patrné i z flakonu z lithyalinového skla ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea v Praze [313].

Kolem roku 1840 Harrachova továrna vyráběla i flakony (a lahve) z rubínového skla, z nichž některé svým tvarem (baňaté tělo s vysokým úzkým hrdlem) i dekorem (plastické žebrování, fasetování) záměrně napodobovaly Kunckelovy výrobky z konce 17. století. Tento typ flakonu – lahve – je i ve sbírce Kunshistorische Museum ve Vídni (pův. sb. Rudolfa von Strasserra) [314]. Její tvar i dekor odpovídá záznamu (včetně kresby) v knihách faktur sklárny z roku 1840: *2 Alter Rubin Flaisons*

¹²¹⁰ a/ Podobné tvarosloví bylo používáno i při dekoraci jiných předmětů, jako například okrajů pohárů, váziček, kalamářů atp.

b/ Vzhledem k neexistenci žádných jasných důkazů se morfologická afinita s pozdně středověkým uměním jeví jako náhodná, nikoliv záměrná.

¹²¹¹ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 85.

¹²¹² Gustav E. Pazaurek výrobu tohoto předmětu, stejně tak jako všech ostatních artefaktů z černého hyalithového skla, přičítá jihočeským buquoyským hutím, neboť mu nebylo známo, že továrna v Novém Světě tento druh skloviny taktéž produkovala. – PAZAUREK 1923, 268.

mit Goldkasten [315].¹²¹³

Na počátku čtyřicátých let morfologie „schránek vůní“ již začínala odrážet estetické principy nového stylu – druhého rokoka, který se v tomto čase začal prosazovat na poli užitého umění, včetně sklářské produkce. Siluety flakonů jsou protáhlé a více „ostré“ díky přesně broušeným horizontálně uspořádaným hranám, které často spolu se zbytkem pláště vytváří konvexně-konkávní linii. Současně se objevuje více broušených prvků, které jsou inspirovány přírodními tvary (například zátky připomínající květ atp. [316, 317, 318, 319, 320, 321].

Jinou skupinou harrachovských užitkových výrobků, kterou lze alespoň rámcově definovat, jsou kalamáře, respektive psací soupravy, které se povětšinou skládaly z podnosu, kalamáře a nádobky na pera. V některých případech bývalo částí psacího setu i posýpátko. Druhy skloviny, užívané k výrobě těchto předmětů, byly různé, nicméně z praktického hlediska nejvíce vyhovovalo neprůsvitné barevné opakní sklo (chrysopras, rubín) a červené nebo černé hyalithové sklo.

Z této skloviny byla vyrobena i souprava, která je kresebně zaznamenána v knihách faktur v roce 1830 a která představuje typický produkt tohoto druhu první poloviny třicátých let [322], včetně charakteristicky zvlněného okraje nádobky na pera mající kromě estetické i praktickou funkci. O užitečnosti této formy svědčí fakt, že se v různých modifikacích uplatňovala po celou dobu biedermeieru [323, 324, 325].

Kalamáře bývaly sestaveny ze dvou částí – svrchního pláště a vyjímatelné, a tudíž i dobře omyvatelné nádobky na inkoust, jak například osvědčuje kresba tohoto typu předmětu z počátku třicátých let 19. věku [326].

V době kolem poloviny třicátých let a zejména pak po roce 1835 se na těchto předmětech, podobně jako u ostatních produktů novosvětské sklárny uplatňují jako dekorační prvek širší fasety a okraje formované pomocí brusu do podoby stylizovaných broušených listů [327, 328, 329].

---

¹²¹³ a/ STRASSER / BAUMGÄRTNER 2002, kat. č. 256.

b/ Rudolf von Strasser tento předmět uvádí jako výrobek potsdamské hutě z doby kolem roku 1690. – Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jarmile Brožové.

Bohužel, stejně jako i v jiných případech, se doposud nepodařilo přesvědčivě dohledat kalamáře či psací soupravy z této doby, které by bylo možno novosvětské huti připsat. Na tuto skutečnost měl nepochybně vliv i fakt, že se ve většině případů jednalo o předměty denního používání, takže jich jistě celá řada přišla vniveč.

Výroba stínidel, svícňů a dalších „osvětlovacích těles“ neměla ve srovnání se shora uvedenými typy skel v produkčním programu sklárny v době biedermeieru a druhého rokoka nijak dominantní postavení.

Jak již bylo uvedeno, novosvětská továrna vyráběla v nemalém množství lustrové ověšky a další části, ale sama lustry v podstatě nekompletovala. Představu, jak takové komponenty vypadaly, je možné si vytvořit z kreseb, které jsou doplňkem písemného záznamu v knihách faktur z počátku čtyřicátých let [330].

Kreseb kompletních lustrů je v knihách faktur ze sledovaného období biedermeieru málo. Jedna z nich pochází z roku 1838 a vztahuje se k lustru z rosalinového skla [331]. Hlavní, dolní partie je tvořena velkou mísou, k jejímž okrajům jsou připojena ramena připomínající rohy hojnosti. Ve středu je pak váza. Závěsy lustru, ač to není, ze schematického nákresu zřetelné, byly pravděpodobně kovové.

Jiná kresba v knihách faktur zobrazuje lustr z čirého skla, s dvanácti rameny vybíhajícími z kulovitého útvaru, který tvoří spodní partii lustru. Závěsné řetězy byly pravděpodobně taktéž kovové (nejspíše bronzové nebo mosazné) [332].

Oba tyto lustry svou morfologií a tektonikou představují lustr typově vycházející z empiru. Jedná se v podstatě o rozvinutí varianty tzv. korunního lustru, jehož tvarový základ vychází z antiky, kdy k osvětlení větších prostor byla využívána na tyčích zavěšená dřevěná či kovová kola, po jejichž obvodu byly umístěny olejové lampy.¹²¹⁴

Pravděpodobně jedinými dochovanými lustry, které je možné označit za jistě novosvětského původu, je lustr z kaple v obci Harrachov, který byl vyroben z čirého skla v roce 1828, a lustr z kostela v Horní Branné z roku 1830.

---

¹²¹⁴ Severočestí, respektive kamenickošenovští výrobci produkovali odlišný typ lustrů. Jednalo se o křišťálové ověskové lustry. – BROŽOVÁ 1985.

K vlastnímu osvětlení interiérů byly vedle lustrů užívány zejména svícny, které se podobně jako stínidla nepodařilo (až na výjimky) dosud jako novosvětské identifikovat.

Svícny z harrachovské produkce doby biedermeieru byly v zásadě dvojího druhu. Za prvé se jednalo o předměty vyráběné zejména v první polovině třicátých let, které jak nasvědčují hutně tvarovaná ucha, sloužily používány k přenášení světla (svíce). Jejich vlastní, nevysoký korpus a kalichovitá tulejka byly situovány na širší misce či patce (často s broušeným dnem) sloužící jako místo pro stékající vosk [333, 334].

V daleko větší míře však sklárna vyráběla svícny s vysokým, často architektonicky pojednaným dříkem uváděné v knihách objednávek a v knihách faktur nejčastěji pod názvem *Tischleuchter* či *Taffelleuchter*. Kalichovitá či válcová (kónická) tulejka byla umístěna na korpusu – dříku –, jehož tvar se v průběhu let proměňoval. V druhé polovině dvacátých a v třicátých letech měl často tvar protáhlé (někdy převrácené) kapky [335, 336, 337, 338].

Po roce 1835 a na počátku čtyřicátých let však převažovaly svícny se štíhlými sloupkovitými či kónickými dříky [339, 340, 341].

Dekorace těchto předmětů brusem spočívala zejména ve fasetování povrchů korpusů, čímž docházelo k artikulaci jejich vertikality. Jako u ostatních produktů sklárny v Novém Světě i v tomto případě byly nezřídka pečlivě rafinovány spodní strany kruhových, čtvercových či několikastranných patek. Tento typ představuje předmět – svícen (z doby kolem roku 1835) – uchovávaný v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze, z čirého, broušeného, zčásti lisovaného skla, které dále dekoruje topasová lazura a řezba geometrického a vegetabilního druhu [342].¹²¹⁵

Z počátku třicátých let pochází záznam o objednávce *1 Luzern mit 4 angefasten Rüseln nach Zeich. brillantiert nebst Dekl* [343]. Tento předmět nezvyklého tvaru, který dekorovala poměrně rozsáhlá broušená výzdoba sestávající z kamének, faset a řezů pravděpodobně sloužil jako tzv. noční osvětlovadlo, jehož funkcí bylo

---

¹²¹⁵ BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979, kat. č. 120.

poskytovat orientaci v temných interiérech. Hlavním elementem výzdoby byly gotizující arkády vyplněné čtyřhránky. K osvětlení však nebylo používáno svící, ale oleje či petroleje, o čemž svědčí i nálevka umístěná pod víkem.

Stínidla na petrolejové lampy¹²¹⁶ vyráběla novosvětská továrna již ve dvacátých letech. Tyto předměty kulovitých forem továrna produkovala i na počátku třicátých let, jak je zřejmé ze záznamu v knihách faktur, jenž se týká výroby kulovitého předmětu (*Lampenkugel*) z červeně vrstveného skla. Plášť předmětu dekoroval poměrně široký broušený pás tvořený kruhovými terči, jejichž střed vyplňovaly hvězdice [344]. Baňatou formu připomínající vázu měla i jiná stínidla, jejichž hladký povrch zdobilo pouze matování [345].

Kolem roku 1835 došlo k nahrazení kulovitých tvarů plochými formami, takže stínidla připomínala mělké mísy či talíře, čemuž odpovídal i termín užívaný ve fakturačních knihách – *Lampenschale*. Broušený dekor se v tomto případě soustředil zejména na vnitřní plochu těchto produktů, kde byl umístěn v pásu při okraji a jeho plochu vyplňovaly kaménky, hvězdice, pletencové vzory či vějířky [346, 347].

Osvětlovadla bývala v naprosté většině případů vyráběna z barevných skel vrstvených sklem čirým, neboť právě barevnost použitého materiálu nepochybně umocňovala estetický účinek vznikající při odrazu plamene od skla. Na druhou stranu je ale třeba zmínit určitý nedostatek tohoto řešení a sice že barevné sklo pohlcovalo mnohem více světla než čiré, takže intenzita osvětlení byla menší.

Mezi produkty novosvětské sklárny se nalézají i stínidla – litofanie, což byly obrazy vytvářené prořezáním dvou přes sebe položených desek z čirého skla, které bylo vrstveno rubínem, respektive kobaltem. První skleněnou litofanii vystavila sklárna Nový Svět na pražské průmyslové výstavě roku 1831. Tato práce, která není v současnosti již k dispozici, byla vyrobena podle porcelánové litofanie a zobrazovala podobiznu tyrolského bojovníka proti Napoleonovi Andreamu Hoferu.¹²¹⁷

---

¹²¹⁶ Výroba stínidel k petrolejovým lampám se v novosvětském závodě rozvinula zejména v druhé polovině 19. století.

¹²¹⁷ BROŽOVÁ 2001b, pozn. 8.

Jak již bylo výše uvedeno, roku 1829 harrachovská sklárna dodala (prostřednictvím pražského obchodníka Wetzsteina) arcibiskupství v Praze 1500 kusů různobarevných skleněných koulí (*Lichtkugeln*) určených pouze k dekoraci (ne ke svícení), které byly použity při slavnosti stého výročí kanonizace sv. Jana Nepomuského. Vzhledem k dodanému množství (a jednorázovému použití) se lze domnívat, že se jednalo o toliko hutně tvarované předměty bez náročné rafinace (byla-li vůbec nějaká). Tato zakázka nepochybně patřila k největším, jaké sklárna na tento typ produktů obdržela, neboť těžiště její výroby spočívalo zejména v produkci nápojového a dekorativního skla.

Větší, několikaramenné svícny na vysokém sloupu byly v dokumentech hutě označovány jako kandelábry (*Candelaber*) a sloužily k osvětlení reprezentačních prostor. Tyto předměty díky svým často monumentálním rozměrům patřily spolu se stolními nástavci a vázami k nejsostifikovanějším předmětům, které továrna hrabat z Harrachu vyráběla.

První příklady těchto výrobků jsou zaznamenány v době kolem poloviny třicátých let, jednalo se o dva svícny – kandelábry. V jednom případě s dvěma esovitě prohnutými rameny, v druhém se čtyřmi rameny.¹²¹⁸ Vlastní, dle dochované kresby, mohutný korpus (rozměry nejsou uvedeny) kandelábru je tvořen vzhůru se zužujícím válcem, který obtáčí nahoru hybně směřující vybroušená páska. Mohutnou stupňovitou patku dekorují horizontální řezy a cikcak linie. Vrchol sloupku ukončuje jakási hlavice, z níž vybíhají ramena s tulejkami a miskami. Kalichovitá tulejka s přehnutým horním okrajem je osazena ve středu, na sloupku.

Analogicky hmotově rozvržené byly i kandelábry fakturované v roce 1836, které byly vyrobeny z rosalinového, respektive modrého, čirým sklem vrstveného skla. Jejich válcový dřík byl však mnohem subtilnější, podobně jako dřík horní partie, na němž byla umístěna kalichovitá tulejka. Podobnými tulejkami bylo osazeno i šest štíhlých, esovitě tvarovaných ramen. Spodní partii tvořil hranovaný sokl, situovaný na nízkých kulovitých nožkách [348].

---

¹²¹⁸ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1836-1837), inv. č. 1203, kniha č. 1150, s. 169.

Tento typ soklu přetrval ve výrobě až do pozdních třicátých let, jak osvědčuje kresba pětiramenného kandelábru z roku 1839, zaznamenaná v knihách faktur [349]. Tento svícen byl též vyroben z rosalinového skla. Dřík však již nebyl hladký, jako u předchozího artefaktu, ale fasetovaný. Jeho plocha byla narušena několika horizontálně umístěnými pásky s broušenými stylizovanými listy, takže připomínala (stylizovaný) stvol rostliny. Stejný broušený prvek se uplatnil i na rozevřené horní partii připomínající květ, z něhož jakoby vyrůstal pupen – středová tulejka. Tento moment asociace květiny lze chápat jako typický projev slohu biedermeieru, který měl zálibu v přírodních formách. Vzhledem k faktu, že artefakt byl objednan pražským obchodníkem skleněným zbožím Vincenzem Wetzsteinem, lze se domnívat, že byl určen do některé pražské šlechtické nebo měšťanské domácnosti.

Typově podobné několikaramenné svícny sklárna produkovala i na počátku let čtyřicátých [350].

Novosvětská huť však vyráběla i kandelábry monumentálních rozměrů, které vedle praktické funkce (svícny), splňovaly i účel honosné dekorace interiéru (společenských místností). Tyto předměty se bohužel do současnosti nezachovaly. Tento fakt je o to nepříjemnější, že se jednalo o nejrozměrnější skleněné artefakty, jaké novosvětská továrna vyráběla, což jenom potvrzuje již několikrát vzpomínanou technologickou vyspělost výroby a vysokou úroveň rafinace tohoto podniku. Zda podobné předměty vyráběly i další sklárny v Habsburské monarchii, potažmo v Evropě, nebylo dosud prokázáno. Kresebné záznamy v novosvětských fakturačních knihách tak představují jediný hmatatelný důkaz o existenci tohoto druhu dekorativních předmětů.

Ve zmíněných knihách jsou vyobrazeny tři výrobky – obří kandelábry.¹²¹⁹ První kresba pochází z konce třicátých let a vztahuje se k objednávce čtyř kusů velkých kandelábrů z čirého skla, které byly fakturovány odběrateli z Frankfurtu nad Mohanem [351]. S největší pravděpodobností se jednalo o Steigerwaldův obchod. Kandelábr svou formou připomínal obrovskou rostlinu. Na vysoké odstupňované a fasetované patce, která přechází ve zvonovitý útvar, byl umístěn vzhůru se zužující

---

¹²¹⁹ U kreseb nejsou uvedeny rozměry, nicméně na velikost artefaktů lze usuzovat z velikosti nákresu a v neposlední řadě z ceny, která se blížila třem stům zlatých za jeden kus.

válec, jehož dolní třetina byla tvarována do podoby kapky s rozevřeným vně vytočeným okrajem. Na vrcholu dříku se nalézala velká fasetovaná mísa s přehnutým okrajem vybroušeným do podoby stylizovaných listů. Celý povrch horních dvou třetin předmětu pokrýval broušený dekor sestávající se z šachovnicově uspořádaných polí vyplněných hvězdicemi. Dolní kapkovitá partie měla plášť ozdobený v několika řadách nad sebou uspořádanými segmentovými pásky. Tento předmět byl pravděpodobně vůbec nejdražším artefaktem, který sklárna v době první poloviny 19. věku vyhotovila. Cena byla totiž vpravdě astronomická – 282 zlatých za jeden kus (sic!). Zda se jednalo o kandelábry, které firma Steigerwald dodala do lázní Wiesbaden, nelze prokázat.

Druhá kresba tohoto typu kandelabru se váže k objednavce dvou kusů těchto předmětů [352]. Morfologie předmětu byla architektonického charakteru, o čemž svědčí torčovaný, válcový dřík, přerušovaný ve středu jakýmsi nodem tvaru stylizované makovice. Podstavec tvořila mohutná váza baňaté formy, na jejímž povrchu byly kromě faset vybroušeny stylizované listy. Na vrcholu dříku byla opět umístěna mísa s vně vytočeným okrajem ve tvaru stylizovaných listů. Celkový dojem z tohoto předmětu je již zcela druhorokokový. O důrazu kladeném na proporční a tektonické vyvážení artefaktu svědčí detailní rozpis jednotlivých částí.

Poslední z kandelabrů, zachacený v záznamech sklárny kresbou byl vyroben (ve dvou exemplářích) v téže době, tj. na počátku čtyřicátých let [353]. Jednalo se o jednodušší typ, jehož hlavní partie – mohutný válcový dřík byl na několika místech doplněn plastickými, hutně tvarovanými prstenci. Horní díl – váza – svým tvarem vzdáleně připomínal hlavici románského sloupu. Tato podobnost byla ale spíše náhodná než záměrná.

Tyto artefakty představují nejmonumentálnější výrobky sklárny v Novém Světě vůbec. Jejich formy, proporce a tektonika reprezentují (spolu s některými stolními nástavci, poháry a vázami) v oblasti celoevropské, tím pádem i novosvětské produkce skla barokní princip slohu (stylu), tak jak ho popsal Vojtěch Birnbaum.¹²²⁰

---

¹²²⁰ BIRNBAUM 1924.

6.2.5 - Tvary, brus a benátské hutní techniky novosvětského skla v období druhého rokoka

V období stylu druhého rokoka, který se v oblasti skla a užitého umění začal v střední Evropě uplatňovat ve čtyřicátých a padesátých letech 19. věku, došlo v novosvětské produkci již ke konci třicátých let k odklonu od biedermeierských zásad. Namísto dynamických, složitě stereometricky pojednaných tvarů se do popředí dostávaly tvary jednodušší, „čitelnější“, jejichž forma nebyla již v takové míře utvářena broušeným dekorem.

Tyto zjednodušující tendence v tvarosloví i formě aplikovaného broušeného dekoru ještě zesílily v období čtyřicátých let 19. věku, kdy začaly hlavní úlohu hrát širší fasety kopírující siluetu předmětů. Namísto drobného brilantového brusu byl aplikován kamének větších rozměrů a broušené stylizované rostlinné elementy – výraz dobového naturalismu. Novosvětská sklárna nadále používala kvasi gotické prvky, ovšem v simplifikovanější podobě, jako byly arkády a okna, jejichž tvar byl kromě lomeného oblouku rozšířen o troj a čtyřlísty, maurský oblouk, jetelový oblouk, tudorský oblouk atp. Rozšířené byly i velké medailony poskytující prostor pro další druhy rafinace (například malba, řezba). Reflexí dob minulých bylo i užití benátských hutních technik. Vedle rafinovaných předmětů se v hojnější míře (ve srovnání s dobou biedermeieru) začínají objevovat nerafinovaná („hladká“) skla.

Kromě již ze třicátých let známých produktů (typů skel) se v tomto období v produkci sklárny v Novém Světě objevují zcela záměrné imitace barokního skla (zejména pohárů) z období konce 17. a první poloviny 19. století. Zcela novým výrobkem byly podnosy s nohou ve tvaru delfína (respektive delfínů) nebo méně často labutě, jejichž produkce se poprvé v harrachovské sklárně objevuje na počátku čtyřicátých let.

V první polovině padesátých let lze kromě vrcholně vypracovaných druhorokokových artefaktů (kterých byla v produkci sklárny většina) vysledovat i první náznaky jakési dezorientace ve výrobním programu novosvětské hutě. Tento stav byl nepochybně zapříčiněn obecnou vyčerpaností stylu, ale pravděpodobně i faktem, že ve vedení huře nestála tak výrazná osobnost, jakou byl Johann Pohl.

Výroba nápojového skla (číšek, pohárů, holb, atd.) pokračovala v harrachovské sklárně v Novém Světě i ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století, tj. nového uměleckého stylu – druhého rokoka. Oproti předchozímu období lze ve čtyřicátých letech sledovat ústup od zcela nebroušených (tzv. „glatt“) výrobků, které se nyní vyskytovaly v menších počtech, na rozdíl od skla rafinovaného brusem, a to především, ale i pomocí benátských hutních technik, řezbou a malbou. Brusem neozdobené artefakty se ve výrobě sklárny znovu ve větším počtu objevují až v době kolem roku 1850.

Posun bylo možné pozorovat i v oblasti morfologie tvarů, kdy začaly převažovat různě modifikované a kombinované (často konvexně-konkávě tvarované) zvonovité, nálevkovité, kónické a soudkovité siluety číšek, koflíků a kup pohárů. Dříve velmi běžný válcovitý tvar doznal ústupu. Tvarově, a to je třeba podtrhnout, nedošlo v době druhého rokoka (ve srovnání s třicátými lety) k revoluci, ale spíše k evoluci, tj. k rozvinutí již konstituovaných forem. Totéž platí i o karafách a džbánkách, které byly často dodávány spolu s číškami či poháry jako soupravy.

Vedle běžného, ke stolování určeného nápojového skla vznikaly i velmi náročně dekorované číšky a poháry, které, obdobně jako v době biedermeieru, sloužily coby suvenýry nebo dary.

Ve čtyřicátých letech se nadále (v menší intenzitě) vyrábělo i nápojové sklo – číšky a poháry – zcela hladké nebo jen nepatrně zdobené (kaménkový brus, vertikální a horizontální řezy), jak například ukazují schematické kresby mnohočetného nápojového souboru z čirého skla, který v Novém Světě v roce 1840 objednal Adalbert Rohn z Liberce [354]. Z červeně podjímané čiré skloviny byly vyrobeny jiné, „hladké“ poháry na víno s hutně tvarovanými nožkami, vyfakturované v roce 1844 [355], jejichž zvonovité a nálevkovité siluety již recipují druhorokokovou estetiku. To se nedá říci o několika desítkách dětských šálků, jejichž tvar byl v podstatě neutrální, respektive universální [356].

Daleko rozšířenější byla výroba všemožných druhů nápojového skla, které bylo dekorováno zejména brusem, ale i pomocí benátských hutních technik či (méně

často) řezbou.

Z broušených dekorů byly často v Novém Světě po celé páté desetiletí 19. věku aplikovány široké fasety,¹²²¹ které bývaly na čelních stranách předmětů přerušeny kruhovým nebo oválným medailonem určeným pro další dekor (zatavené pasty, řezbu), jak například dokládají kresby několika pohárů a číšek v knihách faktur [357, 358]. Novým typem fasetování byly fasety, které na svém povrchu nesly další obdélná, respektive geometrická pole, jako tomu bylo u dvou číšek kalichovitého tvaru s laločnatou základnou, fakturovaných v roce 1850 [359]. Stejný způsob zdobení vykazuje i číška vzniklá po roce 1840 ze sbírky Moravské galerie v Brně, jež je vyrobena z čirého skla, které je přetaženo sklem zeleným [360]. Její zvonovité tělo dekorují fasety, které jsou půlkruhovitě zakončeny. Každá druhá z nich je vyplněna karé dekorem vytvořeným z jemně provedených, mělkých řezů. Půlkruhovitě zakončení dekoruje broušený vějířek. Přestože tento typ rafinace vykazuje jasné afinity (zejména z hlediska kompozice) s biedermeierovským kaménkovým brusem, je zde již patrný posun k druhorokovému chápání, které se projevuje tendencí k zjednodušující plošnosti. Důraz na plasticitu a stereometrii zde byl nahrazen akcentací barevné složky. Tento nový způsob hranování se poté plně rozvinul až v následujícím, šestém desetiletí 19. století.

V druhé polovině čtyřicátých let bývaly medailony a čočky instalovány na pláštích nápojového skla již bez faset. Skvělým dokladem produkce toho typu předmětů je záznam o fakturaci (včetně schematických kreseb) z roku 1846 obchodníku Franzí Pittroffovi z Mariánských lázní. Jedná se o řadu artefaktů z čirého skla vrstveného červeným nebo modrým sklem [361], které jsou typickou ukázkou uplatnění stylu druhého rokoka v jeho vrcholné poloze na novosvětském, potažmo českém skle.

Ve sbírce pražského Uměleckoprůmyslového musea je uchovávána číška z čirého skla vrstveného rubínem [362], jejíž tvar i broušený dekor je velmi příbuzný číšce fakturované, právě zmíněnému objednavateli [363]. Na jejím dole vydutém, vzhůru zvonovitě rozevřeném plášti je umístěn oválný medailon s řezbou Madony della Sedia podle Raffaela. Na protější straně je též oválný medailon vyplněn rozetou ze

---

¹²²¹ Tento typ dekoru se prvně objevil již na konci třicátých let.

sedmi zmenšovacích čoček. Figurální řezaná kompozice není novosvětského původu, nýbrž jak uvádí Jarmila Brožová, byla provedena karlovarským řezáčem A. H. Pfeifferem,¹²²² který sám byl významným odběratelem harrachovského skla.

Z jiných, často užívaných typů brusu na číškách a pohárcích v tomto období je třeba jmenovat mohutné plastické kameny umístěné po obvodu artefaktů, jejichž genezi je třeba spatřovat v kaménkovém brusu dvacátých a třicátých let. Tento dekor býval často kombinován s širokým fasetováním, se kterým korespondoval a umocňoval tak tektoniku výrobků. To je i případ číšky z čirého, částečně žlutě lazurovaného skla z Passauer Glasmuseum (po roce 1840) [364],¹²²³ jejíž zvonovitý plášť je členěn fasetováním a třemi horizontálně uspořádanými řadami plastických výstupků, respektive medailonů. Střední a horní řada medailonů je dekorována řezanými pohledy na karlovarské pamětihodnosti. Na rozdíl od řezby, která bude nejspíše karlovarského původu, je sklo a brus novosvětské provenience, jak dokládá kresba v knihách faktur z roku 1842 vztahující se k objednavce dvou morfologicky velmi podobných předmětů jejichž broušený dekor provedl Josef Posselt [365].¹²²⁴ Ve sbírce pražského Uměleckoprůmyslového musea se nachází další takový předmět – číška s šesticí konkávně vybroušených výstupků při spodním okraji z doby kolem roku 1845 [366].¹²²⁵ Zbytek zvonovitého korpusu tohoto předmětu, který je vyroben z opálového, světle zeleného skla, zdobí malba pestrými emaily a zlatem, jejímž motivem jsou velké rokaje s mřížkou a vegetabilní dekor (rozviliny, větévky s lístky). Skutečnost, že tento typ dekoru se udržel i v době kolem poloviny století dokládá kresba číšky v knihách faktur z roku 1850 [367].

Jiným oblíbeným typem brusu užívaným pro dekoraci nápojového skla byl po celá čtyřicátá léta a na počátku padesátých let tzv. *Kugelschliff* (drobné čočky, kuličky), který pokrýval plášť nádob (často z dvouvrstvých sklovin), čímž vznikal zajímavý a působivý optický efekt. Klasickým exsemplem je pohár na šampaňské z čirého skla vrstveného rosalinem, fakturovaný v roce 1845 [368], nebo koflík na mléko z emailového skla podjímaného křišťálem, vyrobený v roce 1849 [369].

---

¹²²² BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 56.

¹²²³ SPIEGL 1995a, kat. č. II 39.

¹²²⁴ K novosvětské atribuci tohoto artefaktu přispívá i dekor dna, který je tvořen radiálně uspořádanými broušenými řezy.

¹²²⁵ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 158.

Z broušených ornamentálních prvků se na harrachovském skle v letech 1840–1850 nadále uplatňovala v *biedermeieru* tolik oblíbená okna a kvazi gotické kružby doplňované jemným kaménkovým brusem. Jejich forma byla však již uzpůsobena druhorokokovému cítění, což se projevovalo určitým zjednodušením jejich tvarů, které artikulovalo použití barevných sklovin. Toto byl i případ číšek vyrobených v roce 1845 a zaznamenaných v knize faktur (*Rosa auf Email Glad Gotish durchschlif* – sic) [370] nebo dvou pohárů s víkem z červeného skla určených ke konzumaci šampaňského (*Champagner-Pokale mit dekl, Gotisch durchschliffen*) [371]. Podobného zjednodušení doznala i broušená výzdoba den nápojových skel, jak ukazuje kresba holby s víkem z téhož roku vyrobená z bílého emailového skla a kobaltu (*Blau auf Email Bier...(nečitelné) mit Dekel Gotisch durchschliffen* – sic) [372]. Předměty – číšky a poháry z čirého a rosalinového skla vrstveného emailem s typickými broušenými „harrachovskými“ okny objednal (mimo jiné) ještě v roce 1847 slavný řezáč a obchodník z Mistrovic na Kamenickošenovsku, Ignaz Pelikan [373, 374].

Za další vývojový stupeň, respektive za následovníka kvazi gotických broušených prvků (lomených arkád) je možno považovat probušovaný geometrický ornament, který se na harrachovském vrstveném skle objevuje v druhé polovině čtyřicátých let a v letech padesátých. Jednalo se o geometrické útvary, které vycházely z orientálních architektonických prvků, zejména pak z maurského oblouku, který býval často modifikován tak, že byl uplatněn na obou stranách tohoto útvaru, čímž vznikla jakási rezerva, v okolí občas doplňovaná probušovanými ččkami. Variant bylo nespočet. Jedním z raných příkladů této rafinace je holba s víkem z emailového skla podjímaného rosalinem vyrobená v roce 1847 [375]. Ještě o rok dříve byly vyrobeny dvě číšky s podobnými dekory z rosalinového a modrého skla jejichž dekor byl popsán jako *gothish durchschlif* [376]. V Uměleckoprůmyslovém museu v Praze je chována číška [377] harrachovského původu, vyrobená v roce 1851 (jak zjistila Jarmila Brožová)¹²²⁶ z čirého skla vrstveného emailem, na jejímž válcovém těle se uplatňují broušené olivky a kapkovité útvary, jejichž horní část tvoří stylizovaný maurský oblouk. Ostatní plocha korpusu je dekorována malbou pestrými emaily a zlatem, jejímž autorem byl Wilhelm Hoffmann, pražský obchodník sklem a rafinér.

---

¹²²⁶ Ibidem kat. č. 166.

Vedle geometrických broušených prvků se tehdy ve výzdobě skla (nejenom nápojového) produkovaného hutí v Novém Světě vyskytovaly (jako již v závěru třicátých let) i vegetabilní a florální elementy. Jedním z prvních příkladů tohoto druhu je objednávka dvanácti pohárů a šesti číšek, dekorovaných stylizovanými broušenými a zlacenými květinami [378]. Druhorokokový dojem z poháru ještě podporovaly plastické partie vyčnívající nad hranu kupy.

Rostlinný dekor ovšem nebyl v Novém Světě na sklo aplikován pouze za pomoci brusů, ale (v nijak početných případech) i jako řezba, což je případ nápojové soupravy na víno z červeně vrstveného skla sestávající se z karafy, džbánu, pohárů a číšek, jejichž povrch zdobil řezaný motiv úponků vinné révy (*Weinlaub*) [379]. Jak kvalitně byla řezba provedena není možné ze schematicky pojednané kresby určit. Pozdější příklad řezby vegetace (z roku 1847) zachycuje orientační nákres číšky, jejíž dekor byl *Geschliffen u Laubschnied* [380].

Řezaný dekor stolního skla ale nebyl pouze vegetabilního charakteru, jak se lze přesvědčit ze záznamu o produkci poháru z rosalinem podjímaného skla z roku 1847, na jehož kupě je jemně vyvedena řezba druhorokokově formované pásky. Odkazem na rokoko není jenom zmíněný ornamentální řezaný prvek, ale i historizující forma kupy, jejíž půdorys má tvar quadrilobu [381]. Takto tvarované poháry (s vejčítým tvarem kupy) přetrvaly ve výrobě hutě až do první poloviny padesátých let [382].

Řezaný druhorokokový ornament složený z pásky a rozvilin obepínal i nápis *Gregor u Apoleonia Kudernatsch* na džbánku (holbě) fakturovaném v roce 1848 [383].

Nicméně z dochovaných materiálů je zřejmé, že naprostá většina nejkvalitněji řezaných děl vznikla mimo hutě, v tzv. privátních dílnách v Novém Světě nebo v dalších rafinačních centrech v Čechách.

Vedle broušení (a méně rozšířeného řezání) se uplatnila v novosvětské sklárně v době druhého rokoka další rafinační metoda – dekorování skla pomocí benátských hutních technik. Jednalo se o nitkové sklo (*i-vetro ritorti*), síťkované sklo (*i-vetro*

reticcelo) a tisícikvěté sklo (i-millefiori).¹²²⁷ K prvním pokusům s tímto druhem dekoru došlo v huti již v roce 1839 při zdobení nožek na víno, jak zjistila Jarmila Brožová.¹²²⁸ Tento způsob dekorace (zejména i-vetro reticcelo) byl do určité míry jakousi náhradou (z hlediska recepce artefaktu) za drobný kaménkový brus, který býval též často uspořádán do diagonálně ložené sítě.

Jeden z nejranějších příkladů výroby dutého skla po benátském způsobu je zaznamenán ve fakturačních knihách v roce 1840. Šlo o cukřenku a pohár na víno u jejichž kreseb je humanistickou kurzívou napsáno: *Venetianische Arbeit* [384]. Tyto předměty byly vyrobeny z modrého skla. Barva vertikálně natavených a spirálovitě uspořádaných skleněných nitek není bohužel uvedena, ale s velkou pravděpodobností se dá předpokládat že byly bílé. Tuto hypotézu lze odvodit z fakturačního záznamu podobně zdobeného džbánu, vázy a dvou pohárů z roku 1843, kde je explicitně uvedeno: *Venetianer Blumenvasen, Krug pokal, d.[tto] blau u.weiß ...* (nečitelné) [385, 386].

Skleněné nitě bývaly též natavovány v diagonálním směru v kombinaci s vertikálním fasetováním [387]. Kromě velmi tenkých nití, které byly aplikovány nejčastěji, sklárna produkovala i předměty – nápojové sklo, kde bylo užito nití širokých, jež v diagonálně torzním pohybu obtáčely povrch výrobku [388].

Příkladem harrachovské produkce tohoto druhu z oblasti nápojového skla jsou dva předměty – číšky z Passauer Glasmuseum. První z nich [389]¹²²⁹ vznikla v době kolem roku 1845 a byla zhotovena z čirého skla podjímaného emailem a červených a bílých nití, které v dynamicky působící torzní linii obepínaly nálevkovitý, fasetovaný korpus artefaktu. Druhá číška [390]¹²³⁰ zvonovitého tvaru byla vyrobena přibližně o deset let později a je tedy reprezentantem závěrečné fáze druhorokokového období novosvětské sklárny. Její korpus z čirého skla je obepnut diagonálně přes sebe loženými bílými nitěmi.

Úhlopříčně a přes sebe byly řazeny i barevné nitě, které na pláštích nápojového skla

---

¹²²⁷ HAIS 2005c, 514.

¹²²⁸ BROŽOVÁ 1995n, 190, (zde další literatura) – HAIS 2005c, 514.

¹²²⁹ BROŽOVÁ 1995n, kat. č. II. 282.

¹²³⁰ Ibidem kat. č. II. 285.

imitovaly dekor skotských tkanin, jak dokládají i označení *schottisch*, *schottisch auf Email* atp. užívané při deskripci těchto vzorů v knihách faktur. První výrobky tohoto druhu se ve výrobě v Novém Světě objevily krátce po polovině čtyřicátých let 19. století [391, 392]. Dochovaným příkladem je zvonovitá číška ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea [393],¹²³¹ která je vyrobena ze síťového skla s bílými, rubínovými a modrými vlákny v čirém skle, které je ještě podjímané sklem mléčným. Její vznik byl správně Jarmilou Brožovou vročen do doby po polovině čtyřicátých let 19. století.¹²³²

Původ „skotského“ dekoru lze snad spatřovat v dobovém romantismu, respektive v tehdy, populárním Grayevě díle,¹²³³ který tuto odlehlou oblast Evropy zpopularizoval. Do Nového Světa se ovšem skotský vzor dostal nepochybně díky požadavkům vzdělaných objednavatelů, kteří byli obeznámeni s dobovými tendencemi a módními trendy. Domnívat se, že se jednalo o vlastní invenci místních rafinérů, by bylo vzhledem ke geografické a sociální perifernosti huťe poněkud naivní.

Podobně jako v čase *biedermeieru* byly číšky a poháry i v době *druhorokokového* stylu často doplněny karafou, lahví, konvicí nebo džbánkem. Tyto předměty byly vyráběny buď samostatně nebo spolu s nádobami, takže tvořily stylově jednotný set. Co se týče použití rafinačních technik, byly zcela stejné jako v případě nápojového skla – dominoval brus, který doplňovala řezba a malba (emaily a zlatem). Výrazně se též uplatnily benátské výzdobné techniky.

Jak již bylo uvedeno výše, v době těsně po roce 1840 se vyráběly lahve a karafy s úzkým hrdlem a cibulovým, válcovým a kulovitým (baňatým) tělem.

Cibulovité korpusy lahví se naposledy v produkci huťe objevují v době kolem roku 1842-1843, a to zejména v podobě nového druhu výrobku – souprav na vodu, které

---

¹²³¹ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 176.

¹²³² *Ibidem*.

¹²³³ Jednalo se o básnické dílo Thomase Graye *Elegy Written in a Country Church-Yard*, které bylo po svém vydání v roce 1750 přeloženo do řady jazyků. Do češtiny toto dílo přeložil roku 1807 Josef Jungmann pod názvem *Elegie na hrobkách veských*. Zájem o skotskou kulturu v kontinentální Evropě, Čechy nevyjímaje, též podnítily *Ossianovy zpěvy* z pera Jamese MacPhersona, souborně vydané roku 1765.

byly tvořeny lahví a jednou číškou, jež byla umístěna („nasazena“) na láhev shora – dnem vzhůru, takže tvořila jakýsi kryt hrdla, jak příkladně ilustrují kresby dvou setů z roku 1842 [394, 395]. Oba komplety byly vyrobeny z niťového barevného skla. Tento typ artefaktu, na rozdíl od cibulovité formy těl, se ve výrobním programu hutě v Novém Světě objevuje nejen po celá čtyřicátá, ale i během první poloviny padesátých let [396, 397].

Daleko běžnější byly v době druhého rokoka baňaté a válcové formy lahví vyráběné v mnohočetných variacích. Přestože ani v případě tohoto typu artefaktů nelze mluvit o žádné tvarové revoluci, nýbrž o plynulé návaznosti na léta předcházející, je možno postřehnout určitý vývoj projevující se zejména v typu používané broušené dekorace.

V první polovině čtyřicátých let se stejně jako v předchozím desetiletí hojně ve výrobním programu sklárny uplatňovaly lahve s úzkými, poměrně vysokými hrdly, která byla přeřata jedním až třemi plochými prstenci. Válcové (často kónické) a baňaté spodní partie dekoroval fasetový brus [398, 399]. Passauer Glasmuseum drží ve své sbírce karafu [400]¹²³⁴ z opálového skla, jejíž fasety a broušené hrany zdůrazňuje jemná zlatá linka. Tento předmět vznikl v době kolem roku 1845, jak uvádí Jarmila Brožová, která zároveň udává, že artefakty se zlatem zdůrazněnými hranami v novém Světě objednávali zejména milánští obchodníci sklem Anton Guissani a Benedetto Sordelli v letech 1844–1846.¹²³⁵

Vertikální řezy uspořádané po obvodu pláště [401] byly stejně jako velké vybroušené kameny [402] či probušované kuličky dalšími broušenými prvky zdobícími novosvětské karafy a lahve. Posledně jmenovaný dekor vynikl zejména v kombinaci s vrstveným sklem, jako tomu bylo na čtyřiceti pěti kusech lahví fakturovaných roku 1842, k nimž se vztahovala deskripce: „*Boutellein große unten Kugelschließ*“ (sic)¹²³⁶ [403]. Fakt, že se jednalo o zcela běžný, k užívání určený druh skla, potvrzuje i uvedená cena - 1,40 zlatých. Daleko dražší (po 12,15 zlatých) byly karafy ozdobené broušenými stylizovanými listy (*Blätterschließ*) uvedené ve fakturačních knihách z roku 1845, jak například ukazuje záznam o výrobě dvou karaf z roku 1845 [404].

---

¹²³⁴ BROŽOVÁ 1995m, kat. č. II. 232.

¹²³⁵ Ibidem.

¹²³⁶ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1842-1843), inv. č. 1206, kniha č. 1153, s. 17.

V tomto období byly lahve samozřejmě rafinovány i probrušovanými kvazigotickými ornamenty, jako tomu bylo u karaf vyráběných v první polovině čtyřicátých let, které byly často součástí souprav na cukrovou vodu.¹²³⁷ „Gotický“ brus se uplatňoval na válcových tělech lahví v podobě oken. Estetický účinek byl nepochybně umocněn modrobílou sklovinou (*Blau auf Email*), která se k výrobě často používala.. V podobném duchu byla vyhotovena i karafa [405] z rosalinového skla vrstveného emailem (*Email auf Rosa Boutellin Gotisch durchschlif...*) z roku 1849 reprezentující pozdější příklad aplikace tohoto typu dekoru.

Broušený dekor byl stejně jako v případě číšek a pohárků často doplňován benátskými hutními technikami. Tento případ ukazuje osmiboká karafa se šiškovitou zátkou z majetku Uměleckoprůmyslového musea v Praze z první poloviny čtyřicátých let [406],¹²³⁸ která byla vyrobena z čirého skla, v němž byly zataveny bílé a rubínové spirálovitě uspořádané nitě.

Mezi záznamy z první poloviny čtyřicátých let si zcela zvláštní pozornost zaslouží zápis o fakturaci karafy a dvou číšek z rosalinového skla z roku 1843. Jednalo se o zcela běžný typ s baňatým tělem a číšky s válcovitým, konvexně tvarovaným fasetovaným tělem [407, 408]. Zajímavý je písemný popis dekoru, který je zcela explicitně označen jako *rococco Schlif*. Bohužel, vzhledem ke schematičnosti kresby není možno určit, o jaký typ brusů se jednalo. Nicméně je nutno zdůraznit, že jde pravděpodobně o jeden z raných, zcela autentických záznamů, který přímo upomíná na afinitu tehdy užívaného dekoru se zdobnými prvky uplatňovanými o přibližně sedmdesát až sto let dříve. Sklárna tento termín téměř jistě nepoužila z vlastní iniciativy, nýbrž že jí byl zprostředkován v tehdejší výtvarném vkusu zorientovanými zákazníky.¹²³⁹

Baňaté tvary spodních partií lahví spolu s úzkými hrdly převažují ve výrobě harrachovské sklárny i v druhé polovině čtyřicátých let 19. věku. Podobná situace byla i v užívání jednotlivých druhů dekorů, s tím rozdílem, že před polovinou století

---

¹²³⁷ Soupravy na cukrovou vodu (karafa, číška, cukřenka, podnos) sklárna vyráběla již ve třicátých letech, nicméně až v období uměleckého stylu druhého rokoka došlo k výraznému nárůstu oblíbenosti těchto setů, čemuž odpovídala i vzrůstající poptávka po nich, respektive jejich výroba.

¹²³⁸ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 174.

¹²³⁹ Tento předpoklad podporuje i typ použitého písma (humanistické kursivy), které bylo v účetních knihách sklárny užíváno při psaní nových, respektive neznámých výrazů.

se začíná uplatňovat hutní zdobené plastickými prvky, jak například ukazuje kresba karafy z knih faktur z druhé poloviny čtyřicátých let, jejíž vysoké, štíhlé hrdlo obtáčí poměrně silné skleněné vlákno [409].

Novým druhem výrobků, který se v této době objevuje byly lahve na tabák [410], jejichž morfologie i použitá dekorace zcela kopírovala lahve a karafy používané k servírování nápojů.¹²⁴⁰

Změna v tvarosloví těchto produktů se začala projevovat až v době kolem a zejména po roce 1850, kdy se vedle baňatých těl začínají ve stále větší míře objevovat lahve se štíhlým válcovým tělem (někdy konvexně tvarovaným),¹²⁴¹ které nenásilně přechází ve vysoké, štíhlé hrdlo.¹²⁴² Typický výrobek tohoto druhu je zaznamenán v roce 1852 ve fakturačních knihách. Jednalo se o karafu na víno z emailového skla vrstveného sklem růžovým (*Email aussen Rosa*) dekorovanou fasetováním a řezbou vinných listů [411]. Jiným příkladem je souprava sestávající z karafy, pohárku a podnosu, vyrobená v téže době [412] a dekorovaná kvazigotickým broušeným ornamentem. V „gotickém“ stylu byl brusem ozdoben i plášť lahve na mošt ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze [413],¹²⁴³ která byla vyrobena z čirého skla vrstveného bílým emailem v době kolem poloviny 19. století. „Gotické“ prvky – mandorlové medailony se čtyřlístými rosetami, laločnatá pole a čočky – byly ještě zdůrazněny zlatou linkou. Štíhlé hrdlo obtáčí plastický had (silné vlákno z rosalinového skla), na jehož povrchu jsou aplikovány zlaté šupiny. Ze stejné kolekce a doby pochází i karafa se zátkou z čirého skla vrstveného emailem a podjímaného rosalinem [414],¹²⁴⁴ jejíž plášť mimo gotizující broušené prvky zdobí i malba zlatem a pestrými emaily, která ovšem není novosvětské provenience, nýbrž vyšla z ruky Wilhelma Hofmanna, dlouholetého obchodního partnera sklárny.

Dalším nově se objevujícím tvarem byl vzhůru kónicky se rozšiřující válec zdobený fasetováním, které někdy doplňovaly broušené čočky [415, 416]. Štíhlá hrdla mohly

¹²⁴⁰ Lahve na tabák se v této době hojně vyráběly v severních Čechách, na (Novo)Borsku a Kamenickošenovsku, odkud se v hojném množství vyvážely do orientu (Turecko).

¹²⁴¹ Tento typ lahví se již dříve objevil v produkci porýnských skláren. Jejich výroba pravděpodobně souvisela s produkcí tamějšího bílého vína, které bylo v těchto nádobách servírováno.

¹²⁴² Zmíněný typ lahví (karaf) produkovala novosvětská sklárna ještě v šedesátých letech 19. století.

¹²⁴³ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 165.

¹²⁴⁴ Ibidem kat. č. 163.

přetínat ploché prsténce.

Kromě vlastních korpusů karaf ovšem proměnou prošly i zátky. Namísto dříve nejrozšířenějšího typu, který měl houbovitý tvar, se začaly stále více objevovat zátky jehlancovitých forem, kterých bylo docilováno fasetovým brusem.

Vedle vysokých konvic s konkávně projmutou nohou na nízké patce, kulovitým či vejčitým tělem (střední partii) a vysokým úzkým hrdlem, které sklárna vyráběla po roce 1840 (viz kapitola *biedermeier*), byly v první polovině čtyřicátých let též vyráběny džbány a konvice s baňatým tělem, které dekoroval fasetový brus někdy doplněný o vybroušené medailony.

Z broušených dekorů se vedle faset uplatnily (podobně jako u ostatních typů nápojového skla) „gotické“ prvky [417] a již výše zmíněný *Rococoschlif* [418, 419], přičemž ani v případě konvic není možné kvůli schematičnosti kresby zjistit, co přesně tento typ dekoru representoval. Nepochybné je pouze to, že byl uplatněn na více vrstevném skle.

V deklarovaném období nechyběl mezi ornamentálními prvky ani hutnický benátský dekor, jak je kupříkladu patrné z kresby džbánu (a čtyřech číšek) fakturovaného v roce 1844 za 12 zlatých, k němuž se váže deskripce: *Venetian. Krug roth u weiß quadriet* [420]. Nejčastějším námětem řezb na pláštích džbánů byly podobně jako u karaf, úponky vinné révy, které tak evokovaly druh servírovaného nápoje [421].

Z první poloviny čtyřicátých let pocházejí i dva předměty ze sbírky pražského Uměleckoprůmyslového musea. Konvice ze zeleného opálového skla [422]¹²⁴⁵ je dekorována malbou pestrými emaily. Jejím typicky druhorokokovým námětem je hudební výjev situovaný do bukolické krajiny – žena hrající na cimbál a pastýř hudoucí na píšťalu. Pro její harrachovský původ, jak rozpoznala Jarmila Brožová,¹²⁴⁶ svědčí zejména typ použité skloviny zv. „*mattgrün*“ a v nemenší míře i tvarová podobnost s artefakty zaznamenanými v první polovině čtyřicátých let v knihách faktur. Zda byla v novosvětské huti provedena i precizně pojatá malba, není jisté.

---

¹²⁴⁵ Ibidem 1977a, kat. č. 160.

¹²⁴⁶ Ibidem.

V úvahu připadají též severočeská rafinační centra (Kamenickošenovsko, (Novo)Borsko), kde byl v té době činný nemalý počet velmi kvalitních malířů skla.

Druhým předmětem (ze stejné sbírky) je taktéž konvice, avšak ze skla reticelli – čirého skla se zatavenými bílými a modrými vlákny [423],¹²⁴⁷ která jsou spirálovitě stáčená a ve střídavém rytmu ve vertikálním uspořádání člení korpus předmětu podobně jako tehdy též hojně užívané široké fasety.

Tvarově velmi příbuzný oběma pražským předmětům je džbán ze zeleného opálového skla [424],¹²⁴⁸ který je ozdoben malbou stříbrem zobrazující jelena v osmibokém poli, které obklopuje typicky druhorokoková ornamentální malba složená z listoví, květů a rokajů. Tento předmět je uložen v kolekci Passauer Glasmuseum a byl vyroben v době kolem roku 1845.

Již v době kolem roku 1845 a zejména pak v druhé polovině čtyřicátých let se vedle dosud zmíněných forem konvic a džbánů objevují dva nové, dosud v novosvětské produkci se nevyskytující tvary.

Prvním z nich je džbán s víkem válcového tvaru, ke kterému je ve spodní partii připojena zploštělá baňka dosedající na patku, jakým byly například v roce 1844 fakturované *2 Blau außen Krüge mattiert u. Hekding. schliffen nebst Dekl zum fassen* [425] či *6 Türkis verschnirte Krüge mit Dekl* [426].

Druhým novým tvarem jsou džbány, jejichž silueta je v podstatě pyramidální, přičemž konvexně-konkávně zvlňená, takže připomíná tvar hrušky [427, 428].

Po roce 1850, respektive v první polovině šestého desetiletí 19. století nedošlo ve vztahu k předcházejícímu desetiletí k žádnému výraznému posunu na poli morfologie u vyráběných džbánů. Za jedinou výjimku lze snad označit džbány, jejichž tvar byl pravděpodobně z důvodu určení pro větší objem kapaliny ve spodní partii kónický a které spolu s lavabem tvořily toaletní soupravu. Typický příklad je kresebně zachycen ve fakturačních knihách z roku 1853 [429].

---

¹²⁴⁷ Ibidem 1977a, kat. č. 175.

¹²⁴⁸ BROŽOVÁ 1995ch, kat. č. II 196.

V téže době je též možno zaznamenat ústup od dekorace plášťů nádob ve prospěch hladkého, pouze hutně zdobeného (ucha) nápojového skla [430].

Příkladem produkce sklárny z tohoto období je konvička drobných rozměrů z nitkového skla s bílými a modrými vlákny s hutně zdobeným uchem ve tvaru písmena C z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [431].¹²⁴⁹ Tento artefakt byl Jarmilou Brožovou vročen do roku 1853,¹²⁵⁰ což například potvrzuje morfologicky velmi podobné kresebné vyobrazení konvičky z téhož roku [432].

Do této skupiny předmětů je třeba přiřadit i soudky na víno (*Weinfesseln*) umístěné na noze, jež huť produkovala v druhé polovině padesátých let. Jednalo se spíše o předměty žertovného charakteru než o skutečně k používání určené nádoby, což naznačuje nepočtená výroba zaznamenaná v účtech sklárny [433].

Z výtvarného hlediska je v období druhého rokoka (na rozdíl od právě zmíněného sortimentu) mnohem zajímavější novosvětská produkce náročně dekorovaných pohárů, které podobně jako v době předcházejícího stylu (biedermeieru) patřily k nejsofistikovaněji zpracovaným artefaktům jak z hlediska morfologie, tak i dekoru.

Jako jedny z prvních příkladů pohárů v druhorokokového stylu je třeba považovat již shora uvedené předměty z Uměleckoprůmyslového musea v Praze a Severočeského muzea v Liberci dekorované zatavenou inkrustací, respektive řezaným monogramem, které svou formou a tektonikou anticipují artefakty tohoto druhu produkované v harrachovské huti v době kolem roku 1845.

Na rozhraní biedermeieru a druhého rokoka lze z hlediska tvaru a použitého brusu včlenit i monumentální pohár s víkem z rosalinového skla vrstveného křišťálem z Passauer Glasmuseum [434], jehož vznik v Novém Světě Jarmila Brožová předpokládá v době kolem roku 1843.¹²⁵¹ K tomuto tvrzení ji přivedl záznam ve fakturačních knihách sklárny o výrobě identického víka s kupu přesahujícím okrajem

---

¹²⁴⁹ Idem 1977a, kat. č. 177.

¹²⁵⁰ Ibidem.

¹²⁵¹ BROŽOVÁ 1995h, kat. č. II. 106.

k poháru z čirého skla se zatavenou pastou (heraldickým znakem).¹²⁵² K době vrcholného druhého rokoka ukazuje morfologie poháru – zejména víko a tvar kupy, který je v podstatě válcový, vzhůru se rozšiřující s mírným konkávním tvarováním ve spodní partii a pouze konvexním náznakem linie siluety v horní polovině. Podobné tvary kup pohárů, ale často v explicitněji rozvinutých formách, byly továrnou hraběte Harracha vyráběny během celé první poloviny čtyřicátých let, jak dokládají záznamy v knihách faktur [435, 436]. Konvexně-konkávně je tvarované i fasetované víko poháru s vystupujícími plastickými čočkami po obvodu. Oproti tomu, ještě v duchu vrcholného biedermeieru je pojat brus na plášti kupy, jehož plocha je členěna do obdélných plastických polí půlobloukovitě zakončených, v nichž jsou umístěny plastické oválné medailony s jemně broušenými mnohohrotými hvězdicemi. Tato plastická gradace povrchu kongeniálně propojená s principy stereometrie je jasným znakem broušené rafinace luxusních artefaktů vzniklých v období kolem roku 1835. Z hlediska afinity pojetí brusu není od věci v této souvislosti upozornit na již výše popsany pohár s víkem vyrobený v polovině třicátých let.¹²⁵³

Takřka identický pohár včetně víka, avšak z čirého skla, se nalézá ve sbírce Glasmuseum Rheinbach [437].¹²⁵⁴ Fasetování kupy tohoto poháru je pouze narušeno oválným medailonem na čelní straně, kde je řezaný nápis: *Psalms 37 Vers 5 (Svou cestu svěř Hospodinu, doufej v něho, on sám bude jednat).*

Biedermeieru stylově i ikonograficky poplatný je i pohár z pražského Uměleckoprůmyslového musea vyrobený z čirého skla, datovaný do doby kolem roku 1843 [438].¹²⁵⁵ Na jeho nálevkovitě rozevřené, matované kupě jsou umístěny kruhové medailony s řezanými symboly Zdraví, štěstí, Radosti, Víry a Naděje, které byly velmi oblíbené v předchozím desetiletí. Harrachovský původ předmětu a jeho vročení potvrzuje jednak typicky novosvětsky dekorovaná spodní strana patky (kaménkový brus), jednak kresba morfologicky příbuzného předmětu – poháru s víkem vyrobeného pro hraběte Harracha z čirého skla v roce 1843 [439], na kterou

---

¹²⁵² Ibidem.

¹²⁵³ Vzhledem k právě uvedeným skutečnostem není možno akceptovat názor vyslovený Stefanií Zelasko, že se v případě tohoto předmětu jedná o výrobek na slezské straně Krkonoš tehdy fungující Josefininy hutě, kterou vedl prasynovec Johana Pohla – Franz. – ZELASKO 2005, kat. č. 15.

¹²⁵⁴ IRMSCHER 1988, kat. č. 104.

¹²⁵⁵ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 53.

jako první upozornila Jarmila Brožová.¹²⁵⁶ Povrch kupy poháru byl též celý matovaný vyjma řezaných úponků a dvou medailonů s monogramem S. E. a blíže nepopsanou vedutou, kterou řezal Knappe. Písmena provedl řezáč Franz Sacher a autorem brusu byl F. Wagner.¹²⁵⁷

Stejní rafiněři zpracovali v témže roce pro identického objednavatele (hraběte Harracha) i další pohár s víkem z čirého skla (tentokrát s vejčitou kupou) [440], který však byl pojat v druhorokokovém stylu, jak je zřejmé nejenom ze schematické kresby, ale i z deskripce k ní připojené: *Krystall Pokal mit erhabenen Laub. schlif, erhaben geschnittenen hellen Arabeske, um Fuß ausgeschnitte Owale darauf* (nečitelné) *auf einen erhaben gesch. S. E. Dekl vis a vis der geschnitten* (nečitelné) *eingeglasten Wappen. Dekl mit Laub* (nečitelné), (nečitelné) *einen Poster mit Fürstenkrone vorstellend samt geschält*. Výjimečnost tohoto předmětu nespočívala jen v náročné rafinaci, ale nepochybně i v jeho rozměrech, které sice uvedeny nejsou, nicméně na ně lze usuzovat z uvedené ceny, která byla 63,45 zlatých. Zda a popřípadě kde se tento pohár zachoval, není bohužel známo.

Vejčité kupy pohárů se během čtyřicátých let vyskytují i u novosvětských výrobků, které je možné považovat za odraz historizujících tendencí doby. Jednalo se o luxusní nápojové sklo – poháry, které svou morfologií zcela záměrně napodobovaly předměty vzniklé v druhé polovině 17. století. Excelentním dokladem je kresba a záznam z roku 1843 vztahující se k výrobě poháru, který je velmi podobný předmětům tohoto typu produkovaným v středoevropských hutích před rokem 1700.¹²⁵⁸ Pozoruhodné je především utváření nohy ze soustavy kuliček a prstěnců. O tom, že nešlo o náhodu, svědčí i záznam o použité sklovině a způsobu rafinace – *Alter Rubin ...glat geschält* [441]. Vedle již zmíněných historizujících trendů nelze zcela vyloučit ani možnost, že se jednalo o cílenou výrobu fals.

Na renesanční, hutně tvarované sklo upomínají kresby dvou kusů pohárů fakturovaných v roce 1842 [442], jejichž patka, noha, kupa a víko byly vyrobeny z čirého skla vrstveného rubínem. Ze skla zeleného byla zhotovena dvě rozměrné,

---

¹²⁵⁶ Ibidem.

¹²⁵⁷ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1842-1843), inv. č. 1206, kniha č. 1153, s. 4.

¹²⁵⁸ Srovnej: KERSSENBROCK-KROSIGK 2001, kat. č. 61.

ale zároveň subtilní hutně tvarovaná ucha popsaná jako *2 grüner Arabesken*, což ve skutečnosti byla v podstatě zdvojená esovitá ucha s hutním štípaným dekorem, která byla uchycena na vysoký, torčovaný a ve středu prstěncem přetátý dřík, jenž byl v období pátého desetiletí 19. století v Novém Světě oblíben a vyskytuje se u řady pohárů určených k běžnému užívání [443].

Typickou druhorokokovou tektoniku je možno zaznamenat na dvou náročně rafinovaných pohárech fakturovaných v polovině čtyřicátých let. První z nich [444], vyrobený z čirého skla, má válcovou, kónickou kupu, jejíž spodní partie má tvar misky s vně přehnutým okrajem, která koresponduje s podobně, ale zrcadlově obráceným tvarem víka, jež ukončuje štíhlá úchytká, jež je zase svou morfologií blízká balustrové noze. Tvar obrácené misky s konvexně-konkávě zvlněnou siluetou má i noha. Celý povrch pláště zdobí široké fasetování, které je na čelní straně kupy přerušeno kruhovým medailonem, určeným pravděpodobně pro další rafinaci řezbou. Z precizně vyvedené kresby vyplývá, že i v období uměleckého stylu druhého rokoka byl (podobně jako v předcházejících letech) kladen velký důraz na proporcionalitu výrobků, které bylo dosahováno přesným propočítáním rozměrů a objemů jednotlivých částí artefaktů.

Podobně, ač na první pohled méně zřetelně, byly zásady hmotové vyváženosti dodrženy i v případě druhého objednaného předmětu – poháru s víkem [445], na jehož kónické válcové kupě, dělené velkými poli geometrických tvarů byl umístěn nápis *Zur Erinnerung der goldenen Hochzeit 1845 Gewidmet von Gustav Winter*.¹²⁵⁹

Přehledné členění kup pohárů pomocí geometrických útvarů (oválů, kruhů, čtverců, kvazigotických oken a arkád atp.) lze označit za jeden z typických znaků druhorokokové rafinace skla. Na rozdíl od *biedermeieru*, který preferoval stereometrické pronikání jednotlivých broušených prvků reliéfně dekorujících korpusy výrobků, bylo toto zdobení do značné míry závislé na kombinaci barevných skel, díky níž bylo možné dosáhnout významného estetického účinku i při zachování plochosti plášťů. Typickou ukázkou je například pohár z čirého skla podjímaného sklem barevným, který, jak demonstruje schematická kresba připojená k fakturačnímu

---

¹²⁵⁹ SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1844-1845), inv. č. 1207, kniha č. 1154, s. 460.

záznamu z roku 1849, byl dekorován shora uvedeným způsobem [446]. Jednodušeji, pomocí medailonu a opozitně situovaných zmenšovacích čoček byl brusem rafinován v roce 1846 vyrobený pohárek z červeného skla podjímaný křišťálem [447].

Takřka stejný tvar měly i poháry, jejichž kupu namísto broušené geometrie zdobila řezba, jejímž sujetem byl nejčastěji vegetabilní ornament (vinná réva), ale v nečetných případech i veduta, jako kupříkladu na poháru popsaném ve fakturačních knihách z roku 1846 [448], k němuž se váže popis: *Roth außen Pokal samt Dekl gothisch. durchschliffen mit geschnittenen Ansicht am Marienthal...* (nečitelné).

Luxusní sklo čtyřicátých let ovšem nemuselo být vždy náročně dekorované brusem, jak je patrné z poháru s víkem z čirého skla vrstveného rubínem z pražského Uměleckoprůmyslového musea [449],¹²⁶⁰ jehož elegantní, dokonale vyvážená, plynule pojatá konvexně-konkávní linie siluety odpovídá schematické kresbě poháru zachyceného v novosvětské fakturační knize v roce 1846. Tímto zjištěním, které jako první publikovala Jarmila Brožová,¹²⁶¹ je dána i datace pražského artefaktu. Novosvětští rafinéři ještě provedli pomocí klínového brusku na přední a zadní straně kupy vyznačení dvou oválných medailonů, přičemž zadní je ještě rozčleněn rozetou ze sedmi zmenšovacích čoček.

Výzdobu předního medailonu – řezanou podobiznu arcivévody Štěpána v uniformě, s řádem zlatého rouna na hrudi – vytvořil karlovarský řezáč Emanuel Hofmann, jak je zřejmé ze signatury *Hofm.* situované na řezbě vpravo dole. Na opozitní straně je mezi čočkami umístěn řezaný dedikační nápis: *Ehrfurchtsvoll Gewidmet vom k. k. priv. bürgl. Prager Garde Grenadier Corps 1846 Dem Heren Joseph Weinhuber Obristleutenant u. Garnisons Artillerie Districts-Commandant zu Prag.* Toto věnování nejenom že potvrzuje dataci danou archivním pramenem, ale díky údaji o místě působení jmenovaného důstojníka nechává tušit (jak nastínila shora citovaná Jarmila Brožová), že pohár objednal v Novém Světě dlouholetý obchodní partner sklárny, pražský obchodník sklem a rafinér Wilhelm Hoffmann, který byl nejspíše v nějakém (dosud neobjasněném) příbuzenském poměru k řezáči skla Emanuelovi Hofmannovi

---

¹²⁶⁰ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 60.

¹²⁶¹ Ibidem.

z Karlových Varů, kde měla pražská firma filiální závod.

Samotná řezba – arcivévodova podobizna – je provedena v úctyhodné kvalitě a s obdivuhodným mistrovstvím. Vysokou úroveň řezáče Emannuela Hofmanna dokládá i skutečnost, že arcivévoda Štěpán je vyobrazen z takřka čelního pohledu, který v oblasti řezaných portrétů patřil k naprosto nejobtížnějším. Skvělé je i rozvržení podobizny v medailonu. Fakt, že Hofmann si byl svých kvalit vědom, dokazuje signování řezby, což v deklarované době byl jev spíše výjimečný.

Kombinace čiré skloviny a rubínu či kobaltu byla nejčastější i v první polovině padesátých let, kdy druhorokoková estetika dosáhla svého klimaxu. Luxusní poháry byly (vedle váz na květiny) v oblasti sklářské výroby (nejenom Harrachovské) hlavními nositeli stylu.

Z hlediska morfologie se v tomto období nejčastěji vyskytoval bezpochyby v Novém Světě vymyšlený pohár s více či méně kónickou válcovou kupou, fasetovanou nohou, kterou někdy rozdělával na dvě části ořech a kruhovou, poměrně vysokou patkou.¹²⁶² Z dekoračních technik se vedle brusů nejvíce uplatnila řezba, jejímiž náměty byly jak vegetabilní ornamenty tak i lidské a zvířecí figury.

Z dochovaných děl nelze opomenout dva poháry z Passauer Glasmuseum. První z nich **[450]**¹²⁶³ je vyroben z čirého skla vrstveného kobaltem, na jehož kupě byly v barevné vrstvě skla probroušeny stylizované květiny a listy. Předpokládaný vznik tohoto předmětu v první polovině padesátých let dokládá (tvarově i dekoračně) podobný pohár (z čiré a modré skloviny vyrobený ve čtyřech exemplářích), jehož náčrt byl zaznamenán v účetních knihách hutě v roce 1852 **[451]**. Na jeho čelní straně kupy byl situován kruhový medailon, který korespondoval s kruhovým medailonem, na protější straně vyplněným zmenšovacími čočkami (*Blau auß. durschliffen großen Schild und Multiplikationsschildern*). Zbývající plocha byla vyplněna stylizovanými probroušovanými květinami.

---

¹²⁶² Tento tvar pohárů byl později v rozličných modifikacích vyráběn v celé střední Evropě.

¹²⁶³ BROŽOVÁ 1995k, kat. č. II. 139.

Druhý předmět – pohár z pasovské sbírky [452]¹²⁶⁴ datovaný 1850 – je vyroben z čirého skla vrstveného rubínovým sklem, které posloužilo jako pozadí pro řezbu vojáka v hulánské uniformě jedoucího na koni. Na druhé straně je vybroušeno pět zmenšovacích čoček. Zda precizní řezbu provedl Emanuel Hofmann z Karlových Varů, jak předpokládá Walter Spiegl,¹²⁶⁵ nelze doložit. Usuzovat na tento předpoklad lze pouze z připojeného řezaného nápisu *To William Kimble Carlsbad 1850*. Morfologický typus, stejně jako u předchozího předmětu, je doložitelný kresbami v knihách faktur novosvětské hutě [453].

Jiným typem co do tvaru idekoru je monumentální pohár s víkem z Uměleckoprůmyslového musea v Praze [454],¹²⁶⁶ který byl zhotoven z čirého křišťálového skla podjímaného rosalinem. Jeho značně vzhůru rozšířená, válcová kupa je až na vyspořený oválný medailon na přední straně pokryta řezaným a broušeným, hustě uspořádaným, hybným ornamentem z rokajů a květů, který je pro dobu druhého rokoka charakteristický. Typické pro tuto dobu je i klenuté víko ukončené jehlancovitou úchytkou s velkým prstěncem a balustrovým dříkem. K datování do doby kolem roku 1851 vedl Jarmilu Brožovou jí citovaný seznam novosvětských předmětů odeslaných na londýnskou výstavu v roce 1851, kde jsou takto rafinované předměty zaneseny.¹²⁶⁷

Z nemalého množství luxusních pohárů, které sklárna hraběte Harracha v první polovině padesátých let produkovala a které jsou pomocí schematický kreseb zaznamenány ve fakturačních knihách, je třeba upozornit na dva poháry z čirého skla vrstveného kobaltem, které je možno označit za signifikantní příklady druhorokokového stylu [455]. Morfologie, respektive tektonika i dekorace obou předmětů je takřka totožná – na kruhové, laločnaté patce je umístěna balustrová noha s plochým ořechem. Kupa je vejčitá, pokrytá probrušovaným vegetabilním, hustě uspořádaným ornamentem, mimo obdélné pole na přední straně, které bylo nejpravděpodobněji později použito pro řezaný výjev. Typicky druhorokoková jsou i obě klenutá víka ukončená jehlancovitými úchytkami a zdobená plastickými, hutně

---

¹²⁶⁴ SPIEGL 1995b, kat. č. II. 164.

¹²⁶⁵ Ibidem.

¹²⁶⁶ BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 63.

¹²⁶⁷ Ibidem.

tvary a probušovaným dekorem.

Vyzdvižení si nepochybně zaslouží i další z novosvětských předmětů – pohár z období let 1850–1855, vyrobený z čirého skla podjímaného sklem rosé který byl fakturován za cenu 50 zlatých [456]. Vysoká cena byla pravděpodobně ovlivněna i rozměrem předmětu.

Ve výrobním programu hutě se i v tomto období objevily nové tvary pohárů. Jednalo se například o pohár – cukřenku – zaznamenanou kresebně v knize faktur [457]. Tento typ předmětu se dochoval ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze [458]. Novými, dosud nevyráběnými předměty byly i poháry na nízké, silné noze, která, přecházela v kupu tvaru vysokého válce. Morfologicky tyto předměty aludují na renesanční humpeny malované pestrými emaily [459, 460].

V období uměleckého stylu druhého rokoka identicky jako v oblasti nápojového skla nedošlo k žádné revoluci ani při výrobě cukřenek, mís na ovoce, podnosů na cukroví, atp. Návaznost na předchozí období je zřejmá jak z hlediska morfologického, tak i rafinačního, kde nadále dominoval brus, vedle kterého se ovšem objevilo i hutní dekorování artefaktů z „volné ruky“ a benátskými technikami či malbou pestrými emaily. Řezba se vzhledem k užitkovému charakteru tohoto sortimentu při zdobení uplatňovala méně. Výrobky byly nejčastěji vyráběny z barevných, v různých kombinacích na sebe vrstvených sklovin.

Vzhledem k tvarové podobnosti je velmi obtížné rozlišit (podobně jako v předchozím desetiletí), který předmět byl vyroben jako miska na cukroví (*Zukerschale*), podnos na pečivo (*Bisquitteller*) či mísa na ovoce (*Fruchtschale*) atp.¹²⁶⁸ Cukřenka (*Zukerdose*) měla zpravidla víko, takže její identifikace byla snazší.

V období po roce 1840 (1840–1845) byly stále oblíbené mísy a podnosy na noze, jejichž tvar byl de facto nadále odvozován z biedermeierovských vzorů – kruhová (nepříliš často oválná), více nebo méně plochá mísa (miska)¹²⁶⁹ bývala po obvodu radiálně strukturovaná pomocí brusů do podoby faset nebo kapkovitých útvarů,

¹²⁶⁸ Z hlediska výtvarného vývoje se toto rozlišení nejvíce jeví jako zásadní.

¹²⁶⁹ Lze se domnívat, že hlubší mísky byly používány jako cukřenky.

jejichž plochy bývaly dekorovány již (do určité míry) anachronicky působícím kaménkem [461]. Okraj předmětu (někdy vně přehnutý) byl v převažující většině případů prolamován tak, aby jeho linie korespondovala s fasetováním nebo s vybroušenými poli na korpusu výrobku. Tato linie byla tedy nejčastěji vytvořena z řady obloučků, někdy zašpičatělých (oslí hřbet), nebo stylizovaných broušených listů či pro ustupující biedermeier typických vějířků [462, 463, 464, 465].

V druhé polovině čtyřicátých let se dekor korpusů mís, cukřenek, podnosů, atd. více zjednodušil, kaménkový brus byl nahrazen širšími fasetami, které se často směrem vzhůru rozšiřovaly, aby v samém vrcholu vytvořily špičku, takže celá faseta připomínala více či méně stylizovaný okvětní list. Nádobu či servírovací podnos tak aludoval na rozkvetlou květinu. Artikulaci tohoto vjemu zajišťovalo použití barevných sklovin. Ve spodní partii mísy se též začal objevovat plochý bočníkovitý útvar, který tvořil jakýsi kalich, z něhož „květina“ „vyrůstala“. [466].

Neprolamovaný, tedy rovný horní okraj huť používala zejména při produkci těch artefaktů, které byly dekorovány hutně [467, 468, 469, 470, 471].

Z biedermeieru přetrvávajícím typem byly misky na sladkosti (často situované na balustrové nožce), které měly tvar blízký svým vzezřením mušli [472, 473]. V Novém Světě se takto tvarované předměty vyráběly po celou dobu druhého rokoka.

Vedle oblíbené aplikace benátských hutních technik se nově v době druhého rokoka uplatnila i dekorace mís a podnosů pomocí broušených nebo řezaných vegetabilních dekorů, jak například dokládá záznam z roku 1843 o výrobě 4 *Roth außen Fruchtschalen (nečitelné) mit großen Weinlaub weiß durchschnitten* [474]. Vyobrazený motiv na jinak zcela hladkém povrchu nechává tušit, že tato mísa na ovoce byla určena hlavně pro podávání hroznového vína.

Spodní partie těchto výrobků – noha – měla v první polovině čtyřicátých let konkávní (méně frekventovaně konkávně-konvexní [475]) profil (užívaný již na počátku třicátých let), který byl v některých případech doplněn ořechem. Patka byla kruhová a plochá nebo vypouklá, někdy hranovaná. Stejný typ nohy má oválná mísa tvaru

lodky z majetku Uměleckoprůmyslového musea v Praze [476],¹²⁷⁰ která vznikla v době kolem roku 1840, čemuž odpovídá i kaménkovým brusem dekorovaný plášť a okraj zdobený broušenými vějířky a plasticky pojatými, stylizovanými listy.

Dalším rozšířeným typem byla balustrová noha, která ve své simplifikované formě odrážela snadnější „čitelnost“ druhorokokových objemů a mívala v podstatě podobu obdobnou balustrovým nohám některých luxusních pohárů [477, 478, 479, 480, 481].

V druhé polovině pátého desetiletí se servírovací nádobí na balustrové nebo konkávně tvarované noze v produkci sklárny objevuje pouze sporadicky [482], neboť bylo nahrazeno předměty, jejichž nohy tvořili stylizovaní delfíni (viz níže).

V překvapivě hojném počtu byly během první poloviny čtyřicátých let 19. století v novosvětské huti produkovány mísy, podnosy, cukřenky, talíře atp. na noze, pod níž byl ještě připojen architektonický podstavec. S výrobou tohoto sortimentu sklárna začala již na počátku předchozího desetiletí (viz část věnovaná *biedermeieru*). Namísto původního označení *Pidestal* byl však nyní převážně užíván termín *Seulenfuß*, který dává tušit, že tyto z architektury odvozené články měly tvar válce, který byl umístěn na nízké po obvodu fasetované patce, jejíž spodní strana byla většinou po „novosvětsku“ dekorovány pravoúhle uspořádanými kaménky. [483, 484, 485, 486]. Tyto mísy bývaly často součástí stolních nástavců (viz níže), jak například dokazuje záznam ve fakturačních knihách sklárny z roku 1842 o výrobě takového předmětu: *Roth über. Aufsatz mi 2 Tellern, Seulenfuß Ausentheil und Blumenwasel weiß durchschliffen...*, jehož součástí byl i *Bisquitteller* s architektonickým podstavcem. [487].

Zkraje čtyřicátých let novosvětská sklárna do své výroby zařadila zcela nový výrobek – mísy s nohou ve tvaru delfína, které byly vyráběny hutním tvarováním (tzv. z volné ruky) nebo lisováním a následně zušlechťovány broušením, malováním (zlatem) a řezbou. Jeden z prvních záznamů o fakturaci (včetně schematické kresby) pochází z roku 1840 a popisuje 2 *Chrystall Fruchtschalen mit mattirten Saufisch*¹²⁷¹ *auf Sokl* [488]. Předmět byl složen ze tří částí – soklu, který měl formu zploštělého

¹²⁷⁰ JIŘÍK 1934b, 191. – BROŽOVÁ 1977a, kat. č. 12.

¹²⁷¹ *Saufisch* je archaické německé označení pro delfína.

obráceného zvonu, díky formy esovitě stočeného delfína a misky. Sokl i miska byly dále dekorovány brusem – fasetováním a vybroušenými vinnými listy (*Weinlaubschlif*). Habitus zvířecí figury je velmi podobný delfínům, kteří tvořili či doplňovali díky slánek a kořenek vyráběných českými a moravskými továrnami na kameninu v době kolem a po roce 1800. Zda je možné spatřovat v této oblasti inspirační zdroj pro harrachovské výrobky, není nikterak jisté. Jako pravděpodobnější se jeví možnost, že v případě aplikace figury, respektive figur těchto mořských savců je odrazem dobové záliby v historii.

Zmíněné fakturované produkty – mísy na ovoce – jsou v podstatě morfologicky identické se dvěma mísami z Národního musea ve Varšavě (bílé alabastrové sklo a uranové sklo), respektive z Uměleckoprůmyslového musea v Poznani (čiré sklo, částečně vrstvené měďnatým rubínem), které Stefania Zelasko mylně považuje za výrobky Josephinenhütte ve slezském Schreiberhau, kterou vedl prasynovec Johanna Pohla – Franz. Mimo shora uvedeného archivního záznamu pro novosvětský původ svědčí i příbuzenský poměr Johanna a Franze, neboť se lze logicky domnívat, že mladý slezský huťmistr hledal poučení u svého mnohem zkušenějšího a velmi úspěšného prastrýce (a ne naopak).¹²⁷²

Hmotový rast a pozice delfína se v podstatě neměnily až do šedesátých let 19. věku, kdy se tento druh artefaktu z novosvětské produkce vytratil **[489, 490, 491]**.

Invence při výrobě těchto předmětů se projevovala množstvím variant. Mimo mísy na ovoce nelézáme delfíny coby nohy i v případě menších stolních nástavců, což dokládá kresba z roku 1843 vyvedená ve fakturační knize, jež znázorňuje stolní nástavec složený z mísy na ovoce na noze ve formě delfína a vázy ve vrcholu **[492]**.

Mísu ovšem nepodpíral často pouze jeden delfín, nýbrž noha byla často složena ze třech těchto útvarů, radiálně uspořádaných tak, že vyvolaly dojem jakési fontány renesančního typu. Tyto předměty se mezi výrobky sklárny objevují již v době před rokem 1845 a jsou důkazem velké technické a technologické vyspělosti Harrachovy továrny **[493, 494]**.

---

¹²⁷² ZELASKO 2005, kat. č. 19–20.

Ve stejné době bylo započato s výrobou mís, jejichž štíhlou nohu obklopovaly stylizované figury labutí, jejichž esovitě prohnuté krky korespondovaly se stejně rozpořehovanými delfíny. Přítomnost středového dříku byla dána subtilností labutí šíje, které je křehkost imanentní [495, 496]. Labuť se coby dřík uplatnila i jako jednotlivá figura redukovaná do podoby pouhého krku [497].

Ve výjimečných případech, u zvláště luxusních výrobků, byl korpus labutě vyroben z bronzu, jak ukazuje záznam z roku 1847 vztahující se k vyúčtování *2 Krystall Fruchtschale mit tiefen Muschelschliel und Schwanenhalter mit Bronzen Schrauben* [498]. Mísy na ovoce – labutě – novosvětská huť vyráběla až do počátku padesátých let, kdy uplatnění tohoto prvku zaniklo.

Přestože již na počátku padesátých let je možno ve výrobě hutě zaznamenat jisté zhrubnutí „delfínů“ [499], generelně se tento trend projevil až o přibližně deset let později, což bylo snad dáno tradičním „zakořeněním“ stylizace tohoto živočicha, který se coby ornament používal již v antice. Nadprůměrně kvalitní kresba v knihách faktur z roku 1852 zobrazující objednávku mísy na ovoce z čirého skla vrstveného kobaltem, která byla navíc ozdobena řezbou vinných listů, je toho důkazem [500].

Menší rozměry měly cukřenky s víčky uváděné pod názvem *Zukerbüchse* či *Zukerdose*. Tyto předměty pravděpodobně sloužily k servírování kousků cukru, na rozdíl od již shora uvedených *Zukerschalen*, jichž se používalo spíše k podávání cukrovinek či sladkého pečiva. Cukřenky tohoto typu byly ve čtyřicátých letech nejčastěji umístěny na nízké konkávně vytvarované nožce (někdy podložené mělkou miskou), která přecházela ve více či méně vydutou, dekorovanou horní partii [501, 502, 503]. Obdobnou formu, ale vyvedenou ve větším měřítku měly ve čtyřicátých letech nádoby sloužící k servírování punče [504]. Později, v prvních letech po polovině devatenáctého století dostalo toto nádobí podobu soudku [505].

Jinou variantou byly cukřenky s víčkem podobné dózám, bez nohy, nejdříve tvaru válce [506, 507], později, v první polovině padesátých let měly konvexně-konkávní siluety [508, 509]. Velmi podobné tvary měly též dózy na máslo, označované v knihách faktur jako *Buterbüchsen* [510]. Výjimečnou pozornost si zaslouží kresba dózy na máslo s víkem a podšálkem z roku 1850 [511], která byla vyrobena z čirého

skla, jejíž tvar lze za pomoci jisté dávky fantazie označit za prekubistický. Je to dáno zejména velkými broušenými plochami sestavenými tak, že v celku budí dojem krystalu. Ještě výraznější je tento dojem u cukřenky na nožce (též z čirého skla) [512], která byla stejně jako právě zmíněná dóza určena objednavateli Johannesovi Kreisovi z Lipska. Přestože novosvětští brusiči nemohli ani v nejmenším predikovat výtvarný vývoj z počátku 20. století, jedná se o zajímavý doklad artefaktů, které zcela nevědomě a náhodně předbíhaly dobu svého vzniku.

V době druhého rokoka Harrachův závod pochopitelně vyráběl i mísy a podnosy elementárních tvarů, tj. bez nohy. Jejich morfologie a brus či další výzdoba (řezba) byly v naprosté většině derivací již shora popsaných předmětů. Totéž – logicky – platí i co do výtvarného vývoje [513, 514]. Tento fakt byla často dán tím, že mísy obou typů (s nohou i bez) tvořily soubory [515, 516]. Podnosy byly též častým komponentem nápojových souprav, čemuž opět odpovídal i shodný dekor [517, 518].

Ve skupině těchto výrobků se vyskytly nové tvary a dekory. Novum representoval například produkováný typ mísy se zdviženými, obloukovitě prohnutými úchytkami nazývaný *Milchschaffel* (škopek na mléko) [519, 520], ve čtyřicátých letech.

Škopek, respektive vědérko svou formou připomínaly misky na chléb. Ačkoliv jejich produkce nepatřila v Novém Světě k nejčtenějším, jeden exemplář tohoto typu se dochoval ve sbírkách Passauer Glasmuseum a byl vyroben z čirého skla přejímaného měďnatým rubínem [521].¹²⁷³ Takřka identickou formu měl předmět zaznamenaný (včetně kresby) ve fakturační knize sklárny v roce 1845 [522].

Inovační řešení představovaly taktéž mísy (součásti nádob na punč) s velkým řezaným listem [523].

Ještě pokročilejší byly mísy mající přímo tvar listu, jako tomu bylo u čtrnácti misek fakturovaných roku 1851. Poněkud neočekávaná je barevná kombinace vrstveného skla použitá při výrobě: čiré sklo přejímané kobaltem malované zlatem [524].

---

¹²⁷³ BROŽOVÁ 1995j, kat. č. II. 311.

Formu listu měly i malé misky užívané k servírování sladkostí, jak napovídají označení (*Zuckerblätter, Confeit Blätter*) v knihách faktur z první poloviny čtyřicátých let [525, 526].

Přírodními tvary, nikoliv však listy, ale plody (melounu či dýně) byly v období druhého rokoka inspirovány i nádoby určené k podávání kompotu nebo ovoce. Jednalo se v podstatě o přímou návaznost na obdobně tvarované předměty vyráběné sklárnou již v předchozím desetiletí. Nejmarkantnější změna nastala ve způsobu dekorace povrchu, kdy typicky biedermeierovské kaménky (občas se objevující ještě v první polovině páté dekády [527] byly nahrazeny horizontálně či vertikálně loženými fasetami, které obepínaly povrch předmětů tak, že vytvářely iluzi jakési částečně oloupané slupky [528, 529].¹²⁷⁴ Výjimečné nebylo ani plastické žebrování, jako tomu je u dózy tvaru dýně s podšálkem z majetku Passauer Glasmuseu, která byla vyrobena z modrého skla nazývaného „Lapis- Lazuli“ kolem roku 1845 [530].¹²⁷⁵

Jediný markantní rozdíl mezi mísami a podnosy na noze a těmito artefakty bez nohy spočíval v dekoraci dna, která byla na počátku čtyřicátých let, podobně jako v době biedermeieru, tvořena kaménkovým brusem [531] nebo radiálně sestavenými řezy, které později (v rozličných modifikacích – kapky apod.) převládly [532, 533].

Přestože se nejedná o předměty určené ke stolování, je nutno na tomto místě zmínit ještě mycí soupravy (džbány s lavabem), které huť též produkovala, nicméně vzhledem k faktu, že sklárna byla zaměřena na výrobu luxusního, bohatě rafinovaného skla, nebyla frekvence výroby těchto artefaktů nijak vysoká [534, 535].

Na pomezí dekorace a užitekosti lze (analogicky období biedermeieru) vřadit stolní nástavce sloužící k servírování, či spíše k aranžování ovoce, jejichž produkce probíhala v novosvětském harrachovském podniku i v době, kdy vzezření artefaktů formuloval druhorokokový styl, který se (jak již bylo výše poznamenáno) začal projevovat ve svých raných formách již na konci třicátých let. Tyto předměty, stejně jako v minulém slohovém období, patřily k nejvýznamnějším produktům hutě a jejich

---

¹²⁷⁴ V této souvislosti není od věci vzpomenout německého výrazu, který se někdy (zejména ve starší literatuře) používal jako ekvivalent k pojmu fasetování (die Facetierung), a sice die Schälung (česky doslova: loupání).

¹²⁷⁵ BROŽOVÁ 1995j, kat. č. II. 312.

obliba byla mezi klienty Harrachovy továrny stále vysoká, jak ostatně osvědčují záznamy v účetních knihách.

V období 1840–1855 zůstal u těchto výrobků v podstatě zachován hmotový rastr konstituovaný v době *biedermeieru*, to znamená, že nadále byly stolní nástavce v naprosté většině kompletovány z pyramidálně uspořádaných dvou či tří plochých mís, respektive podnosů propojených středovými dílci. Velikost mís byla směrem vzhůru redukována. Vrchol „pyramidy“ tvořila nejčastěji váza, méně frekventované bylo užití mísy.

Změnou ovšem prošlo tvarosloví jednotlivých částí nástavců i způsob aplikace rafinace brusem. Oproti produkci doby *biedermeieru* se nyní (až na výjimky) neobjevují komplikované a vysoce sofistokovaně broušené stolní nástavce, nýbrž převládá jasné, lapidární pojetí. Tento přístup ovšem v žádném případě neznamenal rezignaci na monumentalitu a přesnou hmotovou vyváženost.

Přestože se v první polovině čtyřicátých let ve výrobním programu hutě stále objevují stolní nástavce, které jsou reminiscencí *biedermeierských* vzorů¹²⁷⁶ [536], dominantní úloha připadla výrobkům formulovaným podle shora popsaných zásad. Takovým je například stolní nástavec fakturovaný v roce 1843 [537] sestávající ze třech plochých, po obvodu fasetovaných mís umístěných na válcovém dříku, který vynáší noha konkávního profilu, plynule přecházející v nízkou patku. Tento typus se udržel ve výrobě až do počátku padesátých let, jak demonstrují záznamy v knihách faktur z roku 1851, respektive 1852 [538, 539].

Inovativní řešení reprezentuje nástavec vyrobený z čirého a modrého brusem rafinovaného skla v roce 1843 [540], jehož štíhlý, válcový dřík po stranách doplňovala čtyři subtilní hutně tvarovaná žebra s volutovitým zakončením, která svým ztvárněním připomínala lyru (4 *Lirabogen*). Celý nástavec, umístěný na architektonickém podstavci, byl sestaven z osmnácti dílů, jak dokládá číselné označení doplňující precizně provedenou kresbu. Přestože se tento předmět pravděpodobně nezachoval, nelze pochybovat o tom, že se jednalo o jeden

---

¹²⁷⁶ Typickým *biedermeierským* znakem je užití architektonického podstavce válcového tvaru a kaménkového brusu.

z nejexkluzivnějších artefaktů vyprodukovaných sklárnou v Novém Světě během období druhého rokoka. Cena předmětu byla stanovena na neuvěřitelných 180 zlatých. Podobně pojaté byly ve stejnou dobu fakturované další dva, ale menší stolní nástavce fakturované po 75 zlatých [541]. Výjimečnost těchto artefaktů spočívá zejména v tom, že jako u jedněch z mála výrobků zde bylo využito typicky druhorokokových plastických motivů, které se daleko více uplatnily u prací z kovu, dřeva a hlavně z porcelánu, neboť charakter těchto materiálů, na rozdíl od skla, plastickou aplikaci dekoru mnohem více podporoval.

Vedle válcového dříku, který byl při výrobě stolních nástavců ve čtyřicátých letech nejčastěji používán, se objevují i konvexně-konkávně tvarované útvary („kuželky“), které sloužily coby spojnice mezi jednotlivými mísami. Velikost těchto prvků se směrem vzhůru zmenšovala, čímž bylo ještě více akcentováno pyramidální hmotové rozvržení těchto stolních ozdob.

Charakteristickým příkladem tohoto řešení je trojdílný stolní nástavec vyrobený ve dvou exemplářích (cena za jeden byla 41 zlatých) z modrého skla vrstveného sklem červeným v roce 1843 [542]. Konvexně-konkávně tvarování dílců dříku spolu s nízkými miskami s vně vytočenými, zvlněnými okraji dodávalo tomuto předmětu typicky druhorokokovou ladnost kongeniálně spojenou s elegantně naznačeným, vzhůru graduujícím pohybem.

Nikoliv neobvyklá byla i hybridní varianta – kombinace válcového dříku a „kuželky“, jak je zřejmé například z kreseb dvou stolních nástavců vzniklých na počátku padesátých let 19. století [543, 544], jejichž povrch dekorovaly stylizované, broušené listy.

Zcela novým druhem stolního nástavce byly předměty, u kterých středovou vzpěru nahradily stylizované figury delfínů. Jedny z prvních zaznamenaných artefaktů tohoto typu byly *2 Aufsätze mit Delfinfus...* sestávající z nohy v podobě delfína umístěné na vyšším zvonovitém podstavci (postaveném obráceně), jedné ploché mísy a štíhlé vázy s přehnutým okrajem. Jednalo se tedy v podstatě o podnos, na nějž byla navíc postavena váza. Později, v první polovině padesátých let, byly sklárnou produkovány nástavce dvouetážové, to znamená, že nad sebe byly umístěny dva podnosy

s nohou delfína. Ve vrcholu byla situována obligátní váza [545, 546].

Kolem poloviny padesátých let se v produkci hutě objevují nové typy stolních ozdob – nástavce, které již anticipují blížící se proměnu výtvarného stylu, jak kupříkladu dokazuje kresebný záznam nástavce, jehož horní partie je tvarována do podoby stylizovaného rohu hojnosti [547].

Z doby druhého rokoka není bohužel znám žádný zachovalý exemplář stolního nástavce z produkce hutě, a tak jediným dokladem o náročných předmětech tohoto druhu zůstávají namnoze skvěle provedené schematické náčrty ve fakturačních knihách sklárny.

Kult útulné domácnosti třicátých let nebyl cizí objednavatelům harrachovského skla ani v následujících letech, kdy forma i dekor artefaktů byla determinována slohem novým – druhým rokokem. Příjemnou atmosféru interiérů měšťanských a šlechtických domácností spoluvytvářely květiny, k jejichž instalaci sloužily (nejenom skleněné) vázy. Činovníci novosvětské hutě, v čele s Johannem Pohlem, si tohoto faktu byli velmi dobře vědomi, a proto věnovali velkou pozornost designu květinových a dekorativních váz, které nadále tvořily velmi významnou položku výrobního programu podniku. Tyto předměty, analogicky období biedermeieru, představovaly vedle přepychového nápojového a servírovacího skla, neopomenutelné reprezentanty výtvarného vývoje novosvětské produkce.

Vázy na květiny měly ve čtyřicátých a v první polovině padesátých let nadále dvě základní podoby – buď byly vyráběny jako samostatné předměty, nebo ve spojení s architektonickým soklem, který evokoval luxus a majestátnost.

Po roce 1840 sklárna v Novém Světě nadále produkovala, podobně jako již na počátku třicátých let, vázy připomínající tvarem antické kraterky. Přestože jejich povrch býval často zdoben dřívě tolik oblíbeným kaménkovým brusem, došlo nyní k určitému posunu při jeho rozvržení na korpusu předmětu. Namísto uspořádání do husté, na první pohled nepřehledné sítě byla nyní plocha pláště vázy, již kaménky pokrývaly přehledně rozčleněna, respektive strukturována do jasně vymezených polí. Další plocha bývala často dekorována širšími fasetami, které se nyní zhusta

aplikovaly na případné válcovité podstavce (na rozdíl od doby vrcholného biedermeieru, kdy i je pokrýval hustý brilantový brus).

Typickým příkladem tohoto typu vázy je předmět fakturovaný v roce 1840 – *Große Vase mit doplsteinschließ...* s charakteristicky konkávně tvarovaným pláštěm, kaménky osázeným dnem a přehnutým horním okrajem ozdobeným broušenými vějířky [548]. Dokladem použití soklu je další váza formy krateru vyrobená z čirého skla v roce 1840 pro milánského obchodníka sklem Benedicta Sordelliho [549]. Její monumentalita, která je zřejmá z precizně vyvedené kresby, je potvrzena i údajem o výšce, která činila 29 rakouských palců. Velikosti byla úměrná i cena ve výši 120 zlatých. Tento, bohužel pravděpodobně nezachovaný předmět představoval signifikantní ukázkou pozdního biedermeieru v produkci hutě. Více „druhorokokovější“ je váza kresebně zaznamenaná ve fakturační knize v roce 1841 [550], jak dokazuje použití širokých faset, plastických stylizovaných listů i zvlněný, vně přehnutý okraj rozčleněný do obloukovitě zakončených polí a nahoře osazený zvlněným, subtilně pojednaným okružím.

Druhorokokovou morfologii v první polovině čtyřicátých let naplno vyjadřovaly vázy antikizujících tvarů (amfory) – s baňatým tělem dekorovaným širokými fasetami, které přecházely v poměrně široké ústí, jež bývalo často zvlněné a někdy navíc vně přehnuté [551, 552, 553, 554]. Variantu s architektonickým soklem dobře reprezentuje záznam faktury z roku 1843 zachycující květinovou vázu s baňatým, hladkým tělem z čirého skla podjímaného rubínem, která je umístěna na mohutném válcovém soklu na čtyřech malých, profilovaných nožkách [555]. Horní okraj architektonického podstavce zdobila řada vedle sebe poskládaných, broušených stylizovaných listů, které vytvářely dojem jakéhosi květu z něhož váza vyrůstá. Jiným typickým příkladem je obdobně hmotově koncipovaný předmět vyprodukovaný v roce 1844 [556].

Inspiraci antickým tvaroslovím vykazovaly i vázy doplněné dvojicí hutně tvarovaných uší, které buď převyšovaly hrdlo a byly esovitě tvarované [557, 558] nebo jejich horní díl svíral s korpusem vázy pravý úhel a byl situován pod horní okraj, jako tomu bylo u běžné vázičky z modrobílého skla zaznamenané schematickou kresbou ve fakturační knize z roku 1844 [559].

Druhému rokoku odpovídala i další případná rafinace těchto předmětů. Jednalo se zejména o řezané či zlatem malované vegetabilní motivy ornamentálního charakteru (úponky, květiny) v rozličném stupni stylizace. Jednodušší, geometrické pojetí reprezentovala váza vyrobená z čirého skla vrstveného kobaltem na počátku čtyřicátých let 19. století umístěná na soklu, který byl stejně jako baňatý korpus a kalichovité hrdlo zdoben zlatem malovanými stylizovanými rostlinnými prvky [560].

V nabídce sklárny v tomto období byly i vázy s korpusy, jejichž silueta připomínala zvon či nálevku. Příkladem prvního typu jsou tři vázy fakturované (vždy po dvou kusech) novosvětskou hutí v roce 1840 [561]. Měly zvonovitou, respektive válcovou kupu s do šířky se rozpínajícím, pomocí brusu zvlněným okrajem, jejich pláště zdobily zlatem malované stylizované vegetabilní motivy označované jako *Laubvergoldung*. Všechny tyto předměty byly vyrobeny z čirého skla, které bylo přejmuto sklem barevným, v jednom případě modrým, v druhém červeným, a konečně, u poslední vázy růžovým.

Nálevkovitý tvar váz býval často ve spodní partii (nad nohou) doplněn o kulovité těleso, kterého bylo při tvarování těchto předmětů užíváno již v první polovině třicátých let, jak kupříkladu ukazují roku 1841 vyprodukované vázy z uranového skla sytě zelené barvy (Annagrün), jejichž povrch dekoroval kaménkový brus a fasety [562]. O čtyři roky později se v archivních záznamech hutě objevuje modifikovaný typ s vně přehnutým horním okrajem, a to jak ve variantě dekorované kaménkovým brusem [563], tak i zcela prost rafinace [564].

Tyto artefakty měly kulovité či baňaté tělo umístěné na konkávně konvexně profilované noze s nízkou patkou. Hrdlo bylo většinou poměrně úzké s širokým vně přehnutým, někdy zvlněným okrajem. Celá váza byla umístěna na válcovém soklu (podstavci), jehož povrch dekorovaly fasety, stejně tak jako povrch vázy. K výrobě těchto předmětů bylo výlučně používáno čiré sklo vrstvené rubínem. Typickým znakem byla výroba těchto váz vždy po dvou (někdy čtyřech) kusech, což naznačuje, že jejich účel byl spíše dekorativní.

Klasickým příkladem tohoto typu artefaktu je monumentální (v. 82,5 cm) váza na

soklu z čirého skla vrstveného sklem červeným ze sbírky Passauer Glasmuseum [565]. Novosvětský původ předmětu potvrzují záznamy ve fakturačních knihách sklárny, respektive k nim přiřazené kresby, jež vykazují velkou podobnost s paskovskou vázou. Takovým to záznamem je například zpráva o vyúčtování dvou váz z čirého skla vrstveného červeným sklem (*2 Roth in[nen] Blumenwase! ...*), v celkové hodnotě 178 zlatých. Výška každého z předmětů (36 palců) odpovídala ceně [566].¹²⁷⁷ Váza z Passauer Glasmuseum je jediným známým dokladem dekorativních váz tohoto typu, určených k dotvoření luxusních interiérů. Její ušlechtilý, dokonale vyvážený tvar vlastního korpusu i soklu je umocněný použitím dekoru z širokých faset, který je typický pro novosvětské výrobky druhorokokového období.

Uvedený předmět, i přes své monumentální rozměry a nemalou cenu, ovšem nepředstavoval vrchol produkce hutě v Novém Světě na poli „byzantských“ váz. Nebyly jimi ani dvě identické vázy fakturované v roce 1842 jako *2 roth innen byzantinische Wasen große* [567]. Ačkoliv záznam neobsahuje rozměry, lze si o nich vytvořit představu z astronomické ceny, která za jeden kus činila 195 zlatých. Morfologicky i způsobem dekoru se tyto předměty nikterak zásadně nelišily od dříve zmíněné vázy z Passauer Glasmuseum.

K nejimpozantnějším patřily dvě vázy, jejichž celková cena byla 410 zlatých [568]. Rozměry opět bohužel chybí. Schematická kresba však dovoluje vytvořit si představu o tvaru předmětu, který je opět dokonale hmotově vyvážený a odpovídá shora popsanému modu. Povrch vázy ani soklu ovšem nezdobily fasety, nýbrž malba zlatem, jejímž námětem byl geometrický ornament – vlnovka a pletenec, jak dává tušit kresebný náznak. Zlatá dekorace umístěná na předmětu z čirého skla vrstveného rubínem představovala nepochybně kongeniální řešení a vyvolávala dozajista velmi silný, fulgentní dojem.

Malbou zlatem i fasetováním byl ozdoben povrch dalších dvou „byzantských“ váz fakturovaných v roce 1843 [569], k jejichž výrobě bylo použito opět dvouvrstvé sklo

---

¹²⁷⁷ Jarmila Brožová uvádí další příklady podobných typů váz zaznamenaných v archivních dokumentech sklárny. – BROŽOVÁ 1995h, kat. č. II. 108.

(křišťál a rubín). V případě těchto předmětů je znám i jejich rozměr, respektive výška, která byla 45 palců. Vedle zmíněných rafinačních technik zde bylo užito ještě hutního tvarování, jak lze vyčíst z kresby hrdla, které je ovinuto skleněným vláknem.

Dekoratívni vázy tohoto druhu byly sklárnou v Novém Světě produkovány i v levnějších, tj. menších variantách, jak například ukazují záznamy z roku 1845 [570].

Monumentální „byzantské“ vázy, které se v částečně modifikované podobě objevovaly ve výrobním programu hutě i v padesátých letech (viz níže), byly pro období druhého rokoka tím, čím byly „kratery“ na architektonických podstavcích pro dobu vrcholného biedermeieru. Byly symbolem technologické a výtvarné vyspělosti sklárny, která je jistě, vzhledem k pozornosti, kterou jim věnovala ve svých fakturačních knihách, považovala za jedny z hlavních reprezentantů své produkce.

V druhé polovině pátého desetiletí 19. věku harrachovská huť v Novém Světě vyráběla kromě některých shora uvedených typů [571] i druhy nové (viz níže). Posun oproti době před rokem 1845 lze spatřovat v jisté tendenci k rozvolnění (barokizaci) forem. K rafinaci plášťů bylo oproti předchozímu období mimo brus častěji užíváno řezby, zlacení a benátských technik.

Toto směřování se ukazovalo při tvarování siluet váz, které nyní dostávaly výraznější druhorokokově hybnou podobu, jak je kupříkladu zřejmé z kresby ve fakturačních knihách z roku 1847 znázorňující vázu [572] s baňatou spodní partií, k níž se pojí štíhlé hrdlo přecházející v nálevkovitě tvarovaný zvlněný okraj. Korpus tohoto předmětu dekoruje matovaná řezba rozvilin. Jiným typickým příkladem je váza antikizujícího tvaru ozdobená po benátském způsobu, jak demonstruje písemná deskripce: *Venet. fadenglas mit Henkel glatt* [573].

Za signifikantní lze pro toto časové období považovat i vázy z vrstveného skla, které zdobily probrušované (v horní vrstvě skla) geometrické či vegetabilní motivy [574, 575, 576].

Novým druhem byly vázy, které měly ve spodní partii útvar připomínající obráceně

postavený zvon, který byl na pomezí klasické nohy s patkou a architektonického podstavce [577]. Tento typus vázy se též objevuje v produkci hutě později, po polovině století.

Po celá čtyřicátá léta vyráběla továrna hraběte Harracha kromě drahých monumentálních a luxusních váz i předměty drobnějších rozměrů, které byly pouze elementárně rafinované a sloužily tedy pravděpodobně ke každodennímu používání [578, 579, 580, 581, 582].

První léta po roce 1850 byla v oblasti výroby váz v Novém Světě ve znamení diversifikace typů. Vedle luxusních výrobků sklárna produkovala i množství jednoduchých váz pouze elementárně rafinovaných nebo nezdobených vůbec.

Do kategorie přepychových artefaktů nepochybně náležela výroba váz na architektonických podstavcích, které již v této době nebyly označovány jako „byzantské, nýbrž prostě jako *Vasen*. Nadále byly ovšem tyto předměty vyráběny z vrstveného skla a dekorovány probrušovaným rostlinným či geometrickým ornamentem [583, 584].

Probrušovaný ornament nebo fasetování v horní vrstvě skla zdobil i pláště nálevkovitých a baňatých váz s rozšířenými a zvlněnými ústími, které se vyráběly v mnoha modifikacích a typech [585, 586, 587, 588]. V době kolem nebo po roce 1855 vznikla i váza s víkem z čirého skla vrstveného emailem z Passauer Glasmuseum, jejíž povrch kryje hustě uspořádaný probrušovaný rostlinný a geometrický dekor [589].¹²⁷⁸

Rozvoje dosáhlo i uplatnění hutních technik, a to jako po benátském způsobu, tak i z volné ruky, což se týkalo především uch váz, která byla přímo označována termínem *Rococohenkl*, jako tomu bylo u několika různých váz fakturovaných v roce 1852 Ignazi Pelikanovi z Mistrovic a která navíc zdobila vyzlacená řezba (*Rococoschnith Gold*) [590].

---

¹²⁷⁸ Idem 1995k, kat. č. II. 142. – Identický předmět je i ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

Ukázkou artefaktů s náročně malovaným dekorem jsou dvě vázy ze skla rosé vrstveného bílým emailem z Passauer Glasmuseum, které sice byly vyrobeny a brusem rafinovány v Novém Světě, ovšem malba byla provedena v ateliéru pražského malíře skla a obchodníka Wilhelma Hoffmanna někdy během první poloviny padesátých let 19. věku. Oba tyto předměty patří k exkluzivním zachovaným ukázkám harrachovské produkce druhorokokového skla, stejně tak jako velmi kvalitně provedená Hoffmannova pestrá malba ptáků a květin [591].¹²⁷⁹

Poměrně velké množství vyráběných nerafinovaných váz nasvědčuje velké poptávce po této kategorii artefaktů, které na rozdíl od mnoha náročně rafinovaných váz byly určeny ke každodennímu užívání, tj. k instalaci květin v interiérech měšťanských a nepochybně i nemála šlechtických domácností [592, 593].

V závěru první poloviny padesátých let sklárna započala s výrobou váz štíhlého konvexně-konkávě utvářeného těla z vrstveného skla [594]. Tyto předměty, které se ve výrobě uplatnily především až v druhé polovině padesátých let 19. století.

Jak již bylo zmíněno v závěru partie věnované výrobě flakonů v době biedermeieru, došlo na počátku čtyřicátých let k tvarovým změnám těchto předmětů. Jejich protáhlé, fasetované z geometrických útvarů (kužely, jehlany, válce atp.), na vertikální osu poskládané (někdy navíc konvexně-konkávě zvlněné) korpusy byly vyvažovány horizontálně uspořádanými broušenými elementy. V nemalé míře se též (vedle faset) začaly objevovat broušené útvary, které aludovaly na přírodní prvky. Například se jednalo o zátky, které často připomínaly květy či listy rostlin, žaludy, šišky atp. [595, 596, 597].

Tento trend pokračoval po celé období první poloviny čtyřicátých let. Vedle toho sklárna vyráběla i flakony s kulovitou spodní partií zdobenou fasetami, která byla většinou podložena nízkou patkou [598, 599]. Protáhlá hrdla bývala, po vzoru soudobých lahví¹²⁸⁰ přeřata jedním, dvěma, ale i třemi plochými prstenci, které se sporadicky vyskytují i v první polovině následujícího desetiletí. Raritu v oblasti tvarů

¹²⁷⁹ Idem 1995ch, kat. č. II 199.

¹²⁸⁰ Podobnost tvarosloví flakonů a lahví či karaf vyráběných v novosvětské sklárně je natolik velká, že často nebýt popisu jednotlivých artefaktů, by pouze na základě schematických kreseb nebylo možné tyto dva druhy výrobků od sebe rozlišit.

představovaly flakony tvaru ptáčka (*Vogelflacons*), které sklárna v této době fakturovala [600, 601].

Tyto předměty byly v naprosté většině vyráběny z jednobarevného (tj. nevrstveného) skla, což lze chápat jako jisté doznívání estetiky *biedermeieru*. Jednalo se o barevné kompozitní skloviny, jako například *Lapis Lazuli*, *Isabell comp.*, *Oconel glas*, *Chrysolit*, *Annagelb*, *Annagrün*, *Chrysopras* atp., které nepochybně měly svou exkluzivitou anticipovat vzácný obsah – parfém, pro nějž byly flakony určeny.

Toto tvrzení se pochopitelně netýkalo v menším množství produkovaných flakonů, jejichž plášť zdobil benátský dekor, k jehož provedení bylo logicky nutno použít minimálně dvě skloviny různých barev, jak dokládá fakturace flakonu vyrobeného v roce 1843 z rubínové kompozice a kobaltu [602].

K přesunu preference od flakonů vyráběných ze skel jednoho barevného odstínu ke sklovinám vrstveným došlo v době kolem roku 1845.¹²⁸¹ K nejoblíbenějším barevným kombinacím sklovin v druhé polovině čtyřicátých let patřilo v rámci produkce flakonů sklo čiré vrstvené sklem modrým, červeným či růžovým, dále pak různé spojování křišťálu a bílého emailu a barevných sklovin (modré, červené) a emailu.

Co se tvarů týče, nastala v první polovině pátého desetiletí jistá redukce v tom smyslu, že nejfrekventovanější forma flakonu byla kulovitá či vejčitá, s poměrně krátkým hrdlem, které ovšem stále dekorovaly ploché prsténce [603]. Hrdlo uzavírala zátka tvaru koule, švestky či ploché placičky kruhového tvaru s plastickým výpustkem. Ojediněle se též vyskytovala hutně tvarovaná zátka v podobě stylizovaného delfína, což nepochybně souviselo s oblibou tohoto ornamentálního prvku používaného coby noha při produkci mís a podnosů (viz výše) [604, 605]. U flakonů menších rozměrů tento prvek spíše než delfína připomínal vlnící se háďátko [606].

Vedle změny v používaných typech sklovin doznala v tomto období proměny i dekorace, která se kromě fasetování a probrušování geometrických či vegetabilních

---

¹²⁸¹ Vedle předmětů z vrstvených skel byly samozřejmě (i když v menší míře) během druhé poloviny čtyřicátých let vyráběny flakony i z jednobarevných sklovin. Totéž platí i pro oblasti dalších druhů výrobků produkovaných sklárnou v Novém Světě.

motivů do vrchní vrstvy skla skládala i z řezaných motivů a zlacení, jak ukazuje například záznam o fakturaci dvou flakonů z roku 1845: *2 Alabaster Toiletflakon mit Vergoldung* [607].

Právě zmíněné období bylo pouhou ouverturou ve srovnání s explozí tvarů a dekorace, která v oblasti produkce flakonů nastala v první polovině padesátých let 19. století. Tento stav tedy vůbec nekorespondoval s jistým (shora již uvedeným) útlumem invence při výrobě květinových váz. Bylo to snad dáno stálou oblibou flakonů coby luxusních pozorností a dárků, které vzhledem ke své funkci nebyly tak rozměrné, a tudíž tak drahé.

Konvexně-konkávní linie vysokých flakonů spolu s fasetováním, probušovaným ornamentem v horní vrstvě skla, řezaným dekorem, zlacením a někdy i hutně tvarovanými uchy představovaly kongeniální spojení vyjadřující v plné síle druhorokokovou estetiku, která doznala při produkci „schránek vůní“ v Novém Světě snad největšího naplnění mezi všemi druhy tamějších produktů [608, 609, 610, 611, 612, 613, 614]. Jednoduché, nerafinované flakony sklárna vyráběla též, avšak pouze okrajově, takže v celkovém obrazu produkce nehrály nijak zásadní roli [615].

Vzhledem k tomu, že podobně tomu bylo i v ostatních výrobců skleněného zboží v Zemích Koruny české, je i při přes nemalé množství zachovaných flakonů velmi obtížné určit, které z nich vznikly v huti hraběte Harracha a které nikoliv. Jako příklad produkce sklárny této doby lze uvést flakon z Passauer Glasmuseum [616]¹²⁸² vyrobený z čirého skla a natavených bílých a modrých nití, jehož identifikaci coby novosvětského výrobku provedla Jarmila Brožová.

Novosvětskou sklárnou produkované psací soupravy se v období druhého rokoka co do jednotlivých komponentů v podstatě nelišily od souprav *biedermeierovských*. To znamená, že byly sestaveny z kalamáře, nádobky na pera, posýpátka a podnosu.

Změnou prošla preference používaných sklovin (stejně jako u ostatních produktů), kdy namísto dříve hojně využívaného černého a červeného hyalithu byla v první

---

¹²⁸² BROŽOVÁ 1995n, kat. č. II. 283.

polovině čtyřicátých let ve velké míře užívána skla barvená ve hmotě i kompozitní, studených barevných odstínů, jako například: *Annagelb*, *Chrysopras*, *Lapis Lazuli*, atp. Kolem a po roce 1845 a na počátku padesátých let se do popředí zájmu dostala zejména skla vrstvená. Ve většině případů se jednalo o kombinaci křišťálu se sklem modrým, rosé, či emailem. Výjimkou nebylo ani spojení skla rosé a emailu. Beze změny zůstala nejfrekventovaněji užívaná rafinace – brus (fasety, probušování) a malba zlatem.

Válcovité, často vzhůru se rozšiřující tvary jednotlivých komponentů psacích souprav, které se ve výrobě udržely ještě na počátku čtyřicátých let (viz výše). Později, již před rokem 1845, lze obecný trend utvářející podobu těchto předmětů označit jako opačný. Předměty sice mají stále válcový tvar, ale vzhůru se již nerozšiřují, ba naopak, zužují [617], čemuž napomáhají i jejich někdy zvlněné siluety [618]. Novinkou bylo též jiné zpracování okrajů nádobek na pera, která nebyla zvlněna, ale tvarována do podoby jakéhosi „cimbuří“ což bylo, prakticky viděno, sofistikovanější řešení [619, 620]. Proměn doznala v některých případech i morfologie podnosů, které bývají v některých případech v rozích opatřeny nožkami, takže podnos (tác) dostal formu jakéhosi nízkého soklu. Toto řešení zvyšovalo prestiž výrobku.

Bohužel, podobně jako v období *biedermeieru*, nebyl dosud nalezen předmět – psací souprava, kterou by bylo možné přesvědčivě identifikovat jako novosvětský produkt deklarovaného období. To se týká i těžitek, která sklárna produkovala zcela výjimečně [621].

Produkce lustrových ověsků zůstala ve výrobě hutě zachována i v období druhého rokoka, avšak, ve srovnání s dobou předchozího stylu – *biedermeieru*, v menší intenzitě. Novosvětská huť produkovala mimo ověsků¹²⁸³ i další komponenty lustrů, jak kupříkladu dosvědčuje záznam v knihách faktur z roku 1845 [622]. Lustry zde ovšem nebyly (až na výjimky) kompletovány, takže je velmi obtížné zrekonstruovat, alespoň rámcově, představu o jejich podobě. Vyjma dvou již shora uvedených kreseb

---

¹²⁸³ Příkladem fakturace ověsků je záznam ve fakturační knize z roku 1842, který popisuje pomocí číselných kódů jednotlivé díly (ověsky), které byly vyrobeny ve stovkách, ba tisících kusech. Vzhledem k tomu, že u záznamu nejsou připojeny žádné kresby je v podstatě nemožné dané předměty identifikovat. - SOA Zámorsk, Harrachovské sklárny Nový Svět, Kniha faktur (Facturen Buch, 1842-1843), inv. č. 1206, kniha č. 1153, s. 206.

těchto výrobků je třeba na tomto místě zmínit zprávu z roku 1855 vztahující se k fakturaci šestiramenného *Rokokoluster* [623]. Ze schematické kresby je možno vyčíst, že při výrobě a rafinaci předmětu bylo užito zejména hutního tvarování, a to nejen esovitě stočených ramen, ale i dalších ozdob navěšených na korpus.

Ve čtyřicátých letech 19. století doznala produkce stolních svícnu oproti předcházející dekádě nezanedbatelného útlumu, jak napovídá pouze řídká frekvence záznamů o fakturaci těchto artefaktů v knihách faktur. Kromě jednoduchých svícnu vyráběných z vrstveného skla a dekorovaných fasetami či později (v druhé polovině čtyřicátých let) probušováním barevných vrstev skla [624, 625, 626] hraběcí továrna ojedinele vyráběla i monumentální svícny. Representantem tohoto typu jsou dva předměty fakturované v roce 1844, které byly vyrobeny z čirého skla vrstvené sklem červeným, při jejichž rafinaci se mimo obvyklého broušení (fasetování) uplatnilo i zlacení [627]. Zvláště pozoruhodná je forma brusu jednoho z nich, označená v písemné deskripci jako *goth*. Tento termín byl nepochybně zkratkou *gothisch*, čemuž odpovídá morfologická aluze na středověké *pastoforium*, která byla vyjádřením dobového romantismu.

Ke středověku odkazoval i broušený dekor – stylizované lilie, umístěné na vnitřní straně plochého stínidla z čirého skla vrstveného červeným v kapkovitých polích [628]. Toto stínidlo bylo součástí stejné objednávky jako shora zmíněné svícny a jedním z mála zaznamenaných příkladů tohoto druhu produktů z pátého desetiletí 19. století. Jiné, kresebně dobře zdokumentované stínidlo tvaru mnohastranného hranolu bylo vyrobeno na počátku čtyřicátých let coby jeden komplet s dřikem svícnu, k jehož vrcholu bylo připojeno. Tento předmět vyrobený ve dvou podobných variantách z čirého, červeně vrstveného a fasetovaného skla (*Roth überfag* [sic] *Lampenglas geschält*) je jedním z mála záznamů, ze kterých si lze utvořit představu o finální podobě těchto výrobků [629].

Kandelábry vyráběné v druhé polovině čtyřicátých let byly ve srovnání s monumentálními předměty tohoto typu z období počátku zmíněného desetiletí (viz výše) mnohem menších rozměrů, čemuž odpovídala i cena. Typickým příkladem jsou dva kandelábry, které byly popsány jako *2 Roth innen Candelabers 5th. – geschält*, což je zcela v intencích druhorokokové estetiky [630].

V první polovině padesátých let 19. století sklárna v Novém Světě kandelábry, až na výjimky, jakou byly například *4 Email aus Kandelaber (...) 30' hoch (...)* dekorované probrušovaným geometrickým ornamentem, více nevyráběla [631]. Jejich místo ve výrobním programu hutě tehdy nahradila produkce monumentálních, nejčastěji dvouramenných svícnu vyráběných z čirého i vrstveného skla [632, 633]. Nejluxusnější produkty byly kombinovány s bronzovou montáží, jak je patrné ze záznamu ve fakturačních knihách, který se vztahoval k výrobě *2 Crystall Girandoler mit 2 Arm geschält u. Bronzfassung (...)* [634].

Po roce 1850 neustala pochopitelně ani výroba klasických stolních svícnu z vrstveného skla, jejichž dřívky byly ingeniózní ukázkou druhorokokového tvarosloví stejně jako jejich probrušovaný, namnoze geometrický dekor [635]. Dřív svícnu, v ojedinělých případech, mohl mít formu stylizované figury delfína [636].

Z vrstvených skel byla v této době vyráběna i stínidla mající tvar konvexně-konkávě tvarovaných mís se zvlněnými okraji. Jejich pláště pokrýval probrušovaný geometrický dekor [637, 638, 639]. „Klasickou“ polohu druhorokokových stínidel reprezentovaly stínidla tvaru koule či hrušky vyráběná z vrstvených skel, jejichž povrch zdobil *erhabenen Kheilschnitt*, což byly klínovité řezy v barevné, matované vrstvě skla [640].

Přestože osvětlovací tělesa (lustry, svícny, kandelábry či stínidla) vyrobeným množstvím jistě nedominovala výrobnímu programu sklárny v Novém Světě, byla jeho nedílnou součástí a poznání jejich forem, díky schematickým kresbám ve fakturačních knihách, tak přispívá k vytvoření celkového obrazu o výrobě sklárny během druhorokokového období, neboť dosud nebyly jako novosvětské, přesvědčivě identifikovány žádné zachované artefakty tohoto druhu.

Kromě shora uvedených druhů výrobků sklárna v Novém Světě produkovala v období biedermeieru a druhého rokoka i předměty, které nelze zařadit do žádné již zmíněné skupiny výrobků. Jednalo se například o četné lékárenské nádoby jednoduchých válcových tvarů z kostního či hyalithového skla [641] nebo žertovné nádoby tvaru boty (holinky) z čirého skla [642, 643]. Z chrysoprasového skla byl

vyroben zcela ojedinělý artefakt, nikoliv z hlediska tvaru, ale užití – *Postkugel* (nádoza na poštu) z roku 1847 [644].

Z hlediska technologického je třeba na tomto místě zmínit lisování, které bylo v novosvětském podniku v tomto období používáno výjimečně, a to z důvodu již zmíněného odporu k této technologii, který choval vedoucí hutě Johann Pohl. Takto vyrobené předměty byly solitairy, a lze se domnívat, že šlo pouze o vyzkoušení výrobního postupu [645].

Přestože tyto předměty neměly ani v nejmenším stylotvorný charakter a v produkci hutě představovaly pouze raritu, nelze je zcela ignorovat, neboť dokreslují široký záběr novosvětské sklárny, jak z hlediska technologického, tak i z hlediska typologického.

ZÁVĚR

Novosvětská sklárna coby producent rafinovaného skla reprezentovala v první polovině 19. století, a zejména pak v období uměleckého stylu biedermeieru a druhého rokoka, to nejlepší, čeho bylo v tomto období dosaženo nejenom u nás, ale i v celé Evropě, o čemž vypovídá i tehdejší export novosvětských výrobků. Předmětem této disertační práce bylo zmapování vývoje produkce tohoto období z výtvarného hlediska, respektive vytvoření typologického přehledu tam vyráběných předmětů a jejich roztřídění dle jednotlivých druhů a použité rafinace.

Zcela zásadní úlohu při dosažení těchto skvělých výsledků je třeba spatřovat v osobě ředitele sklárny, tamějšího rodáka Johanna Pohla, který stál v jejím čele celých čtyřicet dva let (1808–1850). Pohl nebyl poze vynikajícím odborníkem v oblasti technologie skla, ale i vynikajícím organizátorem a ekonomem. Nemenší talent prokazoval coby rafinér skla, neboť jeho výjimečný výtvarný cit mu umožňoval dokonale odhadnout přesné proporce, tektoniku a rafinaci vyráběných produktů, což mělo za výsledek skutečnost, že sklárna nebývale (ku prospěchu a spokojenosti hrabat z Harrachu) prosperovala.

Z technologických inovací, které sklárna v této době zavedla, je třeba na prvním místě zmínit zatahování keramických inkrustací do skla, jejichž výrobu bezchybně zvládla již konci dvacátých let a zařadila se po bok výrobců francouzských a anglických, které však předčila broušenou dekorací svých výrobků.

Ve stejné době též započalo ve výrobě nad čirým sklem převládat sklo barevné, které více vyhovovalo tehdejším estetickým nárokům, respektive požadavkům oběratelů – obchodníků. Harrachovská sklárna patřila ve středoevropském prostoru ke skutečným leaderům v této oblasti, neboť její škála barevných sklovin byla úctyhodná. Zahrnovala vedle černého a červeného hyalithu, různé skloviny opakní i transparentní, které napodobovaly svým zabarvením drahé kameny a nerosty, čemuž odpovídala i jejich jména (chrysopras Glas, topas Glas, apod.). Vedle toho továrna hraběte Harracha vyráběla i sklo rubínové a zejména sklo zv. rosé, které v kombinaci se sklem křišťálovým sklárnu proslavilo takřka po celé západní a střední Evropě a nemalou měrou přispělo k dobrým odbytům jejích produktů. Vedle toho je

třeba připomenout i barevné lazury a listry, tedy technologii, která je založena na sekundárním zabarvení povrchu pomocí malířských technik v kombinaci s následným vypálením.

Stejných vynikajících výsledků novosvětská huť dosáhla i v oblasti rafinace skla, které po celou první polovinu 19. století dominoval brus. V první řadě je třeba připomenout brus kaménkový (též zvaný brilliantový), který novosvětští brusiči podle anglických vzorů dokázali zvládnout (vedle brusičů z mayerovských jihočeských skláren) již na samém počátku předminulého věku. Tento typ brusů se v podstatě stal jakýmsi leitmotivem, který se jako červená nit táhne po celé deklarované období. Jeho varianty byly nespočetné, od zcela elementárního v šachovnicovou síť uspořádaného čtyřhránu až po nesmícně komplikované sestavy z třicátých let. Přestože v období stylu druhého rokoka došlo k jistému zjednodušení, respektive zpřehlednění broušeného dekoru, kaménkový vzor nevymizel ani tehdy. Z dalších druhů brusů je třeba ještě alespoň zmínit fasetování, vybrušování medailonů do pláštíků předmětů, které stereometricky protínaly hybně utvářená těla výrobků, či různé muřiny, hvězdice atp. Podstatným faktem, který odlišuje novosvětské výrobky od ostatních producentů, je používání broušeného dekoru coby prvku, který nejenom že duté sklo dekoroval, ale svým precizním provedením a sofistikovaným rozvržením spoluutvářel jeho tektoniku, což je zejména patrné na monumentálních stolních nástavcích a dekoračních vázách, jejichž rozměry se často zdají být až neuvěřitelné. Jiným charakteristickým použitím brusů na novosvětských výrobcích bylo dokonalé zpracování den a podstav, což jenom ilustruje perfekcionalismus Johanna Pohla.

Vedle brusů a zatavování keramických inkrustací novosvětská sklárna pro dekorování, ovšem v mnohem menší míře, používala i malbu, či řezbu. Nicméně těmito rafinačními technikami harrachovské sklo dekorovali zejména další rafiněři, kteří v továrně nepůsobili, ale sklo v novosvětské sklárně kupovali. K nejznámějším nepochybně patřil Friedrich Egermann z Nového Bru, který měl s Johanem Pohlem vřelý, přátelský vztah. Jiným známým severočeským rafinerem, který novosvětské sklo objednával, byl například Franz Anton Pelikán z Mistrovic na Kamenickošenovsku.

Vedle těchto severočeských rafinérů však v samotném Novém Světě existovala řada

soukromých řezáčských a brusičských dílen, ve kterých bylo sklo ze zdejší továrny dekorováno, a to buď přímo pro sklárnu, nebo zcela soukromě.

Tento fakt naznačuje jeden z problémů dalšího bádání na poli novosvětského skla. Dohledání a objasnění podílu rafinace těchto dílen v rámci vývoje celého českého skla bude problémem nemalým, který bude vyžadovat další, velmi náročné pátrání v archivních pramenech, ovšem zdaleka ne jenom ve fondu Harrachovské sklárny Nový Svět, ale například i v matričních knihách apod., což bude vyžadovat značnou paleografickou průpravu a vzhledem k často špatné čitelnosti archiválií velice dobré znalosti německého jazyka.

Jiným úkolem, který se nabízí k řešení, je otázka lepšího objasnění technologie při výrobě skla, neboť například chemické analýzy sklovin by značně přispěly k ještě většímu zpřesnění (v případě pochybností), zda se jedná či nejedná o novosvětský produkt.

Zajímavá otázka, jež by též stála za pozornost, je z oblasti hospodářských dějin, neboť je zřejmé, že novosvětská huť ročně vyrobila tisíce předmětů v hodnotě tisíců, možná až desetitisíců zlatých.

Kompletní objasnění všech záležitostí, které byly právě naznačeny, respektive ucelené poznání nemalého kulturního dědictví, které vzešlo ze sklárny hrabat z Harrachu v Novém Světě v Krkonoších, si vyžádá nemalé, a to několikaleté usilovné bádání. Tato práce chce být v míře, která jí přísluší, částí tohoto úsilí.

RESUMÉ

Novosvětská sklárna reprezentovala v první polovině 19. století a zejména pak v období uměleckého stylu biedermeieru coby producent rafinovaného skla to nejlepší, čeho bylo v tomto období dosaženo, a to jak v oblasti technologie, tak na poli výtvarném.

Zcela zásadní úlohu při dosažení těchto skvělých výsledků je třeba spatřovat v osobě ředitele sklárny, Johanna Pohla, který stál v jejím čele čtyřicet dva let (1808–1850). Pohl nebyl pouze odborníkem v oblasti technologie skla, ale i vynikajícím organizátorem a ekonomem. Nemenší talent prokazoval coby rafinér skla. Jeho výjimečný výtvarný cit mu umožňoval dokonale odhadnout přesné proporce, tektoniku a rafinaci vyráběných produktů, což se následně odrazilo ve skutečnosti, že sklárna nebývale prosperovala.

Z technologických inovací, které sklárna v této době zavedla, je třeba na prvním místě zmínit zatavování keramických inkrustací do skla, jejichž výrobu sklárna bezchybně zvládla již na konci dvacátých let a zařadila se tak po bok francouzských a anglických výrobců.

Ve stejné době též započalo ve výrobě nad čirým sklem převládat sklo barevné, které více vyhovovalo tehdejšímu estetickým nárokům, respektive požadavkům oběratelů – obchodníků. Harrachovská sklárna patřila v této oblasti ve středoevropském prostoru k leaderům v této oblasti, neboť její škála barevných sklovin byla úctyhodná. Zahrnovala vedle černého a červeného hyalithu různé skloviny opakní a transparentní napodobující drahé kameny a nerosty, čemuž odpovídala i jejich jména (Chrysopras Glas, Topas Glas apod.). Vedle toho továrna hraběte Harracha vyráběla i sklo rubínové a zejména sklo zv. rosé. Kromě toho je třeba připomenout i barevné lazury a listry.

Stejných vynikajících výsledků novosvětská huť dosáhla i v oblasti rafinace skla, které po celou první polovinu 19. století dominoval brus. V první řadě je třeba jmenovat brus kaménkový (též zvaný briliantový). Tento typ brusu se v podstatě stal jakýmsi leitmotivem po celé deklarované období. Jeho varianty byly nesčetné, od

zcela elementárního čtyřhránu až po komplikované sestavy z třicátých let. Přestože v období stylu druhého rokoka došlo k jistému zjednodušení broušeného dekoru, kaménkový vzor nevymizel ani tehdy. Z dalších druhů brusu je třeba ještě zmínit fasetování, vybrušování medailonů do plášťů předmětů, či muřiny, hvězdice atp. Podstatným faktem, který odlišuje novosvětské výrobky od ostatních producentů, je používání broušeného dekoru coby prvku, který svým precizním provedením a rozvržením spoluutvářel jeho tektoniku.

Vedle brusu a zatařování keramických inkrustací novosvětská sklárna pro dekorování, ovšem v menší míře, používala i malbu či řezbu. Nicméně těmito rafinačními technikami harrachovské sklo dekorovali zejména rafinéri, kteří v továrně přímo nepůsobili, ale od novosvětské továrny sklo kupovali a dále ho rafinovali. K nejznámějším patřili Friedrich Egermann z Nového Brou, či Franz Anton Pelikán z Mistrovic.

Vedle těchto severočeských rafinérů však v samotném Novém Světě existovala řada soukromých řezáčských a brusičských dílen, ve kterých bylo sklo ze zdejší továrny dekorováno, a to buď přímo pro sklárnu, nebo zcela soukromě.

Samotná disertační práce je rozdělena do několika částí. Nejdříve přináší stručný nástin výtvarného vývoje evropského a českého skla, následně je zařazena stručná genealogie rodu Harrachů a dějiny sklárny v 18. století. Další část mapuje historii sklárny v první polovině 19. století. Poslední partie je věnována výtvarnému vývoji novosvětského skla v obdobích klasicismu, empiru, biedermeieru a druhého rokoka.

Z použité literatury je třeba zejména upozornit na texty Jarmily Brožové, která jako první důkladně prozkoumala archivní fond Harrachovské sklárny Nový Svět (Státní oblastní archiv v Zámrsku) a tyto poznatky zpracovala. Její nejdůležitější texty na téma vývoje českého skla, respektive novosvětských produktů, se nalézají v katalogu sbírky Passauer Glasmuseum.

Vedle použité literatury byl jako základní zdroj informací pro předkládanou disertační práci použit archivní fond Harrachovské sklárny, zejména knihy faktur, které obsahují schematické kresby vyráběného skla.

ENGLISH SUMMARY

Nový Svět Glass Factory in Harrachov represented the best of what was achieved in the field of refined glass production in the first half of the 19th century, not only in the technological arena, but also in the artistic one.

Absolutely key in achieving these extraordinary results lies within the personality of Johann Pohl, who had ran the glass factory between 1808-1850. Pohl was not just an expert in the area of glass technology, but he was also an extraordinary administrator and economist. And he showed the same talent as a glass refiner. His exceptional artistic sensibility helped him precisely to figure out the exact proportion, tectonics and refinement of the manufactured products.

Of the technological innovations that the glass factory introduced during this period, the most important was the melting of ceramic incrustations into the glass. The factory was already able to handle this perfectly by the end of the 1820s, making it the equal of the French and English glass producers of the time.

At the same time, the production of colored glass prevailed over clear glass, because it better served the aesthetic demands of customers, or rather, of buyers and merchants. The Harrachov Glass Factory was among the leaders in this field in Central Europe, as its range of colored molten glasses was respectable. It included, besides black and red hyaliths, different types of opaque and transparent molten glass resembling gemstones and precious minerals, as their names implied: Chrysopras Glass, Topaz Glass, etc. Count Harrach's glass factory also produced ruby glass and above all the so-called rosé glass. In addition, they produced a variety of colored appliques.

The glassworks of Nový Svět achieved the same outstanding results in the sphere of glass refinement – dominated by glass cutting during the whole first half of the 19th century. Primarily it is necessary to mention the gravel cutting (also called diamond cutting). This type of cutting has basically become a leitmotif of that period of time. There were innumerable varieties of it, from the relatively simple four-cornered shape to the complicated configurations of the 1830s. In spite of the fact that in the period

of the Second Rococo style the cut ornament came to a certain simplification, the diamond pattern did not fade away even then. Among other kinds of cutting it is necessary to mention bevelling, grinding out of medallions into the object's surface, stars, etc. A basic fact that distinguishes the products of Nový Svět from other producers is the use of cut decoration as an element, which by its precise design and layout helped to form its tectonics.

Beside the cutting and melting of ceramic incrustations into the glass, the Nový Svět Glass Factory also used painting and engraving, but in a limited volume.

Nevertheless, these refining techniques were used to further decorate Harrachov glass by others working outside the factory – the glass buyers. The best-known were Friedrich Egermann of Novy Bor and Franz Anton Pelikán of Mistrovice.

However, alongside these North Bohemian refiners there co-existed a number of private engraving and cutting workshops, in which glass from the factory was decorated either under contract to the factory or privately.

This dissertation is divided into several sections. The opening briefly outlines the artistic development of European and Czech glass, followed by a short genealogy of the Harrach family. The next part surveys the history of the glass factory in the first half of the 19th century. The last section presents the artistic development of the Nový Svět Glassworks during the periods of Classicism, Empire style, Biedermeier and the Second Rococo.

As for the referenced literature, special mention is due to the texts of Jarmila Brožová, who was the first to thoroughly examine the archival documentation of the Nový Svět Glassworks in Harrachov (National Regional Archives in Zámrsk) and make use of its findings. Her most important texts concerning the development of the Nový Svět Glassworks products are to be found in the collection catalog of the Passauer Glasmuseum.

The main source of information for this dissertation, aside from the referenced literature, was the above mentioned archival documentation, namely the „Fakturen Buecher“ or order books, which contain schematic drawings of the glass produced.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALLGEMEINES VERZEICHNISS 1844

Allgemeines Verzeichniss der aus den Staaten des Deutschen Bundes, dem Königsreich Preußen und Großherzogthum Posen zur Gewerbe-Ausstellung in Berlin, Berlin 1844

ARENSTEIN 1863

ARENSTEIN Joseph: Österreichischer Bericht über die internationale Ausstellung London 1862, Wien 1863

AUSSTELLUNG 1907

Ausstellung von Keramischen und Glasarbeiten böhmischen Urschprungs (kat. výst.), Kunstgewerbliches Museum der Handels- und Gewerbekammer in Prag, Prag 1907

AUSSTELLUNG 1922

Ausstellung von Gläsern (kat. výst.), Oesterreichisches Museum für Kunst und Industrie, Beschreibender Katalog von Hermann Trenkwald, Wien 1922

BÁRTA 1937

BÁRTA Jan: Staré skelmistrovské rody, in: Sklářské rozhledy XVI, 1937, 30

BĚLINA 1992

BĚLINA Pavel: Od zřízení rakouského císařství do vídeňského kongresu, in: Dějiny zemí Koruny české II. , Praha 1992, 27-29

BENEDIKT 1960

BENEDIKT Heinrich: Grafen von Harrach, in: Alte und moderne Kunst V, 1960, 4, 10-15

BERICHT 1831

Bericht der Beurtheilungs-Commission über die im Jahre 1829 unter der Leitung des

böhm. K. K. Landesguberniums statt gefundene öffentliche Ausstellung der Industrie-Erzeugnisse Böhmens, Prag 1831

BERICHT 1833

Bericht der Beurtheilungs-Commission über die Ausstellung der Industrie-Erzeugnisse Böhmens vom Jahre 1831, Prag 1833

BERICHT 1837

Bericht der Beurtheilungs- Kommission über die im Jahre 1836 Statt gefundene vierte öffentliche Ausstellung der böhmischen Gewerbsprodukte, Prag 1837

BERICHT 1835

Bericht über die erste allgemeine österreichische Gewerbsprodukten-Austellung im Jahre 1835, Wien 1835

BERICHT 1845

Bericht über die gegenwärtige österr. allg. Industrie-Ausstellung. Beilage zum Journal des österr. Lloyd, Beilage Nr. 1-40, Wien 1845

BERLINER GEWERBEAUSSTELLUNG 2006

Berliner Gewerbeausstellung, in: Wikipedia, http://de.wikipedia.org/wiki/Berliner_Gewerbeausstellung, vyhledáno 30. 8. 2006

BIEDERMEIER 2008

VONDRÁČEK Radim (ed.): Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814–1848 (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2008

BIRNBAUM 1924

BIRNBAUM Vojtěch: Barokní princip v dějinách architektury, in: Styl V, 1924, s. 71-85

BRAUNOVÁ 1995

BRAUNOVÁ Helena: České sklo pro orient, in: Starožitnosti, 1995, 6, 2-3

BROOKS 1981

BROOKS John: The Artur Negus Guide to British Glass, London 1981.

BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / HEJDOVÁ 1989

BROŽKOVÁ Helena / DRAHOTOVÁ Olga / HEJDOVÁ Dagmar: České sklo II, Katalog sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze, Praha 1989.

BROŽKOVÁ / LNĚNIČKOVÁ 1990

BROŽKOVÁ Helena / LNĚNIČKOVÁ Jitka: Receptář Jana Křtitele Eisnera (1797–1847) na výrobu různých dutých a tabulových skel, in: Dějiny věd a techniky, 1990, 23, 147-162

BROŽKOVÁ 2001 - 2002

BROŽKOVÁ Helena: Mezi křišťálem a obsidiánem – buquoyské sklo první poloviny 19. století, in: BROŽKOVÁ Helena / DRAHOTOVÁ Olga / FRIEDRICHS Rita / et al.: Buquoyské sklo v Čechách 1620 – 1851 (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2001–2002, 21-28

BROŽKOVÁ / DRAHOTOVÁ / FRIEDRICHS / et al. 2001–2002.

BROŽKOVÁ Helena / DRAHOTOVÁ Olga / FRIEDRICHS Rita / et al.: Buquoyské sklo v Čechách (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2001–2002

BROŽOVÁ 1963

BROŽOVÁ Jarmila: Tchécoslovaquie, in: Bulletin des Journées internationales du verre, 1963, 2, 116-123

BROŽOVÁ 1968

BROŽOVÁ Jarmila: České sklo v období druhého rokoka, in: Ars Vitraria, 1968, 2, Jablonec nad Nisou, 46-53

BROŽOVÁ 1971

BROŽOVÁ Jarmila: Biedermeierglas aus Harrachov (Harrachsdorf) und der Export dieses Glases nach Italien, in: Glasrevue, 1971, 8, 236-240

BROŽOVÁ 1972

BROŽOVÁ Jarmila: Eingelaste pasten der Neuwelter Glashütte aus der ersten Hälfte des 19. Jhts., in: Annales du 5e Congrès International d'Étude Historique du Verre, Prague 6 -11 Juillet 1970, Liège 1972, 251-260

BROŽOVÁ 1974a

BROŽOVÁ Jarmila: Lithyaliny a Friedrich Egermann, in: Ars Vitraria, 1974, 5, 75-79

BROŽOVÁ 1974b

BROŽOVÁ Jarmila: České barevné sklo 1. poloviny 19. století jako výraz životního stylu, in: Glassrevue, 1974, 4, 10-17

BROŽOVÁ 1977a

BROŽOVÁ Jarmila: České sklo 1800 –1860, Katalog sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze, Praha 1977

BROŽOVÁ 1977b

BROŽOVÁ Jarmila (ed.): Bedřich Egermann 1777–1864 a severočeské sklo jeho doby (kat. výst.), Sklářské muzeum v Novém Boru, Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou 1977

BROŽOVÁ 1978a

BROŽOVÁ Jarmila: Glas and Ceramics at the Industrial Exhibition in Prague in 1828, in: Glasrevue, 1978, 8, 14-18

BROŽOVÁ 1978b

BROŽOVÁ Jarmila: Glas und Keramik auf der Prager Industrie- Ausstellung vom Jahr 1828, in: Glass Review, 1978, 8, 14-18

BROŽOVÁ 1978c

BROŽOVÁ Jarmila: Die Trinkgläser der Glashütte Nový Svět aus der Biedermeierzeit, in: Glasrevue, 1978, 11, 9-14

BROŽOVÁ 1980

BROŽOVÁ Jarmila: Harrachovské sklo se zatavenými pastami z 2. čtvrti 19. století, in: Ars Vitraria, 1980, 6, 51-66

BROŽOVÁ 1981

BROŽOVÁ Jarmila: Dominik Biemann a sklárna Nový Svět roku 1825, in: Ars Vitraria 1981, 7, 128-130

BROŽOVÁ 1982a

BROŽOVÁ Jarmila: The most significant period of the Nový Svět Glasswork, in: Glass Review, 1982, 6, 10-17

BROŽOVÁ 1982b

BROŽOVÁ Jarmila: Der bedeutsamste Zeitraum der Glashütte Nový Svět 1825 – 1830, in: Glasrevue, 1982, 6, 10-17

BROŽOVÁ 1984

BROŽOVÁ Jarmila: Klasische Epoche des böhmischen geschliffenen Glases 1800 – 1850, in: Glasrevue, 1984, 8, 16-21

BROŽOVÁ 1985

BROŽOVÁ Jarmila: Český křišťálový lustr 18. a 19. století, in: Ars vitraria, 1985, 8, 1985, 6-27

BROŽOVÁ 1995a

BROŽOVÁ Jarmila: Biedermeier, in: Nová encyklopedie českého výtvarného umění I, Praha 1995, col. 67

BROŽOVÁ 1995b

BROŽOVÁ Jarmila: Druhé rokoko, in: Nová encyklopedie českého výtvarného umění I, Praha 1995, col. 67-68

BROŽOVÁ 1995c

BROŽOVÁ Jarmila, Severočeští rafiněři a obchodníci sklem v obchodní

korespondenci harrachovské sklárny Nový Svět v první polovině 19. století, in: Bezděz, Vlastivědný sborník Českolipska III, 1995, 59-81

BROŽOVÁ 1995d

BROŽOVÁ Jarmila: Der Glasschneider Franz de Paula Zach und die nordböhmischen Glasschneider. Ein Beitrag zur Problematik des Überfangreliefschnitt der fünfziger und sechziger Jahre des 19. Jahrhunderts, in: Böhmisches Glas – Phänomen der mitteleuropäischen Kultur des 19. und früher 20. Jahrhunderts, Schriften des Passauer Glasmuseums, Band 1, MERGL Jan (ed.), Passauer Glasmuseum 1995, 43-49

BROŽOVÁ 1995e

BROŽOVÁ Jarmila: Das böhmische Glas des Empire, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 12-15

BROŽOVÁ 1995f

BROŽOVÁ Jarmila: Geschliffene Gläser 1800–1825, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 16-18

BROŽOVÁ 1995g

BROŽOVÁ Jarmila: Geschnittene Gläser 1800–1825, in: Das Böhmisches Glas 1700 – 1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 19-27

BROŽOVÁ 1995h

BROŽOVÁ Jarmila: Farbgläser 1825–1850, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 80-94

BROŽOVÁ 1995ch

BROŽOVÁ Jarmila: Bemalte Gläser 1800–1825, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 28-37

BROŽOVÁ 1995i

BROŽOVÁ Jarmila: Gläser mit eingeglasten Keramikpasten und Münzen der Neuwelter Glashütte, in: MERGL Jan (ed.): Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, Passau 1995, 180-189

BROŽOVÁ 1995j

BROŽOVÁ Jarmila: Gläser der Tisch- und Wohnkultur in der erste Hälfte des 19. Jahrhunderts, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 200-213

BROŽOVÁ 1995k

BROŽOVÁ Jarmila: Geschliffene Gläser 1825–1850, in: Das Böhmisches Glas 1700 – 1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 96-109

BROŽOVÁ 1995l

BROŽOVÁ Jarmila: Das böhmische Glas des Biedermeier und Zweiten Rokoko, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 74-79

BROŽOVÁ 1995m

BROŽOVÁ Jarmila: Alabaster- und Opalgläser, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 154-163

BROŽOVÁ 1995n

BROŽOVÁ Jarmila: Hüttenveredelungstechniken nach venezianischer Art der Neuwelter Glashütte, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, s 190-191

BROŽOVÁ 1995o

BROŽOVÁ Jarmila: Neobiedermeier – historismus v českém skle 20. století, in: Starožitnosti a užité umění, 1995 (leden), 6-8

BROŽOVÁ 1997

BROŽOVÁ Jarmila: Sklářské podnikání v topografii barokní Prahy, in: Historická geografie, 1997, 29, Praha, 51-81

BROŽOVÁ 2001a

BROŽOVÁ Jarmila: Umělecké řemeslo klasicismu a empiru, Čechy 1780–1840, in: Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 III/1, PETRASOVÁ Taťána / LORENZO VÁ Helena (ed.), Praha 2001, 150-170

BROŽOVÁ 2001b

BROŽOVÁ Jarmila: Umělecké řemeslo biedermeieru a druhého rokoka, Čechy 1840–1860, in: Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 III/1, PETRASOVÁ Taťána / LORENZO VÁ Helena (ed.), Praha 2001, 379-404

BROŽOVÁ 2005

BROŽOVÁ Jarmila: Výtvarný vývoj dutého skla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, s 278-309

BROŽOVÁ / BROK / LUKÁŠ 1970

BROŽOVÁ Jarmila / BROK Jindřich / LUKÁŠ Václav: Severočeské sklo 19. století (kat. výst.), Jablonec nad Nisou 1970

BROŽOVÁ / HOLEŠOVSKÝ 1979

BROŽOVÁ Jarmila / HOLEŠOVSKÝ Karel: České sklo XIX. století ze sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze a Moravské galerie v Brně (kat. výst.), Brno 1979

BROŽOVSKÝ 1998

BROŽOVSKÝ Miroslav: Veltrusy, Památkový ústav středních Čech v Praze, 1998

BUBEN 1994

BUBEN Milan: Encyklopedie heraldiky, Praha 1994

BUQUOY 1995

Buquoy Margarete von: Schwarze und rote Hyalithhgläser, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 41-57

BÜRIGERSINN 1987 - 1988

Bürgersinn und Aufbegehren – Biedermeier und Vormärz in Wien 1815–1848 (kat. výst.), Wien 1987–1988

BUSSON 1978

BUSSON Arnold: Die Waldviertler Glashütten zu Joachimsthal und Schwarzau in ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts, in: Weltkunst, 1978, 10-11.

CZIHAK 1891

CZIHAK Eugen: Schlesische Gläser, Breslau 1891

ČERNÁ 1991

ČERNÁ Eva: New evidence for Glass production in Bohemia during the high middle ages, in: Archeology in Bohemia 1986–1990, 1991, 260-264

ČERNÁ 2000

ČERNÁ Eva: Přínos archeologických výzkumů pro poznání vrcholně středověkého sklářství, in: Historické sklo 2. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice 2000, 29-36

ČERNÁ / KRUMPHANZLOVÁ 2005

ČERNÁ Eva / KRUMPHANZLOVÁ Zdeňka: Příchod Slovanů, historie a archeologie, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 56

ČERNÁ 2005a

ČERNÁ Eva: Pramenná základna, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 57-60

ČERNÁ 2005b

ČERNÁ Eva: Archeologické doklady výroby skla, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 68-69

ČERNÁ 2005c

ČERNÁ Eva: Počátky sklářské výroby ve středověku, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 76-77

ČERNÁ 2005d

ČERNÁ Eva: Vznik, topografie a podoba středověkých sklářských hutí, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 109-114

ČERNÁ 2005e

ČERNÁ Eva: Technologie hutní výroby, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 114-119

ČERNÁ / FRÝDA / HIMMELOVÁ 2005a

ČERNÁ Eva / FRÝDA František / HIMMELOVÁ Zdenka: Od sklonku raného středověku po polovinu 14. století, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 84-94

ČERNÁ / FRÝDA / HIMMELOVÁ 2005b

ČERNÁ Eva / FRÝDA František / HIMMELOVÁ Zdenka: Duté sklo od 2. poloviny 14. století do konce 15. století, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 94-103

ČORNEJOVÁ 1992

ČORNEJOVÁ Ivana: České země po Bílé hoře, in: Dějiny zemí Koruny české I, Praha 1992, 255-303

DAS BUCH 1930

Das Buch der Stadt Stainschönau, Berlin – Friedenau 1930

DENKSCHRIFT 1846

Denkschrift über die Österreichische Gewerbe-Ausstellung in Wien 1845 vom Dr. Freiherrn von Reden, Berlin 1846

DLABACZ 1815

DLABACZ Bohumír Jan: Allgemeines Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil für Mähren und Schlesien III, Prag 1815

DONTH 1993

DONTH Hans H.: Rochlitz an der Iser und Harrachsdorf in der frühen Neuzeit, München 1993

DRAHOTOVÁ 1969

DRAHOTOVÁ Olga: Bohemian Glass in the Style of Jean Bérain, in: Annales du 4e Congrès de l'Association pour l'Histoire du Verre, Ravenne et Venice 1967, Liège 1969, 193-199

DRAHOTOVÁ 1971

DRAHOTOVÁ Olga: Medaile a mince jako předlohy pro řezané barokní sklo v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze, in: Ars Vittraria, 1971, 3, 18-29

DRAHOTOVÁ 1972

DRAHOTOVÁ Olga: České sklo, Praha 1972

DRAHOTOVÁ 1973

DRAHOTOVÁ Olga: Severočeské barokní řezané sklo ve světle historicky lokalizovaných památek, in: Ars Vittraria, 1973, 4, 20-35

DRAHOTOVÁ 1981

DRAHOTOVÁ Olga: Bohemian engraved glass in the 17th and 18th centuries, Glasrevue, 1981, 10, 2-4

DRAHOTOVÁ 1985a

DRAHOTOVÁ Olga: Evropské sklo, Praha 1985

DRAHOTOVÁ 1985b

DRAHOTOVÁ Olga: Středověk, in: ARNOŠT František / DRAHOTOVÁ Olga / LANGHAMER Antonín: České sklo, Nový Bor, 1985, 13-15

DRAHOTOVÁ 1985c

DRAHOTOVÁ Olga: Renaissance, in: ARNOŠT František / DRAHOTOVÁ Olga / LANGHAMER Antonín: České sklo, Nový Bor, 1985, 16-21

DRAHOTOVÁ 1985d

DRAHOTOVÁ Olga, Barok, in: ARNOŠT František / DRAHOTOVÁ Olga / LANGHAMER Antonín: České sklo, Nový Bor, 1985, 22-25

DRAHOTOVÁ 1995

DRAHOTOVÁ Olga: Schlesien – geschnittene Gläser, in: Das Böhmische Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, s. 84-93.

DRAHOTOVÁ 2002

DRAHOTOVÁ Olga: Rozvoj buquoyského sklářství ve druhé polovině 18. století, in: BROŽKOVÁ Helena / DRAHOTOVÁ Olga / FRIEDRICHS Rita / et al.: Buquoyské sklo v Čechách 1620–1851 (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové museum v Praze 2001 - 2002, Praha 2002, 19-20

DRAHOTOVÁ 2005a

Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005.

DRAHOTOVÁ 2005b

DRAHOTOVÁ Olga: Druhy výrobků, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 137-140

DRAHOTOVÁ 2005c

DRAHOTOVÁ Olga: Sklo malované emaily a na studeno, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 140-146

DRAHOTOVÁ 2005d

DRAHOTOVÁ Olga: Kulturně historický kontext, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 193-194

DRAHOTOVÁ 2005e

DRAHOTOVÁ Olga: Sklářská výroba v Čechách ve 2. polovině 17. století, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 196-204

DRAHOTOVÁ 2005f

DRAHOTOVÁ Olga: Rytina (řezba) a brus, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 213-227

DRAHOTOVÁ 2005g

DRAHOTOVÁ Olga: Malba emaily v renesanční tradici, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 227

DRAHOTOVÁ 2005h

DRAHOTOVÁ Olga: Rokoková a klasicistní emailová malba ve 2. polovině 18. století, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 231-233

DRAHOTOVÁ 2005ch

DRAHOTOVÁ Olga: Sklo dvojtěnné, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 233-237

DRAHOTOVÁ 2005i

DRAHOTOVÁ Olga: Obchod českým sklem, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 238-246

DRAHOTOVÁ / JINDRA 2005

DRAHOTOVÁ Olga / JINDRA Vladislav: Ploché sklo a zrcadla, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 210-211

DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005a

DRAHOTOVÁ Olga / ŠTĚPÁN Václav: Renesanční sklářství v Čechách a na Moravě v evropském kontextu a nejvýznamnější střediska výroby, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 133-136

DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005b

DRAHOTOVÁ Olga / ŠTĚPÁN Václav: Sklářny a jejich výrobky, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 206-209

DRAHOTOVÁ / ŠTĚPÁN 2005c

DRAHOTOVÁ Olga / ŠTĚPÁN Václav: Lustry, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 209-210

DROBNÁ 1978

DROBNÁ Zoroslava: Jungmannovy pamětní poháry, in: Sborník památníku národního písemnictví, 1978, 129-136

DVOŘÁK 1985

DVOŘÁK Miloš: Pražský obchod po Bílé hoře, in: Folia Historica Bohemica, 1985, 8, 317-326

ELSNER 1893

ELSNER Vincenz: Heimatskunde des Rochlitzer Gerichtsbezirkes mit Berücksichtigung der Gemeinden der Gerichtsbezirke Starckenbach und Hochstadt, Rochlitz 1893

EXHIBITION 1852

Exhibition of the Works of Industry of All Nations. Reports by the juries on the subjects in the classes into which the exhibition was dividend, London 1852

FECHNER s. d.

FECHNER F.: Die schlesische Glasindustrie unter Friedrich dem Grossen und seinen Nachfolgern bis 1806, in: Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Altertum Schlesiens, Bd. 26, s. d., 76-130

FETZNER 1977

FETZNER Wolfgang: Johann Kunckel. Leben und Werk eines großen deutschen Glasmachers des 17. Jahrhunderts. Beilage zum Nachdruck der „Ars Vitraria“ in der 1. Aufl. 1679, 1977, 56.

FISCHER 1924

FISCHER Karl R.: Die Schürer von Waldheim, Prag 1924

FISCHER 1932

FISCHER Karl R.: Die Glashütte in Harrachsdorf – Neuwelt, in: Mitteilungen des Vereines für Heimatskunde des Jeschken-Iser-Gaues XXVI, 1932,1, 1-6.

FOURNIER 1887

FOURNIER August: Handel und Verkehr in Ungarn und Polen um die Mitte des 18. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte der österreichischen Commerzialpolitik, in: Archiv für österreichische Geschichte, Wien 1887

FRÝDA 1979

Frýda František: Středověké sklo v západních Čechách, in: Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie II, 1979, 7-79

FUß 1836

FUß W. E.: Journal für praktische Chemie, 1836, 6-7, 417-446

GENEALOGISCHES HANDBUCH 1974

Genealogisches Handbuch des Adels, Limburg an der Lahn, 1987

GLAS AUS 1998

Glas aus 5 Jahrhunderten. Glasgalerie Michael Kovacek, Wien 1998

GLAS AUS 2002

Glas aus 5 Jahrhunderten. Glasgalerie Michael Kovacek, Wien, 2002

GLAS AUS 2004

Glas aus 5 Jahrhunderten. Glasgalerie Michael Kovacek, Wien, 2004

GLASKATALOG 1977

Glaskatalog, Museum der Stadt Regensburg, Karlsruhe 1977

HAIS 2005a

HAIS Rudolf: Nejstarší období; Vývoj sklářských pecí na přímí otop dřevem, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 466-476

HAIS 2005b

HAIS Rudolf: Historický vývoj barevných a zakalených sklovin, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 441-465

HAIS 2005c

HAIS Rudolf: Tvarování a hutní zdobení skla v období biedermeieru a druhého rokoka, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 513-515

HALLWICH 1891

Hallwich Hermann: Otto Ludvig v. Loscani – ein österreichischer Volkswirth, in: Österreichisch-Ungarische Revue XII, 1, 1891

HALBICH 1934

HALBICH A.: Dvě stě let tradice, Praha 1934

HEILIGSETZER 1995

HEILIGSETZER Georg: Die Harrach. Ihre Stellung in Politik, Wirtschaft und Kultur des alten Österreich, in: Palais Harrach. Geschichte Revitalisierung und

Restaurierung des Hauses an der Freyung in Wien, Wien 1995

HEJDOVÁ 1966

HEJDOVÁ Dagmar: Archeologický výzkum sklářské huti ve Sklenařicích, okres Semily, in: *Ars vitraria*, 1966, 1, 11-28

HEJDOVÁ 1975

HEJDOVÁ Dagmar: Types of medieval Glass vessels in Bohemia, in: *Journal of Glass Studies* XVII, 1975, Corning, 142-150

HEJDOVÁ 1989

HEJDOVÁ Dagmar: Sklo středověké 13.–15. století, in: DRAHOTOVÁ Olga / HEJDOVÁ Dagmar, *České sklo I*, Katalog sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze, Praha 1989, 9-21

HETTEŠ 1959

HETTEŠ Karel: Středověké skleněné číše z Benediktinské ulice v Praze, in: *Umění* VII, 1959, 44-49

HETTEŠ 1962

HETTEŠ Karel: O tradici českého skla a jeho původnosti, *Tvar* XIII, 1962, 1, 2-28

HETTEŠ 1963a

HETTEŠ Karel: O umění našeho řezaného skla, *Výtvarné umění* XII, 1963, 6-7, 245-259

HETTEŠ 1963b

HETTEŠ Karel: Úvaha nad osudem harrachovské sklárny, *Tvar* XIV, 1963, 9-10, 267 – 287

HETTEŠ 1964

HETTEŠ Karel: Sklo borských výtvarníků (kat. výst.), Jablonec nad Nisou 1964

HIRSCH 1936

HIRSCH Erwin: Die Erfindung des Böhmisches Kristalglases, in: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 1936, 74, 42-66

HOMOLKA / PEŠINA 1970

HOMOLKA Jaromír / PEŠINA Jaroslav: České země a Evropa, in: KAVKA František / PEŠINA Jaroslav / HOMOLKA Jaromír / et al: České umění gotické 135 –1420, Praha 1970, 19-55

HOSER 1805

HOSER J. K. E.: Anleitung das Riesengebirge auf die zweckmässigste Art zu bereisen, Wien 1805

ILLUSTRIERTER KATALOG 1864

Illustrierter Katalog der Londoner Industrie- Ausstellung von 1862, II Band, Leipzig 1864

IRMSCHER 1988

IRMSCHER Günter: Glasmuseum Rheinbach, Bestandskatalog 1, Köln 1988

JIŘÍK 1915

JIŘÍK František Xaver: Výstava novodobého uměleckoprůmyslového českého dutého skla (kat. výst.), Praha, prosinec 1915

JIŘÍK 1923

JIŘÍK František Xaver: Ignatius Preissler. Domácký malíř porculánu v Kunštátě v Čechách, in: Ročenka klubu pro pěstování dějin umění, 1923, 8, 50-56

JIŘÍK 1924

JIŘÍK František Xaver: Ignatius Preissler – domácký malíř skla a porcelánu. Zpráva kuratoria Uměleckoprůmyslového musea v Praze za rok 1923. Praha 1924, 4-20

JIŘÍK 1925

JIŘÍK František Xaver: Rodokmen malíře porcelánu Ignatia Preisslera. Ročenka

kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1924, Praha 1925, 80-81

JIŘÍK 1934a

JIŘÍK František Xaver: České sklo, Praha 1934

JIŘÍK 1934b

JIŘÍK František Xaver: Kniha o skle, Praha 1934

JOKEKSON 1968

JOKEKSON Paul: Sulphides The Art of Cameo Incrustation, New York – Toronto 1968

KADLEC 1991

KADLEC Jaroslav: Přehled českých církevních dějin 2, s. I. 1991

KEES 1824

KEES Stephan von: Darstellung des Fabriks- und Gewerbewesens im österr. Kaisersttate, Wien 1824

KERSSENBROCK-KROSIGK 2001

KERSSENBROCK-KROSIGK Dedo von: Rubinglas des ausgehenden 17. und des 18. Jahrhunderts, Mainz am Rhein 2001

KETTNER 1993

KETTNER Jiří: Dějiny pražské arcidieceze v datech, s. I. 1993

KISA 1908

KISA Anton: Das Glas im Altertume, Leipzig 1908

KLANTE 1935 – 1936

KLANTE Margarete: Schlesisches Glas in Wandel der Jahrhunderte, in: Schlesisches Jahrbuch für deutsche Kulturarbeit in Gesamtschlesischem Raume VIII, Breslau 1935–1936

KLESSE / SALDERN 1978

KLESSE Brigitte / SALDERN Alex von: 500 Jahre Glaskunst, Sammlung Biemann, Zürich 1978

KLÍMA 1955

KLÍMA Arnošt: Manufakturní období v Čechách, Praha 1955

KOČÍ / VONDRUŠKA 1989

KOČÍ Josef / VONDRUŠKA Vlastimil: Památky národní minulosti, Katalog historické expozice Národního muzea v Praze v Lobkovickém paláci, Národní muzeum v Praze 1989

KOVACEK 1999

KOVACEK Michael: Glas aus 5 Jahrhunderten (aukční kat.), Wien 1999

KRÁČALOVÁ 1984

KRÁČALOVÁ Jarmila: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě, in: Dějiny českého výtvarného umění II/1, Jiří Dvorský (ed.), Praha 1989, 6-92

KRÁSA 1990

KRÁSA Josef: České iluminované rukopisy 13.–16. století, Praha 1900

KYBALOVÁ 1995

KYBALOVÁ Jana: Kunstgewerbe und Wohnkultur, in: Böhmen in 19. Jahrhundert. Von Klasicismus zur Moderne, Frankfurt am Main 1995, 319-339

LACKNER / MIKOLETZKY 1995

LACKNER Helmut / MIKOLETZKY Juliane: Zur Aufmunterung der Künste und der Gewerbe, Die Geschichte des Fabrikprodukten-Kabinetts, in: LACKNER Helmut / WERNER Thomas (ed.): Das k.k. Nationalfabrikprodukten Kabinett (kat. výst.), München – New York, 1995, 29-43

LACKNER / WERNER 1995

LACKNER Helmut / WERNER Thomas (ed.): Das k.k. Nationalfabrikprodukten

Kabinett (kat. výst.), München – New York, 1995, 29-43

LICHTENBERG 2004

LICHTENBERG Paul von: Glasgravuren des Biedermeier, Dominik Biemann und Zeitgenossen, Regensburg 2004

LNĚNIČKOVÁ 1995

LNĚNIČKOVÁ Jitka: Joseph, Paul und Johann Meyers, in Glasrevue, 1995, 10, 16-19

LNĚNIČKOVÁ 1999

LNĚNIČKOVÁ Jitka: České země v době předbřeznové 1792–1848, Praha 1999

LNĚNIČKOVÁ 2002

LNĚNIČKOVÁ Jitka: O rodině Steigerwaldů, 177 let sklářského řemesla v Praze, in: Res Musei Pragensis XII, 2002, 12, 8-13

LNĚNIČKOVÁ 2005a

LNĚNIČKOVÁ Jitka: in: Vývoj sklářské výroby, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 260-264

LNĚNIČKOVÁ 2005b

LNĚNIČKOVÁ Jitka: Obchod, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 275-277

LUKÁŠ 1982

LUKÁŠ Václav: Zum Harrachover Jubiläum, in: Glasrevue, 1982, 6, 2-9

LUŠTINEC 2000

LUŠTINEC Jan: Jilemnice, Jilemnice 2000

MAREŠ 1893

MAREŠ František: České sklo, Praha 1893

MAŠEK 1999

MAŠEK Petr: Modrá krev, s. I. 1999

MEDKOVÁ 1979

MEDKOVÁ Jiřina: Povídaní o českém skle, Praha 1979

MELNIKOVA-PAPOUSKOVÁ 1935

MELNIKOVA-PAPOUSKOVÁ Naděžda: Praha před sto lety, Praha 1935

MENČÍK 1902

MENČÍK Ferdinand: Neuwelt-Harrachsdorf, Nový Svět 1902

MODE-FABRIKEN 1788

Mode-Fabriken-und Gewerbszeitung (18. 6.), 1788

MONATSCHRIFT DER GESELLSCHAFT 1828

Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen, Prag 1828, II. Jahrgang, 340-356

NEUMANN 1827

NEUMANN K. A.: Böhmens Production, Consumption und Handel im ersten Viertel des neunzehnten Jahrhunderts. Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museum in Böhmens I (Mai), Prag 1827, 3-47

NEWMAN 1977

NEWMAN Herold: An Illustrated Dictionary of Glass, London 1977

NOVOTNÝ 1947

NOVOTNÝ Antonín: Z Prahy doznívajícího baroka, 1730–1740, Praha 1947

NOVÝ 1994

NOVÝ Rostislav: Numizmatika, in: Ivan Hlaváček – Jaroslav Kašpar – Rostislav Nový, Vademecum pomocných věd historických, s. I. 1994, 341-409

NOŽIČKA 1959

NOŽIČKA Josef: Průmyslová a řemeslná výroba v Libereckém kraji roku 1753, in: Sborník severočeského musea, KAVAN Jaroslav (ed.), 1959, 2, 189-205

OLECZAK / BUCKOWSKI / GEBETHNER 1963

OLECZAK Jerzy / BUCKOWSKI Kazimierz / GEBETHNER Stanislaw: Histoire de la verrerie en Pologne, in: Bulletin des Journées internationales du verre, 1963, 2, 61-73

OTTOMEYER 2006 - 2007

OTTOMEYER Hans, Die Erfindung der Einfachheit, in: Biedermeier (kat. výst.), Milwaukee Art Museum, Albertina Wien, Deutsches Historischen Museum Berlin, 2006–2007, 44-55

OTTŮV SLOVNÍK 1997

Ottův slovník naučný X., s. I. 1997, 904-909

PAZAUREK 1903

PAZAUREK Gustav E.: Aus Böhmens alter Glashüttenpraxis, in: Mitteilungen des Nordböhmisches Gewerbe Museum XXI, 1903, 2, 63-78

PAZAUREK 1923

PAZAUREK Gustav E.: Gläser der Empire – und Biedermeierzeit, Leipzig 1923

PAZAUREK 1925

PAZAUREK Gustav E.: Deutsche Fayence und Porzellan Hausmahler I - II, Leipzig 1925

PEŠATOVÁ 1962

PEŠATOVÁ Zuzana: 250 let harrachovské sklárny 1712–1762 (kat. výst.), Muzeum skla a bižuterie – Jablonec nad Nisou, 1962

PEŠATOVÁ 1968

PEŠATOVÁ Zuzana: Böhmisches Glasgravuren, Prag 1968

PETRÁŇ 1975

PETRÁŇ Josef: Technická vyobrazení české sklářské pece z roku 1770, in: *Ars Vitraria* 1975, 5, 34-47

PETRASOVÁ 2001

PETRASOVÁ Taťána: Architektura „státního“ klasicismu, palladiánského neoklasicismu a počátků romantického historismu, Čechy 1780–1840, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 III/1*, PETRASOVÁ Taťána / LORENZOVÁ Helena (ed.), Praha 2001, 28-60

PETRASOVÁ 2004

PETRASOVÁ Taťána, Aristokratický biedermeier, in: *Biedermeier v českých zemích, Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století*, LORENZOVÁ Helena / PETRASOVÁ Taťána (ed.), Praha 2004, 149-158

PETROVÁ 2001

Petrová Eva: Figurální malba klasicismu, raného romantismu a počátky výtvarné kritiky, Čechy 1780–1840, in: *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 III/1*, PETRASOVÁ Taťána / LORENZOVÁ Helena (ed.), Praha 2001, 64-112.

PITTROF 1993

PITTROF Kurt: *Dominik Biemann, Böhmische Glasgravuer des Biedermeier*, Stuttgart 1993

POCHE 1984

Poche Emanuel: Umělecká řemesla gotické doby, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, CHADRABA Rudolf (ed.), Praha 1984, 440-496

POCHE 1989

POCHE Emanuel: Renesanční umělecké řemeslo v Čechách, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/1*, DVORSKÝ Jiří (ed.), Praha 1989, 136-149

PRAHL 2001

PRAHL Roman: Žal, melancholie a sepulkrální sochařství v Čechách kolem roku 1800, in: Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. symposia k problematice 19. století. Plzeň, 9. – 11. března 2000, LORENZOVÁ Helena / PETRASOVÁ Taťána (ed.), Praha 2001, 111-126

PRAHL 2004

PRAHL Roman, Biedermeier v umění, umění v biedermeieru, in: Biedermeier v českých zemích, Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století, LORENZOVÁ Helena / PETRASOVÁ Taťána, (ed.), Praha 2004, 217-219

PŘÍRŮSTKY 2003

Přírůstky sbírek Uměleckoprůmyslového musea v Praze v letech 1992–2002 (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2003

RAK 1992a

RAK Jiří: Krize systému Svaté aliance, in : Dějiny zemí koruny české II, Praha 1992, 67-69

RAK 1992b

RAK Jiří: Františkovsko-metternichovský absolutismus in: Dějiny zemí Koruny české II, Praha 1992, 70-73

RAUDNITZ 1845

RAUDNITZ Leopold: Bericht über die gegenwärtige österreichische allgemeine Industrie-Ausstellung, mit besonderer Beziehung auf Böhmen. Teil IV. Glaswaren und Spiegel in: Beiträge für Kunst, Handel und Gewerbe Böhmens, 6, Prag 1845, 3-8

REKORD 1862.

Rekord of the International Exhibition, London 1862

RYNEŠ 1964

Ryneš Václav: Čeští řezáči a brusiči skla na počátku 18. století, in: Sklář a keramik

XIV, 1964, 5, 152-154

SEDKÁČKOVÁ / VESELÁ 2005

SEDKÁČKOVÁ Hedvika / VESELÁ Jana: Renesanční sklo v archeologických nálezech v Čechách a na Moravě, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 159-190

SELLNER 1995

SELLNER Christiane: Die Jahrhundertwendeproduktion der Glashütten Regenhütte /Arber und Schliersee/ Obb. und ihre böhmischen Einflüsse, in: Böhmisches Glas – Phänomen der mitteleuropäischen Kultur des 19. und früher 20. Jahrhunderts, Schriften des Passauer Glasmuseums, Band 1, MERGL Jan (ed.), Passauer Glasmuseum 1995, s. 62-65

SCHEBEK 1878

SCHEBEK Edmund: Böhmens Glasindustrie und Glashandel, Prag 1878

SCHLOSSER 1965

SCHLOSSER J.: Das alte Glas, Braunschweig 1965

SCHREYER 1792

SCHREYER Joseph Anton: Ueber Commerz, Fabriken und Manufakturen in Königsreich Böhmen. Prag und Leipzig 1792

SMRČEK 2005

SMRČEK Antonín: Sklářské Suroviny, in: Historie sklářské výroby v Českých zemích I, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 379-411

SOMMER 1835

SOMMER Johann Gottfried: Das Königreich Böhmen. Dritter Band – Bidschower Kreis, Praha 1835, 179

SPIEGL 1980

SPIEGL Walter: Glas des Historismus, Braunschweig 1980

SPIEGL 1986a

SPIEGL Walter: Das geschliffene Glas der Epire- und Biedermeierzeit, in: Die Kunst, Oktober 1986, 10, 742-749

SPIEGL 1986b

SPIEGL Walter: Das geschliffene Glas der Empire- und Biedermeierzeit (2. Teil), in: Die Kunst, 1986, 11, 826-834

SPIEGL 1986c

SPIEGL Walter: Das geschliffene Glas der Empire- und Biedermeierzeit (3. Teil), in: Die Kunst, 1986, 12, 924-930

SPIEGL 1989

SPIEGL Walter: Die gefärbten Gläser des 17. und 18. Jahrhunderts, in: STRASSER Rudolf von / SPIEGL Walter: Dekoriertes Glas, München 1989, 105-122

SPIEGL 1995a

SPIEGL Walter: Gelbbeitzte Gläser von Friedrich Egermann, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 38-40

SPIEGL 1995b

SPIEGL Walter: Geschnittene Gläser, in: Das Böhmisches Glas 1700–1950 II. Empire – Biedermeier – Zweites Rokoko, MERGL Jan (ed.), Passau 1995, 110-131

STÁTNÍ ARCHIV 1965

Státní archiv v Zámrsku, průvodce po archivních fondech, Praha 1965

STEHLÍKOVÁ 1984

STEHLÍKOVÁ Dana: Pražští sklenáři a skláři v době pozdní gotiky, in: Zpravodaj dobrovolných aktivů Státní památkové péče a ochrany přírody v Praze 24, Praha 1984, 15-16

STRASSER 1989

STRASSER Rudolf von: Ignaz Preissler, in: Strasser Rudolf von / SPIEGL Walter: Dekoriertes Glas, München 1989, 47-49

STRASSER / BAUMGÄRTNER 2002

STRASSER Rudolf von / BAUMGÄRTNER Sabine: Licht und Farbe, (kat. výst.), Wien 2002

SVATOŇOVÁ / URBANCOVÁ 1987

SVATOŇOVÁ Jana / URBANCOVÁ Jana: Sklárna Harrachov 1712–1987, Nový Bor 1987

ŠPECINGER 1981

ŠPECINGER Otakar: Průmyslová výstava ve Veltrusích, in: Středočeský sborník historický, 1981, 16, 83-98

ŠTULAR 1974

ŠTULAR Hanka: Nekaj graviranih kozarcev iz muzejskih in zasebnik zbirk v Sloveniji delo Hieronima Hackela? (Celje ok. 1820 – 1844), in: Situla, razpreve narodnega muzeja v Ljubljani, 1974, 14-15, 399-407

TOULGOËT – TRÉANNA 1968

TOULGOËT – TRÉANNA Pierre de: Verres et Cristaux incrustés dits sulfures, in: Cahiers de la céramique du verre et des arts du feu, 1968, 40, 238-250

TRENKWALD 1923

TRENKWALD Hermann: Gläser der Spätzeit (um 179 –1850), Wien 1923

URBAN 1971

URBAN Stanislav: Kapitoly z dějin novosvětské hutě hrabat Harrachů, 1. rozhodující desetiletí, in: Ars Vitraria 1971, 3, 32-41

URBAN 1973

URBAN Stanislav: Kapitoly z dějin novosvětské hutě hrabat Harrachů 2.,

Novosvětská sklárna na počátku 19. století, in: *Ars Vitraria*, 1973, 4, 59-73

VENCLOVÁ 2005a

VENCLOVÁ Natalie: Počátky sklářství a jeho ohlasy v pravěku Českých zemí, in: *Historie sklářské výroby v Českých zemích I*, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 32-37

VENCLOVÁ 2005b

VENCLOVÁ Natalie: Doba laténská, historie a archeologie, in: *Historie sklářské výroby v Českých zemích I*, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 38

VENCLOVÁ 2005c

VENCLOVÁ Natalie: Keltové jako první skláři v Čechách a na Moravě, in: *Historie sklářské výroby v Českých zemích I*, DRAHOTOVÁ Olga (ed.), Praha 2005, 38-43

VERZEICHNISS 1839

Verzeichniss der im Monathe May 1839 in Wien öffentlich ausgestellten Gewerbs-Erzeugnisse der Oesterr. Monarchie, Wien 1839

VINTER 1951

VINTER Vlastimil: Dějiny skláren v Rokytnici nad Jizerou, Rokytnu, Rýžovišti a Novém Světě (disertační práce), Kabinet pro teorii a dějiny umění, FF UK, Praha 1951

VÍTOVSKÝ 1984

Vítkovský J.: Sklářské dílny v českých a moravských městech lucemburské doby, in: *Zpravodaj dobrovolných aktivů Státní památkové péče a ochrany přírody v Praze 24*, Praha 1984, 9-14

VOLF 1947

VOLF Miloš Bohuslav: *Sklo*, Praha 1947

VONDRÁČEK 2004

Vondráček Radim: Biedermeier a jeho moderní minulost, in: *Biedermeier v českých*

zemích, Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. století,
LORENZOVÁ Helena / PETRASOVÁ Taťána, ed., Praha 2004, 7-18

VYDROVÁ 1972

VYDROVÁ Jiřina: Les débuts de la differenciation des types de verre de table en Bohême, in: Annales de 5e Congrès de l'Asociatin International pour l'Histoire de Verre, Prague 1970. Liège, 1972, 205-215

WÁGNER 1985

Wágner Jan: Z historie krkonošských skláren a rodin jejich huťmistrů, in: Ars Vitraria, 1985, 8, 29-47

WEIß 1986

WEIß Gustav: Glas, in: Reclams Handbuch der künstlerischen Techniken (Band 3), Stuttgart 1986, 7-68

ZELASKO 2005

ZELASKO Stefania: Gräfllich Schaffgotsch'sche Josephinenhütte, Kunstglasfabrik in Schreiberhau und Franz Pohl 1842 – 1900, Passau 2005